

HUKUK İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BİLİRKİŞİLİK
DAİRE BAŞKANLIĞI

BİLİRKİŞİLİK

Temel Eğitimi Kaynak Kitabı

BİLİRKİŞİLİK TEMEL EĞİTİMİ KAYNAK KİTABI

Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş İkinci Bası

© Bu kitabın tüm hakları © T.C. Adalet Bakanlığı'na aittir. Bakanlığın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz. Para ile satılamaz.

Ankara, Mayıs 2025

Editörler:

Prof. Dr. Uğur ERSOY

Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-3770-0353

Doç. Dr. Barış TORAMAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-9275-746X

Yazarlar:

Prof. Dr. İbrahim ERMENEK

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-2823-7646

Prof. Dr. Ersin ERDOĞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-7439-0780

Prof. Dr. Uğur ERSOY

Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-3770-0353

Doç. Dr. Hüseyin Melih ÇAKIR

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-3164-3407

Doç. Dr. Barış TORAMAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-9275-746X

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KULAKSIZ

Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-9782-9979

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM YARGILAMA VE İSPAT HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

GİRİŞ	3
§1.- Türk Yargı Teşkilatı, Yargılamanın Süjeleri, Yargılama Hukukuna İlişkin Temel Hak ve İlkeler.....	3
I.- Türk Yargı Teşkilatı.....	3
A.- Anayasa Yargısı.....	4
B.- Adli Yargı.....	6
C.- İdari Yargı.....	17
Ç.- Uyuşmazlık Yargısı.....	21
II.- Yargısal Faaliyet İçinde Yer Alan Süjeler.....	21
III.- Yargılama Hukukuna İlişkin Temel Hak ve İlkeler.....	27
A.- Muhakeme Hukuku Bakımından Ortak Hak ve İlkeler.....	28
B.- Hukuk Yargısı Bakımından.....	35
C.- İdari Yargı Bakımından.....	40
Ç.- Ceza Muhakemesi Bakımından.....	46
§2.- İspat Hukukunun Temel Kavramları.....	54
I.- İspat Kavramı.....	54
II.- İspatın Konusu.....	55
III.- Vakıa Kavramı.....	55
A.- Müspet (Olumlu) ve Menfi (Olumsuz) Vakıalar.....	55
B.- Çekişmeli Sayılmayan Vakıalar.....	57
IV.- İspata Yüğü ve İspat Faaliyetine İlişkin Diğer Yükler.....	60
V.- Deliller (İspat Araçları).....	61
A.- Delil Kavramı.....	61
B.- Delil Türleri.....	62

İKİNCİ BÖLÜM BİLİRKİŞİLİK

GİRİŞ	70
§1.- Bilirkişi ve Bilirkişi İncelemesi Kavramları,	
Bilirkişinin Nitelikleri ve Yetkileri.....	70
I.- Bilirkişi ve Bilirkişi İncelemesi Kavramları.....	70
A.- Genel Olarak.....	70
B.- Yargılamada <i>Bilirkişinin</i> Rolü (İşlevi).....	72
II.- Bilirkişinin Taşınması Gereken Nitelikler.....	74
A.- Genel Olarak.....	74
B.- Yetkinlik (Uzmanlık ve Uzmanlık Bilgisini Aktarabilme Becerisi).....	75
C.- Bilirkişiliğe Başvuru, Sicil ve Listeye Kayıt.....	77
III.- Bilirkişinin Yetkileri.....	79
A.- Ücret ve Masrafları Talep Yetkisi.....	80
B.- Çekinme Yetkisi.....	82
C.- Bilgi Alma Yetkisi.....	82
Ç.- İnceleme Konusu Şey veya Kişi Üzerinde Bazı Tasarruflarda Bulunma Yetkisi.....	83
§2.- Bilirkişinin Yükümlülükleri ile Bilirkişilik Etiği	
(Temel ve Etik İlkeler).....	83
I.- Genel Olarak.....	83
II.- Dürüstlük.....	87
III.- Bağımsızlık.....	88
IV.- Tarafsızlık ve Objektiflik.....	89
A.- Genel Olarak.....	89
B.- Hukuk Yargısında ve İdari Yargıda Bilirkişinin Görev Almaktan Yasaklı Olması veya Reddi.....	90
C.- Ceza Muhakemesinde Bilirkişinin Görev Almaktan Yasaklı Olması veya Reddi.....	93
V.- Hukuki Nitelendirme ve Değerlendirmelerde Bulunmama.....	95
VI.- Görevini Bizzat Yerine Getirme Yükümlülüğü.....	96
VII.- Sır Saklama Yükümlülüğü.....	98
VIII.- Yetkinlik ve Mesleki Özen.....	98
IX.- Saygınlık ve Güven.....	99
X.- Görevi Kabul Yükümlülüğü.....	99

XI.-Menfaat Elde Etmeme.....	100
XII.- Bildirim Yükümlülüğü.....	101
XIII.- Reklam Yapmama.....	101
XIV.- Davete İcabet Etme Yükümlülüğü.....	102
XV.- Yemin Etme Yükümlülüğü.....	102
XVI.- Kurul Olarak Görevlendirildikleri Hâllerde İstişare ve Müzakerelerde Bulunma Yükümlülüğü.....	102
XVII.- Kendisini Atayan Makemle İlişki İçerisinde Olma Yükümlülüğü.....	103
XVIII.- Bilgisine Başvurulan Konuda Süresi İçerisinde Oy ve Görüşünü Bildirme Yükümlülüğü.....	103
§3.- Bilirkişinin Denetimi ve Sorumluluğu.....	104
I.- Bilirkişinin Denetimi ve Disiplin Sorumluluğu.....	104
A.- Genel Olarak.....	104
B.- Denetim Türleri.....	105
C.- Denetimin Kapsamı.....	108
Ç.- Performans Değerlendirmesi.....	110
D.- Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu.....	111
II.- Bilirkişinin Hukuki ve Cezai Sorumluluğu.....	123
A.- Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu.....	123
B.- Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu.....	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNİN USUL VE ESASLARI

GİRİŞ	133
§1.- Bilirkişi İncelemesinin Konusu ve Bilirkişi İncelemesine Başvuru.....	134
I.- Bilirkişi İncelemesinin Konusu.....	134
A.- Genel Olarak.....	134
B.- Yargılama Faaliyetinde <i>Bilirkişi İncelemesinin Yeri</i>	135
C.- Bilirkişi İncelemesinin Konusu Olarak Özel ve Teknik Bilgi.....	137
Ç.- Bilirkişi İncelemesinin Sınırları ve Hukuki Konuda Bilirkişiye Başvuru Yasası.....	143
II.- Bilirkişi İncelemesinin Zamanı.....	159
A.- Esas Hakkındaki Yargılamadan Önce.....	160
B.- Esas Hakkındaki Yargılama Sırasında.....	161

C.- Kanun Yollarında.....	162
Ç.- İcra Takibinde veya İflâs Tasfiyesinde.....	165
III.- Bilirkişi İncelemesine Başvurulmasında Hâkim ve Tarafların Rolü.....	166
A.- Resen Başvuru.....	166
B.- Talep Üzerine Başvuru.....	168
C.- Bilirkişi Ücretinin ve Giderlerinin Yatırılması.....	171
§2.- Bilirkişinin Görevlendirilmesi.....	174
I.- Bilirkişiye Yöneltilecek Soruların Belirlenmesi.....	174
II.- Görevlendirme Usulü.....	177
A.- Listelere Kayıtlı Kişiler Arasından Görevlendirilme Zorunluluğu ve İstisnaları.....	178
B.- Bilirkişinin İhtiyaç Duyulan Alanda Uzman Olan Kişiler Arasından Görevlendirilmesi.....	179
C.- Bilirkişi Sayısı.....	180
Ç.- Bilirkişinin Görevlendirilmesine İlişkin Kararda Yer Alması Gereken Hususlar.....	181
II.- Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü ve İstisnaları.....	183
A.- Genel Olarak Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü.....	183
B.- Bilirkişinin Görevi Kabulden Kaçınabileceği Haller.....	184
§3.- Bilirkişi İncelemesinin Yapılması.....	188
I.- İnceleme Konusu Şeylerin Bilirkişiye Teslimi.....	188
II.- Bilirkişinin Ön İnceleme Yapması.....	189
III.- Bilirkişinin İnceleme Sırasındaki Yetkileri ve Bu Yetkilerin Kullanılmasına İlişkin Usul ve Esaslar.....	191
A.- Genel Olarak.....	191
B.- İnceleme Konusuna İlişkin Tereddütlerinin Giderilmesini İsteme.....	191
C.- Uyuşmazlık Konusunun İncelenmesi.....	192
Ç.- Tarafların veya Üçüncü Kişilerin Bilgisine Başvurma.....	194
D.- Bir Başka Bilirkişi ile İş Birliği Yapma.....	198
E.- İhtiyaç Duyulan Belgelerin Temini.....	201

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM RAPOR YAZIMI USUL VE ESASLARI

GİRİŞ	205
§1.- Bilirkişinin Oy ve Görüşünün Sunulması	205
I.- Oy ve Görüşün Sözlü Olarak Sunulması.....	206
II.- Oy ve görüşün yazılı olarak sunulması.....	207
A.- Genel Olarak.....	207
B.- Raporla Kullanılması Gereken Dil, Üslup ve Yazım Biçimi.....	209
C.- Raporun Şekli ve İçeriği.....	212
Ç.- Bilirkişilerin “Heyet Halinde” Görev Yapmaları Durumunda Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar.....	220
D.- Bilirkişinin Görev Süresi.....	221
§2.- Bilirkişi Raporunun Teslim Edilmesi ve Değerlendirilmesi	222
I.- Bilirkişi Raporunun Teslimi ve Taraflara Tebliği.....	223
A.- Raporun Teslimi.....	223
B.- Raporun Taraflara Tebliği.....	224
II.- Bilirkişinin Dinlenilmesi ve Soru Yöneltilmesi.....	224
III.- Bilirkişi Raporuna İtiraz ve Sonuçları.....	226
A.- Genel Olarak.....	226
B.- İtiraz Sebepleri.....	227
C.- İtiraz Süresi.....	228
Ç.- Bilirkişi Raporunun Hüküm Vermeye ve Denetime Elverişli Olmaması (Ek Rapor Alınması veya Yeniden Bilirkişi İncelemesine Başvurulması).....	229
IV.- Bilirkişi Raporunun Hükme Esas Alınması.....	232

BEŞİNCİ BÖLÜM
UYAP BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİ
VE
ÖRNEK UYGULAMALAR

I.- UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine İlişkin Temel

Hususlar.....239

II.- Sisteme Giriş.....242

III.- E-Bilirkişi Uygulaması.....264

IV.- Bilirkişilerin Uyacağı Rehber İlkeler

ve Bilirkişi Raporlarında Bulunması

Gereken Standartlar.....270

Örnek Bilirkişi Şablonu - Ceza.....275

Örnek Bilirkişi Şablonu - Hukuk.....278

Örnek Bilirkişi Şablonu - İcra.....281

Bilirkişiler İçin Kontrol Listesi.....289

Kaynakça.....291

Sunuş

Bilirkişilik faaliyeti geçmişİ çok eski tarihlere dayanan kadim bir kurumdur. Geçmişten beri uyuşmazlıkların çözümünde özel bilgi sahibi kişilerden yararlanılmıştır. Bilirkişiler tarafından sunulan raporların mahkemeler tarafından verilen kararlarda büyük öneme sahip olması sebebiyle bu görevi yapanların tarafsız, objektif olması, bilim ve fennin gerektirdiğı kurallar çerçevesinde kanıta dayalı bir rapor düzenleyip görevlendirmeyi yapan merciye sunması muhakemenin amacına ulaşabilmesi açısından merkezi öneme sahiptir. Adalet Bakanlığı olarak Yargı Reformu Stratejisi çerçevesinde herkese güven veren, hızlı işleyen, halkın memnuniyetini esas alan, insan odaklı bir sistem oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda bilirkişilik sicili ve listelerinin oluşturulması sırasında süreci yönetecek bir yapının tesisi, etkin bir denetim sisteminin getirilmesi, bilirkişi seçiminin mesleki yetkinliğı sağlayacak kriterlere bağlanarak kalite standartlarının oluşturulması ve bilirkişilerin eğitimi önemli bir strateji olarak benimsenmiştir.

Bilirkişilik alanındaki reform ihtiyacına çözüm getirecek ve bilirkişilik kurumunu bütün boyutlarıyla ele alarak bilirkişilerin kalite standardının tesisi ve etkin bir denetim mekanizmasının kurulmasını amaçlayan Bilirkişilik Kanunu ile ülkemiz ilk defa bu alanda müstakil bir Kanuna sahip olmuştur. Bilirkişilik temel eğitimi, bilirkişi adaylarının mesleklerine ve uzmanlık alanlarına yönelik bir eğitim olmayıp bilirkişilik görevinin ifası sırasında ihtiyaç duyacakları temel bilgilerin verildiğı bir eğitimidir. Temel eğitim sayesinde, bilirkişilerin yargılama hukukunun genel ilkeleri, bilirkişilik mevzuat hükümleri, bilirkişinin taşıması gereken nitelikler, bilirkişilerin yetkileri ve yükümlölükleri, uyması gereken temel ve etik ilkeler, ispat faaliyeti, bilirkişi incelemesinin usul ve esasları, teknik konu-hukuki konu ayrımına ilişkin usul ve esaslar, rapor yazım usul ve tekniğı ile Bilirkişi Bilgi Sistemi ve Bilirkişi Portalı hakkında bilirkişilik görevinin ifası sırasında ihtiyaç duyacakları temel bilgileri kazanmaları, ayrıca katılımcıların bireysel veya heyet hâlinde sistematik teknikleri kullanma becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışma ilk basısı 2022 yılında yapılan Kaynak Kitabın gözden geçirilmiş ve güncellenmiş hâlidir. Kaynak Kitapla bilirkişilerin görevlendirildikleri süreçlerde ihtiyaç duyacakları hususlar hakkında gerek mevzuat gerek uygulama açısından bilgi sahibi olmaları; bu sayede bilirkişilik temel eğitiminden beklenen faydanın sağlanması ve Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi ile İnsan Hakları Eylem Planı kapsamında bilirkişilik sisteminin kalitesi ile etkinlik ve verimliliğinin artırılmasına katkı sunacak bilirkişilik uygulamalarının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YARGILAMA ve İSPAT HUKUKUNA İLİŞKİN

TEMEL KAVRAMLAR

GİRİŞ

Bu bölümde okuyucuların Türk yargı sistemi hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak yargı sisteminde yer alan mahkemeler (ve Cumhuriyet savcılıkları) ile yargılamanın (muhakemenin) sùjeleri; yargı görevlileri ve taraflar üzerinde durulmaktadır. Bunu takiben yargılama (muhakeme) hukukuna, bu anlamda hukuk yargısı, ceza muhakemesi ile idarî yargıya hâkim olan ilkeler ve yargılama hukuku güvenceleri (*yargısal temel haklar*) hakkında bilgi verildikten sonra, bilirkişilik faaliyetinin de bir parçasını oluşturduğu ispat hukukuna ait temel kavramlar hakkında açıklamalara yer verilmektedir.

§1.- Türk Yargı Teşkilatı, Yargılamanın Sùjeleri, Yargılama Hukukuna İlişkin Temel Hak ve İlkeler

I.- Türk Yargı Teşkilâtı

Yargılama, devletin egemenlik yetkisi gereği koymuş olduğu kurallara uyulup uyulmadığını denetleme işlevi gören, yasama ve yürütme yanında devletin üç temel erkenden birini ifade etmektedir. Anayasa'nın 9. maddesinde yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı düzenlenmektedir. Anayasa'nın 138 ile 160. maddeleri arasında da Türk yargı teşkilatının genel çerçevesi çizilmektedir. Ayrıca bu bölümde yargı içerisinde yer alan yüksek mahkemeler düzenlenmektedir.

Anayasa'nın 146 ile 160. maddeleri arasında düzenlenen yüksek mahkemeler dikkate alındığında Türk yargı teşkilatı için yapılması gereken ilk tespit, Anayasa'nın yargı ayrılığı sistemini benimsemiş olduğudur. Anayasamız uyumsuzlukların tarafları, konuları veya kapsamalarını dikkate alarak, farklı

yargılama usullerine tâbi yargı yollarını düzenlemiştir. Bu çerçevede Türk yargı teşkilatı dört yargı yolundan oluşmaktadır: Anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı ve uyuşmazlık yargısı¹.

A.- Anayasa Yargısı

Anayasa yargısı, Anayasa Mahkemesi'nin başında bulunduğu yargı yolunu ifade eder. Türk hukukunda Anayasa Mahkemesi'nin temel işlevi, Anayasaya uygunluk denetimi ile temel hak ihlali iddialarına ilişkin bireysel başvuruları incelemektir. Anayasa Mahkemesi bir genel kurul ve iki daireden oluşmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, Anayasaya uygunluk denetimi çerçevesinde kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün şekil ve esas bakımından Anayasa'ya uygun olup olmadığını denetler (Any m.148/1). Anayasa'da değişiklik yapan kanunların Anayasa'ya uygunluğu ise yalnızca şekil itibarıyla denetlenmektedir¹. Belirtilen bu düzenlemelerin Anayasa'ya aykırılığını, Cumhurbaşkanı, İktidar partisi meclis grubu, Ana muhalefet partisi meclis grubu, TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeleri ileri sürebilir (Any m.150) (*iptal davası*).

Ayrıca, bir davaya bakmakta olan mahkeme, önündeki somut uyuşmazlık açısından uygulamak zorunda olduğu kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğuna kanaat getirirse (re'sen veya taraflardan birinin iddiası üzerine), itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurur ve Anayasa Mahkemesi'nce bu konuda bir karar verilinceye kadar dava geri bırakılır (Any m.152/2) (*itiraz yolu*).

Nitekim Bilirkişilik Kanunu'nun 2016 yılında yürürlüğe girmesinden sonra, BilK ile HMK ve CMK'da da değişiklik yapan ve başta hukuk öğrenimi görmüş kişilerin, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelendirmedikçe, bilirkişi olarak görevlendirilemeyeceğine ilişkin düzenlemeler (BilK m.10/4, HMK m.266/1, CMK m.63/1) olmak üzere çeşitli maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğu iddiası ile 121 milletvekili

¹ Şekli denetim ile kastedilen, bunun sadece teklif ve oylama çoğunluğu ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlı olarak yapılmasıdır.

tarafından bir iptal davası açıldığı gibi, bazı ilk derece mahkemeleri tarafından itiraz yoluna da başvurulmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi iptali istenen maddeleri Anayasa'ya aykırı bulmamış ve söz konusu dava ile itiraz başvurularını reddetmiştir².

2010 yılında gerçekleştirilen referandum sonucu Anayasa'da yapılan değişiklik ile Anayasa Mahkemesi'ne temel hak ve özgürlüklere ilişkin ihlal iddialarını da bireysel başvuru yolu ile inceleme yetkisi tanınmıştır.

Bu imkân çerçevesinde Anayasa Mahkemesi'nin görülmekte olan davada bilirkişi incelemesine başvurulması gerekirken başvurulmaması, bilirkişi raporunun taraflara tebliğ edilmeden karar verilmiş olması, hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvurulması, bilirkişi ücretinin yetersiz olması veya hiç ödenmemiş olması gibi pek çok konuda yapılan bireysel başvurulara ilişkin çok sayıda kararı bulunmaktadır³.

Ayrıca belirtmek gerekir ki bireysel başvuru, kural olarak ilgili uyumsuzluk bakımından herhangi bir olağan başvuru imkânının bulunmaması yahut bu imkânın tüketilmesi durumunda işlerlik kazanabilen bir yoldur.

Bireysel başvuru yolu bilirkişi incelemesine elverişli değildir.

Anayasanın 148. maddesinin altıncı ve yedinci fıkralarında belirtilen kişilerin, görevleri ile ilgili suçlarından dolayı yargılamasını yapmakla görevli mahkeme Anayasa Mahkemesi olup Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu bu yargılamayı Yüce Divan sıfatıyla yapar. Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çalışırken ceza ve ceza muhakemesi hukuku kurallarını uygulayacaktır. Son olarak Anayasa Mahkemesi'nin ayrıca siyasi partilerin kapatılması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bazı kararlarının denetlenmesi ile ilgili görevleri de bulunmaktadır. Bu ihtimallerde de Mahkeme'nin ihtiyaç duyması halinde bilirkişi incelemesine başvurabileceği ifade edilebilir.

² Bkz. T.C. Anayasa Mahkemesi (AYM), 5.7.2018, 2017/20 E., 2018/75 (R.G.: 30.11.2018, S. 30611). Ayrıca bkz. AYM, 19.2.2020, 2018/152 E., 2020/11 K. (R.G.: 15.4.2020, S. 31100). Bu kararların tam metnine T.C. Anayasa Mahkemesi'nin web sitesinden (anayasa.gov.tr) ulaşılabilir.

³ Sırasıyla (örnek bazı kararlar için) bkz. AYM (Bireysel Başvuru), 4.11.2014, 2014/1643 (R.G.: 13.1.2015, S. 29235); 19.11.2020, 2018/20175 (R.G.: 17.2.2021, S. 31398); 9.1.2019, 2015/10393 (R.G.: 31.1.2019, S. 30672); 25.7.2017, 2014/8881 (R.G.: 25.7.2017, S. 30202). Kararların tam metni için bkz. anayasa.gov.tr.

B.- Adli Yargı

1.- Genel Olarak

Adli yargı, başında Yargıtay'ın bulunduğu; ceza hukuku ve özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümleneceği yargı yolunu ifade eder.

Hukuk ve ceza mahkemeleri olmak üzere iki grup mahkemenin bulunduğu bu yargı yolunda üç dereceli bir sistem geçerlidir.

2.- Hukuk Yargısında Mahkemeler ve Diğer Uyuşmazlık Çözümleri

Hukuk yargısı özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıkların kural olarak Devlet mahkemeleri tarafından çözüldüğü yargı yolunu ifade eder. Hukuk yargısının yürütülmesinde esas itibarıyla 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri ile yerine göre özel bazı kanunlar⁴ uygulama alanı bulur.

Öte yandan, koşulları varsa, taraflar arasındaki uyuşmazlığın tahkim yoluyla bağımsız hakem veya hakemler tarafından çözülebilmesi de pekâlâ mümkündür. Nitekim hukuk yargısının konusunu oluşturan uyuşmazlıkların birçoğunda taraflar; Devlet mahkemesinde veya tahkimde dava açmaksızın aralarındaki uyuşmazlığı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) uyarınca arabuluculuk yoluyla çözmek imkânına sahiptirler. Hatta belli bazı hukuk uyuşmazlıkları bakımından dava açmadan önce arabuluculuk yoluna başvuru zorunlu tutulmuştur. Bir diğer söyleyişle arabuluculuk, ilgili uyuşmazlıklar bakımından bir dava şartıdır⁵.

⁴ Örn. 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu veya 5571 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu gibi.

⁵ Dava şartı, mahkeme tarafından bir uyuşmazlığın esasının incelenebilmesi için varlığı veya yokluğu aranan usulî birtakım koşullara karşılık gelir. Aranan bu koşulların somut dava bakımından bulunmaması (veya belli hallerde bulunması) hâlinde mahkeme, işin esasını (yani ileri sürülen iddiaların haklı olup olmadığını) incelemeyi ve davayı usulden reddeder (bkz. HMK m.114 vd.).

Aşağıda hukuk yargısında görevli mahkemeler ve değindiğimiz diğer yollar hakkında, bilirkişi incelemesini ilgilendirdiği ölçüde kısa bazı açıklamalarda bulunulacaktır.

a.- Hukuk Mahkemeleri⁶

Hukuk mahkemeleri, geçmişten bugüne, genel mahkemeler ve özel mahkemeler (*uzmanlık mahkemeleri*) olmak üzere ikili bir ayırım altında ele alınmaktadır. Bu ayırım içerisinde asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemeleri genel mahkeme; asliye ticaret, tüketici, aile, iş, icra, kadastro, fıkri ve sınai haklar mahkemeleri birer uzmanlık mahkemesi olarak kabul edilmektedir. Bu mahkemeler arasındaki ilişki görev ilişkisi olarak adlandırılır; bir davanın doğru mahkemede açılıp açılmadığı yargılamanın her aşamasında gözetilir.

Belirtmek gerekir ki, aşağıda sayılan mahkemelerin her biri bakımından, ***özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulması koşuluyla*** bilirkişi incelemesine başvurulması söz konusu olup, bu konuda özellikle bilirkişiliğe ilişkin temel ve alt uzmanlık dalları bakımından *sınırlayıcı bir sayımda bulunmak mümkün değildir*.

Örneğin sulh hukuk mahkemesi, kira bedelinin tespiti konusunda rayiç değerlendirme için bir taşınmaz değerlendirme uzmanına başvurabileceği gibi, vesayet başvurusu hâlinde kişinin ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı konusunda bir tıbbi bilirkişiden yararlanabilir. Aynı şekilde tüketici mahkemesi, araca hatalı yakıt konulması sebebiyle açılan bir davada araçta oluşan zararın tespiti için bir makine mühendisi bilirkişiden yararlanabileceği gibi, özel hastane aleyhine tıbbi müdahaleden kaynaklı zarar iddiasıyla açılan bir başka davada tıbbi bilirkişilerden yararlanabilecektir. Hatta bir boşanma davasında bir kuyumcu veya bir adli bilişim uzmanı, uyumsuzluğun kapsam ve içeriğine göre ayrı ayrı görevlendirilebilir.

Görevli mahkemeden bağımsız olarak ***hangi hallerde*** bilirkişi incelemesine başvurulması gerektiği, aşağıda bu çalışmanın ***Üçüncü Bölümünde*** ele alınmaktadır.

*

⁶ Yargı teşkilatı hakkında bkz. Tanrıver, Süha, *Türk Yargı Teşkilatı*, Ankara 2023; Koç, Evren/Konuralp, Cengiz Serhat, *Yargı Örgütü*, İstanbul 2021.

Asliye Hukuk Mahkemesi: Asliye hukuk mahkemesi, malvarlığına (konusu para olan veya para ile ölçülebilen) ve şahıs varlığına ilişkin olup, bir uzmanlık mahkemesinin veya sulh hukuk mahkemesinin kanunla görevli kılınmamış olduğu tüm davalara bakar.

- Kamulaştırma bedelinden doğan davaları, yaş düzeltme davalarını veya çeşitli rücu davalarını asliye hukuk mahkemesinin bakacağı davalara örnek gösterebiliriz.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, uzmanlık mahkemeleri her yargı çevresinde⁷ kurulmamaktadır. Örneğin, bir ilçede iş mahkemesinin bulunmadığını ve o yerde bir işçi tarafından iş kazası sonucu oluşan maluliyet sebebiyle iş davasının açıldığını varsayalım; yargı çevresinde bulunan asliye hukuk mahkemesi, ilgili uzmanlık mahkemesi sıfatıyla o davaya bakar⁸ ve bilirkişi görevlendirir. Kısacası, bir malî müşavir veya iş güvenliği uzmanı bilirkişinin (örnekler çoğaltılabilir) özellikle küçük yargı çevrelerinde ilgili uzmanlık mahkemesinin kurulmamış olması sebebiyle asliye hukuk mahkemesi tarafından görevlendirilmeleri de pek tabii ki mümkündür.

*

Sulh Hukuk Mahkemesi; HMK m.4 hükmünde ve diğer kanunlarda işaret edilen hallerde görev yapar. Özellikle çekişmesiz yargı işlerinde⁹ bir uzmanlık mahkemesi görevli olmadığı sürece başvuru sulh hukuk mahkemesine yapılır. Sulh hukuk mahkemesinin görevli olduğu hallere, kira ilişkisinden

⁷ Yargı çevresi ile esasen bir ilçenin coğrafi sınırları kastedilir. Bir yargı çevresinde mahkemenin kurulması konusunda Adalet Bakanlığı yetkilidir. Bununla birlikte, büyük il merkezlerinde Hakimler ve Savcılar Kurulu, yargı çevresini birden fazla ilçeyi içine alacak biçimde belirleyebilir (bkz. 5235 s. Kanun m.1 ve m.7/1).

⁸ Asliye ticaret mahkemesinin yargı çevresi HSK kararlarıyla pek çok ilçeyi kapsadığından belirtilen durum bu mahkeme bakımından istisnai olarak karşımıza çıkar.

⁹ Çekişmesiz yargı, ilgisinin bir dava açmadığı, genellikle idari başvurulara benzer şekilde çoğu kez ortada bir uyuşmazlığın da olmadığı veya sübjektif (bireysel) bir hakkın korunmasının talep edilmediği, hatta mahkemenin sınırlı bazı durumlarda kendiliğinden dahi harekete geçebildiği yargılama faaliyeti için kullanılan kavramdır (bkz. HMK m. 382 vd.). Uygulamada yerinde bir ifade biçimi olmamakla birlikte *çekişmesiz* (veya) *nizasız dava* şeklinde de adlandırılır. Mirasçılık belgesi verilmesi, vesayet, ayıplı bir malın muayenesi, terk eden eşin ortak konuta daveti gibi birçok hâl birer “dava” değil, çekişmesiz yargı işidir. Çekişmesiz yargı hakkında bkz. Kuru, Bâki, *Nizasız Kaza*, Ankara 1961; Aras, Aslı, *Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü*, Ankara 2017.

doğın davaları, ortaklığın giderilmesi (izale-i şüyu) davalarını, zilyetliğin korunması amacıyla açılan davaları veya vesayet işlerini örnek gösterebiliriz.

- Sulh hukuk mahkemesinin görev alanına giren davaların pek çoğu, yakın tarihli kanun değişiklikleriyle **dava şartı arabuluculuk** kapsamına alınmıştır. Özellikle kira uyuşmazlıkları, komşuluk hukuku, ortaklığın giderilmesi ile ilgili hususlarda bir dava açmadan önce arabulucuya başvurulmamış olması davanın **usulden reddini** gerektirir.

*

Uzmanlık mahkemeleri bakımından ise;

Asliye Ticaret Mahkemesi; Türk Ticaret Kanunundan doğın ve niteliğı gereğı bir başka mahkemenin görevine girmeyen ticari dava ve çekışmesiz yargı işlerine bakar. Asliye ticaret mahkemesinin ayırt edici özelliğı bir toplu mahkeme olması ve kanunda gösterilen durumlarda heyet hâlinde görev yapmasıdır.

- Her mutlak ticari dava asliye ticaret mahkemesinde görölmektedir. Örneğın bir tüketici ile sigorta şirketi arasındaki dava bir mutlak ticari davadır; ancak tüketici mahkemesinde görölür. Aynı şekilde fıkri mülkiyet hukukundan kaynaklı uyuşmazlıklar da ticari davaya sebebiyet verir. Ne var ki bu davalar fıkri ve sınai haklar hukuk mahkemesinin görev alanına girer. İki tacir arasında ticarî nitelikte bir kira ilişkisi olabilir; HMK m.4 hükmü gereğı bundan kaynaklı uyuşmazlıkta sulh hukuk mahkemesi görevlidir.

Aile Mahkemesi: Aile mahkemesinin pozitif kaynağı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanundur (kısaca *Aile Mahkemeleri Kanunu* olarak ifade edilebilir). Aile hukukundan doğın özellikle boşanma, soy bağı, nafaka ve velayet ile ilgili dava ve vesayet dışında kalan çekışmesiz yargı işlerinde; ayrıca Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun çerçevesinde alınmasına gereken tedbirlerde görev yapar.

- Aile mahkemelerinde psikolog, sosyal çalışmacı ve kanunda işaret edilen diğeri bazı uzmanlar daimî olarak görev yaparlar. Aile mahkemesinde görev yapan böyle bir uzman hukukî niteliğı itibarıyla bir bilirkişi addedilmez.

İş Mahkemesinin temel kaynağı İş Mahkemeleri Kanunudur. Bu mahkeme İş Kanunu, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'ndan doğın ve SGK

ile sigortalılar arasında çıkan uyuşmazlıklara, bunun yanı sıra diğer kanunlarla iş mahkemesine bırakılan dava ve işlere bakar.

- İş mahkemesinin görevine giren uyuşmazlıklar *kural olarak* dava şartı arabuluculuk kapsamında yer alır.

Tüketici Mahkemesinin temel kaynağı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanundur. (TKHK). Bir uzmanlık mahkemesi olsa da görev alanı kanunun kapsamından kaynaklı olarak bir hayli geniştir. Tüketici mahkemesine, taraflardan birisinin tüketici olması ve TKHK hükümlerine göre tüketici işleminden kaynaklanan bir uyuşmazlığın bulunması halinde başvurulabilir.

- **Tüketici hakem heyetleri:** Tüketici uyuşmazlıkları bakımından tüketici hakem heyetleri özel bir önem taşır. Buna göre tüketici uyuşmazlığının miktar veya değeri belli bir parasal sınırın altında ise tüketici mahkemesinde dava açılmaz; tüketici hakem heyetine başvurulması gerekir. Nitekim tüketici hakem heyetinin de ilişkili konuda bir bilirkişi incelemesine başvurması pekâlâ mümkündür (bu konuda bkz. *Tüketici Hakem Heyetleri Bilirkişilik Yönetmeliği*).
- Tüketici hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklar bakımından; tüketici hakem heyetine veya sigorta tahkim yoluna başvurulmadığı takdirde, tüketici mahkemesinde dava açmadan önce arabuluculuk yoluna başvurulması *kural olarak* bir dava şartıdır.

Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi; Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK m.76/1) ile Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK m.156) hükümlerinde yer verilen uyuşmazlıklarla ilgili davalara bakmakla görevlidir.

Kadastro mahkemesi kadastro işleri ile ilgili olarak, taşınmaz mal mülkiyetine ve sınırlı aynî haklara, tapuya tescil veya şerh edilecek veyahut beyanlar hanesinde gösterilecek sair haklara, sınır ve ölçü uyuşmazlıklarına ve kadastroyu ve tapu sicilini ilgilendiren benzeri davalara bakar.

İcra mahkemesi ise, icra ve iflâs hukukuna özgü bir uzmanlık mahkemesidir. Bu mahkeme, icra ve iflâs takipleri ile iflâs tasfiyesi sırasında ortaya çıkan, başta cebri icra organlarının işlemleri aleyhine yapılan şikâyet başvuruları olmak üzere, çeşitli meselelerin çözümünde görev yapar.

- İcra ve iflâs daireleri nezdinde yapılan işlemler bakımından bilirkişi incelemesine başvuru yaygındır. Özellikle haczedilen veya iflâs masasında yer alan bir malvarlığı değerinin değeri (kıymeti), bilirkişiler tarafından

değerlendirilir. İcra ve iflâs takiplerinde veya tasfiyelerinde görev alan kişilerin bilirkişileri, diğer merciler gibi bilirkişilik bölge kurul listelerine kayıtlı kişiler arasından seçmeleri zorunludur.

b.- Tahkim ve Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Yolu

Tahkim¹⁰ kısaca, kişiler arası uyuşmazlıkların Devlet mahkemesi yerine bağımsız hakemler eliyle çözüldüğü yolları karşılamak üzere kullanılan bir üst kavramdır. Tahkim uyuşmazlığın nerede ve kim tarafından çözüleceği konusunda duruma ve yerine göre taraflara bir seçenek sunar. Ancak tahkim, birazdan aşağıda göreceğimiz arabuluculuk yolundan farklı olarak dar ve teknik anlamda bir alternatif uyuşmazlık çözüm yolu kabul edilmemektedir. Çünkü tahkim yolunda bağımsız ve tarafsız hakemler eliyle bir yargılama yapılır ve o yargılama sonunda Devlet mahkemesi tarafından verilen hüküm kadar bağlayıcı bir hüküm verilir.

Tahkim genel olarak uyuşmazlığın bir yabancılık unsuru içerip içermemesine göre iç tahkim (HMK m.407 vd.) ve milletlerarası tahkim (bkz. Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) m.1, 2) olmak üzere ikili bir ayrım altında ele alınır. Tahkim yolunda hukukçuların yanı sıra uyuşmazlık konusu hakkında uzman kişiler de hakem sıfatıyla görev alırlar. Ancak *hakemin veya hakem heyetinin de gerektiğinde bilirkişi incelemesine başvurması pekâlâ mümkündür* (bkz. HMK m.429, 431; MTK m.11, 12).

Arabuluculuk¹¹ yolu ise, hukuk uyuşmazlıkları özelinde en yaygın alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir¹². Buna göre tarafların üzerinde serbestçe

¹⁰ Tahkim hakkında bilgi için bkz. Özbek, Mustafa Serdar, *Tahkim Hukuku*, Ankara 2022. Ekşi, Nuray, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tahkim*, 2. Bası, İstanbul 2019; Aydemir, Fatih, *Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi*, İstanbul 2017; Göksu, Mustafa, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Tahkim*, 5 Bası, Ankara 2023; Özbay, İbrahim/Korucu, Yavuz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim*, Ankara 2016.

¹¹ Arabuluculuk hakkında bilgi için bkz. Yeşilırmak, Ali/Kekeç, Elif Kısmet/Bulur, Alper (Editörler), *Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı*, Ankara 2021, T.C. Adalet Bakanlığı.

¹² Uyuşmazlıkların çözüme kavuşturma işlevi, esas olarak Devlete aittir. Bununla birlikte, uyuşmazlık içine düşmüş olan taraflar, aralarındaki uyuşmazlığı farklı yöntemlerle de

tasarruf edebilecekleri, kamu düzeninden olmayan veya aile içi şiddet iddiasından kaynaklanmayan özel hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk işlerlik kazanır. Arabuluculuk, uyuşmazlık içine düşmüş olan tarafları konuşmak ve müzakerelerde bulunmak amacıyla bir araya getiren, birbirlerini anlamalarını ve bu suretle kendi çözümlerini kendilerinin üretmelerini sağlamak için aralarındaki iletişimi kolaylaştıran, uzmanlık eğitimi almış, tümüyle bağımsız, tarafsız ve objektif bir konumda bulunan üçüncü kişinin katkısı ya da katılımıyla yürütülen, *dava şartı arabuluculuk düzenlemeleri saklı kalmak üzere* gönüllü, bir başka ifadeyle ihtiyarî olan bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir¹³.

Arabuluculuk yolunda, ***arabulucunun bilirkişi incelemesine başvurulmasına karar vermek şeklinde bir yetkisi yoktur.*** Ancak bu durum, arabuluculuk görüşmelerinde bir *uzmanın* yardımından yararlanılamayacağı anlamına da gelmemektedir. Nitekim ***HUAK m.15/6*** hükmü uyarınca uyuşmazlığın çözümüne katkı sağlayabilecek ***uzman kişilerin de müzakerelerde hazır bulundurulması mümkündür.*** Nitekim tarafların bu konuda bir şekilde mutabık kalması hâlinde, konusunda uzmanlık sahibi bir kişi, yargısal bir mercii tarafından görevlendirilen bilirkişi sıfatıyla değil, ancak sahip olduğu uzmanlık bilgisiyle görüşmelerde yer alabilir.

- Bu durumda ilgili alanda uzmanlık sahibi bir kişi uyuşmazlık konusu hakkında kendi görüşünü sunabilir. ***Bu ise, bilirkişi olarak listelerde ayrıca yer alan veya yer almak konusunda gereken donanıma sahip durumdaki bir uzman kişinin tarafların bir sonuca; uzlaşmaya, arabuluculuk yoluyla anlaşmaya ulaşmasına katkı sunması anlamına gelir.***

3.- Ceza Muhakemesi

Ceza muhakemesi bir suçun işlenip işlenmediği, işlenmişse kim veya kimler tarafından işlenmiş olduğu, fail veya faillere uygulanacak yaptırımların ne

çözüme kavuşturabilirler. Bu itibarla alternatif uyuşmazlık çözüm yolları (veya alternatif uyuşmazlık çözümleri) bir üst kavramdır.

¹³ Bu konuda ayrıca bkz. Koçyigit, İlker/Bulur, Alper, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, Ankara 2019, T.C. Adalet Bakanlığı, s. 14.

olacağı gibi sorulara cevap bulmak amacıyla kural olarak Ceza Muhakemesi Kanunu'na (CMK) göre gerçekleştirilen iddia, savunma ve yargılama niteliğindeki bir dizi faaliyeti ifade etmektedir¹⁴. Bu faaliyet, **soruşturma** ve **kovuşturma** olmak üzere iki ana evreye ayrılmaktadır. Soruşturma evresi, yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade ederken, kovuşturma evresi ise iddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade etmektedir (CMK m.2/1-e, f). Soruşturma evresinde kural olarak Cumhuriyet savcıları, kovuşturma evresinde ise ceza mahkemeleri görevli olup, *her iki evrede de bilirkişi incelemesine başvurulabilmesi mümkündür*.

Aşağıda ceza muhakemesi teşkilatında görev alan bazı mercilere kısaca değinilmektedir.

a.- Cumhuriyet Başsavcılıkları

Mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede, o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuriyet başsavcılığı vardır. Örneğin, **Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, Polatlı Cumhuriyet Başsavcılığı** gibi.

- Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, bizim ceza muhakemesi sistemimizde **Cumhuriyet Savcılığı** diye bir teşkilat yoktur. Bu nedenle **Ankara Cumhuriyet Savcılığı** veya **Polatlı Cumhuriyet Savcılığı** gibi ifadelerin yanlış olduğu ve bu nedenle bu tarz ifadelerin bilirkişi raporlarında kullanılmaması gerektiği unutulmamalıdır¹⁵.

Her Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde, bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur. Gerekli görülen Cumhuriyet başsavcılıklarına ki bunlar genellikle büyük şehirler ve iş yükünün fazla olduğu yerlerdir, bir veya birden fazla Cumhuriyet başsavcıvekili de atanabilir.

Ceza muhakemesi teşkilatımızda bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı da bulunmaktadır. Her bölge adliye mahkemesinde mutlaka bir Cumhuriyet başsavcılığı vardır. Örneğin, **Ankara Bölge Adliye Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı, İstanbul Bölge Adliye**

¹⁴ Ersoy, Uğur, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara 2024, s.57.

¹⁵ Ersoy, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.175-176.

Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı gibi. Bu Cumhuriyet başsavcılıklarının, il ve ilçelerdeki Cumhuriyet başsavcılıklarından farklı bir teşkilat içerisinde yer aldığı unutulmamalıdır. Her bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur. En kıdemli Cumhuriyet savcısı, Cumhuriyet başsavcivekili olarak görev yapar.

Yargıtay bünyesinde ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı bulunmaktadır¹⁶. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ile Yargıtay Cumhuriyet savcılarından oluşur.

Bilirkişi görevlendirmesi *yalnızca* ilk derece Cumhuriyet başsavcılıkları tarafından soruşturma evresinde yapılabilir. Bir başka ifadeyle bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılıkları veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bilirkişi görevlendirilmesi yoluna gidilebilmesi mümkün değildir.

b.- Ceza Mahkemeleri

İlk derece ceza mahkemeleri, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlara göre kurulan ceza mahkemelerinden oluşmaktadır¹⁷. Asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri genel görevli mahkemelerdir.

Asliye ceza mahkemeleri tek hakimlidir. Ağır ceza mahkemeleri ise bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşmakta olup bir başkan ve iki üye ile toplanır. Gerek asliye gerek ağır ceza mahkemelerindeki duruşmalarda Cumhuriyet savcısı hazır bulunur. Bu mahkemelerin yanında bir de soruşturma evresinde hâkim tarafından verilmesi gerekli olan ve çoğunluğu koruma tedbiri niteliğindeki kararları almak ve bunlara karşı yapılan itirazları inceleme yetkisine sahip sulh ceza hakimlikleri bulunmaktadır¹⁸. Ancak sulh ceza hakimliklerinin teknik anlamda mahkeme olmadığı unutulmamalıdır.

¹⁶ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı hakkında bilgi için bkz. Ersoy, Uğur, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Çare ve Kanun Yolu Kavramları Bağlamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın İtiraz Yetkisi”, CHD, Y. 10, S. 29, Aralık 2015, s. 67 vd.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.181-185.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.176-181.

Genel görevli asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinin yanında özel kanunlarla kurulan ve ilgili kanunlarla belirtilen belli suçlarla ilgili yargılamaları yapan, o ad ile anılan özel görevli ceza mahkemeleri de bulunmaktadır. Bu mahkemelere örnek olarak çocuk mahkemeleri, çocuk ağır ceza mahkemeleri, icra ceza mahkemeleri ile fikri ve sınai haklar ceza mahkemeleri gösterilebilir¹⁹.

Yukarıda bahsedilen genel ve özel görevli ceza mahkemelerinin yanında bir de özel kanunlarda gösterilen belirli suçlardan dolayı yargılama yapmak için Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) ihtisas mahkemesi olarak görevlendireceği mahkemeler bulunmaktadır. Örneğin, 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun'un 23. maddesi uyarınca bu Kanun kapsamına giren suçlar bakımından HSK'nın ihtisas mahkemesi olarak görevlendireceği asliye ceza mahkemesi görevli olacaktır. Benzer şekilde 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 17. maddesi uyarınca bu Kanun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulunca belirlenen asliye ceza mahkemelerinde görülecektir.

- Ceza mahkemelerinin tümü bilirkişi görevlendirebilir. *Ancak sulh ceza hakimlikleri tarafından bilirkişi görevlendirilmesi yoluna gidilemez.*

4.- Hukuk ve Ceza Yargısında Kanun Yollarında Görevli Üst Derece Mahkemeleri

a.- Bölge Adliye (İstinaf) Mahkemeleri

Adli yargı yolunun ikinci derecesinde, 20 Temmuz 2016 tarihinde fiilen göreve başlayan ve hali hazırda on sekiz bölgede faaliyet gösteren bölge adliye mahkemeleri yer almaktadır. Adli yargının sistematığına uygun olarak bölge adliye mahkemeleri hukuk ve ceza dairelerinden oluşmaktadır.

- *Bölge adliye kavramı ile istinaf kanun yolunda görev yapan mahkeme anlaşılır*²⁰.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.184-185.

²⁰ İstinaf kanun yolu hakkında bilgi için bkz. Öztekin, Selçuk, *Türk Medeni Yargılama Hukukunda İstinaf ve Temyiz*, Ankara 2021. Ayrıca bkz. Akil, Cenk, *İstinaf Kavramı*, Ankara

Bölge adliye mahkemesinin temel işlevi, ilk derece mahkemelerince verilen kararların hem maddi vakıalar açısından değerlendirilmesini hem hukukilik yönünden denetlenmesini sağlamaktır. Özellikle maddi vakıaların ve bunlara ilişkin delillerin değerlendirilmesi yahut dikkate alınmasında hata yapılmış olması durumunda, bölge adliye mahkemesinin istinaf incelemesi yoluyla **yeniden tahkikat** yapması mümkündür.

- Bölge adliye mahkemesi hukuk dairesinin yeniden tahkikat yapması hâlinde yeni bir bilirkişi incelemesine başvurması pekâlâ mümkün olabilir.

Son olarak **bilirkişinin hukuki sorumluluğu**na ilişkin olarak *devlet aleyhine* açılacak olan *tazminat davası*, ilk derece mahkemesi sıfatıyla **bölge adliye mahkemesinde** görülür (HMK m.286).

b.- Yargıtay

Adli yargı kolunun üçüncü derecesinde ise hukukilik denetimi yapmak ve içtihat birliğini sağlamakla görevli Yargıtay yer alır. Yargıtay da tıpkı bölge adliye mahkemelerinde olduğu gibi hukuk ve ceza dairelerinden oluşmaktadır. Özellikle bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamasından sonra geçen süre zarfında, Yargıtay'ın iş yükünün azalması ve içtihat mahkemesi olma özelliği ön plâna çıkmıştır.

İlk derece ve bölge adliye mahkemelerinden farklı olarak Yargıtay salt hukukî denetim yapabilir. İstinaf kanun yolunda olduğu gibi alt mahkemenin maddi meselenin takdirinde hataya düşüp düşmediğini (vakıalar konusundaki takdiri) denetleyemez; temyiz denetimi kapsamında yeniden yargılama yapamaz.

- Dolayısıyla Yargıtay'ın temyiz mercii olarak görev yaptığı hâllerde bilirkişi incelemesine başvurması mümkün değildir.

Öte yandan Yargıtay da tıpkı bölge adliye mahkemeleri gibi, bazı uyuşmazlıklarda ilk derece mahkemesi olarak görev yapmaktadır.

- Hukuk yargısı bakımından örneğin, hâkimlerin hukuki sorumluluklarına ilişkin devlet aleyhine açılacak davaların, ilk derece mahkemesi olarak Yargıtay'da açılması gerekmektedir (HMK m.47).
- Ceza muhakemesi bakımından ise Yargıtay, bazı kişilerin işlemiş olduğu iddia edilen suçlarla ilgili yapılacak yargılamalarda ilk ve son derece mahkemesi olarak görev yapmaktadır. Buna göre Yargıtay başkan ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Vekili ve özel kanunlarda belirtilen kimselerin kişisel suçlarına ait ceza davalarına Yargıtay ilgili ceza dairesinde bakılmaktadır. Yargıtay ilgili ceza dairesinin yaptığı bu yargılamaları ceza mahkemesi sıfatıyla yaptığı ifade edilebilir.
- **Sayılan bu ihtimallerde davaya ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakılacağından, bilirkişi görevlendirilmesi de mümkün olabilecektir.**

C.- İdari Yargı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının m.124/1 hükmü uyarınca idarenin her türlü eylem ve işlemleri aleyhine yargı yolu açıktır. Yargı yolu ayrılığı sisteminin bir sonucu olarak, idare aleyhine açılacak davalarda, aksine bir düzenleme olmadıkça idari yargı mercileri görevlidir. Adli yargı yolu bakımından da ifade edildiği gibi, idarî yargıda da üç dereceli yargı sistemi öngörülmüştür.

1.- İdare ve Vergi Mahkemeleri

İdare ve vergi mahkemeleri, 6.1.1982 tarih ve 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'da düzenlenmektedir.

Kanun'un 1. maddesine göre, "...idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri bu Kanunla verilen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş genel görevli bağımsız mahkemelerdir". Bu mahkemeler, bölgelerin coğrafi durumları ve iş hacmi göz önünde tutularak Adalet Bakanlığınca kurulur ve yargı çevreleri tespit olunur (2576 sayılı Kanun m. 2).

İdare mahkemeleri, idari yargı düzeninde genel görevli ilk derece mahkemele-ridir. Zikredilen Kanunun 5. ve 6. madde hükümleri uyarınca;

İdare mahkemeleri, vergi mahkemelerinin görevine giren davalarla ilk derecede Danıştay'da çözümlenecek olanlar dışındaki:

- İptal davalarını,
- Tam yargı davalarını,
- Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç olmak üzere, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idarî sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları,
- Diğer kanunlarla verilen işleri,
- Özel Kanunlarda Danıştay'ın görevli olduğu belirtilen ve İdari Yargılama Usulü Kanunu ile idare mahkemelerinin görevli kılınmış bulunduğu davaları çözümler.

Vergi mahkemeleri ise:

- Genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davaları,
- Yukarıda sayılan konularda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davaları,
- Diğer kanunlarla verilen işleri, çözümler.

İdare ve vergi mahkemelerinin kuruluşu ve görevleri, 2576 sayılı Kanun'da; yargılama usulü ise 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda (İYUK) düzenlenmektedir. İYUK'un 31. maddesinde, idari yargılama usulünde, bir başka muhakeme kanunu olan Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun uygulanacağı haller düzenlenmiştir. Bilirkişilik müessesesi de bu madde içerisinde sayılan hallerdendir. Bu nedenle idari yargılama usulünde, bilirkişilik konusunda HMK hükümleri uygulanmaktadır.

Öte yandan İYUK m.31 hükmüne Bilirkişilik Kanunu ile şu hüküm eklenmiştir: “*Bilirkişiler, bilirkişilik bölge kurulları tarafından hazırlanan listelerden seçilir ve bilirkişiler bakımında Bilirkişilik Kanunu ve 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun ilgili hükümleri uygulanır*”. Bu hükümden de

anlaşılacağı üzere, idari yargıda bilirkişilik konusunda hem HMK hem de Bilirkişilik Kanunu birlikte uygulama alanı bulmaktadır.

- Bu kanunlardan HMK, bilirkişinin yargılama faaliyetine ilişkin iş ve işlemlerine yani yargı fonksiyonuna ilişkin iken; Bilirkişilik Kanunu, bilirkişilik faaliyeti dahilinde bilirkişilerin uymakla yükümlü olduğu kurallara uygun hareket etmelerine yani idari fonksiyona ilişkindir.

2.- Bölge İdare Mahkemeleri

Bölge İdare Mahkemeleri, aynı idare ve vergi mahkemeleri gibi 6.1.1982 tarih ve 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'da düzenlenmektedir. Bölge İdare Mahkemelerinin kuruluşu, idare ve vergi mahkemelerinin kuruluşuyla aynı kurallara tabidir. 2576 sayılı Kanun m.1 hükmü uyarınca, “Bölge idare mahkemeleri (...) bu Kanunla verilen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş genel görevli bağımsız mahkemelerdir.”

2576 sayılı Kanun m.3/A hükmü uyarınca bölge idare mahkemelerinin görevleri şunlardır:

- İstinaf başvurularını inceleyip karara bağlamak.
- Yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak.
- Diğer kanunlarla verilen görevleri yapmak.

Bölge idare mahkemeleri, doğrudan dava açılabilen ilk derece mahkemeleri değildir. Yukarıda da görüldüğü üzere bölge idare mahkemeleri, yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlayan; yürütmeyi durdurma kararlarına karşı yapılan itirazları sonuçlandıran²¹ ve en önemlisi de idare ve vergi mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı istinaf yoluna başvuru bir yargı merciidir. 6545 sayılı Kanun çerçevesinde istinaf kanun yolunun idari yargı sistemi içerisindeki yerini almasıyla, bölge idare mahkemeleri genel görevli

²¹ Bkz. İYUK m.27/7.

üst mahkeme niteliğini Danıştay'dan almış ve teşkilat, yapı ve işleyişi istinaf kanun yolunun özelliğine göre yeniden düzenlenmiştir²².

Genel görevli kanun yolu mercii olarak bölge idare mahkemeleri uyuşmazlığın esası hakkında yeniden yargılama yapabilir. Buna göre, “*Bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Bu hâlde bölge idare mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar verir. İnceleme sırasında ihtiyaç duyulması hâlinde kararı veren mahkeme veya başka bir yer idare ya da vergi mahkemesi istinabe olunabilir. İstinabe olunan mahkeme gerekli işlemleri öncelikle ve ivedilikle yerine getirir*” (İYUK m.45/4).

Şu hâlde, bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararını hukuka uygun bulmadığı ve ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasına karar verdiği hallerde; gerekli gördüğü takdirde bilirkişi görevlendirilmesine karar verebilecektir. Bu durumda İYUK m.31 gereğince, HMK ve Bilirkişilik Kanunu birlikte uygulama alanı bulacaktır.

3.- Danıştay

İdari yargı kolunun en üst mahkemesi olan Danıştay, Anayasa'nın 155. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciiine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Danıştay, davaları görmek, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, idari uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir. Nitekim Danıştay Kanunu m.1 hükmü uyarınca, Danıştay, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş Yüksek İdare Mahkemesi, danışma ve inceleme merciidir.

²² Çakır, Hüseyin Melih, “İstinaf Kanun Yolunun Mahkemeler Teşkilatına Etkisi”, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, C.8, S.20, Y.2016, s.474 vd.

Danıştay'ın kuruluşu, işleyişi, Başkan, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ile üyelerinin nitelikleri ve seçim usulleri, 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nda düzenlenmiştir.

Danıştay'ın görevleri 2575 sayılı Kanun m.23 hükmünde yer almaktadır. Buna göre Danıştay;

- İdare Mahkemeleri ile vergi mahkemelerinden verilen kararlar ve ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülen davalarla ilgili kararlara karşı temyiz istemlerini inceler ve karara bağlar. Danıştay'ın temyiz mercii olarak görevi, bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkların denetimini yapmakla sınırlıdır.
- Bu Kanunda yazılı idari davaları ilk ve son derece mahkemesi olarak karara bağlar.
- Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında düşüncesini bildirir.
- Bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri yapar.

Bu çerçevede Danıştay'ın iki farklı yargısal işlevi bulunur. Bunlardan ilki, asli görevi olan temyiz başvurularını karara bağlamaktır. Söz konusu denetim, *Yargıtay tarafından yapılan temyiz denetimi gibi*, bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması sonucu ortaya çıkan hukuka aykırılıklarla sınırlıdır. Dolayısıyla bu aşamada bilirkişi incelemesine başvuru da söz konusu olmaz²³.

Buna karşılık Danıştay'ın diğer işlevi, bazı uyuşmazlıkları ilk derece mahkemesi sıfatıyla görmektir. Özel kanunlarda yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla, Danıştay Kanunu m.24 hükmü Danıştay'ın ilk derece

²³ Hızlandırılmış yargılama usulleri olan İYUK m.20/A'da düzenlenen ivedi yargılama usulü ile 20/B'de düzenlenen merkezî ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü bu durumun istisnasını oluşturmaktadır. Bu iki yargılama usulüne tabi uyuşmazlıklarda istinaf yolu öngörülmemiş; ilk derece mahkemesince yapılan yargılama sonunda temyiz kanun yoluna gidilebileceği düzenlenmiştir. Buna göre, "Danıştay evrak üzerinde yaptığı inceleme sonunda, maddi vakalar hakkında edinilen bilgiyi yeterli görürse veya temyiz sadece hukuki noktalara ilişkin ise yahut temyiz olunan karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise işin esası hakkında karar verir. Aksi hâlde gerekli inceleme ve tahkikatı kendisi yaparak esas hakkında yeniden karar verir" (İYUK m.20/A/2-i, İYUK m.20/B/1-h).

mahkemesi olarak göreceği davalara işaret etmektedir²⁴. Bu tür davalarda Danıştay, bir ilk derece idare mahkemesi gibi yargılama yapar; gerek gördüğü takdirde bilirkişi incelemesi yaptırabilir. Danıştay'ın ilk derece mahkemesi sıfatıyla baktığı davalarda, her bir bilirkişilik bölge kurulu listesinde kayıtlı bilirkişiler arasından görevlendirme yapması mümkündür (BilK m.12/7).

C.- Uyuşmazlık Yargısı

Uyuşmazlık Mahkemesi adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir. Bu mahkemenin başkanlığını Anayasa Mahkemesi'nce, kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar. Anayasa Mahkemesi ile diğer mahkemeler arasında bir görev uyuşmazlığı çıkma ihtimali yoktur. Zira Anayasa açıkça diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesi'nin kararının esas alınacağını öngörmektedir (Any m.158/3).

II.- YARGISAL FAALİYET İÇİNDE YER ALAN SÜJELER

Bilirkişi, görevlendirilmesinden itibaren yargısal faaliyet içinde görev alan çeşitli sùjeler ile çeşitli sebeplerle karşı karşıya kalabilir. Örneğin bilirkişi, incelemesini mahkemenin veya onu görevlendiren Cumhuriyet savcısının sevk ve idaresi altında yürütecektir. Bilirkişi, UYAP vasıtasıyla görevlendirmenin mümkün olamadığı hâllerde incelemesi gereken belgeleri mahkeme veya Cumhuriyet başsavcılığı yazı işleri müdürlüğünden teslim alacak; bazı hâllerde ise görüşünü içeren bir raporu bir kez daha yazı işleri müdürlüğüne

²⁴ İlk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülecek davalar (Madde 24): 1. Danıştay ilk derece mahkemesi olarak: a) Cumhurbaşkanının kararlarına, b) Cumhurbaşkanınca çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemlere, c) Bakanlıklar ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere, d) Danıştay İdari Dairesince veya İdari İşler Kurulunca verilen kararlar üzerine uygulanan eylem ve işlemlere, e) Birden çok idare veya vergi mahkemesinin yetki alanına giren işlere, f) Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararları ile bu Kurulun görev alanı ile ilgili Danıştay Başkanlığı işlemlerine, Karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları ile tahkim yolu öngörölmeven kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlar.

teslim edecek ve orada görev yapan personel ile bir araya gelecektir. Öte yandan kural olarak hukuk öğrenimi de görmemiş olan bilirkişi, dosya kapsamında davacı, davalı, aslî veya fer'i müdahil, vekil, müdafî, noter, şüpheli, müşteki gibi terimlerle ifade edilen çeşitli sùjeler hakkında bilgi sahibi olabilecek, hatta yerine göre bunlar ile kendisini görevlendiren merciin bilgisi veya huzurunda bir araya gelebilecektir.

Durum buyken, başta yargı teşkilatı içerisinde görev alan kişiler olmak üzere, bilirkişinin saydığımız bu sùjeler hakkında bir farkındalık sahibi olması önemlidir. Aşağıda, ilk etapta yargıda görev alan kamu görevlileri, daha sonra ise, hukuk ve ceza muhakemesine özgü diğer bazı sùjeler özelinde kısa bazı açıklamalarda bulunacağız.

Hâkim: Özel nitelikte bir kamu görevlisi olan hâkim, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız şekilde (bkz. Any m.138) yargılamayı yürütür ve kararlarını vicdani kanaati doğrultusunda, gerekçeli olarak verir. Bilirkişi, hâkimin veya Cumhuriyet savcısının sevk ve idaresi altında görevini yürütür (HMK m.278, CMK m.66/3). Bilirkişi görevi boyunca, hâkimin sahip olmadığı özel veya teknik bilgiyi yerine göre tespit eder, aktarır veya bu bilgi sayesinde ulaştığı sonuçları hâkime açıklar. Tam da bu sebeple bilirkişi, hâkim kadar bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Aşağıda ayrıca ele alındığı üzere, hâkimin tarafsızlığına ilişkin olarak HMK ve CMK'da yer alan düzenlemeler, kural olarak bilirkişiler bakımından da geçerlidir.

Cumhuriyet savcısı: Cumhuriyet savcısı, ceza muhakemesinde iddia makamı olarak görev alan sùjeyi ifade etmektedir. Cumhuriyet savcıları, ceza muhakemesinde kamusal iddia makamı olarak görev yapmakta olup kamu davası açılması için iddianame düzenleme yetkisine sahiptirler. Cumhuriyet savcılarının asli görevleri soruşturma evresini yürütmektir. Bir suç işlendiği izlenimi bulunduğunu öğrenen Cumhuriyet savcısının araştırma yapma mecburiyeti vardır. Cumhuriyet savcıları her türlü araştırmayı doğrudan doğruya yapabilecekleri gibi adli kolluk amir ve memurları aracılığıyla da bunu yaptırabilirler. Ayrıca Cumhuriyet savcıları hukuk yargısında da belli bazı davaları açmakla görevlidirler (HMK m.70) ²⁵.

²⁵ Ersoy, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.294.

Avukat: Hukukî ilişkilerin düzenlenmesine, hukukî sorun ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümüne, hukuk kurallarının uygulanmasına her derecede yargı organı, hakem, resmî ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde katkı sağlayan; bu amaçla hukukî bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin yararlanmasına tahsis eden yargı görevlisine avukat denir (bkz. Avukatlık Kanunu m.1). Avukatlık hem bağımsız yürütülen bir meslek hem bir kamu hizmetidir.

Yargısal faaliyet içerisinde avukat bazı hâllerde vekil, bazı hâllerde müdafî olarak adlandırılır. Buna göre;

- **Vekil**, hukuk yargısında taraflardan birini (veya fer'i müdahili) (bkz. HMK m.71 vd.), ceza muhakemesinde ise katılanı, suçtan zarar göreni veya malen sorumlu kişiyi temsil eden avukat (CMK m.2/1-d),
- **Müdafî** ise, şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukat (CMK m.2/1-c) anlamına gelir.

Noter: Hukuk güvenliğini sağlamak, hukukî anlaşmazlıkların doğumunu önlemek amacıyla belirli belgelere resmiyet kazandıran, resmî kimliği bulunan görevliye noter denir. Noterlik hizmeti bir kamu hizmetidir ve noter de (bir devlet memuru olmamakla birlikte görevi gereği) kamu görevlisi kabul edilir.

Yardımcı adalet personeli: Yardımcı adalet personeli ile esas itibariyle mahkeme veya Cumhuriyet savcılığı yazı işleri müdürlüğü (kalem) ile icra-iflâs dairesi görevlileri anlaşılır.

- **Yazı işleri müdürü**; genel olarak yargılamanın ve yargılama ile ilgili yazı işlerinin düzen içinde yürütülmesi ve sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılmasında görevlidir. Yargılama harçlarının hesaplanmasından dosyaların muhafazasının sağlanmasına kadar çeşitli görevleri bulunur.
- **Zabıt kâtibi**; yazı işleri müdürünün denetimi ve gözetimi altında çalışan memurdur. Mahkeme salonunda veya dışarıda, hâkim veya Cumhuriyet savcısının huzuruyla yapılacak bütün işlemlerde zabıt kâtibinin hazır bulunması zorunludur. Bu itibarla zabıt kâtibini yargılamanın resmî tanığı olarak nitelendirmek mümkündür. Zabıt kâtibi, hâkimler kadar tarafsız olmak zorunda olup bundan şüphe uyandıran hâllerde reddedilebilir.
- **Mübaşir**; Hâkimin emir ve gözetimi altında faaliyet gösteren, özel bir üniforma taşıyan devlet memurlarıdır. Aslî işleri tarafları ve tanıkları

duruşma salonuna almak olup; duruşma sırasında ve duruşma dışında mahkemelere yardımcı olur.

Yazı işleri müdürlüğünde görev yapan personelin, kimin bilirkişi olarak görevlendirileceği konusunda bir takdir yetkisi yoktur. Uygulamada yardımcı adalet personelinin bilirkişiler ile irtibat kurması veya listelerde yer alan bilirkişiler hakkında mahkemede görev yapan hâkimi bilgilendirmesi tabiidir.

- Ancak bilirkişi seçiminin bizzat yardımcı adalet personeli tarafından yapılması, bilirkişinin görevinin kapsam ve sınırlarının bahsedilen kişiler tarafından belirlenmesi mevcut düzenlemelerle bağdaşmadığı gibi etik bazı meselelere de sebebiyet verebilir.

İcra ve iflâs dairesi memurları; icra takiplerinde veya iflâs tasfiyesinde görev alan kamu görevlileridir. İcra ve iflâs daireleri geniş anlamda yargısal teşkilatın içerisinde yer almaktadır.

- Yazı işleri müdürlüğü görevlilerinden farklı olarak, icra ve iflâs dairesi müdür veya yardımcısı, özellikle belli (haczedilen, paraya çevrilecek olan veya iflâs masasına giren) bir malın değerinin takdir edilmesi konusunda, bilirkişilik mevzuatına uygun şekilde bir bilirkişi görevlendirebilir.

Aile mahkemesinde görev alan uzmanlar: Her aile mahkemesinde birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı görev yapar. Bunlar bilirkişilerden farklı olarak belli bir uyuşmazlık özelinde değil, daimî olarak görev yaparlar.

Diğer süjeler: Yargısal faaliyet içinde yer alan diğer süjeler, hukuk yargısı bakımından taraflar ile aslî ve fer'i müdahil, ceza muhakemesi bakımından ise şüpheli, sanık, hükümlü, malen sorumlu, suça sürüklenen çocuk, mağdur ve suçtan zarar görendir.

- **Hukuk yargısının tarafları (davacı ve davalı):** Hukuk yargısı, iki taraf sistemi üzerine kurulmuştur. Hak arama hürriyetinin (Any m.36) bir sonucu olarak herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.

- Şayet ortada bir dava değil, çekişmesiz yargı işi varsa (örneğin, mirasçılık belgesi verilmesi, ayıplı bir hayvanın muayenesi, gaiplik, vesayet gibi hallerde), davacı veya davalıdan değil, çekişmesiz yargı işinin ilgisinden söz edilir.

- **Müdahil;** görülmekte olan davanın tarafı olmayan ancak, belli bazı şartların varlığı hâlinde yargılamaya katılan (bu amaçla dava açan veya katılma talebi kabul edilen) üçüncü kişidir.
- **Fer'i müdahil,** davayı kazanmasında hukuki yararı bulunan taraf yanında ve ona yardımcı olmak amacıyla davaya katılma talebinde bulunan bir üçüncü kişidir (HMK m.66).
- **Aslî müdahil** ise, yargılamanın konusu olan hak veya şey üzerinde kısmen yahut tamamen hak iddia ederek davanın tarafları aleyhine aynı mahkemede bir dava açan üçüncü kişidir (HMK m.65).
- **Şüpheli:** Ceza muhakemesinde soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişidir (CMK m.2/1-a).
- **Sanık:** Kovuşturmanın başlamasından, hükmün kesinleşmesine kadar geçen süreçte suç şüphesi altında bulunan kişidir (CMK m.2/1-b).
- **Hükümlü:** Hakkında verilen mahkûmiyet hükmü kesinleşmiş kişidir.
- **Malen Sorumlu:** Yargılama konusu işin hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddi ve mali sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişidir (CMK m.2/1-i).
- **Suçta sürüklenen çocuk:** Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk (18 yaşını doldurmamış kişi) anlamına gelmektedir. Uygulamada SSC diye kısaltılmaktadır.
- **Mağdur:** Suçla korunan hukuksal değeri zedelenen kişidir.
- **Suçtan zarar gören:** Bir suçun işlenmesi dolayısıyla zarara uğrayan gerçek veya tüzel kişidir. Suçtan zarar gören kavramı mağdura göre daha geniş içeriklidir. Örneğin, kasten öldürme suçunda, öldürülen kişi mağdurken, ölenin ailesi suçtan zarar görür.

III.- YARGILAMA HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL HAK VE İLKELER

Her hukuk disiplininde o alana özgü temel kurallar ve genel ilkeler vardır. Yargılama hukuku bakımından da temel bazı haklar (yargılama hukuku güvenceleri) ve ilkeler bulunur. Yargılamada; yani bir hukuk kuralının somut olaya uygulanmasında ve yoruma ihtiyaç duyulan hâllerde bu güvenceler ve ilkeler dikkate alınır. Hak ve ilkeler aynı zamanda yargılama hukukuna ait düzenlemelerin nasıl kaleme alınması gerektiği konusunda da yol göstericidir.

Yargılama hukukuna egemen olan hak ve ilkelerin bazıları yargılama hukukunun tüm dalları bakımından ortaktır. Bazı ilkeler ise salt bu disiplinlerden birine özgü olabilir. Örneğin adil yargılanma hakkı veya hukukî dinlenilme hakkı, kendisini hukuk yargısında, idarî yargıda ve ceza muhakemesinde aynı şekilde gösterirken, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, doğası gereği yalnızca ceza muhakemesinde geçerlidir.

Yargılama hukuku bakımından tartışılan hemen her hukukî müessesenin söz konusu hak ve ilkeler ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi bulunmaktadır. Nitekim bilirkişilik faaliyeti bakımından da bazı hak ve ilkeler kendisini özel olarak gösterir. Bir bilirkişilik sürecinde söz konusu hak ve ilkelere uygun hareket edilmemesi, duruma göre o bilirkişi görüşünün kabul görmemesine veya bilirkişinin denetimine, hatta mahkeme tarafından verilen hükmün kanun yolu denetiminde üst derece mahkemesi tarafından kaldırılmasına veya bozulmasına sebebiyet verebilir. Bu; esasen bir delilin hangi şartlar altında hükme esas alınabileceğiyle de doğrudan ilişkilidir. Takip eden alt başlıklarda bu hak ve ilkeler bakımından bilirkişilik faaliyetini ilgilendirdiği ölçüde temel bazı açıklamalarda bulunmaktadır.

A.- Muhakeme Hukuku Bakımından Ortak Hak ve İlkeler

Bu ilkelerin bir kısmı bizzat Anayasa tarafından düzenlenmiştir. Örneğin; adil yargılanma hakkı, hukuki dinlenilme hakkı (Any m.36), usul ekonomisi (Any m.141) gibi. Bu başlık altında yargılama hukuklarının hepsinde uygulama alanı bulabilecek bazı önemli ilkelere değinilecektir.

1.- Adil Yargılanma Hakkı

a.- Genel Olarak

Anayasa'nın 2. maddesinde 'Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu düzenlenmiştir. Keza hak arama özgürlüğünün düzenlendiği Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu zikredilmiş, ancak hakkın unsurlarına ve kapsamına yer verilmemiştir. Adil yargılanma hakkı²⁶ kapsamlı olarak ülkemizin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

- Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.
- Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

Adil yargılanma hakkı, yalnızca Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen bir temel hak değil, aynı zamanda hukuk devletin gereğine uygun bir yargılama tesis edilebilmesi için riayet edilmesi gereken objektif bir usul ilkesidir. Adil yargılanma hakkı, hukuk devleti

²⁶ Adil yargılanma hakkı bakımından bilgi için bkz. Aktepe Artık, Sezin, *Medeni Usul Hukuku Açısından Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul 2014.

ilkesinden ve insan onurunun korunmasından türetilmiş yargılamaya ilişkin temel bir hak niteliğindedir²⁷.

Adil yargılanma hakkı ve hukuk devleti ilkesi birbiriyle yakından ilişkili iki temel prensip olup insan haklarının korunması noktasında temel bir işleve sahiptirler. Zira insan hakları ancak bireylerin uğradıklarını düşündükleri hak ihlallerine karşı mahkemelere başvurarak hukuki koruma talep edebilmeleri ve bu talepleri hakkında bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yapılan adil bir yargılama sonucunda karar verilmesi halinde korunabilir.

Adil yargılanma hakkı ve buna riayet, uygulama açısından da önem arz eder. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne 1959-2018 yılları arasında yapılan ve karara bağlanan toplam 841.371 başvurunun %38,91'i adil yargılanma hakkına ilişkindir. Keza Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânının tanındığı 2012 yılından 2019 yılı haziran ayına kadar, Mahkemece verilen toplam 8.036 ihlâl kararının %53'ü (4.250) adil yargılanma hakkına ilişkindir.

b.- Uygulama Alanı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında adil yargılanma hakkı, özel hukuk uyuşmazlıkları ile cezaî uyuşmazlıklar açısından düzenlenmiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 36. maddesinde adil yargılanma hakkının uygulama alanının AIHS m.6'dakinden daha geniş bir şekilde düzenlendiği görülmektedir: “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” Bu kapsamda adil yargılanma hakkının, idari yargılama hukukunda da uygulama alanı bulacağı söylenebilir.

AIHS m.6/1 hükmünün uygulanabilmesinin ilk koşulu, bir uyuşmazlık bulunmasıdır. Uyuşmazlık kavramı bir terim olarak kullanılmamaktadır. Bu çerçevede mutlaka bir hasım tarafın varlığı gerekmez, mahkemece karara bağlanması istenen bir iddia yeterlidir.

İkincisi, söz konusu uyuşmazlığın millî hukukça tanınan bir hak veya hak iddiası yahut bir yükümlülükle ilgili olması gerektirir. Millî hukukça

²⁷ Gollwitzer, Walter, *Menschenrecht im Strafverfahren- MRK und IPBPR, Kommentar*, Berlin 2005, s.289.

tanınmayan bir hakka ilişkin olarak Sözleşmenin 6. maddesinin uygulanabilmesi mümkün değildir. Soyut olarak hakkın bulunması yeterli değildir, ilgili hakkın kullanımına veya kapsamına ilişkin olarak gerçek ve ciddi bir uyumsuzluk olmalıdır.

Son olarak ilgili hakkın özel hukuka (veya ceza hukukuna) ilişkin olması gerekir. Netice olarak, mahkemece karara bağlanması gereken, özel hukuka ilişkin bir hak veya yükümlülüğe ilişkin bir iddiada bulunulmuş olması gerekir. Bir hakkın özel hukuka mı yoksa ceza hukukuna mı ilişkin olduğu konusunda milli hukuk içerisinde yapılan sınıflandırma önem taşımaz. Bu durum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yorumlanır

Sözleşme m.6 hükmü gerçek veya tüzel kişi, vatandaş yahut yabancı fark etmeksizin herkes açısından adil yargılanma hakkını güvence altına almaktadır. Ayrıca, yalnızca davada taraf olan kimseler değil, davaya katılan üçüncü kişiler de (örneğin fer'i müdahil yahut dava kendisine ihbar edilen kimseler) söz konusu hükmün kapsamındadır. Keza verilecek hükümden hukukî durumu etkilenecek üçüncü kişiler de adil yargılanma hakkından istifade eder.

c.- Kapsamı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkı başlığı altında üç tür güvence yer almaktadır: Kurumsal güvence, mahkemeye erişim hakkı ve hakkaniyete uygun yargılanma.

- **Kurumsal Güvence:** Kurumsal güvence çerçevesinde, yargılamayı yürütecek mahkemelerin kanunla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız mahkemeler olması gerekir.
- **Mahkemeye erişim hakkı:** Mahkemeye erişim hakkı, Sözleşme'nin 6. maddesinde açıkça zikredilmemiştir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ilk olarak Golder-İngiltere davasında mahkemeye erişim hakkının da adil yargılanma hakkını düzenleyen hüküm kapsamında olduğunu belirtmiştir. Nitekim Anayasa'nın 36. maddesinde, herkesin meşru vasıtalarla mahkemeler önünde davacı ve davalı olabilme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.
- **Hakkaniyete Uygun Yargılanma:** Sözleşme, adil yargılanma hakkını düzenlerken ayrıca yargılamanın hakkaniyete uygun olmasını da güvence kapsamına almaktadır. Hakkaniyete uygun yargılanma çeşitli hususları

içerir. Bunlar, aleni yargılanma, makul sürede yargılanma, hukukî dinlenilme hakkı ve silahların eşitliği ilkesidir. Aleni yargılanma, makul sürede yargılanma ve hukukî dinlenilme hakkı aşağıda ayrıca incelendiği için, bu kısımda yalnızca silahların eşitliği ilkesine ilişkin açıklama yapılmıştır.

2.- Hukuki Dinlenilme Hakkı

Hukuki dinlenilme hakkı²⁸, Anayasamızın 36. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının bir unsurunu teşkil etmektedir²⁹. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi hakkaniyete uygun yargılanmadan söz eder. Bu husus silahların eşitliği şeklinde de ifade edilmektedir. Silahların eşitliği, hâkimin her iki tarafa da vereceği karara etkili olabilme amacıyla eşit imkânları sunması anlamına gelir. İşte, hukuki dinlenilme hakkı da bu başlık altında nitelendirilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27. maddesinde ayrı bir ilke olarak hukuki dinlenilme hakkı düzenlenmiştir. Buna göre hukuki dinlenilme hakkı üç hususu kapsar:

- *Yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunması,*
- *Açıklama ve ispat hakkı,*
- *Mahkemenin açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesi ve verdiği kararların gerekçeli olması.*

Bilgilenme hakkı: Yargılamanın konusunu oluşturan hususlar, iddialar, savunmalar, ibraz edilen deliller, mahkeme veya taraf usul işlemleri hakkında yargılamanın taraflarının ve diğer ilgililerinin bilgi sahibi olması gerekir. Tarafların, bilgilerine sunulmayan bir konuda değerlendirmede bulunmaları, işlem yapmaları veya sessiz kalmaya karar vermeleri beklenemez.

²⁸ Hukukî dinlenilme hakkı bakımından ayrıntılı bilgi için bkz. Özeken, Muhammet, *Hukukî Dinlenilme Hakkı*, Ankara 2003, s. 1 vd.

²⁹ Adil yargılanma hakkı bakımından ayrıntılı bilgi için bakınız: Aktepe Artık, Sezin, *Medenî Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Ankara 2014, Seçkin Yayınları; İnceoğlu, Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul 2013.

Örneğin davalıya usulüne uygun olarak dava veya cevaba cevap dilekçesinin tebliğ edilmemesi³⁰, ön inceleme ve tahkikat duruşmalarına usulüne uygun şekilde çağrılmaması veya gösterdiği hâlde deliller toplanmadan yokluğunda hüküm tesisi hukuki dinlenilme hakkının ihlalidir³¹. Keza dava dilekçesi gibi yenileme dilekçesinin de davalılara tebliğ edilmeden karar verilmesi hukuki dinlenilme hakkına aykırı olacaktır³².

- Bilirkişi raporu her iki tarafa da usulünce tebliğ edilmeden karar verilmiş olması da hukukî dinlenilme hakkının ihlali olur. Zira taraflara raporu tartışma veya itiraz hakkı tanınmamıştır.

Hukuki dinlenilme hakkının ikinci unsuru, **açıklama³³ ve ispat³⁴ hakkıdır**. İspat hakkı aynı zamanda HMK m.189 hükmünde de düzenlenmektedir.

³⁰ “Mahkemece, taraflara dava dilekçesi tebliğ edilmeden evrak üzerinde yapılan inceleme sonucu karar verilmiştir. Bu durum hukukî dinlenilme hakkı (HMK m.27) kapsamındaki savunma hakkını kısıtlayan önemli bir usul hatasıdır.” 2. HD, 2.10.2013, 3478/22571; “Dilekçelerin karşılıklı olarak verilmesi aşamasında, koca tarafından karşı davaya cevap dilekçesi verildiği halde, mahkemece bu dilekçe davalı-karşı davacıya (kadına) tebliğ edilmemiş, bu suretle kadının “cevaba cevap dilekçesi” vermesi imkânı elinden alınmış; böylece verebileceği bu dilekçeye bağlanan yukarıda açıklanan hakkını [iddia ve savunmasını değiştirme ve genişletme] kullanamaz duruma düşmüştür. Bu eksiklik davalı-karşı davacının “hukukî dinlenilme hakkına (HMKm.27) aykırılık sonucu doğurur.” 2. HD, 18.11.2013, 13602/26665 (Yayımlanmamıştır).

³¹ Bu yönde 2. HD, 9.12.2014, 23076/25145 (Yayımlanmamıştır). Ayrıca bkz. “Bunun üzerine mahkemece davalıya Başkonsolosluk aracılığı ile yurtdışı adresinden tebligat yapılmış ise de, duruşma tarihi yeterince ileri bir tarihe ertelenmediğinden 09.05.2013 tarihli celse, davalıya 13.06.2013 tarihinde tebliğ edilmiş, bu şekilde davalı, duruşma tarihinden haberdar olmamıştır. Davalıya usulüne uygun tebligat yapılmadan, göstermesi halinde savunma ve delilleri toplanmadan hüküm verilmesi, hukukî dinlenilme hakkının (HMK m.27) ihlali niteliğinde olup bozma sebebidir.” 2. HD, 3.12.2014, 25498/24536 (Yayımlanmamıştır).

³² Bu yönde 17. HD, 7.4.2014, E.2013/4312, K.2014/5178; 2. HD, 1.11.2013, 10268/24760 (Yayımlanmamıştır).

³³ “Bu itibarla, davacı vekilinin mazeret bildirmiş olmasına rağmen bu hususta bir karar verilmeden yargulamaya devam olunarak davacının yokluğunda esas bakımında hüküm tesis edilmesi, hukukî dinlenilme hakkının kısıtlanması niteliğinde olduğundan doğru görülmemiş, davacı vekilinin bu hususa yönelik temyiz itirazının kabulü ile kararın bozulması gerekmiştir.” 11. HD, 23.6.2014, 5516/11892; “Taraflara, 05.04.2013 tarihinde yapılan ön inceleme duruşmasında; tahkikat duruşmasının 21.06.2013 tarihinde yapılacağı bildirildiği halde, 20.06.2013 tarihinde davalı kadının yokluğunda celse açılarak davacı tanıkları dinlenip, beyanlarına karşı davalı kadından diyetekleri sorulmadan savunma hakkı kısıtlanmak suretiyle karar verilmesi doğru olmamıştır.” 2. HD, 23.12.2013, 18075/30304 (Yayımlanmamıştır).

³⁴ “Hal böyle olunca, birleşen dosya davasına delillerini bildirme imkânı tanınması, taraf delillerinin toplanması, hasıl olacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken yazılı olduğu üzere hüküm kurulmuş olması isabetsizdir.” 1. HD, 8.11.2013, 13628/15476 (Yayımlanmamıştır).

Buna göre taraflar kanunda belirtilen süre ve usule uygun olarak ispat hakkına sahiptirler³⁵.

Bilirkişilik konusunda özellikle şu hâller ispat hakkının ihlali anlamına gelir:

- Özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir konuda hâkimin bilirkişi incelemesine başvurmaması, kendi bilgisini yeterli görmesi,
- Bilirkişi raporu hükme ve denetime elverişsiz olsa dahi kendinde eksik olan bilginin giderildiği gerekçesiyle yeniden inceleme yaptırmadan karar vermesi,
- Bilirkişi raporuna ciddi birtakım itirazlar varken, bu itirazlar dikkate alınmaksızın karar verilmesi,
- Bilirkişi raporu kendi içinde çelişiyorsa, asıl rapor ile ek rapor arasında çelişki varsa, farklı bilirkişi raporları arasında çelişkiler varsa, bu çelişkiler giderilmeksizin karar verilmesi.
- Taraflarca sunulan uzman görüşünün dikkate alınmaması, uzman görüşü hakkında olumlu ya da olumsuz bir karar verilmemesi, uzman görüşünün neden dikkate alınmadığının gerekçesinin gösterilmemesi (mahkeme uzman görüşünü tek başına hükme esas alamaz. Ancak bu görüşün *yok sayılması* hukuki dinlenilme hakkının ihlali olur).

Hukuki dinlenilme hakkının üçüncü unsuru ise kısaca ***dikkate alınma hakkı*** olarak ifade edilmektedir. Buna göre, tarafların yargılama ile ilgili bilgi sahibi kılınmaları ile açıklama yapmalarına veya delil ibraz etmelerine yahut delile ulaşmalarına imkân tanınması yeterli olmayıp, bu açıklamalar veya deliller hâkim tarafından kabul görmediği takdirde, bunun sebeplerinin yani gerekçesinin de mutlaka gösterilmesi gerekir. Bir talebin hangi kanun hükmüne, hangi hukuki sebebe dayanılarak reddedildiği gösterilirse, dikkate alınma unsuru da karşılanmış olur. Bir talebin, beyanın veya delilin neden dikkate alınıp alınmadığı ancak gerekçeden anlaşılır. Nitekim bu özel önemine binaen Anayasa'nın 141. maddesinde bütün mahkemelerin her

³⁵ İspat hakkı konusunda bilgi için bkz. Çiftçi, Pınar, *Medenî Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırlamaları*, Ankara 2018. Ayrıca bkz. Toraman, Barış, “Medenî Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit ve Değerlendirmeler” *Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan*, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 1483- 1523.

türlü kararının gerekçeli karar olarak yazılacağına açık şekilde işaret edilmektedir.

Hukuki dinlenilme hakkı ceza muhakemesi hukuku açısından da çok büyük önem arz etmektedir; zira hukuki dinlenilme hakkı yoluyla sanık, yargılamanın objesi olmaktan çıkartılıp süjesi olma konumuna yükseltilmiş olur³⁶.

3.- Usul Ekonomisi İlkesi³⁷

Usul ekonomisi ilkesi, hem Anayasa'nın 141. maddesinde hem de Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 30. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Anayasanın 141. maddesine göre davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir. Kanun'un 30. maddesine göre de “*Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakla yükümlüdür.*”

Şu hâlde usul ekonomisi ilkesi 3 unsuru kapsamaktadır:

- **Zaman,**
- **Emek,**
- **Masraf ve yargılama giderleri.**

Usul ekonomisi ilkesi zaman, emek ve masraf bakımından zaruri olanın ötesine geçilmemesini ifade eder.

- Türk usul hukukunda somut örneklerinden birini *davaların birleştirilmesi ve ayrılması oluşturur*. Eğer zaman ve emek bakımından bir faydası var ise davaların birleştirilmesi veya ayrılması kararı verilir.
- Keza, *ihbari dava arkadaşlığının* caiz olması hususunda da anılan ilke gözetilir.

Ancak usul ekonomisi yargılamayı uzatacağı iddiasıyla açık bir usul kuralının uygulanmamasına gerekçe gösterilemez.

³⁶ Ersoy, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.87-89.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Rüzgaresen, Cumhuriyet, *Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi*, Ankara 2013.

- Örneğin bir taraf usul işlemi hakkında kanunda hâkime de takdir hakkı bırakmayan bir kesin süre düzenlenmişse, hâkim yargılamayı kısaltmak için bu sürenin daha kısa olacağına karar veremez.

Muhakeme hukukuna ilişkin kurallar aksi kanunla işaret edilmediği sürece emredicidir. Kanun koyucu bir düzenleme yaparken usul ekonomisi ilkesini gözetir; hâkim de yargılama usulüne ilişkin takdir hakkını, emredici kuralları göz ardı etmeksizin kullanır. Aksi takdirde keyfilik ortaya çıkabilir; bu ise taraflar arasındaki eşitliği bozar.

B.- Hukuk Yargısı Bakımından

1.- Tasarruf İlkesi

Tarafların yargılamanın başlatılması, konusunun tespit edilmesi, yargılamanın sonlandırılması bakımından sahip oldukları serbestidir (bkz. HMK m.24). Tasarruf ilkesi³⁸ medenî yargılamanın konusunu oluşturan uyuşmazlıkların özel hukuk ilişkilerinden kaynaklanmasının sonucudur. Özel hukuka ait hukuki ilişkilerde tarafların, o ilişkiden kaynaklı haklar üzerinde serbestçe tasarruf edebilmeleri mümkündür. Buna göre taraflar irade özerkliği çerçevesinde o hukuki ilişkiye yön verebilir; onu şekillendirebilirler. İrade özerkliği bu ilişkiden doğan bir uyuşmazlık hâlinde de varlığını korur.

Kısaca tasarruf ilkesi yargılamaya ilişkin üç hususta:

- Davanın açılmasında,
- Dava konusunun tespitinde,
- Davanın sonlandırılmasında

Davanın açılmasında: Hukuk yargısında uyuşmazlık içindeki taraflardan biri mahkemeye başvurup dava açmadığı sürece, mahkeme resen (görevinden ötürü ve kendiliğinden) harekete geçip o davayı göremez. Bir diğer söyleyişle davacı yoksa ne dava ne de davalı vardır. Hâkim, uyuşmazlığa tanık olsa dahi, buna resen el atamaz (bkz. HMK m. 24/1 ve 2).

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Meriç, Nedim, *Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*, Ankara 2011.

Tasarruf ilkesinin bu görünüm biçiminin, yani hâkimin resen harekete geçemeyeceği kuralının, davalar bakımından (çekişmeli yargıda) hiçbir bir istisnası yoktur. Buna karşılık bazı çekişmesiz yargı³⁹ işlerinde, vesayet veya aile hukukuna ilişkin diğer bazı koruma tedbirleri ile sınırlı şekilde, hâkim talep olmaksızın resen harekete geçebilir (bkz. HMK m.382/2, b, 17,18,19).

Dava konusunun tespiti: Davanın konusunun belirlenmesi bakımından da yine tasarruf ilkesi geçerlidir. Mahkeme ancak tarafların önüne getirdiği uyuşmazlığı çözebilir ve tarafların belirlediği konu üzerinde yargılama yapabilir. Bunun dışında o konuyla bağlantılı olsa bile mahkeme önüne tarafların getirmemiş oldukları bir hak iddiası hakkında *kural olarak* yargılama yapılamaz.

Davanın sonlandırılmasında: Tasarruf ilkesinin üçüncü boyutu, tarafların mahkeme önüne getirdikleri uyuşmazlığı yine kendilerinin, herhangi bir mahkeme kararına ihtiyaç olmaksızın mahkemeden çekebilmeleri, diğer bir ifadeyle davaya son verebilmeleridir. Taraflar dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebildikleri sürece, tek taraflı veya karşılıklı olarak mahkemenin bu konuda iznine de ihtiyaç duymaksızın davaya son vermeleri mümkündür. Davanın sonlandırılmasına ilişkin olarak ön plana çıkan usul işlemleri davadan feragat, davayı kabul ve sulhtur.

Buna göre davanın açılmasından sonra, hüküm kesinleşinceye kadar, davacı açmış olduğu davadan feragat edebilir⁴⁰, davalı aleyhine açılan davayı kabul edebilir⁴¹; davacı ve davalı sulh olabilir. Esasen maddi hukuk karakterli olan feragat, kabul veya sulh işlemlerinin sonuç doğurması, şartları olduğu müddetçe, mahkemenin iznine veya feragat ve kabul özelinde karşı tarafın

³⁹ Çekişmesiz yargı ilgililer arasında uyuşmazlığın bulunmadığı veya ilgililerin ileri sürebileceği bir hakkının olmadığı ya da resen harekete geçme ilkesinin uygulandığı medenî yargının bir alt koludur.

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyol Aslan, Leyla, *Medenî Usûl Hukukunda Davadan Feragat*, Ankara 2010. Öte yandan davacı, karşı tarafın açık rızasıyla davasını geri alabilir. Feragatten farklı olarak davanın geri alınmasında davacı söz konusu davayı yeniden açmak imkânına sahiptir. Bu sebeple davanın geri alınmasında davalının açık rızası aranır. Bu konuda bkz. Aslan, Kudret, *Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması*, Ankara 2016.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ermenek, İbrahim, *Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul*, Ankara 2009.

rızasına bağlı değildir. Ancak bu işlemlerin davaya son vermesi, bunların mahkeme huzurunda yapılmış olmalarına bağlıdır.

2.- Taleple Bağlılık İlkesi

Tasarruf ilkesi ile yakından ilişkili bir diğer ilke de taleple bağlılık ilkesidir. HMK m.26 hükmü uyarınca *“Hâkim tarafların talep sonucu ile bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre talep sonucundan daha azına karar verebilir. Hâkimin tarafların talebiyle bağlı olmadığına ilişkin kanun hükümleri saklıdır”*. Şu hâlde hâkim aksine açık bir düzenleme olmadıkça tarafların talep sonuçları ile bağlıdır.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi bir kararında talebin konusu nafaka iken, mahkemece boşanmaya karar verilemeyeceğine dikkat çekmektedir⁴². Keza davacının faiz talebi yok iken, mahkemece dava tarihinden itibaren faize hükmedilmesi de taleple bağlılık ilkesine aykırı olur⁴³. Ayrıca borçlu olunmadığına dair açılan menfi tespit davasında, davalının karşı dava olarak bir talebi de bulunmadıkça, davacının borçlu olmadığı miktar saptanarak menfi tespiti hükmedilmesi gerekirken, davanın niteliği göz ardı edilerek borçlu olunan miktar üzerinden olumlu tespit hükmü kurulması taleple bağlılık ilkesine aykırılık teşkil eder⁴⁴. Keza yalnızca çekin istirdadı amacıyla açılan davanın, istemin aynı zamanda menfi tespiti de içerdiği gerekçesiyle davacının borçlu olmadığına karar verilmesi, taleple bağlılık ilkesine aykırılık teşkil eder⁴⁵. Davacı yalnızca temerrüt faizi istemişken, mahkemece vade farkına hükmedilmesi de mümkün değildir⁴⁶.

Bu ilkenin maddi hukuktan kaynaklanan bazı istisnaları vardır. Örneğin manevi tazminat talep edilmişse, TBK m.58 hükmü uyarınca hâkim

⁴² 2. HD, 15.11.2011, E. 2010/18753, K. 2011/18583, www.kazanci.com.

⁴³ 2. HD, 25.3.2014, E. 2013/23435, K.2014/6885 (Yayınlanmamıştır).

⁴⁴ 19. HD, 22.9.2014, 9958/13894 (Yayınlanmamıştır).

⁴⁵ 11. HD, 12.1.2015, E. 2014/14243, K. 2015/176, www.kazanci.com

⁴⁶ YHGK, 2.10.2013, 19-199/1418, www.kazanci.com

tazminatın ödenmesi yerine veya onun yanında diğer bir giderim biçimini de kararlaştırabilir.

Bilirkişinin de hukuk davalarında taleple bağlılık ilkesini dikkate alarak görüş vermesi gerekir.

- Taraflarca faiz talep edilmemişken faiz hesaplanması, sözleşmede kararlaştırılan faiz oranı talep edilmişken kanuni faiz hesaplanması,
- Taraflarca dilekçelerde işaret edilmemiş hususların incelemeye dahil edilmesi ve bu konularda tespit veya değerlendirmelerde bulunulması taleple bağlılık ilkesine aykırı olur.

3.- Taraflarca Getirilme (Hazırlama) İlkesi⁴⁷

Hâkimin önüne gelen somut uyuşmazlık hakkında karar verebilmesi için üç hususa ihtiyacı vardır. Bunlardan birincisi, hukuk bilgisidir. HMK m.33 hükmü uyarınca hâkim Türk hukukunu resen uygular. Hukuk bilgisi yanında ihtiyaç duyulan diğer iki şey ise vakıalar ve o vakıaların mevcudiyeti hakkında hâkimde kanaat uyandırmaya yarayacak olan delillerdir.

Kanunun öngördüğü soyut koşulların somut olay bakımından gerçekten mevcut olması ancak somut vakıalarla kendisini gösterir. Bir haksız fiilin bulunup bulunmadığı, trafik kazasının gerçekleşip gerçekleşmediği ve bu kazadan bir zarar doğup doğmadığı, somut olay bakımından beklenmeyen veya kaçınılmaz bir durumun bulunup bulunmadığı ve benzeri hususlar, birer vakıa iddiası biçiminde yargılamaya yansır. İşte varlığı iddia edilen bu hususlara yabancı olan, yani vakılardan haberdar olmayan hâkim, tarafların ileri sürdüğü iddialar ve bunların ispatı amacıyla ibraz edilen deliller sayesinde vakıalar hakkında bilgi sahibi olur. Bu vakıalar ve deliller, dava malzemesi olarak adlandırılır.

Hukuk yargısında geçerli olan taraflarca hazırlama ilkesi uyarınca dava malzemesini yargılamaya taraflar getirir. Tarafların getirmedeği bir dava malzemesini hâkim kural olarak kendisi araştıramaz ve kullanamaz. Nitekim HMK m.25 hükmü uyarınca *“Kanunda öngörülen istisnalar dışında, hâkim, iki*

⁴⁷ Taraflarca getirilme (hazırlama) ilkesi hakkında bilgi için ayrıca bkz. Özçelik, Volkan, *Türk Medeni Usul Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi*, Ankara 2020.

tarafıdan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dekkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz.” Bu ilkenin hukuk yargısında kabul edilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Birincisi, dava ile ilgili vakıa ve delilleri en iyi davanın tarafları bilir. İkincisi, davanın konusu oluşturan özel hukuka ait bir uyumsuzluktur ki bireysel menfaat ön plandadır. Sübjektif hakkının ve bireysel menfaatinin korunması için ne kadar çaba gösterilmesi gerektiğine tarafın kendisi karar vermelidir. Taraf somut bir vakıanın mahkeme önünde tartışılmasından kaçınmak isteyebilir. Örneğin, davacı yalnızca davalının müşterek çocuklarının kendisinden olmadığını ileri sürdüğü gerekçesiyle manevi tazminat talep etmişken, mahkemece ayrıca davalının, davacı eşini başka bir şahısla aldatması eyleminden dolayı sorumlu olduğu benimsenerek manevi tazminata hükmedebilmesi mümkün değildir⁴⁸. Söz konusu karar hem taraflarca getirilme ilkesinin hem de taleple bağlılık ilkesinin ihlaline sebebiyet verir.

- Taraflarca getirilme ilkesinin egemen olduğu davalarda hâkim resen delil toplayamazsa da bu kuralın başlıca iki istisnası vardır. Buna göre hâkim bilirkişi incelemesine veya keşif icrasına resen karar verebilir. Ancak, taraflarca getirilme ilkesinin sonucu olarak bilirkişi ister bir tarafın talebi üzerine ister mahkeme tarafından resen görevlendirilsin, taraflarca ileri sürülmemiş bir konu hakkında açıklamada bulunamaz.

4.- Resen Araştırma İlkesi

Taraflarca getirilme ilkesinin karşıtı, resen araştırma ilkesidir. Resen araştırma ilkesi, aşağıda inceleneceği üzere esas itibarıyla idari yargıda ve ceza muhakemesinde uygulama alanı bulur. Kısaca vakıaların ve delillerin hâkim tarafından kendiliğinden toplanmasını ifade eden bu ilkenin hukuk yargısında uygulanması için açık bir hükmün varlığı gerekir.

- Nitekim dava şartlarının varlığı veya yokluğu, örneğin tarafların ehliyetinin veya dava takip yetkisinin yahut o dava bakımından aynı konuda aynı taraflar arasında kesinleşmiş bir mahkeme hükmünün bulunup bulunmadığının araştırılması bakımından resen araştırma ilkesi geçerlidir.

48 4. HD, 17.3.2014, E. 2013/9380, K. 2014/4457 (Yayınlanmamıştır)

Öte yandan kamusal bir menfaatin söz konusu olduğu, bir diğer söyleyişle kamu düzenini ilgilendiren davalarda da resen araştırma ilkesi geçerli olur. Derneğin amacının ahlaka aykırı hâle geldiği gerekçesiyle feshi amacıyla açılan bir davayı veya babalık davasını buna örnek olarak gösterebiliriz. Nihayet çekişmesiz yargı işleri bakımından da HMK m.385/2 hükmü uyarınca aksine bir hüküm olmadığı sürece resen araştırma ilkesi geçerlidir. Örneğin bir vesayet veya gaiplik başvurusunda yahut konkordato veya doğrudan iflâs taleplerinde mahkeme, ilgililerin ibraz ettiği deliller veya beyanlar ile bağlı olmayıp gerekli araştırmayı resen yapacaktır.

C.- İdari Yargı Bakımından

1.- Yerindelik Denetimi Yasağı

Anayasa'nın 125. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, idari yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez. Aynı sınıra İYUK'un 2.maddesinde⁴⁹ de yer verilmiştir.

Bu sınır, idarenin takdir yetkisinin yargısal denetimi sırasında karşımıza çıkmaktadır. Takdir yetkisi, idareye alınacak karar konusunda belli ölçüde serbestlik tanıyan, yasal olarak kabul edilebilir kararlar arasından uygun gördüğünü seçme imkânı veren yetkidir⁵⁰. Bu yetki, mevzuatta idarenin karşılaşacağı tüm durumların öngörülmesi mümkün olmadığı için, onun hareket biçiminin tüm ayrıntılarıyla tespit edilmeyip genel kurallar konulmasından ileri gelir. İdare bu yetkiye dayanarak, hukuken mümkün olan

⁴⁹ *İdari dava türleri ve idari yargı yetkisinin sınırı*: Madde 2/1: “İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. İdari mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin kanunlarda ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı veremezler”.

⁵⁰ *Naklen* Karahanoğulları, Onur, “İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanılmasına İlişkin R(80)2 Sayılı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı”, *AÜHFĐ*, C. 45, S.1-4, s. 323.

çeşitli hareket tarzlarından birini seçer veya herhangi bir kararı alıp almama şıklarından birini tercih eder⁵¹. İdarenin sahip olduğu bu tercih hakkı, yargı denetimine tabidir⁵². İdare, takdir yetkisini kamu yararı ve kamu hizmetinin gerekleri doğrultusunda kullanmak zorundadır⁵³.

Yerindelik ise, takdir yetkisinin denetiminde kullanılan hizmet gerekleri ve kamu yararı ölçütlerine uygun bir işlemin, isabetli veya yararlı olup olmadığına karar verilmesidir. Böyle bir değerlendirme yapıldığında, idareye tanınan yetki kullanıldığı için, yargı denetimi sınırının dışına çıkmış olacaktır. Çünkü idari yargı yetkisi, idari işlemin hukuka uygun olup olmadığını belirlemekle sınırlıdır. İdarenin yerine geçerek bir işlemin, isabetli, yararlı olup olmadığına karar verilmesi, Anayasayla idari yargı merciiine verilen yetkinin aşılarak, idare içinde bir üst amir konumuna gelinmesi anlamı taşıyacaktır⁵⁴. İdareye tanınan takdir yetkisinin genişlediği ve objektif ölçütlere bağlanmadığı durumlarda, takdir yetkisinin denetiminde kullanılan “kamu yararı” ve “kamu hizmetinin gerekleri” kriterlerinin belirsizliğinin de etkisiyle, takdir yetkisinin yargısal denetimi-yerindelik denetimi yasağı sınırını tespit etmek daha da zorlaşmaktadır. İdarenin takdir yetkisini hukuka uygun kullanıp kullanmadığı yönündeki tespit ve değerlendirme, idari yargı hakimine ait olup; hâkim, bu

51 Onar, Siddık Sami, *İdare Hukuku'nun Umumi Esasları*, 3.Bası, İstanbul: C.I, s. 420, 421.

52 "...Bir işlemden takdir yetkisinin bulunması, o işlemin sebepsiz olması anlamına gelmeyeceğine göre, ileri sürülen nedenlerin gerçek ve işlemin tesisini haklı kılabilecek nitelikte olması hususları yargı mercilerince denetlenecektir. Aksi durumun kabulü keyfi idare anlayışına yol açabilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır". Danıştay 12.D, 25.04.2018 tarih, E.2016/7596 - K.2018/1613.

53 ". Bu yetkinin ancak kamu yararı ve hizmet gerekleri gözardı edilerek kullanıldığının kanıtlanması ya da idari yargı merciiince saptanması durumunda, sözü edilen bu durumun dava konusu yönetsel işlemin neden ve amaç yönlerinden hukuka aykırılığı nedeniyle iptalini gerektireceği yerleşmiş yargısal içtihatlarla kabul edilmiş bulunmaktadır". Danıştay İDDGK, 09.03.2020 tarih, E.2018/2751 - K.2020/644.

54 Yıldırım, Turan, “İdari Yargı”, İdare Hukuku, 7. Bası, Ed: Turan Yıldırım, İstanbul:2018, s.661, 662. Bu yönde bkz. "(İ)darelerin belirli bir kamu hizmetinin etkili ve verimli bir biçimde yürütülmesi, kamu yararının daha somut bir biçimde ortaya konulması için birden çok seçenekten birisini tercihte takdir yetkisiyle donatıldıkları durumda idari yargı organlarının idareyi bu seçeneklerden birisini tercihe zorlayacak ya da belirli bir yönde işlem veya eylem tesisine zorunlu kılabilecek biçimde yargı kararı vermelerinin Anayasa ve yasa kurallarıyla ve idare hukuku ilkeleriyle bağdaştırılamayacağı açıktır". Danıştay 10.D., 4.2.2019 tarih, E.2014/5528 - K.2019/902.

tespit ve değerlendirme için özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyması halinde ve bu sınırdan kalmak kaydıyla bilirkişi incelemesi yaptırabilecektir.

2.- Resen Araştırma İlkesi ve Sınırları

İdari yargılama usulüne hâkim olan en önemli ilkelerden birisi resen araştırma ilkesidir. Medeni usul hukukunda kural olarak geçerli taraflarca getirilme (hazırlama) ilkesine karşılık idari yargıda -ceza yargılamasında olduğu gibi- resen araştırma ilkesi uygulama alanı bulmaktadır. İYUK m. 20/1'e göre,

- *“Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde liüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Hakkı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. Taraflardan biri ara kararının icaplarını yerine getirmediği takdirde, bu durumun verilecek karar üzerindeki etkisi mahkemeye önceden takdir edilir ve ara kararında bu husus ayrıca belirtilir”.*

Buna göre resen araştırma ilkesi, idari yargı hakiminin, davanın açılmasından nihai karar verilmesine kadar, davanın sevk ve idaresi, maddi vakıanın araştırılması ve delillerin elde edilmesi; maddi vakıanın hukuki değerlendirilmesi, olaya uygulanacak hukuk kuralının tespiti, iddia ve savunmada ortaya konan maddi bulguların gerçeğe aykırı olup olmadığının araştırılması, kamu düzenine ilişkin hususlara (görev, yetki, süre gibi) uyulup uyulmadığı, delillerin takdiri, idarenin sorumluluk esasını tespiti ile tarafların hiç değinmediği olayların tespit edilmesi ile ilgili olarak, tarafların talebine bağlı kalmaksızın yaptığı tüm araştırmalara verilen addır⁵⁵.

⁵⁵ Şenlen Sunay, Süheyla, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler Karşısında İspat ve Delil Hususları*, İstanbul, 1997, s. 10-12; Çağlayan, Ramazan, *İdari Yargılama Hukuku*, Güncellenmiş 11.Baskı, Ankara 2019, s.242; Aslan, Zehreddin, “İdari Yargı Sisteminde Re’sen Araştırma İlkesi”, *İÜSBFD*, No:23-24, s.54, 57. “2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun “Dosyaların İncelenmesi” başlıklı 20. maddesinde ifadesini bulan “resen araştırma ilkesi” de bu kapsamda yer alan temel ilkelerden biri olup; idari yargı mercülerinin, uyuşmazlığın çözümü için gerekli bütün araştırma ve incelemeleri, tarafların talepleriyle bağlı olmaksızın resen yapabilecekleri ve hatta yapmakla yükümlü oldukları anlamına gelmektedir”. Danıştay 2.D., 28.03.2019 tarih, E.2018/4013- K.2019/1520.

İdari yargı yerlerine uyuşmazlığın çözümü için böylesine geniş yetki tanımasının sebebi, idare ile kişiler arasındaki eşitsizliğin giderilmesidir. İlgilinin iradesine bakmaksızın tek taraflı işlem tesis edebilmek gibi üstün yetkiler kullanan ve çoğu kez uyuşmazlığın çözümü için gereken bilgi ve belgelere sahip olan idarenin, bu üstünlüğünün davacılar bakımından yaratacağı sakınca bu yolla giderilebilmektedir. Ayrıca idari yargıda görülen davalar (özellikle iptal davaları), sadece kişilerin hak ve menfaatlerini korumaya yönelik olmayıp, idarenin hukuka uygun davranmasını sağlama amacını da taşımaktadırlar. Bu sebeple idari yargıda, uyuşmazlık konusu işlem ya da eylemin hukuka uygun olup olmadığını saptamak için hâkim, her türlü incelemeyi kendiliğinden yapma yetkisine sahip kılınmıştır⁵⁶.

İdari yargı hakiminin resen araştırma yetkisi, Danıştay, bölge idare, idare ve vergi mahkemelerince kullanılabilir. Bölge idare mahkemelerince istinaf başvurularının kabulü üzerine yapılacak incelemeler ile idare, vergi mahkemeleri ve Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak göreceği uyuşmazlıklarda idari yargı hâkimi resen araştırma ve inceleme yetkisine sahiptir. Danıştay'ın temyiz mahkemesi olarak baktığı davalarda -hızlandırılmış yargılama usulleri saklı kalmak kaydıyla- bu yetkiyi kullanması mümkün değildir⁵⁷.

İdari yargı hakiminin sahip olduğu bu yetki ve aşağıda yer verilen sınırı, idari yargı hâkimi tarafından görevlendirilen bilirkişiler için de geçerlidir. Bilirkişiler, kendilerine teslim edilen dosyada yer almayan ve fakat uyuşmazlığın esasının çözümü için gerekli bulunan bilgi ve belgeleri, kendisini görevlendiren mahkemeden talep edebileceklerdir⁵⁸.

⁵⁶ Yıldırım, İdari Yargı, s.769. "...İptal davaları ile idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadığının saptanmasına, hukukun üstünlüğünün sağlanmasına, böylece de idarenin hukuka bağlılığının belirlenmesine, sonuçta hukuk devleti ilkesinin gerçekleştirilebilmesine olanak sağlandığından,". Danıştay 13.D., 07.02.2019 tarih, E.2018/3861 - K.2019/274.

⁵⁷ Aslan, s.57.

⁵⁸ BilY m. 54/1: "Bilirkişi, yapacağı ön incelemede, incelemeyi gerçekleştirebilmesi için bazı hususların önceden araştırılması ve tespiti ile kendisine teslim edilen dosya ve belgelere ilave olarak başka kayıt ve belgelere ihtiyaç duyması halinde bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan merciden talepte bulunur".

Resen Araştırma İlkesinin Sınırı: İdari yargı hakiminin resen araştırma yetkisinin öncelikli sınırını, idari yargı yetkisinin sınırı oluşturmaktadır. Bir bölümü üst başlıkta ele alınan bu sınırın, Anayasa'nın 125.maddesi ile İYUK'un 2.maddesinde çizilmiş olduğu ifade edilmişti. Bu nedenle burada, idari yargı hakiminin resen araştırma yetkisini, idarenin hukuka uygun davranıp davranmadığının tespitiyle sınırlı olarak kullanması gerektiği söylenmekle yetinilecektir.

Bu bağlamda değerlendirilebilecek diğer sınır ise, 2577 sayılı Kanun'un 20/3. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre *“istenilen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Cumhurbaşkanı ya da ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan, gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir. Verilmeyen bilgi ve belgelere dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre karar verilemez.”*

Görüldüğü üzere kanun koyucu, idare mahkemesince yapılacak inceleme kapsamında istenilen bilgi ve belgelerin verilmemesini, yetki (Cumhurbaşkanı ya da ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan), şekil (gerekçesini bildirmek) ve sebebe (istenilen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise) ilişkin şartlara tabi tutmuştur. Bu şartların tamamının var olması halinde idare, idari yargı hakiminin bilgi ve belge talebini reddedebilecek; ancak bu durumda da verilmeyen bilgi ve belgelere dayanan savunma dışında kalan diğer bilgi, belge ve savunmalara istinaden karar tesis edilebilecektir⁵⁹.

3.- Delil Serbestisi İlkesi

Ressen araştırma ilkesinin bir nevi sonucu olan delil serbestisi ilkesi, tarafların iddialarını her türlü delille ispatlayabilmelerinin yanı sıra, yargı yerlerinin de tarafların getirdikleri delillerle bağlı olmamasını ifade etmektedir. İdari yargıda, tarafların iddialarını her türlü delille ispatlayabilmesi, idari yargı

⁵⁹ “Temyize konu ret kararı da sonuçta idarenin savunmasında dayandığı ancak 2577 sayılı Kanunun 20/3. maddesi uyarınca mahkemeye vermediği bilgi ve belgelere dayalı idare savunması esas alınarak verilmiş bir karar niteliği taşımakta olup, kararda kanuna uyarlık görülmemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu durumda artık davanın gönderilmeyen bilgi ve belgelere dayalı savunma dışındaki diğer bilgi ve belgelerin esas alınarak karara bağlanması gerekmektedir”. Danıştay 5.D., 25.09.1996 tarih, E.1996/1345 - K.1996/2819.

merciinin de resen araştırma yetkisini serbestçe kullanabilmesi mümkündür⁶⁰.

2577 sayılı İYUK'un 20/1. maddesiyle idari yargı hakimine verilen, her türlü incelemeyi yapma, lüzum gördüğü evrakları ve her türlü bilginin verilmesini isteme yetkileri, bu serbestiyi göstermektedir. Ancak idari yargı uygulamasında tanık ve yemin delilinin yer almayışı, delil serbestisi ilkesinin tam anlamıyla uygulanamaması sonucunu beraberinde getirmektedir. Bu ispat araçları dışında kalan delilleri ise hâkim serbestçe takdir edecektir. İYUK'da delillerin ispat gücü noktasında da bir ayrıma gidilmemiştir⁶¹.

İdari yargıda re'sen araştırma yetkisinin en geniş görüldüğü alanın hâkimin gerektiğinde bilirkişi incelemesi yapılmasına karar vermesi ve bunu yapacak bilirkişi seçimini kendisinin belirlemesidir⁶². Danıştay da özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde, - taraflar bilirkişi delilinden vazgeçmiş olsa dahi- mahkemelerin bilirkişiye başvurmasını zorunlu kabul etmektedir⁶³.

⁶⁰ Türkoğlu Üstün, Kamile, *İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler*, Ankara 2019, s.167.

⁶¹ Türkoğlu Üstün, s. 167.

⁶² Aslan, s. 56.

⁶³ "...Resen araştırma ilkesi gereği, çözümü özel ve teknik bir bilgi ve uzmanlık isteyen konularda bilirkişi incelemesi yaptırılması konusunda tarafların istemi ile bağlı bulunmayan yargı yerince, çözümü uzmanlık bilgisi gerektiren uyuşmazlık hakkında, bilirkişi incelemesi yaptırılmaksızın verilen kararda hukuki isabet bulunmamaktadır". Danıştay 2.D., 28.03.2019 tarih, E.2018/4013- K.2019/1520. Bu hususta ayrıca bkz. Danıştay 2.D., 15.10.2019 tarih, E.2019/1140- K.2019/5095; Danıştay 7.D., 18.04.2019 tarih, E.2018/4704 - K.2019/2855.

Ç.- Ceza Muhakemesi Bakımından

Ceza muhakemesinin amacı, hukuk devleti sınırları içerisinde, insan hakları ve insan onurunun korunması ilkesi çerçevesinde gerçeğe ulaşmaktır⁶⁴. Ceza muhakemesinde gerçeğin araştırılmasındaki amaç ne sadece suçluyu cezalandırmak ne de sadece masumu korumaktan ibarettir; sanık suçlu ise cezalandırılacak, masum ise beraat ettirilecektir⁶⁵. Yargıtay tarafından da belirtildiği üzere, burada bahsedilen gerçek, akla uygun ve realist, olayın bütün veya bir parçasını temsil eden kanıtlardan veya kanıtların bütün olarak değerlendirilmesinden ortaya çıkarılmalıdır; yoksa birtakım varsayımlara dayanılarak sonuca ulaşılması, ceza muhakemesinin amacına aykırılık teşkil eder⁶⁶.

Ceza muhakemesi hukuku, muhakemeyi düzenleyen hukuki normların bütünü olan muhakeme hukukunun bir dalıdır⁶⁷. Bu kapsamda muhakeme hukukunun bir dalı olan ceza muhakemesi hukukuna egemen olan bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkelere bazıları CMK'da açıkça düzenlenmemiş, doktrindeki görüşler ve yargı kararlarıyla zaman içerisinde şekillendirilmiştir. Bunlara örnek olarak, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, kıyas serbestisi ilkesi ve derhal uygulanma ilkesi gösterilebilir. Bu ilkelere bazıları ise CMK'da açıkça düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu ilkelere örnek olarak ise soruşturmanın gizliliği ilkesi (CMK m.157), duruşmanın açıklığı ilkesi (CMK m.182), doğrudan doğruyalık ilkesi (CMK m.217/1), ne bis in idem (aynı fiilden dolayı bir kez yargılama yapılabilmesi) ilkesi (CMK m.223/7), davasız yargılama olmaz ilkesi (CMK m.225/1) ve aleyhe değiştirme yasağı ilkesi (CMK m.265, m.283, m.307/4, m.309/4-b, c.2, m.323/2)⁶⁸ gösterilebilir. Bu kapsamda aşağıda ceza muhakemesi hukukunun bütününe egemen olan ve yukarıda ifade edilmeyen bazı önemli ilkelere kısaca değinilecektir.

⁶⁴ Ersoy, Uğur, “Ceza Muhakemesinin Amacı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Uğur Alacakaptan'a Armağan*, C. 1 (Der. Mehmet Murat İnceoğlu), 1. Bası, İstanbul 2008, s.299.

⁶⁵ Cihan, Erol/Yenisey, Feridun, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. Bası, İstanbul 1997, s.10.

⁶⁶ YCGK, 19.04.1993 T., 1993/79-108 E. K. (YKD, C.19, S.10, Ekim 1993, s.1564-1565).

⁶⁷ Kunter, Nurullah, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Bası, İstanbul 1974, s.5.

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, Uğur, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (reformatio in peius) Yasası*, Ankara 2018, s. 23.

1.- İnsan Onurunun Korunması İlkesi

İnsan onuru kavramı⁶⁹ insanın yapısına ilişkin bilgilerden ve belirli yapısal özellikleri ile bunlardan kaynaklanan ve insanın evrendeki yerini sağlayan tarihsel başarılarının bilgisinden oluşur⁷⁰. İnsan onuru, insanın kişi olarak en yüksek akli ve ahlaki değerlerin sahibi olması dolayısıyla dokunulmaz, kaybedilmez bir öz değer sahibi olduğu varsayımına dayanmaktadır⁷¹.

İnsan onuru kavramı günümüzde yalnızca felsefi, teolojik veya politik içeriğe sahip bir kavram olarak değil aynı zamanda hukuksal boyutu olan bir kavram olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda insan onuruyla ilgili olarak diğer disiplinlerden bağımsız yorumlarda ve değerlendirmelerde bulunabilmek mümkündür⁷².

İnsan onuru temel bir hak değil bilakis temel bir anayasal ilkedir. İnsan onuru, çoğu zaman temel bir norm olarak hukuksal kurallara zemin oluşturur ve Anayasa'nın yorumunda bir ölçüt niteliğindedir⁷³.

Anayasa'da insan onuru kavramına dolaylı bir şekilde de olsa yer verildiği görülmektedir. Anayasa'nın Başlangıç metninin altıncı paragrafında her Türk

⁶⁹ İnsan onurunun herkes tarafından kabul edilen genel-geçer bir tanımı bulunmamaktadır. Bu durum, kavramın soyutluğundan kaynaklandığı gibi insan onurunun hukuksal bir kavram olmasından yüzyıllar öncesinde dini, felsefi, siyasi vb. kurumlar içerisinde gelişmiş olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda insan onurunun ne olduğunu ortaya koymanın güçlüğü karşısında, insan onurunun “ihlal kalıplarından” hareketle ortaya konulmasının başka bir ifadeyle neyin insan onurunun ihlali sonucunu doğuracağına tespit edilmesinin daha rasyonel bir tercih olacağı ifade edilmektedir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Şimşek, Oğuz, *Anayasa Hukukunda İnsan Onuru Kavramı ve Korunması*, İzmir 1999 (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi), s.43-87. Alman ve Amerikan hukuk sistemlerinde insan onuruyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Lehnig, Kirsten, *Der Verfassungsrechtliche Schutz der Würdes des Menschen in Deutschland und in den USA -Ein Rechtsvergleich*, Münster-Hamburg-London 2003, s.3 vd.

⁷⁰ Kuçuradi, İoanna, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*, Ankara 2007, Türkiye Felsefe Kurumu, s.73.

⁷¹ Arslan, Kahan Onur, “İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, *TBBT*, Sayı: 120, Yıl: 2015, s.156.

⁷² Gusy, Christoph, *Menschenwürde und Strafverfahren*, s.5. Kaynak: http://www.jura.unibielefeld.de/lehrstuehle/gusy/veroeffentlichungen/menschenw.strafverf.Mai_04.pdf

⁷³ Şimşek, s.117.

vatandaşının Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'nın 17. maddesinin ikinci fıkrasında ise kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı, kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağı belirtilmiştir. Bu iki düzenlemeden hareketle, insan onuru kavramının Anayasa tarafından da hukuksal bir değer olarak tanındığı ve bu bağlamda korunması gerektiği sonucuna varılabilir⁷⁴.

Bir devletin, insan onurunu koruması için sahip olduğu en etkili enstrümanlardan birisi ceza hukukudur. Zira insan onuruna yönelik tehlikeler ve müdahaleler en etkili şekilde ceza hukuku yoluyla önlenabilmektedir. İnsan onurunun korunması aynı zamanda ceza muhakemesinde de kendisine yer bulan bir ilke konumundadır. Ceza muhakemesinde insan onurunun korunması her şeyden önce insanın, muhakemenin basit bir objesi olarak düşünülmemesini, onun süje niteliğinin tanınmasını ve korunmasını zorunlu kılmaktadır⁷⁵. İnsan onuru ilkesinin, ceza muhakemesi hukukunda sanığın Magna Carta'sı olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda insan onurunun korunması prensibini benimsemiş bir devletin, ceza muhakemesi hukukunda hem insan onurunun dokunulmazlığına saygı göstermek hem de onu korumak zorunda olduğu rahatlıkla ifade edilebilir⁷⁶.

Örneğin, bir insandan, hür iradesini hiçe sayarak işkence veya zorlamayla ifade alınması, insan onurunu ihlal eder. Bu bağlamda da gerek Anayasada gerek CMK'da, hukuka aykırı bu şekil yollarla alınan ifadelerin ceza muhakemesinde kullanılamayacağı şeklindeki, delil yasakları⁷⁷ olarak adlandırılan ilkeye yer verilmek suretiyle insan onurunun korunması amaçlanmıştır. Yine sanığın susma hakkına sahip olması da insan onurunun korunmasının bir diğer görünüm şeklidir. Benzer şekilde yargılamanın süjesi konumundaki

⁷⁴ Ersoy, Aleyhe Değiştirme Yasası, s.180-181.

⁷⁵ Gusy, s.7-8.

⁷⁶ Şimşek, s.164-165.

⁷⁷ Delil yasaklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Özbek, Veli Özer, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Yasakları", *Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku*, Cilt: III, İstanbul 2010, s. 913 vd.

sanığın özel hayatının gizliliğinin de kural olarak ihlal edilmemesi insan onurunun korunmasının bir diğer görünüm şeklidir. Örnekleri çoğaltmak pekâlâ mümkündür⁷⁸.

2.- Şüpheden Sanık Yararlanır (in dubio pro reo) İlkesi

Bütün hukuk devletlerinde istisnasız bir şekilde kabul edilen ve suçsuzluk karinesi ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunan şüpheden sanık yararlanır ilkesine⁷⁹ göre, yapılan ceza muhakemesinin sonunda, fiilin sanık tarafından işlendiği kesin bir şekilde ispatlanamadığı takdirde sanığın mahkumiyetine değil beraatına karar verilmelidir⁸⁰. Bu ilkenin kabul edilmesinin temelinde, bin suçlunun cezasız kalmasının, bir masumun mahkûm edilmesine tercih edilmesi düşüncesi yatmaktadır⁸¹.

Şüpheden sanık yararlanır ilkesinin iki anlamı bulunmaktadır: Sadece kusurlu sanık cezalandırılabilir (kusur prensibi)⁸² ve kusur sanığa usulüne uygun bir muhakemede izafe edilmelidir. Dolayısıyla bu ilkenin hem maddi ceza hukukuna hem de ceza muhakemesi hukukuna ilişkin bir karaktere sahip olduğu söylenebilir⁸³.

3.- Suçsuzluk Karinesi

Suçsuzluk karinesi, bir suç dolayısıyla suç şüphesi altında bulunan kişinin, suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar suçlu sayılamayacağını ifade eden, adil yargılanma hakkının esaslı unsuru niteliğinde bulunan evrensel bir hukuk ilkesidir. AİHS m.6/2'de bu ilke şu şekilde ifade

⁷⁸ Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.118-119.

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, Koray, Ceza Muhakemesinde Belirsizlik - Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi “in dubio pro reo”, Ankara 2016, s.23 vd.

⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.150-151.

⁸¹ Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.139-140.

⁸² Kusur prensibi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, Uğur, *Ceza Hukukunda Objektif Cezalandırılabilme Şartları*, Ankara 2015, s.135 vd.

⁸³ Doğan, s.191 vd.

edilmiştir: “Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu kanunen sabit olana kadar masum sayılır.” Benzer şekilde Anayasa'nın 38. maddesinin dördüncü fıkrasında da bu ilkeye açıkça yer verilmiştir: “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.”

Suç şüphesi altında bulunan kişi (şüpheli veya sanık) hakkında soruşturma veya kovuşturma başlatılması, bu kapsamda kişinin yakalanması, gözetim altına alınması, evinde veya iş yerinde arama yapılması, bazı eşyalarına ve malvarlığına el konulması, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişiminin denetlenmesi ve hatta tutuklanması halinde bile kişinin suçlu sayılabilmesi mümkün değildir. Hatta kişinin ifadesinde üzerine atılı suçlamaları kabul etmesi halinde dahi suçlu olarak nitelendirilebilmesi doğru olmaz. Hukuk sistemimizde bir kişinin “suçlu” olarak kabul edilebilmesinin tek yolu, bir ceza mahkemesince hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi ve verilen bu mahkûmiyet kararının kesinleşmiş olmasıdır. Bu kapsamda ülkemizde sıklıkla yapıldığının aksine, kişi hakkında yukarıda belirtilen koruma tedbirlerinden birine hükmedilmesi, iddianame düzenlenmesi, iddianamenin kabulüne karar verilmesi veya mahkûmiyet kararı verilmesi gibi durumlarda kişinin otomatik olarak “suçlu” lanse edilmesi evrensel nitelikteki suçsuzluk karinesinin ihlali anlamına gelecektir.

4.- Delillerin Serbestçe Değerlendirilmesi İlkesi

Ceza muhakemesi hukukunda ispat konusunda kabul edilen sistem “vicdani delil sistemi”dir. Anayasa'nın 138. maddesinde ifade edilen “Hakimler ... vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.” düzenlemesi ile CMK m.217/1’de yer alan “...deliller hakimın vicdani kanaatiyle serbestçe takdir edilir.” şeklindeki düzenleme, ceza muhakemesi hukukunda vicdani delil sisteminin ve bunun neticesinde delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin benimsendiğinin en açık göstergeleridir. Delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi, mahkemenin veya hâkimin, duruşmada ortaya konulan ve huzurunda tartışılan delillerin bütününden bizzat edindiği kişisel kanaate göre özgürce hüküm vermesi anlamına gelmektedir. Hâkim yargılamaya getirilen hukuka uygun yolla elde edilmiş bütün delilleri hiçbir

sınırlamaya tabi olmadan serbestçe değerlendirebilecek ve hükme esas alabilecektir⁸⁴.

Buna karşılık 1989 yılında Yargıtay tarafından verilen bir içtihatların birleştirilmesi kararında⁸⁵, bedelsiz senedi kullanma ve açığa atılan imzanın kötüye kullanılması suçları bakımından ceza muhakemesinde geçerli olan delil serbestisi ilkesinin geçerli olmayacağı, bu suçların ispatı bakımından HMK'nın izin verdiği istisnalar hariç tanık deliline başvurulamayacağı kabul edilmiştir.

Ceza muhakemesinde bilirkişilerin asıl işlevleri, bilimsel ve teknik delillerin değerlendirilmesi çerçevesinde olmaktadır. Moleküler genetik incelemeler, otopsi, adli muayene, ölünün kimliğini belirleme, balistik incelemeler, uyuşturucu madde veya belge ve ses-görüntü kayıtları üzerinde yapılan incelemeler ceza muhakemesinde her geçen gün önemi artan işlemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ve bunun gibi delillerin incelenmesinde bilirkişi raporunun etkinliği tartışmasız bir gerçektir. Örneğin, yaralanmanın basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek nitelikte olup olmadığını hâkimin hukuk bilgisiyle çözebilmesi mümkün olmadığından bu noktada mutlaka adli muayene raporunun dosyaya sunulması gerekmektedir. Eğer hâkim, söz konusu raporun yerinde olup olmadığı hususunda kuşkuya düşecek olursa yeni bir rapor almak durumundadır⁸⁶.

Yargıtay kararlarında da sıklıkla ifade edildiği üzere "*...tanzim edilen bilirkişi raporları, hâkimin delilleri serbestçe takdir yetkisini elinden alamaz*."⁸⁷ Bilirkişi raporları belirli vakıaları ispatlamakta pozitif bir bilime ve uzmanlığa dayanmakta ve bu nedenle verilecek kararda etkili olsa da hâkimin bu raporları mevcut deliller ışığında serbestçe yorumlayarak asıl vakıanın esasını çözmesi gerektiği akıldan çıkarılmamalıdır. Zira ispatlanan vakıaya anlam vermek, diğerleri ile aralarındaki bağlantıyı kurmak hâkimin şahsi görevidir. Ancak pozitif bilimlere dair hazırlanan bilirkişi raporundaki tespitlerin aksini hâkimin iddia etmesi için bu hususta başka bir bilirkişi raporuna dayanması

⁸⁴ Ersoy, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.148.

⁸⁵ YİBBGK, 24.03.1989 T., 1988/1 E., 1989/2 K.

⁸⁶ Doğan, s.299.

⁸⁷ YCGK, 12.05.2015 T., 2013/771 E., 2015/150 K. (www.emsal.yargitay.gov.tr)

zorunludur. Bilirkişinin yapmış olduğu tespitlerin hâkime mantıklı gelmemiş olması, tespit edilen olguların inkârı için tek başına yeterli kabul edilemez⁸⁸.

Hâkimin delilleri serbestçe değerlendireceği şeklindeki ilkenin, daha önce bahsedilen şüpheden sanık yararlanır ilkesi ile de yakın bir ilişkisi olduğu muhakkaktır. Yargıtay kararına konu olan bir olayda⁸⁹, Adli Tıp Kurumu 1. İhtisas Kurulu'nun vermiş olduğu bir raporda, bebek üzerinde yapılan otopsi sonrasında ölümün bebeğin sıvı aspirasyonu sonucu mu yoksa doğum sırasında maruz kaldığı künt kafa travması neticesinde mi gerçekleştiğinin tıbben tespitinin yapılamayacağı belirtilmiştir. Bu olayda bilirkişi raporu, bebeğin ölüm nedeninin belirsiz olduğuna işaret etmektedir. Bunu tespit etmek bilirkişinin görevidir. Daha sonrasında ise yargılamayı yapan hâkim, delilleri serbestçe değerlendirecek ve aksini kanıtlamaya yarayacak bir başka delil de bulunmuyorsa şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince sanığın beraatine karar verecektir⁹⁰.

5.- Davasız Yargılama Olmaz İlkesi

Fail tarafından işlendiği iddia edilen fiilden dolayı yargılama yapılabilmesi için o fiilin suç teşkil ettiğinin ileri sürülmesi ve fail hakkında ceza hukuku yaptırımı uygulanmasına karar verilmesi talebinin kanunda gösterilen süjeler tarafından yargılama makamından talep edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda hukuk sistemimizde yargılama makamının usulüne uygun bir şekilde kendisine yapılmış böyle bir talep olmaksızın uyuşmazlık konusu hakkında yargılamaya başlayabilmesi kural olarak mümkün değildir; bunu ifade eden ilkeye davasız yargılama olmaz ilkesi denilmektedir⁹¹.

88 Doğan, s.299.

89 1. CD, 21.02.2007 T., 2005/3514 E., 2007/625 K. (www.kazanci.com.tr)

90 Doğan, s.300.

91 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.142-146.

6.- Aynı Fiilden Dolayı Bir Kez Yargılama Yapılabilmesi (Ne Bis In Idem) İlkesi

Aynı fiilden dolayı ancak bir kez yargılama yapılabileceğini ifade eden ilkeye ne bis in idem ilkesi denilmektedir. Bu kapsamda kişi hakkında bir kovuşturma başlamışsa veya kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı varsa bunlara konu fiilden dolayı aynı kişi hakkında yeni bir yargılama yapılması mümkün değildir⁹².

7.- Resen Araştırma İlkesi

Ceza muhakemesinde amaç gerçeğe ulaşmaktır. Bu bağlamda soruşturma ve kovuşturma organları uyumsuzluğa ilişkin her delili, her belirtiyi araştırmak ve değerlendirmekle yükümlüdür. Cumhuriyet savcıları ve mahkemeler gerçeğe ulaşabilmek için resen hareket ederler. Bu kapsamda tarafların talebi olmasa bile Cumhuriyet savcıları ve mahkemeler bilirkişi incelemesine de resen karar verebilirler. Ceza muhakemesinde resen araştırma ilkesinin geçerli olduğunun en temel normatif dayanağını CMK m.225/2 oluşturmaktadır. Söz konusu hükme göre “Mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir.” Ceza muhakemesinin hukuk yargısından ayrıldığı noktaların başında ceza muhakemesinde resen araştırma ilkesinin kabul edilmesi gelmektedir⁹³.

92 Ersoy, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.146-147.

93 Ersoy, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.102-103.

§2.- İspat Hukukunun Temel Kavramları

İspat, davada yargılamaya ilişkin belki de en önemli konudur. Medenî yargılamada taraflar dava dilekçesinde iddia, cevap dilekçesinde ise iddiaya karşı bir savunma ileri sürerler. Örneğin, davacı bir miktar alacağın ödenmesini ister, davalı da o miktar borcu ödemek zorunda olmadığı savunmasında bulunur. Ancak, bu taleplerin karşılanabilmesi için bir hukuk kuralına dayanılması icap eder. Davalının, davacının zararını ödemesi için ya sözleşmeden dolayı ya da haksız fiil çerçevesinde sorumluluğunun bir kanun hükmü çerçevesinde doğmuş bulunması gerekir. Kanun; belli bir miktar tazminat ödenmesi, tahliye, boşanma, fesih sonucu için bulunması gereken koşulları düzenlemiştir. Davacı, o sonuca talip olduğu zaman; tazminat istiyorsa, tahliye istiyorsa, iptal istiyorsa işte kanunun soyut olarak öngördüğü o koşulların somut olayda gerçekleştiğini mahkemede ortaya koymalıdır. Bunun için ise hâkimin ikna edilmesi gerekir; çünkü hâkim talebin dayandığı vakialara yabancısıdır. Hâkim, somut olaydan tesadüfen haberdar olsa bile dava dışında bir yolla elde ettiği kişisel bilgisini kullanamaz ve kullanmamalıdır. Onu somut olayların bu uyumsuzluk bakımından gerçekleştiğine inandırmak, ikna etmek gerekir. İdari yargılama hukuku ve ceza muhakemesi hukuku açısından da ispat kavramının büyük önem arz ettiği söylenebilir.

I.- İspat Kavramı

Hukuki bakımdan ispat, uyumsuzluğun halli bakımından önem taşıyıp taraflar arasında çekişmeli bulunan vakialara ilişkin olarak hâkimi kanunda öngörülen ispat araçlarını, yani delilleri kullanmak suretiyle inandırma faaliyetidir⁹⁴.

⁹⁴ Bkz. Konuralp, Halûk, Medeni Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, Ankara 1999; Bolayır, Nur, Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanması ve Tarafların ve Hâkimin Rolü, İstanbul 2014; Arslan, Aziz Serkan, Medenî Usul Hukukunda Delillerin Toplanması ve Doğrudanlık İlkesi, Ankara 2012; Roxin, Claus, *Strafverfahrsrecht*, 25. Auflage, München 1998, §24 Rn.1. Kunter'in de veciz biçimde belirttiği üzere "Hâkim geçmişte ne olduğunu, nasıl olduğunu bilmeğe mecburdur. Bunun için elindeki imkân bugündür. Hâkim dünü bugüne dayanarak öğrenecektir. Bugünden maksat, bugün mevcut olan ve müşahade edilebilen şeydir. İşte delil de budur." Kunter, s.382.

İspat faaliyeti, çoğunlukla geçmişe dönük bir faaliyettir, zira davada uyumsuzluğun halli bakımından önem taşıyan vakıalar çoğunlukla dava açılmadan önce olmuş, bitmiş, yaşanmıştır. Dava sırasında artık onların ispatı adeta bir tarihi olayı araştırmak gibidir. Çok istisnai hâllerde vakıa halihazırda da mevcuttur, mevcudiyetini devam ettiriyordur. Örneğin, hasar verilen bir araç veya bir ev, bir eşya o hâliyle tamir edilmeksizin, onarılmaksızın halihazırda muhafaza ediliyorsa ispatı gereken vakıa dava anında da mevcut demektir. Yahut da plana aykırı olarak inşa edilen bir bina bu vesileyle açılmış bir dava bakımından önem taşır; ama bina halihazırda dava esnasında da mevcuttur. Ama bunlar istisnadır, çoğu zaman vakıa geçmişte yaşanmıştır. Daha sonra o vakıanın mevcudiyeti ve durumu hakkında hâkimin inandırılması, hâkimde kanaat oluşturulması gerekir. Bu sebeple ispat zor bir iştir ve şöyle bir önemi vardır: Medenî yargı açısından ispatsız kalan vakıa yok farz edilir; ama buna rağmen talep hakkında karar vermek icap eder ve o vakıa olmayınca, o vakıa mevcut bulunmayınca nasıl bir karar vermek gerekiyorsa öylece karar verilir. Üstelik, bu hâlde usulden değil esastan karar verilir.

Medenî yargıda hâkim, talebe haklılık kazandıran bir vakıa ispatsız kaldığında da o talep hakkında esastan karar vermek zorundadır. Yani, talebi esastan kabul eder veya talebi esastan reddeder. Halbuki ceza muhakemesinde bir fiil ispatlanamamış ise delil yetersizliğinden dolayı beraat kararı verilir. Delil yetersizliğinden beraat, aslında usule ilişkin bir karardır. Daha sonra delil ortaya çıkarsa, zamanışımı da dolmamış ise ceza muhakemesi bakımından ona bağlı olarak yeni bir ceza soruşturması ve kovuşturması açılabilir. Halbuki medenî yargıda bu mümkün değildir. Medenî yargıda, vakıanın mevcudiyeti hakkında eğer hâkimde yeterli kanaat oluşturulamamış ise o vakıa yok kabul edilir. Diğer bir anlatımla, o vakıa olmayınca nasıl karar verilecek idiyse öylece karar verilir.

- Örneğin, haksız fiili işlenmiş ama illiyet bağı kurulamamıştır veya kusur ispatlanamamıştır, kural olarak kusursuz haksız fiilden sorumluluk olmayacağına göre, haksız fiile dayalı tazminat talebi esastan reddedilir.

II.- İspatın Konusu

Yukarıda verilen tanım çerçevesinde, ispatın konusu da ortaya konulabilir. Uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyıp, taraflar arasında çekişmeli bulunan vakıalar ispatın konusunu oluşturur.

Hukuki sebep (somut uyuşmazlığa uygulanması gereken hukuk kuralı) ispatın konusunu oluşturmaz; hâkim ilgili hukuk kuralını resen araştırmakla ve tespit edip elindeki maddi meseleye uygulamakla yükümlüdür (HMK m.33; MÖHUK m.2).

Hukuk kuralları ispatın konusunu oluşturmaya da hâkimin bir örf-adet kuralını, yabancı hukuk kuralını veya eski hukuku bilmesi beklenemez. Böyle bir durumda ilgili kuralın ne olduğunun veya ne şekilde uygulandığının araştırılması gerekebilir. Hâkimin belirtilen hususlarda bilirkişi incelemesine başvurması tabiidir. Bu hâller, hâkimin hukuki meselede bilirkişi incelemesine başvuramayacağı kuralının birer istisnasını meydana getirir.

III.- Vakıa Kavramı

A.- Müspet (Olumlu) ve Menfi (Olumsuz) Vakıalar

Medenî yargılamada ispat faaliyetinin sınırları HMK tarafından çizilmiştir. İspatın konusunu öncelikle vakıalar oluşturur. Bu vakıalar, uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan, taraflar arasında çekişmeli bulunan ve taraflarca getirilme ilkesi gereği taraflarca mahkemeye taşınan vakılardır.

Vakıalar, müspet vakıalar ve menfi (olumsuz) vakıalar diye iki gruba ayrılabilir. Bu ayrım, ispat açısından zorluk derecesi dikkate alınarak yapılır. Müspet vakıa, olan, gerçekleşen yahut halihazırda mevcut olan, mevcudiyetini muhafaza eden vakılara denir. Buradaki müspet ve menfi, bir değer yargısı ifade etmez. Olan bir şeye buna müspet vakıa denir. Bir haksız fiilin işlenmesi, gürültü çıkarılması, haksız rekabet edilmesi, müspet vakılardır. Ancak ispatı gereken vakıalar dendiğinde mutlaka dış dünyaya yansıyan bir hayat olayı kastedilmez, bunun yanında içsel durumlar da ispatı gereken bir vakıa olabilir. Örneğin, iyi niyet içsel bir durumdur veya bir şeyi bilmek yahut bilmemek hukuk açısından önem taşıyabilir. Eğer, bu uyuşmazlığın halli bakımından dikkate alınması gereken bir husus ise, aynı

zamanda ispatı gereken bir vakıa demektir. Dış dünyaya yansıyan, olan veya içsel bir duruma ilişkin olarak bulunan vakıalara müspet vakıa denir.

Olan bir şeyin ispatı görece kolaydır. Buna karşılık menfi vakıaların ispatı oldukça zordur.

Uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan bir vakıanın gerçekleşmemiş olması, olmayan bir vakıadır. Bazen davada bunun da halli, ispatı gerekir. Bir kişinin baba olmadığı, bir kişinin o esnada orada bulunmadığı gibi bir vakıa, bir durum ispatlanacaksa bu durumda menfi vakıanın ispatından söz edilir⁹⁵.

Müspet vakıaların ispatı kolay olmakla birlikte çoğu zaman menfi vakılarda güçlük ortaya çıkabilir.

Menfi vakıaların ispatında;

- Sebepden hareketle,
- Sonuçtan hareketle *veya*
- Aksi durumun imkansızlığı ispatlanmak suretiyle hâkimde kanaat uyandırılmaya çalışılır.

Örneğin, kişi, kısır olduğunu ispatlarsa sebepten hareketle baba olmadığını da ispatlamış olur; çünkü sebep yoktur. Bu yolla baba olmadığını ispatlayabilir.

Sonuçtan hareketle de menfi vakıa ispatlanabilir. Örneğin, itfaiyenin geç gelmesi hâlinde, itfaiye vaktinde gelseydi ve yangına vaktinde müdahale edilebilseydi, zararın bu kadar büyümesi, bu kadar yayılması, başka binalara sıçraması ve onlara hasar vermesi engellenecekti denilebiliyor ise bu ortaya konularak, sonuçtan hareket etmek suretiyle menfi vakıa ispatlanabilir. Böylece sonuçtan hareket edilerek o vakıa, yani itfaiyenin gelmemesinin itfaiyeye atfedilebilecek kusura dayalı bir sorumluluk olduğu ortaya konulabilir. Aksi durumun imkânsızlığını ispat ederek de bir menfi vakıa dolaylı olarak ispatlanabilir. Örneğin, bir kişinin aynı anda birden fazla yerde bulunması mümkün değildir. Kendisine isnat edilen haksız fiilin işlendiği anda orada bulunmadığını ispat için, o esnada başka bir yerde olduğunu

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Atalay, Oğuz, *Medenî Usûl Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı*, İzmir 2001.

ispatlayabilir. Bu sayede haksız fiilin işlendiği yerde olmadığını da ispatlamış olur. Aksi durumun imkânsızlığını ispat etmek suretiyle menfi vakianın ispatı mümkündür.

B.- Çekişmeli Sayılmayan Vakıalar

İspatın konusunu kural olarak uyumsuzluğun halli bakımından önem taşıyan ve taraflar arasındaki çekişmeli vakıaların oluşturduğu yukarıda açıklandı. O hâlde uyumsuzluğun halli bakımından önem taşımayan vakıaların ispatı gerekmez; bu vakıaların hâkim tarafından ayırt edilmesi gerekir. İşte ön inceleme aşamasında bu ayıklama yapılacaktır.

Uyumsuzluğun halli bakımından önem taşıyan vakıaların tespitinden sonra, bunlardan hangilerinin taraflar arasında çekişmeli olduğunun tespit edilmesi icap eder.

- Örneğin, kira sözleşmesine dayanan bir uyumsuzlukta kira bedeli ödememiştir veya kiracı kiralananı kira mühleti sonunda aldığı haliyle teslim etmemiştir; kiralananı kırmış, dökmüş, boyamamış, tamir ve tadilatlarını yapmadan çıkmıştır. Buna ilişkin olarak kiralayan bir dava açmıştır ve davacı olarak sözleşmeye dayanarak sözleşmenin ihlalini ileri sürmektedir. Davalı da sözleşmeye yönelik hiçbir itirazda bulunmamışsa veya kira sözleşmesinin mevcudiyetini kabul etmiş, buna karşılık örneğin o zararı kendisinin vermediğini veyahut da zararı vermiş olmakla birlikte zararın giderilmesi için ev sahibine daha önceden ödemiş olduğu depozitodan (örneğin 2.500TL) masrafların (örneğin en fazla 1.500TL) karşılanacağını ve kalan miktarın iade edileceğini ileri sürerse, böyle bir durumda kira sözleşmesinin ispatı gerekmez. Kira sözleşmesinin varlığı, uyumsuzluğun halli bakımından elbette ki önemlidir, sözleşmeye dayalı sorumluluk mu yoksa haksız fiil sorumluluğu mu olduğu buna göre belirlenir. Zamanaşımı, kusurun ispatı açısından önem taşır; ancak uyumsuzluğun halli bakımından önem taşımakla birlikte çekişmeli olmadığı için ispatı gerekmez. Buna karşılık zararın miktarı nedir? Depozito var mıdır? Varsa miktarı ne kadardır? Bütün bunlar taraflar arasında çekişmeli olduğu için ispatı gereken vakıalar olacaktır.

HMK'nın 187. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, herkesçe bilinen vakıalarla, ikrar edilmiş vakıalar çekişmeli sayılmaz. O hâlde hangi vakıaların çekişmeli sayılmayacağını da kanun bizatihi kendisi belirlemiştir. İfade ettiğimiz üzere,

tarafklar arasında ekifmeli olan vakiaların ispatı gerekir. Kanun ekifmeyi ortadan kaldıran iki durumu dzenler: Vakianın herkesçe bilenebilmesi veya ikrar edilmiş olmasıdır.

İkrar, talep sonucunu haklı gsteren bir vakianın, bunun aleyhine olduğu tarafça doėrulanmasıdır⁹⁶. Talep sonucunu haklı gsteren bir vakianın, bu vakia kimin aleyhineyse onun tarafından doğrulanması gerekir. Örneğin, ödünç sözleşmesine dayalı bir alacak davasında davacı, “ödünç olarak 10.000 lira verdim ancak zamanında iade edilmedi. Bu yüzden dava açıyorum” derse, burada ispatı gereken, ödünç sözleşmesinin mevcudiyeti, miktarı, ödünç verilen paranın ne zaman iade edilmesi gerektiği, faizli olup olmadığı, paranın kime verildiği gibi hususlardır. Bunlar, uyumsuzluğın halli bakımından önem taşıyan vakialardır ve bu vakiaların ispatı davacı lehinedir. Dolayısıyla bu vakialara yönelik davacı beyanının ikrar olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. İkrar, ancak vakia aleyhine olan tarafça gerçekleştirilebilen bir eylemdir. Ancak, kendisine karşı dava açılan taraf (davalı) bu vakiaları ikrar edebilir. Eğer o derse ki “evet 10.000 lirayı ödünç olarak aldım”, işte bu bir ikrar olur; çünkü kendi aleyhinedir. Eğer bu vakia ispatlanacak olursa davalının durumu kötüleşecek, ödünç konusu parayı iade etmesine engel başkaca bir durum yoksa, örneğin zamanaşımı gibi, bu hâlde davayı kaybedecektir. Yoksa salt ikrar beyanıyla da dava bitmez. Uyuşmazluğın halli bakımından önem taşıyan başkaca vakialar da bulunabilir. Örneğin, ödünç konusu parayı iade etmesi gereken vade gelmiş midir, gelmemiş midir ya da alacak zamanaşımına uğramış mıdır uğramamış mıdır? Dolayısıyla ekifmeli olan bir vakianın ikrar edilmesi doğrudan davanın kaybedildiği anlamına gelmez. şu hâlde ancak karşı tarafın beyanı ikrar olarak nitelendirilebilir.

Herkesçe bilenebilir vakialar: Herkesçe bilinenden vakıadan kasıt, ilgili vakianın objektif olarak özel bir ehliyet, yetenek veya çabaya ihtiyaç duyulmaksızın bilenebilecek olmasıdır. Bu konuda çok sayıda örnek vermek mümkündür:

- Ankara – Sivas arasının kaç kilometre olduğunu bilmeyenler olabilir. Ne var ki bu mesafenin bilinmesi özel bir nitelik gerektirmez. Eğer bu vakia

96 Kiraz, Taylan Özgür, *Medeni Yargılama Hukukunda İkrar*, Ankara 2013.

uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyorsa, bunun ispatına da gerek yoktur.

- Akut apandisit genellikle karın bölgesinde bir ağrı ile ortaya çıktığı, diğer bazı belirtilerin eşlik ettiği ve acil müdahale gerektirdiği, bunun son derece yaygın bir rahatsızlık olması sebebiyle herkes tarafından bilinebilecek bir vakiadır.
- Karadeniz bölgesinin yağmurlu olduğunu bilmek için o bölgede yaşamak şart değildir. Bu da herkes tarafından bilinebilecek bir vakiadır.

İkrar edilen veya herkes tarafından bilinebilecek vakıaların ispatına gerek yoktur. Bu itibarla bunlar hakkında bilirkişi incelemesine de başvurulmaz.

IV.- İspata Yüğü ve İspat Faaliyetine İlişkin Diğer Yüğüler

İspat Yüğü: İspat yüğü, uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan ve taraflar arasında çekişmeli olan vakıaların belirsiz kalması riskine hangi tarafın katlanacağını belirleyen kurallardır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 190. maddesi gereğince ispat yüğü, kanunda özel bir düzenleme bulunmadıkça, iddia edilen vakiaya bağlanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkaran tarafa aittir. İspat yüğü, davanın başında tarafların rolüne göre belirlenemez. Yani, her durumda davacı talebini, davalı da savunmasını dayandırdığı vakıaları ispat yüğü altındadır denilemez. Bunun en basit örneği sözleşmenin ihlali sebebiyle ortaya çıkan tazminat talebinde kusurun ispatı hâlinde ortaya çıkmaktadır. Burada sözleşmeden kaynaklanan zararın tazmini kusura bağlıdır. Sözleşmenin ihlali nedeni ile bir zarara uğranıldığı iddiası ile dava açıldığında zarara uğradığını iddia eden davacı kusurun varlığını ispatlamak zorunda değildir; aksine karşı taraf, yani davalı kusursuzluğunu ispat etmek zorundadır.

İddia Yüğü: İddia, taraflardan her birinin mahkemeye yönelttiği taleplerdir. Bu talebin dayandığı vakıaların yine taraflarca mahkemeye getirilmesi yüküne, iddia yüğü denir. İddia yüğü, iddianın dayanağını oluşturan vakıaların taraflarca mahkemeye getirilmesidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 25. maddesindeki taraflarca getirilme ilkesinde söz konusu olan iddia yüküdür.

Somutlaştırma Yükü: Somutlaştırma yükü; zaman, mekân gibi özellikler bakımından bir vakıanın diğer vakılardan ayırt edilebilir hâle getirilmesidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 194. maddesine göre somutlaştırma da bir yüküdür. O hâlde iddia yükü, somutlaştırma yüküyle birlikte değerlendirilmek zorundadır. Hâkim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 31. maddesindeki davayı aydınlatma ödevi uyarınca tarafı bir vakıayı somutlaştırmaya davet eder. Eğer taraf somutlaştırma yükünü yerine getirmese, somutlaştırma bir yük olduğu için o vakıa yok kabul edilir. O vakıa yok kabul edildiğinde nasıl bir karar verilmesi gerekiyorsa, hâkim öyle bir karar verir ve resen araştırma ilkesi uygulanmıyorsa daha fazla bir araştırma yapamaz.

Delil İkame Yükü: Delil ikame yükü, ispat yükü kime ait olursa olsun, ondan tamamen bağımsız olarak belli bir vakıanın ispatına yönelik olarak delili kimin sunacağıdır. İspat yükü A'daysa, bir vakıanın ispatsız kalmasının sonucuna A katlanır. Ancak bazen ispat yükü vakıadan kendi lehine sonuç çıkartan tarafa ait olmakla birlikte, o vakıanın ispatı için gereken delilin ibrazı hasım tarafa yüklenebilir. Bunun en basit örneği ticari defterlerdir. Bu husus Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 222. maddesinde düzenlenmiştir. Örneğin, tacire karşı dava açan kişi, alacağını ispatlamak için tacirin ticari defterlerini ibraz etmesini talep edebilir. Genel anlamda ispat için gereken delil hasmın elindeyse, delil ikame yükü hasımdadır. İlgili belge ibraz edilmezse Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 220. maddesi uyarınca mahkeme belgenin ibrazı için kesin bir süre verir. Kesin süre içinde belge ibraz edilmezse diğer tarafın beyanı kabul edilebilir.

V.- Deliller (İspat Araçları)

A.- Delil Kavramı

Delil taraflar arasında çekişmeli bulunan vakılara ilişkin olarak hâkimde kanaat uyandırmaya yarayan araçların tümüdür. Yargılama hukukunda vakıayı ispata yarayan yeterli bir unsur olarak delilden söz edilebilmesi için üç koşulun bir arada bulunması gerekir.

Vakıayı Yansıtma: Delil, vakıa hakkında tam bir bilgi taşımaya elverişli olmalıdır. Yani vakıayı yansıtmalı (yaşam olayını hâkimin gözünde canlandırmalıdır).

Bilime Uygunluk: Delil, bilimsel açıdan kabul edilebilir olmalıdır. Akla, mantığa ve bilime uygun olmalıdır.

Hukuka Uygun Yoldan Elde Edilme: Delil, hukuka uygun yollardan elde edilmiş olmalıdır. Anayasa m.38/6'da, HMK m.189/2'de ve CMK m.217/2'de bu husus açıkça ifade edilmiştir.

Delil sistemleri konusunda ikili bir ayrım bulunur:

Kesin Delil Sistemi: Kesin delil sistemi, kanunun belli vakıaların ancak belli delillerle ispatını öngördüğü sistemdir. Açıkça belirtilen o deliller sunulmadıkça o vakıalar ispatlanmış kabul edilmez. Örneğin, yapıldıkları zamanki değeri belli bir miktarın üzerindeki hukuki işlemler ancak senetle ispatlanabilir. Kesin delil sisteminin söz konusu olduğu hallerde kanun koyucu ispat ölçüsünü objektifletmiştir. Bu durum hâkimin adeta kanaatini bertaraf etmiştir. Bir vakıa kesin delille ispatlanmışsa hâkim o vakıayı kabul etmek zorundadır.

Serbest Delil Sistemi: Hukuka uygun yollardan elde edilmiş ve bilime uygun olmak koşuluyla her türlü delil aracı bütün vakıaların ispatında kullanılabilir. Türk hukukunda esas olan serbest delil sistemidir. Serbest delil sistemi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 192. ve 198. maddelerinde, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ise 217. maddesinde hüküm altına alınmıştır.

B.- Delil Türleri

1.- Hukuk Yargısı Bakımından

Hâkimin takdir yetkisini kaldırıp kaldırmaması bakımından deliller ikiye ayrılır: Bunlar kesin deliller ve takdiri delillerdir.

Türk hukukunda yer alan kesin deliller senet, yemin, kesin hüküm (kesinleşmiş bir mahkeme ilâmı) ve tacirler arasındaki ticari davalarla sınırlı olacak şekilde ticari defterlerdir.

Senet, bir vakiya ilişkin olarak tam bir bilgi taşıyan, bir cisimde somutlaşan ve aleyhine kullanılacak kişinin imzasını taşıyan yazılı belgedir. Örneğin, ödünç sözleşmesi nedeniyle A'nın B'ye 10.000 lira ödemesi gerektiğini belirten ve altında A'nın imzasını taşıyan yazılı belge senet niteliğini taşır.

Yapıldığı zamanki miktar yahut değeri belli bir miktarı geçen hukuki işlemlerin senetle ispat edilmesi gerekir. Ayrıca, miktarı ne olursa olsun, bir senede karşı ileri sürülen ve senedin hüküm ve kuvvetini ortadan kaldıracak iddiaların da senetle ispatı gerekir.

Ancak ispat yükünü taşıyan tarafın elinde, delil başlangıcı varsa yahut delil sözleşmesi yapılarak imkân tanınmışsa, diğer takdiri delillerle de iddiasını ispatlayabilir.

- E-posta veya sosyal medya mesajı birer belgedir. Ne var ki senetle ispat zorunluluğu sebebiyle bu belgeler birer delil başlangıcı meydana getirir. Örneğin yukarıdaki örnekte elinde senet bulunmayan taraf karşı tarafça gönderilen bir SMS mesajına dayanabilir. Bu SMS mesajının karşı tarafça gönderildiği doğrulandıktan sonra (örneğin bir bilişim uzmanı bilirkişi tarafından) ispat yükü üzerinde olan taraf, iddiasını tanıkla da ispat edebilir.

Ayrıca Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 203. maddesi uyarınca, senetle ispatı gereken şu hâllerde de tanık dinlenebilir: “a) *Altsoy ve üstsoy, kardeşler, eşler, kayınbaba, kaynana ile gelin ve damat arasındaki işlemler.* b) *İşin niteliğine ve tarafların durumlarına göre, senede bağlanmaması teamül olarak yerleşmiş bulunan hukuki işlemler.* c) *Yangın, deniz kazası, deprem gibi senet alınmasında imkânsızlık veya olağanüstü güçlük bulunan hâllerde yapılan işlemler.* ç) *Hukuki işlemlerde irade bozukluğu ile aşırı yararlanma iddiaları.* d) *Hukuki işlemlere ve senetlere karşı üçüncü kişilerin muvazaa iddiaları.* e) *Bir senedin sahibi elinde beklenmeyen bir olay veya zorlayıcı bir nedenle yahut usulüne göre teslim edilen bir memur elinde veya noterlikte herhangi bir şekilde kaybolduğu kanısını kuvvetlendirecek delil veya emarelerin bulunması hâli”.*

Yemin⁹⁷, ispat yükü kendisine düşen tarafın teklifi üzerine karşı tarafın çekışmeli vakıanın oluş biçimi hakkında, kutsal saydığı şeyler veya inançlar üzerine sözlü beyanda bulunmasıdır. Bu itibarla yemini uyumsuzluk konusu vakıanın çözümünün karşı tarafın vicdanına bırakılması şeklinde de tarif

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, Ejder, *Medenî Yargılama Hukukunda Yemin*, Ankara 2012.

etmek mümkündür. Ancak yemin, elinde başkaca delili olmayan tarafın sığınabileceği bir son çare olmayıp, HMK m.227/1 hükmü uyarınca uyumsuzluk konusu vakianın ispatı için yeminden başka delili olduğunu beyan etmiş olan taraf dahi yemin teklif edebilir. Tarafın açıkça yemin deliline dayandığını dava veya cevap dilekçesinde belirtmesi hâlinde, diğer delillerin yetersiz kaldığı aşamada yemine başvurulabileceği hâkim tarafından hatırlatılır. Eğer ispat yükünü taşımayan taraf yemin ederse, vakia kesin olarak ispatlanamamış olur. Kendisine yemin teklif edilen taraf yemin etmekten kaçınır veya yemini iade eder de başlangıçta yemin teklif eden taraf yemin ederse, vakia kesin olarak ispatlanmış sayılır.

Kesin hüküm, aynı taraflar arasında daha sonra açılacak davada, ilk davada verilen hükmün delil niteliğini ifade eder. Örneğin ödünç ilişkisinden kaynaklanan 100.000 liralık alacağın 10.000 lirası için açılan kısmi davada verilen kabul hükmü, baki kalan 90.000 liralık kısım için açılacak ikinci davada kesin delil teşkil eder. Artık ikinci mahkeme hukuki ilişkinin mevcut olmadığına karar veremez.

Türk hukukunda yer alan takdiri deliller ise belge, tanık beyanı, bilirkişi incelemesi ve keşif tutanağıdır.

Belge⁹⁸ kavramı, HMK m.199'da çok geniş bir biçimde tanımlanmıştır. Buna göre, “Uyumsuzluk konusu vakiaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıları bu Kanuna göre belgedir”. Şu hâlde belgenin iki unsuru vardır: Bunlar uyumsuzluk konusu vakiaları ispata elverişli olmak ve bilgi taşıyıcısı olmaktır.

Tanık, uyumsuzluk konusu vakia hakkında duyu organları vasıtası ile bilgi sahibi olan kişidir. İşte söz konusu kişinin duyu organları vasıtası ile sahip olduğu bilgiyi mahkemeye yansıttığı beyanı, yani tanık beyanı kadim bir takdiri delildir⁹⁹. Tanık, taraflar dışındaki bir üçüncü kişidir. Taraflarla nasıl bir yakınlığı olursa olsun herkes tanık olabilir. Tanıklık kural olarak mecburidir, kamu görevi olarak kabul edilir. Bir olayı gören veya duyan kişi

⁹⁸ Koç, Evren, *Medeni Usul Hukukunda Belge Kavramı*, İstanbul 2021.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ertanhan, Mesut, *Medenî Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık*, Ankara 2005.

sayısı oldukça sınırlıdır. Ancak belirli hâllerde (kişisel nedenler, sır, menfaat ihlali tehlikesi) tanıklıktan çekinilebilir. Tanık kural olarak yemin verdirilerek dinlenir. Ancak on beş yaşından küçükler ve yeminin önemini kavrayamayacak durumda olanlar yeminsiz dinlenir.

Bilirkişi incelemesi, uyuşmazlık konusu olan ve çözümü için özel veya teknik bir bilgi gereken meselede, hâkimde eksik olan özel veya teknik bilgiyi tamamlayan bir inceleme yöntemidir. İşte bilirkişinin sahip olduğu özel veya teknik bilgiyi olaya uygulamak suretiyle beyan ettiği görüşünü içeren bilirkişi raporu takdirî delil olarak kabul edilir.

Keşif icrası, uyuşmazlık konusu vakıaların aydınlatılması için uyuşmazlık konusu şey hakkında hâkimin doğrudan bilgi sahibi olmasıdır. Keşif yapılacak taşınır veya taşınmaz eşyanın uyuşmazlık konusunu oluşturması gerekmez. Dava ile ilgili önemli bir vakıanın aydınlatılması için de keşif yapılabilir. Örneğin, bir elma bahçesindeki ağaçların kesildiği iddiası ile açılan tazminat davasında elma bahçesinde keşif yapılmasına karar verilebilir.

Uzman görüşü: Bu noktada HMK'da deliller arasında düzenlenen, ancak delil niteliği tartışmalı olan **uzman görüşü** kavramına da açıklık getirmek gerekmektedir. Uzman görüşü, uyuşmazlık konusu vakıaların teknik boyutuna veya hukuki nitelendirmesine ilişkin olarak uzman bir kişiden, ilgili tarafın bizzat aldığı bilimsel görüşü ifade etmektedir.

Bilirkişi incelemesinden farklı olarak uzman görüşüne başvuruya hâkim tarafından karar verilmez. Ayrıca bilirkişi incelemesinden farklı olarak, uzman görüşü hukuki meseleye ilişkin olabilir. Uzman görüşünde yer alan açıklamalar ister bir takdirî delil ister taraf beyanı olarak kabul edilsin, her iki durumda da mahkemece dikkate alınması ve karşılanması hukuki dinlenilme hakkının gereğidir. Uzman görüşü Kanunda deliller arasında düzenlenmişse de mahkeme tek başına uzman görüşüne dayanarak hüküm kuramaz. Mahkeme, eksik veya çelişkili gördüğü hususlarda, görüş beyan eden kişinin dinlenmesine de karar verebilir. Uzman kişi çağrıldığı duruşmaya mazeretsiz olarak gelmezse, hazırlamış olduğu rapor mahkemece değerlendirmeye tâbi tutulmaz. Uzman görüşü HMK gibi CMK'da da düzenlenmektedir (CMK m.67/6).

- Bilirkişi sıfatıyla listede kayıtlı olan bir kişinin belli dosyalarda uzman görüşü vermesi pekâlâ mümkündür. Ancak bir tarafça görevlendirilmek, bu kişinin objektif bir görüş sunma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

2.- Ceza Muhakemesi Bakımından

a.- Genel Olarak

Ceza muhakemesinde ispat için kullanılmak istenen bir vasıtanın delil olarak nitelendirilebilmesi için de yukarıda sayılan niteliklere sahip olması gerekmektedir; yani olayı temsil etmeli, bilime, akla ve gerçeğe uygun olmalı, hukuka uygun yoldan elde edilmiş olmalıdır¹⁰⁰.

Vakıa kavramının delil kavramı ile karıştırılmaması gerekmektedir. Vakıa, ispatın konusunu oluştururken, deliller vakıaların ispatında araç olarak işlev üstlenirler¹⁰¹.

İspat, hukuk yargılamasında olduğu gibi ceza muhakemesinde de büyük bir önem arz etmektedir. Zira delile dayanmayan bir ispat, günümüz ceza muhakemesi sistemlerinde kabul görmemektedir. Ayrıca delilin mutlaka hukuka uygun yöntemlerle elde edilmiş ve duruşmada tartışılmış olması gerekir¹⁰². Daha önce de ifade edildiği üzere ceza muhakemesi sistemimizde vicdani delil sistemi geçerlidir.

Bununla birlikte ceza muhakemesinin yapısı itibarıyla ispat noktasında bazı özellikler arz ettiğini de belirtmekte yarar vardır. Bunlardan en önemlisi, medeni usul hukukunda var olan ispat yükünün¹⁰³, ceza muhakemesinde olmamasıdır. Gerçekten de sanığa susma hakkı tanıyan bir hukuk düzeninde ispat yükünden söz etmek olanaksızdır¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.295; Şahin, Cumhur/Göktürk, Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku -II-*, 6. Bası, Ankara 2017, s.28-30.

¹⁰¹ Doğan, s.241.

¹⁰² Doğan, s.242.

¹⁰³ HMK m.190: “İspat yükü, kanunda özel bir düzenleme bulunmadıkça, iddia edilen vakıaya bağlanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkaran tarafa aittir.”

¹⁰⁴ Ersoy, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.67.

Ceza muhakemesinde deliller çeşitli tasniflere tabi tutulmaktadır. Doktrinde ağırlıklı olarak benimsenen görüşe göre deliller üç kategoriye ayrılmaktadır: Beyan delili, belge delili ve belirti delili.

b.- Beyan Delili

Şüpheli - Sanık Beyanı: Şüpheli ve sanığın açıklamaları ceza muhakemesinde çok önemlidir. Zira eşyanın tabiatı gereği şüpheli veya sanık çoğunlukla olay hakkında doğrudan doğruya bilgi sahibi olan tek kişidir. Bu noktada şüpheli veya sanığın suçu işlediğine dair yaptığı açıklamaların yani ikrarın delil olarak değerlendirilip mahkûmiyet kararının gerekçesi yapıp yapılamayacağı sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. Her şeyden önce belirtmekte yarar vardır ki, ikrar günümüzde önemli bir delil olarak kabul edilmekle birlikte, tek başına mahkûmiyet için yeterli görülmemektedir. İkrarın samimi olup olmadığı yani gerçeği yansıtır yansıtmadığını araştırmak ve kontrol etmek hâkimin görevidir. İkrarın mutlaka varlığı ispatlanan vakıalarla uyum içerisinde olması gerekmektedir. Yargıtay da benzer görüştedir¹⁰⁵. Elbette ki bu noktada müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifadenin, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamayacağına ilişkin CMK m.148/4 hükmünün de akıldan çıkarılmaması gerekmektedir. Yeri gelmişken ifade etmekte yarar vardır ki, hukuk sistemimizde yalan makinesi kullanılması ve bu yolla şüpheli veya sanığın doğru söyleyip söylemediğinin tespit edilmesi hukuken mümkün değildir.

Tanık Beyanı: Beş duyu organından en az biri aracılığıyla edindiği bilgileri ifadesi ile açığa vuran üçüncü kişiye tanık denilmektedir. Hukuk sistemimizde tanıklık yapacak kişinin çocuk, akıl hastası, akraba, arkadaş, eş, anne, baba, kardeş veya önceden yalan tanıklık suçundan mahkûm edilmiş bir kişi olması tanıklık yapmasına engel değildir. Burada önemli olan, tanığın, muhakeme konusu olayı algılama ve bununla ilgili olarak edindiği bilgileri aktarabilme yeteneğine sahip olmasıdır¹⁰⁶.

¹⁰⁵ YCGK, 16.11.1999, 1-70/273 (Doğan, s.296 dn.1411'den naklen).

¹⁰⁶ Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.298.

Diğer Kişilerin Beyanı: Şüpheli, sanık ve tanık dışında kalan kişiler olan, suç ortağı, mağdur ve katılan diğer kişiler olarak nitelendirilmektedir. CMK m.50'de, yemin verilmeyen tanıklar olarak, soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanların yeminsiz dinleneceği ifade edilmiştir. Bunun gibi suçtan zarar gören veya mağdurların dinlenmesi durumunda tanıklık hükümlerinin (yemin hariç) uygulanması kabul edilmiştir (CMK m.236).

c.- Belge Delili

Muhakeme konusu olay hakkında, delil olabilecek bir olayı temsil eden her türlü yazılı ispat aracına belge denilmektedir. Belgenin içerik itibarıyla beyandan daha sağlam ve güvenilir olduğu söylenebilir. Elbette ki bunun için belgenin sahte olmaması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca resmî belgenin ispat gücünün özel belgeden daha fazla olduğu da söylenebilir¹⁰⁷.

ç. Belirti Delili

Belirti, olaydan geriye kalan her türlü iz ve eseri ifade etmektedir. Bir başka deyişle, beyan ve belge delili dışında kalan ve olayın ispatına yardımcı olan her türlü iz ve eser, belirti delili olarak nitelendirilebilir. Beyan ve belge delilleri somut olayı doğrudan doğruya temsil ve ispat eden deliller olmasına rağmen, belirti delilleri olayı doğrudan doğruya ispat edemedikleri için dolaylı delil olarak kabul edilirler. Örneğin, olay yerinde bulunan parmak izi bir belirti delilidir. Bu izin bulunması yalnızca o kişinin bir ara olay yerinde bulunduğunu gösterir ancak kişinin orada bulunması olaydan önce de sonra da olabilir. Bu nedenle belirti delilleri tek başına kişinin suçu işlediğinin ispatı için yeterli olmayıp, mutlaka başka delillere desteklenmeleri gerekir¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Şahin/Göktürk, s.58; Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri,s.326.

¹⁰⁸ Şahin/Göktürk, s.60; Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.332.

İKİNCİ BÖLÜM

BİLİRKİŞİLİK

GİRİŞ

Bu bölümde ilk olarak bilirkişi kavramı hakkında açıklamalarda bulunulacaktır. Bunu takiben bilirkişinin taşıması gereken nitelikler ile gerçek veya tüzel kişilerin bilirkişi listelerine başvuru şartları ve başvuru usulü hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü olarak bilirkişinin yetkileri üzerinde durulacak, sonrasında ise bilirkişilerin uymakla yükümlü olduğu temel ve etik ilkeler aktarılacaktır. Son başlık altında ise bilirkişilerin bölge kurulları tarafından denetimi ile hukuki, cezai ve disiplin sorumlulukları üzerinde durulacaktır.

§1.- Bilirkişi ve Bilirkişi İncelemesi Kavramları, Bilirkişinin Nitelikleri ve Yetkileri

I.- Bilirkişi ve Bilirkişi İncelemesi Kavramları

A.- Genel Olarak

Bilirkişi incelemesinin temel amacı, hâkime veya Cumhuriyet savcısına sahip olmadığı bilgiyi vermek, başka bir deyişle, hâkimi veya Cumhuriyet savcısını hukuk dışında özel veya teknik bilgi gerektiren konularda aydınlatmaktır. Buna göre bilirkişi incelemesi bir delile ulaşma, bu delilden özel ve teknik bilgi sayesinde *maddi mesele hakkında* sonuç çıkarma yöntemidir. Bununla birlikte bilirkişi incelemesi salt özel bilginin mahkemeye aktarılmasından da ibaret olabilir. Bilirkişi ise, kendisini görevlendiren mercie özel veya teknik bilgiyi sunan, özel veya teknik bilgiden hareketle vakıadan sonuçlar çıkaran yahut vakıaları tespit eden kişidir.

Bilirkişi incelemesi kapsamında işlemlerde bulunan bilirkişi, açıklamaları ve sunmuş olduğu rapor aracılığıyla mahkeme kararının ortaya çıkmasına doğrudan etki eder. Bu durum usulünce, bilimsel ve teknik bilgiye, delile, etik

kurallara uygun hazırlanan bir bilirkişi görüşünün mahkeme kararında belirleyici olması; onun hükme götürücü işlevi olarak kabul görür^{109 110}.

Bilirkişi incelemesi hukuk yargısı bakımından HMK'nın 266 ile 287. maddeleri arasında, “İspat ve Deliller” başlıklı dördüncü kısım içerisinde, ceza muhakemesi bakımından ise CMK'nın ise 62 ile 73. maddeleri arasında düzenlenmektedir. İYUK m.31 hükmü tarafından yapılan gönderme sebebiyle de idari yargının konusunu oluşturan davalarda bilirkişi incelemesi bakımından HMK hükümleri uygulama alanı bulur.

6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu (BilK) bilirkişiyi, “Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvurulmuş gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi” şeklinde tanımlamıştır.

Kesin delil – takdiri delil ayırımında bilirkişi raporu, bir takdiri delil olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 282. maddesinde yer alan, “Hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünü diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir.” hükmüyle vurgulanmıştır. HMK'nın 198. maddesi karşısında bu vurgu önem taşır. Nitekim kanun koyucu, diğer takdiri delillere ilişkin düzenlemelerde yer vermediği bu vurguyu, bilirkişi raporu bakımından yapmayı gerekli görmüştür.

Özel hukuk tüzel kişilerinin bilirkişilik yapması: Bilirkişilik Kanunu, özel hukuk tüzel kişilerinin de bilirkişi olarak görev almasına imkân tanımaktadır. Bunların da gerçek kişi bilirkişiler gibi listeye kayıtlı olmaları ve bilirkişi incelemesini söz konusu tüzel kişi (bir anonim şirket) bünyesinde fiilen gerçekleştirecek kişilerin de listeye kayıtlı olmaları gerekir.

Gerçek kişi bilirkişiler için söz konusu olan nitelikler, yükümlülükler ve etik ilkeler, tüzel kişi bilirkişiler bakımından da aynı şekilde geçerli olur. Bu konuda ilgili başlıklar altında ayrıca açıklamalarda bulunmaktadır. Öte

109 Bilirkişi ve bilirkişi incelemesi kavramları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Tanrıver, Süha, *Hukukumuzda Bilirkişilik*, Ankara 2024; Tanverdi, Mücahit, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi*, İstanbul, Doktora Tezi, 1991. Ayrıca bkz. Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.78 vd.

110 Bilirkişinin yargılamada üstlendiği bu rol sebebiyle, mahkemelerde bir de bilirkişi-hâkim bulunmasının önerildiği çalışma için bkz. Schmidt, Eberhard, “Gehört der Sachverständige auf die Richterbank”, JZ 1961, s.585.

yandan münhasıran Kanun kapsamında bilirkişilik yapmak amacıyla kurulan tüzel kişi, sicil ve listeye kabul edilmez (Esaslar m.10/6).

B.- Yargılamada Bilirkişinin Rolü (İşlevi)

Bilirkişinin davadaki konumu hakkında farklı değerlendirmeler yapılmaktadır¹¹¹. Bilirkişi davada hâkimin yetkisini destekleyerek ya da bununla bizzat donatılarak bir anlamda hâkimin yardımcısı gibi hareket edebileceği gibi, bir taraf delili olarak da nitelendirilebilir. Bilirkişinin davadaki konumunu yargılamada yerine getirdiği işlev belirler. Esasen hâkim, özel ve teknik bilgi bağlamında, üç farklı gerekçeyle bilirkişiye müracaat eder¹¹². Bu çerçevede, bilirkişiden yalnızca sahip olduğu özel bilgiyi mahkemeye sunması istenebileceği gibi, özel veya teknik bilgisini kullanarak varmış olduğu sonucu mahkemeye iletmesi yahut özel veya teknik bilgisini kullanarak bir vakıayı tespit etmesi istenebilir¹¹³.

Burada asıl olan şudur: bilirkişi hâkimin (veya Cumhuriyet savcısının) ancak özel veya teknik bilgi vasıtasıyla anlaşılabilen bir vakıayı anlamasına ve onun gereken işlemleri yapabilmesine yardımcı olur.

Salt özel veya teknik bilginin aktarılması: Hâkim bilirkişiden, uzmanlık gerektiren uyuşmazlık konusu açısından bir tecrübe bilgisini mahkemeye sunmasını ister¹¹⁴. Örneğin, yabancı dildeki bir kelimeye tacirler arasında verilmesi gereken anlam, bir borsa uygulamasının yahut yerel emsal ücret

111 Özkes, Muhammet, “Bilirkişinin Konumu ve Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Bilirkişilik Sem - pozyum, Bilirkişilik Uygulama Alanları, Sorunlar, Öneriler*, Ankara 2008, s.59. Karş. Meller Hannich, s.265; Ahrens, s.925 vd.

112 Fransız hukukunda bilirkişinin yerine getirdiği bu üç işlev için üç ayrı kavram kullanılmaktadır. Bunlar; vakıa tespiti (constatation), danışmanlık (consultation) ile dar ve teknik anlamda bilirkişiliktir (expertise). Bu konuda bkz. Konuralp, Halûk, “Fransız Hukukunda Bilirkişilik”, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III*, Ankara 2007, s.321; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.328 vd.

113 Alman hukuku için Karş. Rosenberg, Leo/Schwab, Karl H./Gottwald, Peter, *Zivilprozessrecht*, München 2010, § 122, Rn 1; Balzer, 2011, s.110. İsviçre hukuku için Karş. BK-ZPO/ Rüetschi, ZPO Art. 183, Rz. 1-2. Açıklamalar için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.329 vd.

114 Rosenberg/Schwab/Gottwald, § 122, Rn 4.

miktarının mahkemeye bildirilmesi, bir hekimin bir gün boyunca bakabileceği optimum hasta sayısı buna örnek gösterilebilir.

Mevcut veriden, bilgiden, belgeden sonuç çıkartmak: Bilirkişi sahip olduğu teknik veya özel bilgiyi somut uyuşmazlık açısından önem taşıyan ve taraflar arasında çekişmeli bir vakıya uygulamak suretiyle varmış olduğu sonucu mahkemeye bildirmektedir¹¹⁵. Örneğin, uyuşmazlık konusu tablonun ünlü ressama ait olup olmadığı, bir hastalığı türü ve sebebi, mevcut yaralanmaya göre iş görmekten mahrum kalınan sürenin ne kadar olacağı, teslim edilen malın sözleşmede kararlaştırılan nitelikleri taşıyıp taşımadığı, yerdeki lastik izinden hareketle kaza anında aracın hızı hususlarında, bilirkişi, sahip olduğu özel veya teknik bilgiyi ilgili vakıya uygulayarak somut uyuşmazlık açısından vardığı sonuçları mahkemenin bilgisine sunmaktadır.

Ancak bu sonuçlar her hâlükârda maddi mesele ile sınırlı kalmalıdır. Bilirkişi burada bir Yargıtay kararını yorumlayamaz, uygulanması gereken hukuk kuralına işaret dahi edemez. Bir hukukî nitelendirmede bulunamaz. Bunlar bilirkişinin değil, kendisini görevlendiren merciin işidir.

Özel veya veya teknik bilgiyi kullanarak vakıa tespitinde bulunmak: Örneğin, davacının bir ayağının kısaltıldığının tespiti, inşaattaki eksikliklerin tespiti, kan grubunun belirlenmesi bu niteliktedir¹¹⁶.

Öneminden ötürü hatırlatmak gerekir; bilirkişi ***örf ve âdet hukuku, yabancı hukuk*** ve ***eski hukuk*** hakkında görevlendirilebilir.

Buna karşılık, çözümü özel veya teknik bir bilgiyi gerektirmeyen, salt Türk hukuk kurallarının uygulanması veya yorumlanmasına ilişkin olarak bilirkişiye başvurulamaz.

Örneğin, tarafların arasındaki sözleşmenin vekâlet mi eser sözleşmesi mi olduğu, tarafların sözleşmeden kaynaklanan borçlarının neler olduğu, faiz oranının nasıl belirleneceği gibi soruların bilirkişi olarak bir üçüncü kişiye yöneltilebilmesi mümkün değildir.

¹¹⁵ Rosenberg/Schwab/Gottwald, § 122, Rn 5.

¹¹⁶ Rosenberg/Schwab/Gottwald, § 122, Rn 7. Örnekler için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.330 vd.

Ayrıca genel hayat tecrübesi gereği içinde yaşadığı toplumun bir ferdi olarak dürüst, makul ve orta zekâlı bir kimsenin bilebileceği konularda bilirkişiye başvurulamaz.

Bilirkişinin raporu ile özel veya teknik bilgiyi vakıalara uygulaması hâlinde, söz konusu rapor bir delil değerlendirme aracı olarak işlev görürken, vakıa tespitinin yapıldığı durumda, artık somut uyuşmazlık açısından önem taşıyan ve ispatı gereken vakıanın delili niteliği taşır. Rapor ile salt özel veya teknik bilginin mahkemeye verilmesinde ise, raporun kavramsal olarak delil olmasından söz edilemez. Zira, bu ihtimalde bilirkişi uyuşmazlık konusu vakıalar hakkında hâkimde kanaat uyandıracak bir araç olarak değil, normun uygulanmasına yönelik yardımda bulunmaktadır. Örneğin, bir yöredeki ticarî örf ve âdetin mahkemenin bilgisine sunulması hâlinde veya yabancı hukukun içeriğinin bildirilmesinde, esasen soyut kural mahkemenin bilgisine sunulmaktadır. Yoksa bilirkişi dava konusu vakıaları değerlendirmemekte, onlar hakkında bir sonuca da varmamaktadır. Böyle bir durumda bilirkişi, bir hâkim yardımcısı olarak hareket etmektedir.

II.- Bilirkişinin Taşınması Gereken Nitelikler

A.- Genel Olarak

6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu (BilK) m.3 hükmünde bilirkişinin görevini dürüstlük kuralları çerçevesinde bağımsız, tarafsız ve objektif olarak yerine getireceği düzenlenmiştir. Keza bilirkişilik yapacak kişinin, kendisine müracaat edilen özel veya teknik bilgi açısından yetkin ve uzman olması da icap eder. Nitekim Bilirkişilik Yönetmeliği'nin (BilY) 7. maddesinde yetkinlik ve mesleki özen konusu düzenlenmiştir. Keza (BilY) m.10'da da bilirkişinin görevini bilirkişinin saygınlığına ve güvenilirliğine zarar vermeyecek şekilde gerçekleştireceği öngörülmektedir.

Yukarıda zikredilen hususlardan hareketle bilirkişinin taşınması gereken nitelikler şu şekilde sıralanabilir¹¹⁷:

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tanrıver, Süha, *Bilirkişinin Hukuki Statüsü, Yükümlülükleri, Yetkileri ve Sorumluluğu*, Ankara 2002; Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.81 vd.

- *Dürüstlük,*
- *Bağımsızlık,*
- *Tarafsızlık (dolayısıyla objektiflik),*
- *Yetkinlik*
- *Güvenilirlik.*

Aslında bu niteliklerin büyük çoğunluğu her şeyden önce bilirkişinin uyması gereken birer yükümlülük veya etik ilke meydana getirmektedir. Bu sebeple, bilirkişinin dürüstlüğü, bağımsızlığı, tarafsızlığı ve objektifliği ile onun saygınlığı ve güvenilirliği, aşağıda bilirkişinin riayet etmekle yükümlü olduğu **temel ve etik ilkeler** arasında özel olarak açıklanacaktır.

Bilirkişinin taşıması gereken nitelikler bağlamında bu başlık altında üzerinde özel olarak durulması gereken, bilirkişinin alanında sahip olması gereken uzmanlık bilgisine ve bu uzmanlık bilgisinin aktarılması becerisine karşılık gelen yetkinliktir.

B.- Yetkinlik (Uzmanlık ve Uzmanlık Bilgisini Aktarabilme Becerisi)

Bilirkişinin yetkin olması gerekir. Hâkime veya Cumhuriyet savcısına özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir konuda görüş sunacak olan bilirkişinin, ilgili konunun uzmanı olması gerekir. Diğer bir söyleyişle bilirkişilik görevi, alanında uzmanlık sahibi kişiler tarafından yerine getirilmelidir.

Bilirkişilik faaliyeti bakımından yetkinlik, bilirkişinin sadece alanında uzman olması ile sınırlı değildir. Yetkinlik; sahip olunan uzmanlık bilgisinin ihtiyaç duyulan konuda mahkemeye aktarabilme becerisine de sahip olmayı gerektirir.

Bilirkişinin taşıması gereken nitelikler konusunda “uzman” kavramının kendisinden yola çıkmak ve uzmanlığı bilirkişinin işleviyle beraber değerlendirmek gerektiğini görürüz. Buna göre bilirkişi, tecrübeli veya ustalık sahibi bir kişi olup temelde bir vakıa (olay veya durum) hakkında düşüncesini

sunar. İdeal olan *bilirkişi sıfatının* kıyaslanabilir olana değil, *alanında en “iyi” olan kişiye* ait olmasıdır¹¹⁸.

Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından BilK m.6/2-ç hükmüne dayanılarak 2020 yılında yayımlanan “Bilirkişilerin Uyacağı Rehber İlkeler ve Bilirkişi Raporlarında Bulunması Gereken Standartlar” (kısaca Rehber İlke ve Standartlar) yetkinliğe verilen önem bakımından ayrıca dikkat çekicidir. Aşağıda, sırası geldikçe söz konusu ilke ve standartlara yer verilecektir.

Yetkinlik, bir gerçek veya tüzel kişinin hem bilirkişi sıfatıyla listeye kaydolmasında hem onun bu sıfatla mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından görevlendirilmesi sırasında, hem de onun görevini ifasında aranır;

Bilirkişi listelerine kabulde: Bir gerçek veya tüzel kişinin bilirkişi listelerine kabul edilmesi için, aranan diğer pek çok şartın yanı sıra, başvuru sahibinin, bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıllık bir deneyime sahip olması gerekir (BilK m.10/1-f; BilY m.40/1-d). Öte yandan Bilirkişilik Daire Başkanlığı, BilK m.6/2-e hükmü uyarınca, alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterliliklerini dikkate alarak bilirkişilik temel eğitiminden veya listeye kaydolmaktan muaf tutulacaklara ilişkin usul ve esasları belirlemek ile bu kişilerin listesini oluşturmak ve yayımlamak konusunda görevli kılınmıştır.

Bilirkişinin görevlendirilmesinde: Mahkeme veya Cumhuriyet savcısı belli bir konuda bilirkişi görevlendirirken ihtiyaç duyulan uzmanlık alanı ne ise, bilirkişiyi o alandan görevlendirmek zorundadır. Örneğin, makine mühendisinin görevlendirilmesi gereken bir konuda mimarın, ortopedi uzmanının görevlendirilmesi gereken bir konuda dahiliye uzmanının, jeoloji mühendisinin görevlendirilmesi gereken bir konuda ziraat mühendisinin görevlendirilmemesi gerekir. Elbette bilirkişi de görevlendirildiği konu temel ve alt uzmanlık alanına dahil değilse, bu konuda mahkemeyi veya Cumhuriyet savcısını bilgilendirmekle yükümlüdür (bkz. BilY m.53. Ayrıca bkz. HMK m.275/1).

Öyle ki, bilirkişi, görevlendirildikten sonra yapacağı ön inceleme sonucunda konunun kendi uzmanlık alanına girmediğini tespit ettiğinde en geç bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mercie bildirmeli ve görevlendirmeyi kabul etmemelidir (Rehber İlke ve Standartlar m.2).

118 Açıklamalar için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.81, 82 vd.

Bilirkişinin görevi ifasında: Bilirkişi, BilY m.7 hükmü gereği adalete hizmet etme bilinciyle, görevini etkin, hızlı ve verimli biçimde yerine getirmeyi hedefler. Bu çerçevede bilirkişi, sahip olduğu yetkinliğin kendisini görevlendiren mercie sunacağı oy ve görüşe yansımaları açısından sunduğu hizmetin kalitesini artırmakla yükümlüdür. Bilirkişinin uzmanlık bilgisini yansıtırken, kullandığı teknik ifadeleri, görevlendirmeyi yapan mahkeme ve taraflarca anlaşılabilir bir dil ile açıklaması gerekir. Burada önemli olan, ***bilirkişinin teknik bir konuyu teknik bir dille açıklaması değil, somut meseleyi kendisini görevlendiren mercii ve uyuşmazlığın tarafları için anlaşılır kılmasıdır.***

C.- Bilirkişiliğe Başvuru, Sicil ve Listeye Kayıt

Bilirkişi olarak görev almak isteyen kişinin kural olarak bilirkişilik siciline kaydolması gerekir. Bilirkişilik sicili, Daire Başkanlığı nezdinde bilirkişilere sicil numarası verilmek suretiyle tutulan kaydı ifade eder.

Bilirkişiliğe başvuru ve kabul şartları esas itibarıyla 6754 sayılı BilK'nın 10. ve devamındaki maddelerinde düzenlenmiştir.

Öncelikle bilirkişilik bölge kurulu tarafından, bilirkişi listelerinin oluşturulması, daha sonra ihtiyaca göre güncellenmesi maksadıyla, Bilirkişilik Daire Başkanlığınca belirlenecek tarihlerde ilân yapılır. İlan, Bilirkişilik Daire Başkanlığı ile Bölge Adliye ve Bölge İdare Mahkemelerinin internet sitesinde yayınlanmak suretiyle gerçekleştirilir. Ayrıca söz konusu ilan, bölge kurulunun yetki çevresindeki ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve ilgili diğer yerlere bildirilir (BilY m.39/1). Ayrıca ilân, Daire Başkanlığı, bölge kurulları ile bölge adliye ve bölge idare mahkemelerinin internet sitelerinde yayımlanır (BilY m.39/2).

BilK m.11 uyarınca bilirkişi olmak isteyen kişi, yerleşim yerinin veya mesleki faaliyetlerini yürüttüğü yerin bağlı olduğu bölge kuruluna ya da adli veya idari yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonuna, gerekli belgelerle birlikte başvurur. Adalet komisyonlarına yapılan başvurular da yine bölge kuruluna gönderilir. Bununla birlikte BilK m.6/1-g hükmü, bilirkişiliğe kabule ilişkin usul ve esasların Daire Başkanlığı tarafından belirleneceğini öngörmektedir. Nitekim uygulamada da Daire Başkanlığı başvuruların elektronik ortamda yapılmasını öngörmektedir. Böyle bir durumda bilirkişiliğe başvuru, ilgilinin

yerleşim yerinin veya mesleki faaliyetlerini yürüttüğü yerin bağlı olduğu bilirkişilik bölge kuruluna e-Devlet üzerinden UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi'nde yer alan adımlar izlenmek suretiyle yapılacaktır. Bu durumda yazılı olarak, posta yoluyla veya vekâleten bir başvurunun yapılması söz konusu değildir.

Ayrıca bilirkişilik için başvuru yapanlara ilişkin ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeler ilgili kurum veya kuruluşlardan istenebilir, gerektiğinde ilgililer davet edilir ve dinlenir.

Başvuru için gerekli belgeler gerçek kişiler ve tüzel kişiler açısından ayrı ayrı olmak üzere BilY m.40'ta düzenlenmiştir. Buna göre gerçek kişilerin bilirkişisi siciline kaydolabilmek için şu belgeleri ibraz etmesi gerekir:

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, yabancılar için pasaport veya yabancı kimlik numarası ve çalışma iznini gösteren belge.

Bölge kurulunun yetki çevresinde oturduğu ya da meslekî faaliyetini yürüttüğüne dair yazılı beyan.

Uzmanlık alanını gösteren diploma, meslekî yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi veya benzeri belgeler

Mesleğini icra edebilmek için herhangi bir meslek kuruluşuna kayıtlı olmak zorunda olanlar için, meslek kuruluşuna üye olduğuna dair son altı ay içinde alınmış oda faaliyet belgesi veya oda kayıt belgesi.

Bilirkişilik yapacağı alanda en az beş yıllık meslekî deneyime sahip olduğunu gösteren belge.

Disiplin yönünden meslekten veya memuriyetten çıkarılma cezası almadığına, meslek veya sanat icrasından geçici ya da sürekli olarak yasaklı olmadığına dair kayıtlı olduğu meslek kuruluşu veya çalıştığı kurum ya da kuruluştan alacağı belge.

Bilirkişilik temel eğitimini başarıyla tamamladığına dair belge.

Banka hesap numarası.

Tüzel kişiler bakımından ise;

Tüzel kişinin kuruluşuna ilişkin ticaret sicil gazetesini sureti ile ticaret veya sanayi odası sicil kayıt bilgileri,

Tüzel kişinin Merkezi Sicil Kayıt Sistemi numarası, bilanço ve gelir tablosu, vergi kimlik numarası, banka hesap numarası, UYAP Kurum Portal aboneliği ve elektronik tebligat adresi bilgileri,

Tüzel kişilerin yöneticileri ve temsilcilerinin Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, adli sicil kaydı, varsa tüzel kişi pay sahibinin vergi kimlik numarası, yabancılar için pasaport veya yabancı kimlik numarası bilgileri,

Tüzel kişiler bünyesinde bilirkişi olarak çalışacak kişiler için Yönetmeliğin 40 ıncı maddesinin birinci fıkrasında belirtilen bilgi ve belgeler,

Tüzel kişilerin yöneticileri ve temsilcilerinin noter tasdikli imza sirküleri

Tüzel kişi tarafından yapılacak başvurularda, ***Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Bilirkişilik Hizmeti Vermesine İlişkin Usul ve Esaslar*** kapsamında da açıkça belirtildiği üzere ancak bir ***anonim şirket*** yine ilgili tebliğde belirtilen koşulları taşımak kaydıyla listelere başvurabilir. Söz konusu anonim şirketin farklı yerlerde şubeleri bulunabilir; ancak bir şube bağımsız başvuruda bulunamaz.

Ancak, Daire Başkanlığınca oluşturulan ve alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterlilikleri dikkate alınarak, bazı kişiler, bilirkişilik sicili ve listesine kaydolmaktan muaf tutulabilir. Bilirkişilik siciline kaydolmuş kişiler belirli hâllerde sicilden silinebilir. Bu hâller aşağıda bilirkişinin denetimi ve sorumluluğu çerçevesinde ele alınmaktadır.

III.- Bilirkişinin Yetkileri

Bilirkişinin *görevlendiren mercii aracılığıyla kullandığı* dört temel yetkisi bulunur. Bunlar, ücret ve giderlerin ödenmesini talep yetkisi, çekinme yetkisi, bilgi

alma yetkisi ve inceleme konusunu teşkil eden nesne yahut kişi üzerinde bazı tasarruflarda bulunabilme yetkisidir¹¹⁹.

A. Ücret ve Masrafları Talep Yetkisi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 283. maddesi ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 72. maddesi uyarınca bilirkişiye, sarf etmiş olduğu emek ve mesaiyle orantılı bir ücret ile inceleme, ulaşım, konaklama ve diğer giderleri ödenir.

Adalet Bakanlığınca, BilK ve BilY gereğince bilirkişilere ödenecek ücret ve giderlerin miktarı ile bunların ödenmesine ilişkin usul ve esasları belirleyen, her yıl güncellenen bir tarife yayınlanmaktadır.

Son bilirkişi ücret tarifesi 25 Aralık 2024 tarihli ve 32763 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak 1 Ocak 2025 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Söz konusu tarifiede bilirkişilere ödenecek **asgari ücretler** mahkemelere, Cumhuriyet savcılıklarına ve diğer mercilere göre sınıflandırılmıştır. Buna göre,

İcra ve iflas daireleri ile satış memurluklarında görülen işler için 1600,00 TL

Sulh hukuk ve tüketici mahkemelerinde görülen dava ve işler için 1600,00 TL

İcra hukuk ve icra ceza mahkemelerinde görülen dava ve işler için 1600,00 TL

Asliye hukuk mahkemelerinde görülen dava ve işler için 2700,00 TL

Aile, iş ve kadastro mahkemelerinde görülen dava ve işler için 2100,00 TL

Asliye Ticaret ile fıkri ve sınai haklar mahkemelerinde görülen dava ve işler için 3200,00 TL

İdare ve vergi mahkemelerinde görülen dava ve işler için 2700,00 TL

Cumhuriyet Başsavcılıklarında yürütülen soruşturmalar için 1600,00 TL

Sulh ceza hâkimliklerinde görülen işler için 1600,00 TL

Asliye ceza mahkemelerinde görülen dava ve işler için 2700,00 TL

Ağır ceza mahkemelerinde görülen dava ve işler için 3200,00 TL

¹¹⁹ Tanrıver, *Medenî Usûl*, s.939-945.

Bölge adliye ve bölge idare mahkemelerinde görülen dava ve işler için 3400,00 TL,

Yargıtay ve Danıştay'da ilk derece mahkemesi sıfatıyla görülen dava ve işler için 4200,00 TL

ücret ödenecektir.

Ancak tarifenin 7'nci maddesine göre görevlendirmeyi yapan merci, hayatın olağan akışına ve anayasal hak arama özgürlüğüne uygun olarak, aşağıdaki hususları dikkate alarak ***resen veya talep üzerine tarifede yazılı bilirkişi ücretlerini artırabilir:***

Bilirkişinin **vasfı** veya ilgili **uzmanlık alanında bilirkişi temininde yaşanan güçlük,**

Uyuşmazlığın niteliği, dosya ve eklerinin kapsamı,

Bilirkişinin görevlendirme yapılan yere gelmesi için gereken **süre,**

İnceleme için geçirilen süre,

İncelemenin keşif yapılmasını gerektirmesi halinde keşifte geçirilen süre.

Yine tarifenin 8. maddesine göre, görevlendirmeyi yapan merci, işin mahiyetinin gerektirmesi halinde tarifede yazılı bilirkişi ücretlerini indirebilir.

Tarife aynı zamanda, ***seri davalarda*** (belli bir sayıdan fazla taraf bulunan hâllerde), bilirkişinin görevlendirildiği birden fazla konuda, bunlardan her biri için özel bir inceleme yapmadığı sürece ücretten belli oranda indirim yapılacağını öngörmektedir.

Bilirkişi ücret ve giderlerinin ödenmesi, hukuk davalarında özellik gösterir. Taraflardan birinin bilirkişi incelemesine başvuru talebi hâlinde, bilirkişi ücreti kural olarak o taraftan alınır. Nitekim HMK m.324/1 uyarınca taraflardan her biri ikamesini talep ettiği delil için mahkemece belirlenen avansı, verilen kesin süre içinde yatırmak zorundadır. Şayet ilgili taraf süresi içerisinde öngörülen avansı yatırmazsa, diğer taraf bu avansı yatırabilir. Aksi hâlde ilgili taraf bilirkişi deliline dayanmaktan vazgeçmiş sayılacaktır (HMK m.324/2).

Yukarıda açıklandığı üzere, mahkemece resen de bilirkişiye müracaat edilebilir. Bu takdirde mahkeme ücretin taraflardan birince veya her ikisi tarafından bir haftalık kesin süre içerisinde avans olarak yatırılmasına karar ve-

rebilir. Şayet taraflar verilen süre içerisinde gerekli avansı yatırmazsa, HMK m.325 uyarınca ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere Hazine'den (Cumhuriyet savcılığı suçüstü ödeneğinden) ödenmesine hükmedilir.

B.- Çekinme Yetkisi

Bilirkişiler, tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilecek diğer bir sebebe dayanarak bilirkişilik görevini ifadan kaçınabilir (HMK m.270/2). Söz konusu bu çekinme yetkisi bilirkişinin tarafsız olarak görevini ifa etmesini güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Tanıklıktan çekinme sebepleri HMK 247 ile 250. maddeleri arasında üç grup altında düzenlenmiştir: Kişisel nedenlerle çekinme, sır nedeniyle çekinme, menfaat ihlali tehlikesi nedeniyle çekinme. Bilirkişi açısından bu maddelerde yer alan sebeplerden birisi bulunmasa bile, bilirkişinin tarafsızlığını etkileyebilecek başkaca bir sebep mahkemece kabul edilirse, bilirkişi, görevi ifadan çekinebilecektir.

C.- Bilgi Alma Yetkisi

Bilirkişinin görevini sağlıklı olarak yürütebilmesi için olmazsa olmaz bir diğer yetkisi de bilgi alma yetkisidir. Bilirkişinin özel veya teknik bilgisini aktarması, buna dayalı olarak bir çıkarımda bulunması yahut bir vakıayı tespit edebilmesi için, öncelikle somut olayın koşullarına vakıf olması gerekir.

HMK m.278/2'de bilirkişinin bilgisine başvurulacak konuda tereddüde düşmesi durumu düzenlenmektedir. Buna göre, bilirkişi, görev alanı veya sınırları hakkında tereddüde düşerse, bu tereddüdünün giderilmesini, her zaman kendisini görevlendiren merciden isteyebilir.

Keza bilirkişi eğer ihtiyaç duyarsa, HMK m.278/3 uyarınca mahkemenin de uygun bulması kaydıyla, tarafların bilgisine başvurabilir. Taraflardan birinin bilgisine başvurulacağı hâllerde, mahkemece bilirkişiye taraflardan biri bulunmaksızın diğerinin dinlenemeyeceği hususu önceden hatırlatılır. Bilirkişinin tarafsızlığından şüphe edilmemesini sağlamak adına bu hatırlatma önem taşır.

Ayrıca bilirkişi HMK m.275/2 uyarınca incelemesini gerçekleştirebilmek için, bazı hususların önceden soruşturulması ve tespiti ile bazı kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyuyorsa, bunun sağlanması için, bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi verir ve talepte bulunur.

Ç.- İnceleme Konusu Şey veya Kişi Üzerinde Bazı Tasarruflarda Bulunma Yetkisi

Bilirkişinin HMK m.278/4 uyarınca oy ve görüşünü açıklayabilmesi için bir şey üzerinde inceleme yapması zorunlu ise, mahkeme kararı ile gerekli incelemeyi yapabilir. Örneğin;

Uyuşmazlık konusu tablonun orijinal olup olmadığını bilirkişi ancak tablo üzerinde inceleme yaparak anlayabilir.

Uyuşmazlık konusu projenin sözleşmede öngörülen kısmının tamamlanıp tamamlanmadığının tespiti için bilirkişinin inşaat alanına bizzat gidip inceleme yapması gerekebilir.

Bir kişinin ayırtım gücüne sahip olup olmadığının belirlenmesi için ilgili kişiyi muayene edebilir.

Bu işlemlerin icrası sırasında belli kurallar dairesinde (bir tıbbi muayenede mahremiyete riayet gibi) her iki taraf da hazır bulunabilir.

§2.- Bilirkişinin Yükümlülükleri ile Bilirkişilik Etiği (Temel ve Etik İlkeler)

I.- Genel Olarak

Hâkimin veya Cumhuriyet savcısının ihtiyaç duyduğu nitelikte; hükme esas alınabilecek ve denetime elverişli olan bir bilirkişi incelemesi, bilirkişinin taşıdığı özellikler kadar, onun bu görevi ne şekilde gerçekleştirdiğine de bağlıdır. Bilirkişilik görevinin, görevlendirmeyi yapan mercü tarafından beklenen şekilde gerçekleştirilmesi için öncelikli koşul ise, bilirkişinin, temel ve etik ilkelere uygun davranmasıdır.

Bilirkişilik şüphesiz ki bir meslek değildir. Ancak bilirkişi sahip olduğu özel ve teknik bilgi sayesinde, vakıayı tespit eden, bundan sonuç çıkaran veya değerlendiren kişi konumundadır. Bilirkişi uyuşmazlığın özel ve teknik bilgiyi gerektiren boyutunu çözerken onun görüşünü isabetli bulan hâkim, bu görüş sayesinde uyuşmazlık hakkında karar verebilir hâle gelmektedir. Bu nedenle, bilirkişi, görevlendirildiği süre boyunca geçici nitelikte bir hâkim yardımcısı olarak kabul edilir. Bilirkişi, uzmanlık bilgisi vasıtasıyla hâkime yardım, hatta bir şekilde rehberlik etmektedir. Bilirkişinin bu işlevi, onun belli temel ve etik kurallara uygun hareket etmesini zorunlu kılmaktadır.

Bilirkişinin riayet etmekle yükümlü olduğu ve mahkeme tarafından gözetilmesi gereken bu ilkelerin temelleri genel olarak şu şekilde özetlenebilir:

Bilirkişinin bir hâkim yardımcısı olması ve yargılama sürecindeki işlevi ilk etapta hâkimler ve savcılar için geçerli bazı etik kuralların (örneğin bağımsızlık ve tarafsızlık) bilirkişiler için de geçerli olması sonucunu doğurmaktadır¹²⁰.

Öte yandan, bilirkişilik faaliyetinin niteliği, bilirkişilerin bu faaliyetten kaynaklı özel bazı etik ilkelere tâbi olmasını gerektirir.

Ancak bilirkişiliğin bir meslek değil, mesleğe ve uzmanlığa bağlı bir uğraş alanı olduğunu da unutmamak gerekir. Bilirkişi mimar, mühendis, hekim, malî müşavir gibi herhangi bir meslek mensubudur. Her mesleğin etik kuralları vardır. Bir kişi, bilirkişi olarak görevlendirildiğinde, görevini sadece bilirkişilik etiğine değil, aynı zamanda mesleğinin gerektirdiği etik kurallara uygun şekilde yerine getirmelidir¹²¹. Yerine getirilen bilirkişilik faaliyetinin niteliğine göre, örneğin, bir mimar veya mühendis mesleki davranış ilkelerine, aynı şekilde bir sigorta eksperisi, sigorta eksperlerinin tâbi olduğu meslek kurallarına, yine bilirkişi olarak görevlendirilen bir gazeteci, basın meslek ilkelerine, nihayet bir hekimde hekimlik mesleğine ilişkin kurallara uygun hareket etmek zorundadır.

¹²⁰ Hâkim ve Cumhuriyet savcılarını için geçerli olan etik ilkeler bağımsızlık, tarafsızlık, dürüstlük, mesleğe yaraşırılık, eşitlik, ehliyet ve özen olarak sıralanabilir (bu etik ilkeler hakkında bkz. (Toraman) Gürler/Atalay/Atamulu, s.115 vd.)

¹²¹ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.511; (Toraman) Gürler/Atalay/Atamulu, s.150.

Son olarak bilirkişi görevi gereği ve bu görev boyunca geçici nitelikte bir kamu görevlisi olarak kabul edilir. Bu sebeple bilirkişi kamu görevlileri için geçerli olan etik ilkelere de uygun şekilde hareket etmelidir¹²².

Bilirkişinin yargılama içerisindeki işlevi sebebiyle, bu temel ve etik ilkeler açık şekilde belirlenmelidir. Nitekim, 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu, bilirkişinin uyması gereken etik ilkelere işaret etmiştir. Sonrasında bu etik kurallar, BilY ile düzenlenmiştir. BilYm.6 uyarınca, sicile ve listeye kaydolan bilirkişiler ile liste dışından görevlendirilen bilirkişiler, zikredilen ilkelere ve bilirkişilik görevi ile bağdaştığı ölçüde Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile düzenlenen etik ilkelere uymakla yükümlüdürler.

Bilirkişinin uyması gereken etik ilkeler BilY'nin 7 ile 14. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Söz konusu ilkeler aynı zamanda bilirkişinin taşıması gereken nitelikleri de ifade etmektedir. Bu temel ve etik ilkelere ilişkin olarak HMK ve CMK'da da hükümler yer aldığı gibi, zikredilen kanunlardaki hâkimin yasaklılığı ve reddine ilişkin düzenlemeler de özellikle bilirkişinin tarafsızlığı açısından ayrıca uygulama alanı bulur. Nihayet BilK m.6/2-c ve BilY m.19/1-b hükümleri, bilirkişilerin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik ilkeleri belirlemeyi Bilirkişi Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında saymıştır. Bu düzenlemelerde belirlenen bilirkişilikle ilgili temel ve etik ilkeler, bunlara aykırı davranılması halinde uygulanabilecek yaptırımların dayanağını oluşturmaktadır.

Bu temel ilkeler;

Dürüstlük,

Bağımsızlık,

Tarafsızlık ve objektiflik,

Hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunmama,

Görevini bizzat yerine getirme yükümlülüğü

Sır saklama yükümlülüğüdür.

¹²² (Toraman) Gürler/Atalay/Atamulu, s.150; Kamu görevlileri etik mevzuatı için bkz. (Atamulu) Atalay/Gürler/Toraman, s.169 vd.

Bu temel ilkelerden dürüstlük, bağımsızlık, tarafsızlık ve objektiflik Bilirkişilik Yönetmeliği'nde aynı zamanda birer etik ilke olarak düzenlenmiştir. Ayrıca;

Yetkinlik ve mesleki özen,

Saygınlık ve güven,

Görevi kabul yükümlülüğü,

Menfaat elde etmeme,

Bildirim yükümlülüğü

Reklam yapmama,

Bilirkişilik Yönetmeliğinde birer yükümlülük veya yasak biçiminde de ifade edilen diğer etik ilkelerdir.

Nihayet tüm bu temel ve etik ilkeler dışında burada değineceğimiz diğer yükümlülükler;

Davete icabet etme,

Yemin etme,

Kurul olarak görevlendirilen hallerde istişare ve müzakerelerde bulunma,

Kendisini atayan mahkeme ile ilişki içerisinde olma

Bilgisine başvurulun konuda süresi içerisinde oy ve görüşünü bildirmedi.

Öte yandan, yargılamanın taraflarının da konusunda uzman bir kişiden bilimsel görüş alıp, bunu mahkemeye sunmaları mümkündür. Bu kişiler tarafından sunulan görüşler, uzman mütalaası veya özel bilirkişilik yahut taraf bilirkişiliği olarak adlandırılır¹²³. Hem HMK (m.293), hem de CMK (m.67), bu müesseseye yer vermektedir. Aslında Bilirkişilik Kanunu ve Yönetmeliğinin konusu, sadece hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından görevlendirilen bilirkişilerdir. Ayrıca uzman tarafından sunulan görüş, mahkeme tarafından tek başına hükme esas alınamaz. Ancak bu uzman

¹²³ Bu konu hakkında açıklamalar için ayrıca bkz. Pekcanitez, Hakan, “Özel Uzman (Bilirkişi) Görüşü ve Değerlendirilmesi”, Prof. Dr. Saim Üstündağ’a Armağan, Ankara 2009, ss.397-418, s.403 vd.; Akil, Cenk, “Madeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı, ABD, 2011/2, s.171-183; Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.83 vd.

mütalaasını mahkemeye sunan kişiler de hiç şüphe yok ki mahkeme tarafından, sunulan diğer delillerle birlikte dikkate alınabilecek bir görüş sağlamaktadırlar. Bu sebeple söz konusu uzmanlar da aşağıdaki temel ve etik ilkelere riayet etmek yükümlülüğü altındadırlar¹²⁴.

II.- Dürüstlük

Gerek BilK m.3/1'de ve gerek BiY m.5/1'de bilirkişinin dürüstlük kuralına uygun olarak görevini yerine getireceği temel ilke olarak düzenlendikten sonra, BiY m.9 hükmünde etik ilkeler düzenlenirken dürüstlük kuralına vurgu yapılmıştır. Buna göre bilirkişinin, hukukun temel kavramlarından biri olan dürüstlük kuralına riayet etmesi gerekir. Söz konusu düzenlemelerle, bilirkişinin dürüstlük kuralı çerçevesinde, hiçbir etki altında kalmadan, mesleki bilgi ve tecrübesini kullanarak fen ve teknik alanlarındaki gelişmeleri de takip ederek görevini yerine getirmesi ilkesi benimsenmiştir.

Yukarıda bilirkişi kavramının bir tanımı yapılmaya çalışılırken ifade edilmek istendiği gibi, bilirkişi yargılamada adil bir karar verilebilmesi açısından, geçici nitelikte bir hâkim yardımcısı konumundadır. Hüküm kuracak olan hâkimin vereceği kararın sıhhati, her ne kadar takdiri delil niteliği taşı- sa da bilirkişi raporundan doğrudan etkilenir. Şu hâlde hâkimde aranan dürüstlüğün aynı şekilde bilirkişi olacak kişilerde de aranması kaçınılmazdır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu, çeşitli hükümlerinde bu hususu güvence altına almıştır. Örneğin HMK m.285 uyarınca bilirkişi kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı rapor vermiş ve bu rapor karara esas alınmışsa, bilirkişinin hukuki sorumluluğu yoluna gidilebilmesi mümkündür. Keza yargılamanın iadesi sebeplerini düzenleyen HMK m.375/1-f hükmü uyarınca bilirkişinin hükme esas alınan görüşünde kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunmuş olması bir yargılamanın iadesi sebebi olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca TCK m.276 uyarınca bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor vermiş olması suç teşkil etmekte olup, bilirkişinin cezalandırılmasını gerektirir.

¹²⁴ (Toraman) Gürler/Atalay/Atamulu, s.150.

Hiç şüphesiz bir özel hukuk tüzel kişinin bilirkişi olarak tayin edilmesi durumunda, tüzel kişinin dürüstlüğünden söz edilemeyeceğinden, **tüzel kişi bünyesinde bilirkişilik yapacak kişilerin dürüstlüğü önemli olacaktır.**

III.- Bağımsızlık

Bilirkişi olarak atanacak kişinin bağımsız olması gerekir. Bağımsızlıktan maksat, bilirkişiye görüşünü beyan ederken herhangi bir idari makamın ve özellikle yürütmenin ya da mahkemenin¹²⁵ emir ve talimat verememesi, tavsiye veya telkinde bulunamamasıdır. Diğer bir ifadeyle bilirkişinin bağımsızlığı, tıpkı hâkimlerin bağımsızlığında olduğu gibi onun devletin üç temel erkenden de etkilenmeden, özgürce görüşlerini ifade edebilmesi anlamına gelir. Zira takdiri delil niteliği de taşısa bilirkişinin oy ve görüşünün hâkim tarafından verilecek hükmü etkilediği düşünüldüğünde, bağımsız olmayan bir bilirkişi tarafından hazırlanan rapor da Anayasa'nın 138. maddesinde ifadesini bulan mahkemelerin bağımsızlığını etkileyecektir.

Ayrıca **özel hukuk tüzel kişinin bilirkişi olarak belirlenmesi durumunda**, tüzel kişilik adına bilirkişilik yapacak kişi, söz konusu tüzel kişiden de emir ve talimat almadan oy ve görüşünü hazırlar. Hiç şüphesiz burada yasak olan emir ve talimat, bilirkişinin oy ve görüşünün içeriğine ilişkindir. Yoksa tüzel kişilikle arasındaki sözleşmesel ilişkinin niteliği gereği emir ve talimat alma yasaklanmış olmaz.

Bağımsızlık ile sağlanmak istenen, bilirkişinin görevini yalnızca uzmanlık alanındaki bilimsel verilere göre, sahip olduğu özel veya teknik bilgiye göre yerine getirmesini sağlamaktır. BilY m.8'de açıkça bu hususlara vurgu yapılmıştır. Keza BilY m.8/2'de bilirkişinin bağımsızlığına zarar verebilecek her türlü davranış ve ilişkiden uzak durması gerektiği de ifade edilmiştir.

Bilirkişinin tarafsızlığı açısından önemli bir hüküm de BilYm.8/2'de yer almaktadır. Buna göre bilirkişi, görev süresince doğrudan veya dolaylı olarak

¹²⁵ Bilirkişinin görüşünün, onu tayin eden hâkimin de görüş ve telkinlerinden bağımsız olması gerekir. Tanrıver, Süha, *Medenî Usûl Hukuku*, C.1., Ankara 2016, s.918; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.409 vd.; Mahkemenin sevk ve idaresi altında bilirkişinin görevini ifa edecek olması (HMK m.278/1), yalnızca bilirkişinin görevinin sınırlarının tayini açısından mahkemenin yetkisini ifade eder. Yoksa içeriğe bir müdahale olamaz.

uyuşmazlığın taraflarından gelen uzman görüşü, danışmanlık, hakemlik ya da buna benzer bir görevi kabulden kaçınır. Taraflarla bu şekilde bir ilişki içerisine giren bilirkişinin tarafsızlığına her halükârda gölge düşecektir.

IV.- Tarafsızlık ve Objektiflik

A.- Genel Olarak

Bilirkişi taraflardan da bağımsız olmalı, yani tarafsız ve objektif olmalıdır (BilK m.3/1; BilY m.5/1). Tarafsızlık ve objektiflik de yine bilirkişinin hâkim yardımcısı konumunda bulunma ve doğrudan hükme tesir edebilme imkânından kaynaklanmaktadır. Nasıl ki hâkim taraflara eşit mesafede olmalıdır, bilirkişi için de aynı gerekçelerle bu kural geçerlidir. Eğer, bilirkişi çıkar çatışması yaşıyorsa, taraflar arasında ayrımcılık yahut kayırmacılık yapma ihtimali varsa, onun tarafsız davranamayacağından söz ederiz¹²⁶.

Bilirkişilik Kanunu ve Yönetmeliği dışında da gerek HMK gerek CMK, çeşitli hükümlerinde bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almaya çalışmaktadır.

Örneğin yukarıda bilirkişinin yemin ederek listeye kaydolması bakımından da açıklandığı gibi, bilirkişinin yemini HMK m.271/1 ve CMK m.64/5 hükümleri uyarınca verilir (BilY m.44). İlgili yemin metinleri, açık şekilde bilirkişinin tarafsızlığına da vurgu yapmaktadır.

Aynı şekilde, tıpkı hâkimlerin yasaklılığı ve reddinde olduğu gibi bilirkişinin de yasaklılığı ve reddi konusunda, hem hukuk yargısı ve idari yargıda da geçerli olacak şekilde HMK, hem ceza yargısı bakımından CMK çeşitli hükümler içermektedir. Bu hükümler genel olarak aynı amaca yönelik olmakla birlikte, söz konusu yargılamaların doğaları gereği aralarında bazı farklılıklar da mevcuttur.

¹²⁶ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.495 vd.; Öntan, s.39 vd.

B.- Hukuk Yargısında ve İdari Yargıda Bilirkişinin Görev Almaktan Yasaklı Olması veya Reddi

Hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebeplerinin, kural olarak bilirkişiler bakımından da aynı şekilde uygulanması: Konuya ilişkin olarak dikkate alınması gereken hüküm HMK m.272'dir. İYUK m.31 gereği bu kurallar idari yargıda görev alan bilirkişiler bakımından da uygulanır. Buna göre hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebepleriyle ilgili kurallar, bilirkişiler bakımından da aynı şekilde uygulanır. Ancak bilirkişinin aynı dava veya işte daha önceden tanık olarak dinlenmiş bulunması bir ret sebebi teşkil etmez. Aslında bir hâkimin, o dava veya işte tanık olarak dinlenilmiş olması bir hâkimin reddi sebebidir. Ancak kanun koyucu uyuşmazlık konusunda özel ve teknik bilgiye sahip olan bir kişinin aynı anda bu olayın tanığı olabileceği düşüncesinden hareketle o vakıa iddiasına tanıklık eden kişinin, bilirkişi olarak görevlendirilmesinde bir engel görmemiştir¹²⁷.

Bilirkişinin görev almaktan yasaklı olduğu haller ve yasaklılık hâlinde yapılması gerekenler: Hâkimin yasaklılık sebepleri HMK m.34'te sınırlı sayıda düzenlenmektedir. Bunun anlamı gerek hâkim gerek bilirkişi özelinde, hemen aşağıda yer verdiğimiz bu sebeplerin kıyas yoluyla genişletilebilmesi mümkün değildir. Bilirkişinin görev alamayacağı, talep olmasa dahi çekinmek zorunda olduğu hâller şunlardan ibarettir:

Bilirkişinin kendisine ait olan veya doğrudan yahut dolayısıyla ilgili olduğu dava: Bilirkişinin doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bulunması kendisinin o dâvanın sonucundan etkilenecek durumda olmasıdır. Örneğin bilirkişi bir borcun müteselsil kefil olması halinde, bu borç sebebiyle açılmış olan davada görev alamaz.

Aralarında **evlilik bağı kalksa bile eşinin** davasında,

Kendisi veya eşinin **altsoy veya üstsoyunun** davasında,

Kendisi ile arasında **evlatlık bağı bulunanın** davasında,

Üçüncü derece de dâhil olmak üzere **kan** veya evlilik bağı kalksa da **kayın hısımları** bulunanların davasında,

127 Bilirkişi-tanık kavramı hakkında bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.122 vd.

Nişanlısının davasında,

İki taraftan birinin vekili, vasisi, kayyımı veya yasal danışmanı sıfatıyla hareket ettiği davada.

Bu hâllerin akrabalığa ilişkin olanları aynı zamanda tanıklıktan çekinme hâlleridir. Bu şartlardan biri bilirkişinin görevlendirildiği somut uyuşmazlık bakımından mevcutsa, bilirkişi, durumu fark eder etmez, kendisini görevlendiren mercie durumu bildirmelidir. Şayet bu gerçekleşmemişse veya bu durum, bilirkişinin gözünden kaçmışsa, bilirkişi iki ayrı ihtimal dâhilinde görevden alınabilir:

Birinci olarak, bilirkişiyi görevlendiren mahkeme, hüküm verilinceye kadar, her zaman bilirkişiyi resen görevden alabilir (HMK m.272/2).

İkinci olarak ise, taraflar böyle bir durumun varlığını yargılamanın her aşamasında ileri sürebilirler.

Bilirkişi hakkındaki ret sebepleri ve ret talebinin ileri sürülmesi usulü:

Hâkimin reddi sebepleri HMK m.36 hükmünde düzenlenmektedir. Hâkimin yasaklılık sebeplerinden farklı olarak burada Kanunda tarafsız davranılamayacağı konusunda bir varsayımdan değil bir şüphenin varlığından bahsedilmektedir. Yani biraz aşağıda belirttiğimiz sebepler sınırlı sayıda olmayıp kıyas yoluyla genişletilebilir. Bilirkişi özelinde de onun tarafsızlığından şüpheyi gerektiren önemli bir sebebin varlığı hâlinde, taraflardan biri, bilirkişinin reddi isteminde bulunabileceği gibi, bilirkişi de bizzat kendisi çekilebilecektir. Özellikle şu hâllerde, bilirkişinin reddi sebebinin varlığı kabul edilmektedir:

Bilirkişinin, davanın taraflarından birine öğüt vermiş veya yol göstermiş olması.

Bilirkişinin, iki taraftan birine veya üçüncü kişiye kanun gerekmediği hâlde görüşünü açıklamış olması: Aslında bu sebep, doğrudan hâkimler ile ilgili olmakla birlikte, bilirkişinin şahsında da ortaya çıkabilir. Bilirkişi, uyuşmazlık konusunu inceledikten sonra ulaştığı sonucu, raporunda dile getirmelidir. Bunun aksi, söz konusu ret sebebinin bilirkişinin şahsında gerçekleşmesi sonucunu doğurabilir.

Bilirkişinin, davada bilirkişi olarak dinlenmiş veya hâkim yahut hakem sıfatıyla hareket etmiş olması: Bilirkişiden belli hâllerde ek görüş (rapor) alınabilir. Bu durum bilirkişinin reddini gerektirmez. Ancak, bilirkişi o uyuşmazlığa ilişkin olarak bir başka mahkemede, örneğin ceza davasında bir görüş

sunmuşsa, bu durumda reddedilmesi pekâlâ mümkündür. Hâkim sıfatıyla hareket etmiş olmak, bilirkişiler bakımından ihtimal dâhilinde değildir. Ancak, bilirkişi, o uyumsuzluk bakımından daha önce, tahkim (hakem) mahkemesinde görev almış, daha sonra ise, onun görev aldığı hakem mahkemesi kararının iptali davası açılmışsa, bilirkişinin reddi mümkündür.

Davanın dördüncü derece de dâhil yansoy hısımlarına ait olması: Dördüncü derece akraba ile kastedilen, kuzenlerdir. Bilirkişi, davanın taraflarından birinin kuzeni ise, bu sebebe dayanılabilecektir.

Dava esnasında, iki taraftan birisi ile davası veya aralarında bir düşmanlık bulunması:

Düşmanlık sebebinin dikkatle değerlendirilmesi gerekir. Çünkü bu düşmanlık hâlini, bilirkişi raporu aleyhine olan taraf, özellikle yaratabilir. Davayı uzatma amacı taşıyan bir ret talebinin mahkeme tarafından kabul görmemesi gerekir. Bunu değerlendirecek olan yargılama sırasında hâkim, soruşturma aşamasında ise Cumhuriyet savcısıdır.

Bu hâller bakımından, yasaklılık hâllerinden farklı olarak hâkim bilirkişiyi resen görevden almak zorunda değildir. Yasaklılık hâlleri bakımından olduğu gibi burada da bilirkişi, kendisini reddedebilir, yani görev kendisine tevdi edildikten sonra veya bu sebebin varlığına kanaat getirdiğinde görevden çekilebilir. Buna karşılık tek başına ret sebeplerinden birinin varlığı, hâkimin bilirkişiyi görevden almasını gerektirmemektedir. Bunun davanın taraflarınca ileri sürülmesi gerekmektedir¹²⁸. Buna göre ret sebeplerinden birinin varlığını öğrenen tarafın, öğrenme tarihinden itibaren en geç bir hafta içinde, bilirkişinin reddini mahkemeden talep etmesi gerekecektir (HMK m.272/3).

Bilirkişinin görevden alınması, reddi ve bilirkişinin kendisini reddetmesine yönelik talebin incelenmesi: Bilirkişinin ister yasaklılığı ister reddi ileri sürülsün, bu talepler mahkeme tarafından dosya üzerinden incelenerek karara bağlanır. Anlamı bu konularda bir duruşma yapılmayacağıdır. Öte yandan bilirkişinin reddi talep edilmişse, ret sebebinin ispatı için yemin teklif edilemeyecektir. Şayet mahkeme bilirkişiyi bir yasaklılık hâlinin veya ret sebebinin varlığı yüzünden görevden alırsa mahkemenin bu konudaki kararı kesindir. Yani bu karar aleyhine, bilirkişinin veya tarafların gidebileceği

¹²⁸ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.508 vd.

herhangi bir yol yoktur. Buna karşılık söz konusu talebin reddi hâlinde o an için gidilebilecek bir yol bulunmamakla birlikte, mahkemenin esas hakkında verdiği karar aleyhine kanun yoluna başvurulabilir (HMK m.272/4).

C.- Ceza Muhakemesinde Bilirkişinin Görev Almaktan Yasaklı Olması veya Reddi

Ceza muhakemesinde bilirkişinin görevi kabulden yasaklı olduğu (görev alamayacağı) veya reddini gerektiren hallerin tümü esasen, bilirkişinin reddi müessesesi altında ele alınmaktadır (Bkz. CMK m.69). Konu, CMK'da, HMK'da olduğu kadar ayrıntılı ele alınmış değildir. Bununla birlikte mesele hukuk yargısından temelde farklı değildir; ceza hâkiminin davaya bakamayacağı veya tarafsız kalacağının şüpheli gözüktüğü haller, birer ret sebebi olarak, bilirkişiler bakımından da uygulama alanı bulmaktadır¹²⁹.

Bilirkişinin görev alamayacağı ve tarafsızlığını şüpheyne düşüren hâller: Esasen ceza hâkimin davaya bakamayacağı hâller CMK m.22 hükmünde düzenlenmektedir. Bilirkişinin de görev almaktan kaçınmasını gerektiren hâller şunlardır:

Bilirkişi;

Suçtan kendisi zarar görmüşse,

Sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile arasında evlilik, vesayet veya kayımlık ilişkisi bulunmuşsa,

Şüpheli, sanık veya mağdurun kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise,

Şüpheli, sanık veya mağdur ile arasında evlat edinme bağı varsa,

Şüpheli, sanık veya mağdur ile arasında üçüncü derece dâhil kan hısımlığı varsa,

Evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dâhil kayın hısımlığı varsa,

¹²⁹ Yıldız, Ali Kemal, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, EÜHFD, X, 2006, S. 3-4, s.273- 345.

Aynı davada Cumhuriyet savcılığı, adli kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdafiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa,

Aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse.

Bu hâllerde bilirkişinin tarafsız davranamayacağı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda öngörülmüştür. Bunun yanı sıra ceza hâkiminin objektif davranamayacağı şüphesinin bulunduğu hâller, bilirkişi bakımından da geçerlidir. Bu hâller ise, CMK m.24 hükmünde düzenlenmektedir. İlgili hükümlerde açık birtakım örnekler bulunmamakla birlikte, ceza hukuku öğretisinde nişanlılık ilişkisinin varlığının veya ceza yargılamasının bir tarafına uzman görüşü sunmanın, bu şüpheyi doğurabileceği hususu da dile getirilmektedir¹³⁰.

Bilirkişinin reddi talebinin incelenmesi: Ceza muhakemesinde Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli, sanık veya müdafî yahut kanuni temsilcisi, ret talebinde bulunabilir (CMK m.69/2). Hukuk yargısından farklı olarak, ret talebinde bulunulması bakımından herhangi bir süre öngörülmüş değildir. Bu talep, ret sebebi öğrenildikten sonra, hüküm verilinceye kadar yapılabilir¹³¹

¹³⁰ Yıldız, s.312.

¹³¹ Bkz. Öntan, s.43, 44; Yıldız, s.313 vd.

Soruşturma aşamasında ret talebi Cumhuriyet savcısı tarafından incelenir. Savcının talebi reddetmesi hâlinde sulh ceza hâkimine itiraz edilebilir¹³².

Kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından verilen karar aleyhine esas hakkındaki karar ile birlikte kanun yoluna başvurulabileceği kabul edilmektedir¹³³.

Öte yandan, HMK m.270/2 uyarınca bilirkişi olarak atanan kişi, tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilir diğer bir sebebe dayanarak, bilirkişilikten çekinebilirler. Tanıklıktan çekinme sebepleri incelenildiğinde, bu düzenleme ile de bilirkişinin tarafsızlığının güvence altına alınmak istendiği anlaşılmaktadır.

Nihayet, BilY m.9 hükmünde ise, tarafsızlığı güvence altına almak maksadıyla bilirkişinin aynı zamanda, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapmaksızın görevini yerine getireceği; bilirkişinin, yakınlarının veya iş ilişkisinde bulunduğu kişi, kurum ve kuruluşların, tarafı olduğu ya da ilgili bulunduğu davalarda görevlendirmeyi kabul edemeyeceği öngörülmektedir. Maddede sayılan özellikler sebebiyle bilirkişinin taraflardan birisi lehine veya aleyhine olacak şekilde oy ve görüşünü hazırlaması engellenmek istenmektedir. Örneğin, bilirkişiden farklı bir siyasi görüşe veya ideolojiye sahip olan bir kimsenin davasında, bilirkişinin, tarafın bu özelliklerinden bağımsız olarak, salt uzmanlığı gereği oy ve görüşünü hazırlaması icap eder. Şayet bunu mümkün görmemekteyse, yukarıda zikredilen HMK m.272 gereğince görevden çekilmelidir.

V.- Hukuki Nitelendirme ve Değerlendirmelerde Bulunmama

Bilirkişi, raporunda çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hukuki nitelendirmelerde ve değerlendir-

¹³² Öntan, s.44.

¹³³ Öntan, s.44.

melerde bulunamaz (BilK m.3/2; BilY m.5/2.) Yine başta Bilirkişilik Kanunu olmak üzere gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu gerek Ceza Muhakemesi Kanunu, hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvurulmasını açıkça yasaklamıştır (BilK m.3/3; HMK m.266; CMK m.63; BilY. m.5/3).

Özellikle belirtmek gerekir ki, bilirkişinin hukukî nitelendirme ve değerlendirmede bulunmaması, bilirkişi için bir etik kural değil, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın (Any m.9) açık emrinin sonucudur. Yargılama yetkisi, sadece bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır. Bu sebeple, hâkimin veya Cumhuriyet savcısının hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvurusu, yetkisini bilirkişiye devretmesi anlamına gelir ve yetkisini devreden yargı görevlisinin sorumluluğuna yol açabilecek bir işlemdir.

Bu denli ciddi bir yasak, bilirkişi sıfatıyla görev yapan kişi için de öncelikle gözetilmelidir. Nitekim, bilirkişinin hukukî nitelendirme veya değerlendirmelerde bulunması, onun bilirkişilik bölge kurulu tarafından yapılan denetim sonucu disiplin cezası ile cezalandırılması sonucunu doğurabilir. Konu aşağıda farklı yerlerde özellik gösteren hususlar bağlamında ayrıca ele alınmaktadır.

VI.- Görevini Bizzat Yerine Getirme Yükümlülüğü

Bilirkişi, mahkemece kendisine tevdi olunan görevi bizzat yerine getirmekle yükümlü olup, görevinin icrasını kısmen yahut tamamen başka bir kimseye bırakamaz (BilK m.3/4; HMK m.276; BilY m.5/4). Kişiliği ve uzmanlığı dikkate alınarak kendisine mahkemece görev tayin edilen bilirkişinin, hiç şüphesiz bu görevini bir başkasına devretmemesi icap eder. Kaldı ki bilirkişilik görevinin kısmen veya tamamen bir başkasına devredilmesi mahkemenin bilirkişinin seçimi ve görevlendirilmesine ilişkin yetkisine de müdahale anlamı taşır.

Somut olarak, bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen kişinin, bu görevi her ne sebeple olursa olsun yanında çalışanlara (asistan, sekreter, işçi vb.) yaptırması görevin bizzat yerine getirme yükümlülüğünün açık ihlalidir. Raporun fiilen bir başkası tarafından kaleme alınması, raporun altına imza atan kişiyi doğabilecek sorumluluktan kurtarmayacaktır.

Ayrıca bilirkişi, bir hâkim yardımcısı olarak, geçici nitelikte de olsa, bir kamu görev yerine getirmektedir. Kamu görevinin, ilgilisi tarafından bizzat yerine getirilmesi, kamu hukuku bakımından geçerli olan temel ilkelerden biridir. Mahkemece bilirkişi kurulu oluşturulması durumunda, görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğü, kurulda bulunan her bilirkişinin üzerlerine düşen görevi bizzat kendilerinin yerine getirmesi zorunluluğunu da kapsamaktadır¹³⁴.

¹³⁴ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.511.

VII.- Sır Saklama Yükümlülüğü

Bilirkişi, görevi sebebiyle kendisine tevdi edilen bilgi ve belgelerin veya öğrendiği sırların gizliliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, bilirkişilik görevi sona erdikten sonra da devam eder. (BilK m. 3/5; BilY m.5/5; Bkz. HMK m.277).

Öte yandan görevlendirilen bilirkişi, aynı zamanda bir meslek mensubudur. İşin niteliği gereği, hekim, mali müşavir gibi sır saklama yükümlülüğü altındaki bir meslek mensubunun bilirkişi olarak görevlendirilmesi durumunda, bilirkişinin gerek mensup olduğu meslekten gerek bilirkişilik görevinden doğan sır saklama yükümlülüğüne aynı şekilde uyması gerekir¹³⁵.

Bilirkişilik görevinin niteliği gereği ortaya çıkan bu yükümlülüğe aykırı hareket edilmesi ayrıca TCK m.258 uyarınca suç da teşkil eder. Örneğin bilirkişilik görevi gereği bir şirkete ait ticari defterleri inceleyen kimsenin, bu sebeple edindiği bilgileri saklaması gerekir. Keza bu borsada işlem gören bir şirket ise söz konusu bilginin ayrıca bir iktisadi değeri de olabilecektir. Şayet bilirkişi böyle bir bilgiyi bizzat kullanarak veya üçüncü bir kişi ile paylaşarak işlem yaparsa, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 106. maddesinde düzenlenen bilgi suistimali suçuna vücut verebilecektir. Ayrıca bilirkişilik görevinin ifası sebebiyle edindiği kişisel bilgileri kaydedecek olursa TCK m.135 uyarınca, bir başkası ile paylaşırsa TCK m.136 uyarınca cezalandırılabilir.

VIII.- Yetkinlik ve Mesleki Özen

BilY m.7'de ilk etik ilke olarak bilirkişinin yetkinliği ve göstermesi gereken özene yer verilmiştir. Buna göre, bilirkişi, adalete hizmet etme bilinciyle, görevini etkin, hızlı ve verimli biçimde yerine getirmeyi, sunduğu hizmet kalitesini yükseltmeyi hedefler. Raporu ile mahkemece verilecek hükmü doğrudan etkileyecek bilirkişinin, hâkimin ihtiyaç duyduğu özel ve teknik bilgi konusunda uzman olması ve görevini bu bilinçle yerine getirmesi çok önemlidir. Yetkinlik, yani uzmanlık ve bu uzmanlık bilgisini aktarabilme

¹³⁵ Toraman, *Etik*, s.152.

becerisi bilirkişinin taşıması gereken başlıca nitelikler arasında olup, konu hakkında yukarıda bilirkişinin nitelikleri başlığı altında açıklamalarda bulunmaktadır.

IX.- Saygınlık ve Güven

Bilirkişilik görevini icra edecek kişinin güvenilir olması gerekir. Normal şartlarda uyuşmazlığın çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektirdiği hallerde hâkimde bu bilgi bulunmadığı için ihtiyaç duyulan bilginin temini üçüncü kişi konumundaki bilirkişiye bırakılmaktadır. Tıpkı hâkimlerde olması gerektiği gibi, bilirkişilik görevini de üstlenen kişinin iyi bir ahlaka ve sağlam bir kişiliğe sahip olması gerekir.

BilY m.10'da bilirkişinin görevinin saygınlığı ve kişilerin adalete olan güvenini zedeleyen veya şüpheye düşüren her türlü tavır ve davranıştan kaçınacağı ifade edilmektedir. Ayrıca iyi bir ahlak sahibi olmanın gereği olarak, kendisine tevdi edilen görevin her türlü kişisel veya özel menfaatin üzerinde olduğu bilinciyle hareket etmesi, görevini layıkıyla yerine getirmesi gerektiği düzenlenmektedir. Bilirkişinin güvenilirlik ve saygınlığını gerçekleştirmek amacıyla, görevin kendisine tevdiini sağlamak maksadıyla her türlü girişimde bulunması yasaklanmıştır.

Söz konusu düzenleme ile bilirkişiliğin saygınlığını etkileyecek veya ona, dolayısıyla yargıya duyulacak güveni zedeleyecek davranışlardan kaçınması sağlanmak istenmiştir.

X.- Görevi Kabul Yükümlülüğü

Bilirkişilik esasında ikamesi mümkün bir vasıta olduğundan tanıklıktan farklı olarak zorunlu değildir. Dolayısıyla bilirkişi olarak tayin edilmiş kişinin, bu görevi kabul yükümlülüğü de kural olarak yoktur. Ancak HMK ve CMK sayma suretiyle bilirkişilik görevini kabul yükümlülüğü bulunanları belirtmiştir.

HMK m.270/1'e göre:

Resmî bilirkişiler ile 268 inci maddede belirtilmiş bulunan listelerde yer almış olanlar,

Bilgisine başvurulacak konuyu bilmeksizin, meslek veya zanaatlarını icra etmesine olanak bulunmayanlar ve

Bilgisine başvurulacak konu hakkında, meslek veya sanat icrasına resmen yetkili kılınmış olanlar”

CMK m.65/1'e göre:

Resmî bilirkişilikle görevlendirilmiş olanlar ve 64 üncü maddede belirtilen listelerde yer almış bulunanlar.

İncelemenin yapılması için bilinmesi gerekli fen ve sanatları meslek edinenler.

İncelemenin yapılması için gerekli mesleği yapmaya resmen yetkili olanlar bilirkişilik görevini kabul etmek zorundadırlar.

Örneğin, Adli Tıp Kurumunun bir ihtisas kurulunun bilirkişilik görevini yapmaktan kaçınması mümkün değildir. Aynı şekilde bilirkişi listesine kaydolun kimseler de gösterilen uzmanlık alanlarıyla ilgili olarak bilirkişilik yapmaktan kaçınamazlar. Keza mesleklerini icra etmeleri için resmen yetkili kılınan hekimler, dış hekimleri bilirkişilik görevini ifadan kaçınamaz. Mahkemenin özel veya teknik bilgisine müracaat ettiği bir konuda, mühendis olarak çalışan bir kimse, mesleği gereği o bilgiye sahip kabul edilecek durumda ise bilirkişiliği kabul etmek zorundadır.

BilY m.11/1 hükmüne göre ise, bilirkişilik siciline ve listeye kayıtlı olan bilirkişi kendisine verilen görevi kabul etmelidir. Ancak bu durum, bilirkişinin görevden kaçınamayacağı anlamına da gelmez. BilYm.11/2 hükmüne göre bilirkişi, görevlendirildiği konuda uzmanlık bilgisi ve tecrübesinin yeterli olmadığını, konunun kendi uzmanlık alanına girmediğini, varsa görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazeretini, görevlendirmeyi yapan mercie bildirmekle yükümlüdür.

XI.- Menfaat Elde Etmeme

Bilirkişinin dürüst ve tarafsız kalmasını sağlamak için öngörülen bir diğer temel ilke menfaat elde etmeye ilişkin getirilen yasaktır. BilY m.13'e göre,

Bilirkişi, bilirkişilik görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendisi, yakınları veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz, hediye alamaz ve aracılıkta bulunamaz.

Bilirkişi, görevi sırasında elde ettiği resmi veya gizli nitelikteki bilgileri, kendisine, yakınlarına veya üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik, siyasal veya sosyal nitelikte bir menfaat elde etmek için kullanamaz.

İkinci husus sır saklama yükümlülüğünün de bir gereğidir ve ayrıca cezayı gerektirir bir fiil teşkil eder.

XII.- Bildirim Yükümlülüğü

Bilirkişi, BilY m.14 uyarınca etik ilkelerle bağdaşmayan veya hukuka aykırı iş ve eylemlerde bulunmasının kendisinden talep edilmesi hâlinde ya da görevini yerine getirirken bu tür bir eylem veya işlemde haberdar olduğunda durumu gecikmeksizin görevlendirmeyi yapan mercie bildirir. Özellikle suç teşkil eden bir fiilden haberdar olan bilirkişinin bu durumu derhal yetkili mercilere bildirmesi icap eder. Aksi davranış, sağlık personeli ise TCK m.280, sağlık personeli dışında bir kişiyse TCK m.279 uyarınca cezayı gerektirir.

XIII.- Reklam Yapmama

Bilirkişi, reklam sayılabilecek her türlü davranıştan kaçınmak zorundadır. Hâkime yardımcı konumda bulunan ve hükmün ortaya çıkmasında bizzat etkili olan bilirkişinin saygınlığının korunabilmesi açısında reklam yapılmasının mümkün olmaması icap eder.

BilY m.14'e göre;

Bilirkişinin, bilirkişilik görevi almak için reklam sayılabilecek her türlü girişim ve eylemde bulunması, internet sitesinde, tabelalarında ve basılı kâğıtlarında sicil ve listeye kayıtlı bilirkişi olduğuna dair ibareler kullanması yasaktır.

Bilirkişi; bilirkişilik görevi almak amacıyla özel amaçlı arama motorlarına, rehberlerine, listelerine, veri tabanlarına ve benzerlerine kaydolamaz, kaydedilmesine rıza gösteremez. Ancak, bilirkişilik görevi alma amacına yönelik olmamak kaydıyla, internet sayfasını özel amaçlı arama motorlarına kaydedebilir, anahtar kelime olarak da sadece adı soyadı ve mesleki unvanı ile bulunduğu şehrin adını kullanabilir.

Bilirkişi, internet kullanıcılarını kendi sitesine yönlendirecek şekilde internet kısa yolları kullanılmasına izin veremez ve reklam yapamaz.

Bilirkişinin mahkemeye sunduğu raporlarda, uzman görüşlerinde veya internet sitesinde reklam niteliğinde veya yanıltıcı ifadeler kullanması ciddi birer etik ihlal oluşturur ve bilirkişinin denetim sonucu yaptırımla karşılaşmasına yol açabilir.

XIV.- Davete İcabet Etme Yükümlülüğü

Bilirkişilik görevini kabul etmek zorunda olan kişiler mahkemece çağrılmaları durumunda, bunun gereğini yerine getirmek zorundadır. Nitekim HMK m.269/1 uyarınca bilirkişinin görevi kapsamında mahkemece yapılan davete uyup tayin edilen gün ve saatte mahkemede hazır bulunmak da yer alır.

Geçerli bir özürlü olmaksızın mahkemece yapılan davete uymayıp, tayin edilen gün ve saatte mahkemede hazır bulunmayan bilirkişiler hakkında, tanıklığa ilişkin disiplin hükümleri uygulanır ve durum bilirkişilik bölge kuruluna bildirilir. Bu çerçevede bilirkişi gelmemesinin sebep olduğu giderler ile disiplin para cezasına çarptırılacağı gibi kendisi hakkında zorla getirme yaptırımı da uygulanabilir (HMK m.245).

XV.- Yemin Etme Yükümlülüğü

Bilirkişinin görevine ilişkin bir diğer yükümlülüğü de yemin etmektir. Yukarıda da ayrıca incelendiği üzere yemin, esasında bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almayı amaçlamakta, aynı zamanda bilirkişilik yapacak kimseye diğer yükümlülüklerini hatırlatmaktadır.

Bilirkişi yemini hakkında yukarıda bilirkişi listelerine başvuru usulü çerçevesinde açıklamalarda bulunulmaktadır.

XVI.- Kurul Olarak Görevlendirildikleri Hallerde İstişare ve Müzakerelerde Bulunma Yükümlülüğü

Bilirkişi olarak birden fazla kişinin tayin edilebilmesi mümkündür. Bu şekilde heyet hâlinde bir bilirkişi tayini yapılmışsa, bilirkişi heyetinin oy ve görüşünü açıklamadan önce müzakere etmesi şarttır.

Hâkimin ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilginin sistematik bir bütünlük içerisinde incelenebilmesi için, heyetin konuyu birlikte istişare etmiş olması şarttır. Bu sayede hem şeklen hem de içerik itibarıyla bütünlük arz eden bir rapor ortaya çıkar.

Bilirkişinin müzakerelere katılmaması, raporda sadece imzasının bulunması, olası bir denetim, soruşturma, kovuşturma veya hukukî sorumluluk sürecinde kural olarak bilirkişinin sorumluluğunu ortadan kaldırmayacaktır.

XVII.- Kendisini Atayan Mahkemeyle İlişki İçerisinde Olma Yükümlülüğü

Bilirkişinin kendisini atayan mahkeme ile ilişki içerisinde olma yükümlülüğünün dayanağını HMK m.278/1 oluşturmaktadır. Buna göre bilirkişi, görevini, mahkemenin sevk ve idaresi altında yürütür.

Bilirkişinin haber verme yükümlülüğü içerisinde değerlendirdiğimiz HMK m.275 hükmünün de doğal bir sonucu olarak, bilirkişinin tayin edildiği me-seleyle ilgili olarak mahkemeyle iletişim hâlinde olması önemlidir. Zira bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevin, uzmanlık alanına girmedigini, inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile iş birliğine ihtiyaç duyduğunu veya görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazeretini bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirmelidir.

Ancak bilirkişinin bağımsızlığı da unutulmamalıdır. Bilirkişinin mahkemenin sevk ve idaresinde görevini yerine getirecek olması, içeriğe ilişkin olarak hâkimden emir ve talimat alacağı anlamına gelmez. Sevk ve idare yalnızca bilirkişinin görevinin kapsamı ve sınırlarının belirlenmesi ile ilgilidir.

XVIII. Bilgisine Başvurulan Konuda Süresi İçerisinde Oy ve Görüşünü Bildirme Yükümlülüğü

Bilirkişi, hâkimin ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilgiyi sunmak için vardır. Dolayısıyla bilirkişinin en temel görevi, kendisine sorulan sorular çerçevesinde oy ve görüşünü açıklamaktır. HMK m.279'a göre;

- Mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü yazılı veya sözlü olarak bildirmesine karar verir.

- Bilirkişi raporunda, tarafların ad ve soyadları, bilirkişinin görevlendirildiği hususlar, gözlem ve inceleme konusu yapılan maddi vakıalar, gerekçe ve varılan sonuçlarla, bilirkişiler arasında görüş ayrılığı varsa, bunun sebebi, düzenlenme tarihi ve bilirkişi ya da bilirkişilerin imzalarının bulunması gerekir. Azınlıkta kalan bilirkişi, oy ve görüşünü ayrı bir rapor hâlinde de mahkemeye sunabilir.
- Mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak açıklamasına karar verirse, bilirkişinin açıklamaları tutanağa geçirilir ve tutanağın altına bilirkişinin de imzası alınır. Kurul hâlinde görevlendirme söz konusu ise bilirkişilerin bilgilerine başvurulmuş hususu hemen aralarında müzakere etmelerine imkân tanınır ve müzakere sonucunda açıklanan oy ve görüş, tutanakla tespit edilip; tutanağın altı, bilirkişilere imza ettirilir.
- Bilirkişi, raporunda ve sözlü açıklamaları sırasında çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hâkim tarafından yapılması gereken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz.

Bilirkişinin hazırlayacağı rapor ve içerik aşağıda daha kapsamlı olarak incelenmektedir.

§3.- Bilirkişinin Denetimi ve Sorumluluğu

I.- Bilirkişinin Denetimi ve Disiplin Sorumluluğu

A.- Genel Olarak

Anayasa Mahkemesi denetim faaliyetini, “Genel olarak kurum ve kuruluşların işlemlerinin ve bu işlemleri yapanların veya iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili olarak ileri sürülen iddiaların önceden belirlenmiş standartlara, ölçütlere ve kurallara uygun olup olmadığını tarafsızca kanıt toplayarak araştırarak, değerlendiren ve ilgililere raporlayan sistematik bir süreç”¹³⁶ olarak tanımlamaktadır.

Yapılacak denetim neticesinde faaliyetin aksayan ya da kötü işleyen yönlerinin tespit edilmesi halinde ise, buna neden olan görevlilere kanunda öngörü-

¹³⁶ AYMK, 22.05.2014 tarih, E. 2013/65 - K. 2014/93.

len yaptırımların uygulanması söz konusu olmaktadır. Yaptırım, çoğu zaman denetimin devamında gerçekleştirilen bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bilirkişinin denetimi ile disiplin sorumluluğu yakın ilişki içerisinde olan kavramlardır. Dolayısıyla bilirkişinin disiplin sorumluluğunun anlaşılabilmesi için, öncelikle bilirkişinin denetimi üzerinde durulmalıdır.

B.- Denetim Türleri

Bilirkişiler hakkında yapılacak denetimi farklı tasniflere tabi tutmak mümkündür.

1.- Denetim Yapacak Makama Göre

Bilirkişiler, listesine kayıtlı oldukları bölge kurulları tarafından denetlenenler gibi, -varsa- bilirkişinin bağlı olduğu meslek kuruluşu ya da kamu kurumu tarafından da denetlenebilmektedir.

Bilirkişilik Kanunu'nun "bilirkişilik bölge kurullarının görevleri" başlıklı 8/d maddesine göre, "ilgili mevzuat çerçevesinde bilirkişilerin denetimini yapmak ve performansını ölçmek" bilirkişi bölge kurullarının görevleri arasında sayılmıştır. Aşağıda bu denetimin usulü ve kapsamı üzerinde ayrıntılı şekilde durulacağı için, burada yalnızca bu denetim türü zikredilmekle yetinilecektir. Bölge kurullarının yanı sıra, bilirkişilerin görevlendirmeyi yapan merci ile bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kuruluş tarafından da denetlenmesi mümkündür. Bilirkişinin kendisini görevlendiren merci tarafından denetlenmesi, yargılama faaliyetine ilişkin olması nedeniyle idari denetimin kapsamı dışında kalmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken denetim türü, bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kuruluş tarafından denetlenmesidir.

BilK m.14 hükmüne göre bilirkişi bölge kurulları, bilirkişi raporlarını özel veya teknik bilgi yönünden denetleyememektedir. Ancak bu durum, bilirkişi raporlarının özel veya teknik bilgi yönünden yani içeriği bakımından hiçbir şekilde idari denetime tabi tutulmayacağı anlamına gelmemektedir. BilY m. 63/1 hükmüne göre, *"bilirkişi raporlarının özel veya teknik bilgi yönünden içeriğine ilişkin bölge kurullarına yapılan başvurular incelenmeksizgin reddedilir. Bu yöndeki başvurular görevlendirmeyi yapan merci ile bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu*

veya görev yaptığı kuruluşlara gönderilir”. Görüldüğü üzere, raporların esası yönünden yapılan başvurular, bölge kurulu tarafından görevlendirmeyi yapan merci ile bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kuruluşlara, herhangi bir talep olmaksızın gönderilmek suretiyle denetime tabi tutulmaktadır¹³⁷. Bu denetim, konusu itibarıyla bölge kurulunca yapılan denetimle çakışan değil; onu tamamlayıcı niteliktedir.

Bunun yanı sıra, bölge kurulunun yaptığı denetimin konusunu oluşturan fiilin de bilirkişinin bağlı olduğu meslek kuruluşu ya da kamu kurumu tarafından denetlenmesi mümkündür¹³⁸.

Özetle, bilirkişi, oy ve görüşünün, BilK ve BilY'ye aykırılık taşıması halinde bölge kurulu ile -varsa- bilirkişinin görev yaptığı kamu kurum ve kuruluşu; meslek kurallarına aykırılık taşıması sebebiyle de bağlı bulunduğu meslek kuruluşu ya da kamu kurumu tarafından ayrı ayrı denetlenebilecektir.

2.- Yapılış Usulüne Göre

Bilirkişiler hakkında bölge kurulları tarafından yapılan denetim, resen yapılabileceği gibi; başvuru üzerine de gerçekleştirilebilir.

¹³⁷ Bilirkişinin, -varsa- bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kamu kurumu tarafından, bilirkişi raporunun içeriğine ilişkin olarak yapılacak denetim disiplini ilişkin bir konudur. Bu noktada, bilirkişinin yazmış olduğu raporun, bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kamu kurumunun disiplin hükümlerini ihlal etmesi halinde de bilirkişi hakkında yaptırım uygulanması söz konusu olabilecektir. Bu denetim, her bilirkişinin, bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kamu kurumunun ilgili mevzuatı kapsamında ele alınacaktır.

Bilirkişinin mensubu olduğu bir oda ya da kamu kurumu söz konusu değilse (örn. Emekli bir kamu görevlisiye), kurum içi düzeni bozması da söz konusu olmayacaktır. Bu kapsamda yer alan bilirkişilerin raporlarının, -ceza ve tazminat sorumluluğu saklı olmak kaydıyla- içerik yönünden idari denetimin dışında kalacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Raporun esasına ilişkin denetim ise, yargılama faaliyeti içerisinde gerçekleştirilebilecektir.

¹³⁸ Bölge kurulu yaptığı denetim ve inceleme sonucunda bilirkişi hakkında disiplin cezası uygulanmasına karar verirse; bu kararları, bilirkişinin görev yaptığı kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve ilgili diğer yerlere bildirecektir. (BilY m.62/6) Böylece bilirkişinin fiili, mensubu olduğu kamu kurum ve kuruluşu ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun disiplin hükümlerini ihlal edici nitelikte ise, ayrıca kendi mevzuatı uyarınca soruşturmaya tabi tutulabilecektir.

Bölge kurulunun, bilirkişilerin görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata aykırı olduğunu herhangi bir başvuru olmaksızın öğrenmesi ve resen harekete geçerek denetim yapması mümkündür¹³⁹. Bu husus, BilK'da bilirkişilik bölge kurulu başkanının görevleri arasında da sayılmıştır¹⁴⁰. Resen yapılacak denetim, periyodik ve olağan bir denetim olarak düşünülmelidir. Bu nedenle, bilirkişilerin resen denetimini, performans denetimi olarak adlandırmak da mümkündür.

BilK'nın 14. maddesine göre Bölge Kurulları, bilirkişilerin faaliyetlerini 'başvuru üzerine' de denetleyebileceklerdir¹⁴¹. Bu denetimi, başvuru yapacak kişi/makama ve BilK'nın sistematığına göre ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, kişiler tarafından başvuru yapılmasıdır. Kişiler, bilirkişilerin görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata aykırı olduğu gerekçesiyle bölge kurullarına başvuruda bulunulabilecektir. Kanun'un 14. maddesinin 1. fıkrası¹⁴² uyarınca yapılacak bu başvuruları 'şikâyet başvurusu' olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Her ne kadar BilK m.14/1 kapsamında şikâyet başvurusunda bulunabilecekler için bir sınır öngörülmemiş olsa da şikâyet başvurusunda bulunabilecekler bilirkişinin tutum ve davranışları ya da raporu dolayısıyla menfaatleri zedelenenlerdir.

Bilirkişinin denetimi için başvuruda bulunabilecek ikinci kategoride ise, hâkim veya Cumhuriyet savcısı bulunmaktadır¹⁴³. Hâkim ya da Cumhuriyet

139 Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 61/1: "Bölge kurulu başkanı, bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlal ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında başvuru üzerine veya resen gerekli inceleme ve araştırmayı bizzat yapabileceği gibi bölge kurulu üyelerinden biri vasıtasıyla da yapabilir".

140 Bilirkişilik Kanunu, Madde 9/1-e: "Bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlal ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında başvuru üzerine veya resen gerekli inceleme ve araştırmayı yapmak veya yaptırmak".

141 Başvurunun geri çekilmesinin, yapılan/yapılacak soruşturmayı sonlandırmayacağı hususunda bkz. "Öte yandan şikâyetçinin (...)davacı hakkındaki şikâyetini geri almasına dair beyanının bilirkişinin sabit olan fiillerini ortadan kaldırmayacağı da açıktır". Gaziantep 2.İdare Mahkemesi, 01.11.2018 tarih, E.2018/978 - K.2018/1231.

142 Bilirkişilik Kanunu, Madde 14/1: "Bilirkişiler, görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata uygunluğu bakımından bölge kurulları tarafından (...) başvuru üzerine denetlenir".

143 Bilirkişilik Kanunu, Madde 14/2: "Hâkim veya Cumhuriyet savcısı, görevlendirdiği bilirkişinin göreviyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladığı raporun mevzuata uygun

savcısının bilirkişinin tutum ve davranışlarının ya da raporunun ilgili mevzuata aykırılığına kanaat getirmesi durumunda, bu aykırılığı bölge kuruluna bildirme noktasında herhangi bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Şüphesiz hâkim ve Cumhuriyet savcısının öncelikle bu kanaate varması gerekmektedir. Bu kanaatin varlığı/yokluğu konusunda ise, hâkim ve Cumhuriyet savcısının bir takdir yetkisinin varlığından bahsedilecektir. BilY'de bu bildirim yapılırken, varsa dayanak bilgi ve belgelerin de eklenmesi öngörülmüştür. (BilY m.59/2)

C.- Denetimin Kapsamı

Bölge kurulları tarafından yapılacak denetimin kapsamının belirlenmesi oldukça önemlidir. Bölge kurullarının kimleri, hangi sınırlar dahilinde denetleyeceği sorusunun cevabı, bu belirlemeye bağlıdır.

Burada öncelikle, *“kimler bilirkişilik mevzuatında öngörülen kurallar ve usul dahilinde bölge kurulu tarafından denetlenilebilir?”* sorusunun cevabı aranmalıdır. Bu cevap, kişi bakımından denetimin kapsamını belirleyecektir. Bu anlamda bilirkişilik siciline kayıtlı bilirkişilerin bölge kurulu tarafından yapılacak denetime tabi olduğu konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Bu kişilerin yanı sıra, bilirkişilik sicili ve listesinde kayıtlı olmayıp da 12. maddenin 6. fıkrası¹⁴⁴ uyarınca görevlendirilenler ile listeye kaydolmaktan muaf tutulanlar¹⁴⁵ da bölge kurulunun denetimine tabidir. (BilKm.14/6) Peki bölge kurulları, bu

olmadığına ilişkin kanaat edinmesi durumunda, bu hususu bölge kuruluna bildirir”.

¹⁴⁴ Bilirkişilik Kanunu, Madde 12/6: “Bölge kurulunun hazırladığı listede bilgisine başvurulacak uzmanlık dalında bilirkişi bulunmaması hâlinde, diğer bölge kurulları bilirkişilik listelerinden, burada da bulunmaması hâlinde, 10 uncu maddenin (d), (e) ve (f) bentleri hariç birinci fıkrasında yer alan şartları taşımak kaydıyla listelerin dışından bilirkişi görevlendirilebilir. Listelerin dışından görevlendirilen bilirkişiler, bölge kuruluna bildirilir”.

¹⁴⁵ Bilirkişilik Daire Başkanlığı ve görevleri, BilK, Madde 6/1-e: “Alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterliliklerini dikkate alarak bilirkişilik temel eğitiminden veya listeye kaydolmaktan muaf tutulacaklara ilişkin usul ve esasları belirlemek, bu kişilerin listesini oluşturmak ve yayımlamak”

Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 47: “Muafiyet listesi, Daire Başkanlığınca oluşturulan ve alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterlilikleri dikkate alınarak, sicile ve listeye kaydolmaktan muaf tutulanların yer aldığı listedir”.

kişileri hangi usul ve sınırlar dahilinde denetleyecektir? Konu bakımından denetim olarak adlandırabileceğimiz bu denetimde sınır belirlenirken, öncelikle denetimin 'olumsuz sınırını', yani bölge kurullarınca denetlenemeyecek alanı belirlemek gerekmektedir.

- BilK'nın 14. maddesine göre, “bölge kurulları, bilirkişi raporlarını özel veya teknik bilgi yönünden denetleyemez. Bilirkişi raporlarının özel veya teknik bilgi yönünden içeriğine ilişkin bölge kurullarına başvuru yapılamaz; yapılan başvurular incelenmeksizin reddedilir”. Görüldüğü üzere, bölge kurullarınca bilirkişi raporlarını özel veya teknik bilgi yönünden denetlenemeyecek olması, denetimin olumsuz sınırını oluşturmaktadır¹⁴⁶.
- Yine, bilirkişi raporlarına ilişkin yargı mercileri tarafından yapılacak denetimler de BilK ve BilY kapsamı dışındadır. (BilYm.60/3) Çünkü bu denetim, yargı fonksiyonuna ilişkindir.

Bu kapsamda, bölge kurulları, bilirkişilerin görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının ve hazırladıkları raporların yalnızca ilgili mevzuata uygunluğunu denetleyebileceklerdir. Burada, BilK m.14/1'de yer verilen “*ilgili mevzuat*” ifadesinden, yalnızca BilK ve BilY anlaşılmamakta; bilirkişilik faaliyeti dahilinde bilirkişilerin uymakla yükümlü olduğu kurallarının bütününe ifade etmektedir¹⁴⁷. Böylece, bilirkişiler yalnızca BilK ve BilY kapsamında değil; - yukarıda çizilen olumsuz sınırın dışında kalmak koşuluyla- bilirkişiliğe ilişkin diğer düzenlemelerde yer alan kurallara uygunluk yönünden de bölge kurulları tarafından denetlenebilecektir.

¹⁴⁶ İçerik açısından tek denetim, bilirkişinin hukuki değerlendirmelerde bulunup bulunmadığı ile kendisine sorulan sorular ve görev kapsamı dışına çıkıp çıkmadığının tespitiyle sınırlıdır. Gerçekten de içerik denetiminin yapılamaması normaldir. Böyle bir denetim bilirkişinin bağımsızlığına aykırı olacaktır. Erdoğan, Ersin, “*Bilirkişilik Temel Eğitim Kaynak Kitabı*”, T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Bilirkişilik Daire Başkanlığı, s.75. Öte yandan, hâkim ve savcılardan oluşan bir kurulun (bilirkişilik bölge kurulu), hukukçu olmayan ve hukuki değerlendirme yapamayacak bilirkişilerin ortaya koydukları teknik ve uzmanlık gerektiren bilgilerin meslek kurallarına uygun olup olmadığını denetlemesi mümkün değildir.

¹⁴⁷ Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 60/1: “Bölge kurulları, bilirkişi raporlarının kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelerde gösterilen usul ve esaslara uygun hazırlanıp hazırlanmadığı ile Daire Başkanlığı tarafından belirlenen rehber ilkelerle bağdaşıp bağdaşmadığı hususlarını denetler”.

Ç.- Performans Değerlendirmesi¹⁴⁸

Bilirkişilerin resen denetimi olarak da adlandırılabilir performans değerlendirmesinin gerçekleştirilmesi gerekliliği ve sonuçları mevzuatta düzenlenmiştir. BilK'nın 8/d maddesine göre, “ilgili mevzuat çerçevesinde bilirkişilerin denetimini yapmak ve performansını ölçmek” bilirkişi bölge kurullarının görevleri arasında sayılmıştır. Yine, sicilde bulunması gereken hususlar (BilYm.45/2-p) ile Bölge Kurulu Yazı İşleri Müdürlüğü'nde “performans kaydı” olarak tutulacak kayıtlar (BilYm.66/1-e) arasında, “denetim ve performans bilgileri” de yer almaktadır.

Performans denetiminin önemi, bilirkişinin, Bölge Kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması halinde listeden ve sicilden çıkarılma yaptırımına tabi tutulacak olmasında kendisini göstermektedir. (BilKm.13/1-d) Bunun yanı sıra, bilirkişinin denetim ve performans sonucunun, denetim ve performans kaydına işlenecek olması, denetim ve performansın değerlendirilmesine ilişkin bilgilere Daire Başkanlığı, bölge kurulları ile hâkim ve Cumhuriyet savcılarını erişebileceğinin düzenlenmesi¹⁴⁹, görevlendirmeyi yapacak merciin görevlendirme kararına etki edecek niteliktedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, denetim görevi Bölge Kurullarına verilmiştir. Ancak, “bilirkişilerin denetimine ve performansına ilişkin usul ve esasları belirlemek” görevi Bilirkişilik Daire Başkanlığı'na tevdi edilmiştir. (BilKm.6/2-f). Nitekim bu konuda bilirkişilerin performanslarının değerlendirilmesine yönelik olarak hazırlanan performans ölçme formu 14 Mart 2025 tarihinde UYAP'a entegre edilmiş olup, söz konusu formun doldurulmasına yönelik bir kılavuz da ayrıca paylaşılmıştır.

Buna göre **bilirkişilik bölge kurullarınca** bilirkişilerin performanslarının değerlendirilerek denetime tabi tutulabilmeleri için; bilirkişi raporu alınan iş, soruşturma veya dava hakkında verilen nihai karar veya hükümden sonra performans ölçme formları on beş gün içinde doldurulacaktır.

¹⁴⁸ Çakır, Hüseyin Melih, *Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu*, İstanbul 2019, s.132-134.

¹⁴⁹ Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 72/4: “Denetim ve performansın değerlendirilmesine ilişkin bilgilere Daire Başkanlığı, bölge kurulları ile hâkim ve Cumhuriyet savcılarını erişebilir”.

Performans denetiminde dikkate alınacak başlıca ölçütler aşağıdaki gibidir.

- Raporun belirlenen süre içinde verilmesi,
- Raporun dil bakımından kısa, öz, açık olması ile yazım tekniğine ve rapor şablonlarına uygun yazılması,
- Raporda hukuki nitelendirme ve değerlendirmede bulunulmaması,
- Raporda çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama veya yorum yapılmaması,
- Uyuşmazlığın çözümüne ilişkin soruların raporda eksiksiz ve hatasız cevaplanması,
- Raporun denetime elverişli olacak şekilde bilgi ve belgeye dayanan gerekçe ihtiva etmesi,
- Bilirkişinin kusurundan kaynaklı ek rapor alınmaması,
- Bilirkişinin kusurundan kaynaklı yeni rapor alınmaması.

D.- Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu

1.- Genel Olarak

Bilirkişilik Kanunu kapsamında Adalet Bakanlığı bünyesinde ayrı bir bilirkişilik teşkilatı oluşturularak bilirkişilik faaliyetinin tüm ülke genelinde aynı şekilde icra edilmesi istenmiştir¹⁵⁰. Bilirkişilik faaliyetinin böyle bir teşkilata sahip olması, görevlendirmeyi yapan organ ile denetim ve disiplin işlemlerini gerçekleştiren organın ayrılması sonucunu beraberinde getirmiştir¹⁵¹. Bu minvalde, bilirkişilerin denetim ve disiplin işlemlerinin, bilirkişilik bölge kurulları tarafından yürütüleceği hüküm altına alınmıştır (BilK m.8/1-ç, d). Her ne kadar Bilirkişilik Kanunu'nda “*disiplin sorumluluğu*” veya “*disiplin suç ve cezaları*” gibi bir madde başlığı bulunmasa da Kanun'un “*bilirkişilik sicilinden ve listesinden çıkarılma*” başlıklı 13. maddesinde, bilirkişinin disiplin suç ve cezaları düzenlenmektedir. Disiplin soruşturmasına ilişkin usul kuralları ise büyük çoğunlukla Bilirkişilik Yönetmeliği'nde yer almaktadır.

¹⁵⁰ Çakır, *Disiplin*, s.25.

¹⁵¹ Çakır, *Disiplin*, s.16.

Aşağıda sırasıyla, bilirkişinin disiplin soruşturması usulü, disiplin suç ve cezaları ile disiplin cezasına karşı başvuru yolları ve süresi konuları üzerinde durulacaktır.

2.- Disiplin Soruşturması Usulü¹⁵²

Bilirkişi hakkında disiplin suçu işlediği iddiasıyla incelemeye başlanması anından, yaptırım kararının alınmasına/alınmamasına kadar geçen zamanda tesis edilen işlemlerin tamamı, bilirkişinin disiplin soruşturmasına ilişkin işlemler olarak nitelendirilebilecektir.

Resen veya başvuru sonucunda, “*Bölge kurulu başkanı, bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlal ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında (...) gerekli inceleme ve araştırmayı bizzat yapabileceği gibi bölge kurulu üyelerinden biri vasıtasıyla da yapabilir. Bölge kurulu başkanı veya görevlendirilen üye, bizzat veya istinabe suretiyle delilleri toplar, gerekli gördüğü kimselerin beyanlarını alır ve yapacağı inceleme sonucunda hazırladığı raporu bölge kuruluna sunar (...)*

Bölge kurulu başkanı veya görevlendirilen üye, inceleme sırasında yargı mercilerinden, kamu kurum ve kuruluşlarından, meslek odalarından, özel hukuk tüzel kişilerinden ve gerçek kişilerden inceleme konusuyla ilgili bilgi ve belge talep edebilir. İlgililerce bu talebin yerine getirilmesi zorunludur”. (BilYm. 61/1,3) Bilirkişi hakkındaki inceleme, ivedilikle ve her halde başvuru veya resen incelemeye başlama tarihinden itibaren en geç altı ay içinde sonuçlandırılacaktır¹⁵³ (BilYm. 61/2).

Bilirkişi hakkında yürütülen inceleme neticesinde hazırlanan raporun bölge kuruluna ulaşması sonucunda bölge kurulunun önünde iki seçenek bulunmaktadır. Bölge kurulu, ya bilirkişi hakkındaki iddiaları ciddi bulmayarak

¹⁵² Çakır, *Disiplin*, s.145-191.

¹⁵³ Buna karşın ne BilK'da ne de BilY'de, bilirkişinin davranışından dolayı incelemeye başlanması (soruşturma zamanaşımı) ya da disiplin cezası verilmesine (ceza zamanaşımı) ilişkin uyulması gerekli herhangi bir süre öngörülmemiştir.

soruşturmayı sonlandıracak ya da iddiaları ciddi bularak bilirkişinin savunmasını isteyecek¹⁵⁴ ve bu savunma geldikten sonra bir karar verecektir¹⁵⁵.

Bu karar, ilgisine tebliğ edilecektir. BilYm. 27/2'ye göre, “Bölge kurulu kararları en geç on beş gün içinde yazılır ve yazıldığı tarihten itibaren bir hafta içinde ilgisine tebliğe çıkarılır”. “İlgililer” ifadesi, bölge kurulunun alacağı disiplin cezası verilmesi ya da verilmemesine ilişkin tüm kararların, ilgisine göre, cezayı alan bilirkişiye ya da şikâyetle bulunan kişilere tebliğini öngörmektedir. Böylece tüm ilgililer karara karşı başvuru yoluna gidebileceklerdir.

3.- Disiplin Suçları¹⁵⁶

Bilirkişilik Kanunu’nda Kanun kapsamında yer alan bilirkişiler için ortak disiplin suç ve cezaları öngörülmüştür. Her ne kadar BilK'nın 13. maddesinin başlığı bu durumu yansıtmasa da maddenin içeriği disiplin suç ve cezalarını konu edinmektedir. Kanun'un 13. maddesinde yer alan bu fiillerin gerçekleştirilmesi halinde bilirkişi disiplin cezasıyla karşı karşıya kalacaktır.

¹⁵⁴ Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 63/1: “Bölge kurulu, resen veya başvuru üzerine yapacağı denetim ve inceleme sırasında bilirkişi hakkındaki iddiaları ciddi bulması halinde bilirkişiye tebligat yaparak bir hafta içinde yazılı savunma yapmasını ister”.

¹⁵⁵ Her iki ihtimalde de bölge kurulunun bir karar alması gerekmektedir. Bölge kurulunun alacağı kararın hangi hususları ihtiva etmesi gerektiği BilY'de belirlenmiştir. Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 27/1: “Kararda aşağıdaki hususlar yer alır:

- a) Karar tarihi.
- b) Karar numarası.
- c) Kararı veren bölge kurulu ile karara katılan, varsa karşı oy kullanan başkan, üyeler ve zabıt kâtabinin adı ve soyadı, sicil numaraları ile imzaları.
- ç) İlgili gerçek kişi ise adı ve soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik veya yabancılar için pasaport veya yabancı kimlik numarası, sicil numarası; tüzel kişi ise ticaret unvanı, MERSİS numarası ve adresleri.
- d) Konunun, varsa iddia ve savunmanın özeti.
- e) Kararın ve varsa karşı oyun gerekçesi ile sonucu.
- f) Karara karşı başvuru yolu, süresi ve merci”.

¹⁵⁶ Çakır, *Disiplin*, s.34-95.

Buna göre: “Bilirkişiler, aşağıdaki şartlardan birinin gerçekleşmesi hâlinde sicilden ve listeden çıkarılır:

- Bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi.
- Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.
- Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.
- 3 üncü maddede belirtilen temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.
- Bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması.
- Bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması.
- Bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi.

Yukarıda yer verilen fiillerden, “bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması” ile “bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi” hallerinin, disiplin suçu niteliği taşıması ve bilirkişinin kendi inisiyatifıyla sicilden ve listeden çıkarılması anlamına gelmesi nedeniyle, disiplin suçları arasında değerlendirilmesi mümkün değildir. Temel¹⁵⁷ ve etik ilkeler¹⁵⁸, performans değerlendirmesi ile bilirkişiliği kabul ve raporun

¹⁵⁷ Maddenin yazımından, atıf yapılan BilK'nın 3.Maddesinde yer alan temel ilkelerin tamamının bilirkişilere yöneldiği gibi bir anlam çıkmaktadır. Halbuki 3. maddede yer alan temel ilkelere bir kısmı bilirkişilere; diğer kısmı görevlendirmeyi yapan mercilere yönelik hükümler içermektedir. Görevlendirmeyi yapan mercilere yönelmiş yükümlülükler bu mercilerin uymaması nedeniyle bilirkişinin disiplin sorumluluğundan bahsedilemeyeceğine göre, 3. maddeye yapılan atfı, bilirkişileri ilgilendiren 1, 2, 4 ve 5. fıkralara yapılmış kabul etmek gerekmektedir.

¹⁵⁸ Bölge Kurulu, bilirkişinin görevlendirildiği dosyada taraf olan şirkette ait tesiste, eşinin devre mülk sahibi olduğu ve kendisinin de anılan tesiste yönetim kurulu üyesi olduğu; üyesi olunan yönetim kurulu ile şirket arasında derdest birçok hukuki ihtilaf bulunduğu; bilirkişinin, bilirkişilik görevini kabul ederken “ tarafları tanımaz” şeklindeki ifadesinin gerçeği yansıtmadığı; bilirkişinin tarafı tanımamasına karşın bu durumu Mahkemeden gizlemek suretiyle görevlendirmeyi kabul etmesinin, -her ne kadar görevi kötüye kullanma suçundan dolayı ceza mahkemesinde beraat etmiş olsa bile- 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu'nun 3/1 ve Bilirkişilik Yönetmeliği'nin 9. maddesinde düzenlenen “dürüstlük ve tarafsızlık” ilkesine aykırılık teşkil ettiğine karar vermiştir. Bu karar, İstanbul 10. İdare

belirlenen süre içinde verilmesi yükümlülükleri¹⁵⁹ ise çalışma içerisinde ayrı başlıklarda ele alınmış olmaları nedeniyle, tekrara düşme adına bu fiiller ayrıca değerlendirilmemiştir.

Bunlar dışında kalan, “bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi”¹⁶⁰

Mahkemesi'nin, 27.12.2019 tarih, E. 2019/1706 - K. 2019/2533 sayılı kararıyla hukuka uygun bulunmuştur. Bölge Kurulu, bir bilirkişinin, görevli olmadığı bir başka davada görev yapan bilirkişilere bilirkişi raporunun akıbetini sormasını etik ilkelere aykırı bulmuş ve bu karar idari yargı yerine hukuka uygun bulunmuştur. “Bilirkişilik yapan davacının, Mahkemesi'nin esas numarasında görülen davada bilirkişi olarak görev yapan M.V. isimli bilirkişiye, elektronik posta üzerinden ileti göndermesi üzerine, bilirkişiyi etkileme kapsamında etik ilkelere aykırılık olarak değerlendirilen fiil neticesinde 6 ay süreyle bilirkişilik listesinden çıkarılmasına karar verildiği tesis edilen işlemde, usule ve hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İstanbul 6. İdare Mahkemesi, 31.12.2018 tarih, E. 2018/342 - K. 2018/2447.

¹⁵⁹ “Uyumsuzluk konusu olayda, dava konusu Kurul kararı incelendiğinde; davacı ve aynı dosyada bilirkişi olarak atanan R.K'nın kendi uzmanlık alanında dosya tevdi edilmesine rağmen iş yoğunluğu ve yerinde incelemenin sakıncalı olacağı gerekçesiyle görevi kabul etmedikleri, her ne kadar mazaretleri yerinde görülmüş ise de, İş Mahkemelerindeki seri dosyaların talep görüp diğer hacimli dosyaların ise tercih edilmediği hususu göz önüne alınarak, bilirkişilerin iş seçimi yaptığı ve bu haliyle bilirkişilik mesleğine hâlel getirdikleri, bilirkişilik listesinde yer alan bir kişinin Bilirkişilik Yönetmeliğinin 11.maddesi kapsamında görevi kabul etmemesinin yalnız uzmanlık alanı ve tecrübe şartlarıyla mümkün olabileceği, ancak ilgililerin iş yoğunluğu ve ihtimali olan bir hususu somut bir durum gibi ortaya koyarak mazaretlendirdikleri gerekçesiyle 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu'nun 13/1-b maddesi uyarınca 6 ay süre ile bilirkişilik listesinden çıkarılma cezası ile cezalandırılması) hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır”. İzmir 2. İdare Mahkemesi, 19.09.2019 tarih, E. 2018/1252 - K. 2019/1058. Bu karar İzmir 6. BİM, 19.09.2019 tarih, E. 2019/1901 - K. 2019/1932 kararıyla hukuka uygun bulunmuştur.

¹⁶⁰ “Bölge Kurulunca yapılan yeniden değerlendirme ve temel/alt uzmanlık alanlarına ilişkin güncelleme çalışması üzerine, davacının da durumunun yeniden incelendiği, bu inceleme sonucunda; davacının Hukuk Fakültesinden 02.11.2007 tarihinde, (...) İşletme Fakültesinin dört yıl süreli İşletme bölümünden 30.05.2011 tarihinde mezun olduğu; 26.08.2009 tarihi itibarıyla Avukatlık Ruhsatnamesi aldığı, 05.12.2017 tarihi itibarıyla 7 Yıl 2 Ay 12 Gün süre ile avukatlık mesleğini ifa ettiği, 24.06.2011-31.10.2015 tarihleri arasında (...) A.Ş. de hukuk koordinatörü olarak görev yaptığının bildirildiği, bu sürenin de 4 yıl 4 ay 7 gün olduğunun anlaşılması üzerine, halen İstanbul Bilirkişilik Bölge Kurulu listesinde (.) “47.01 Yönetim Analizi, 47.02 Pazarlama Yönetimi” altı uzmanlık alanında kayıtlı bilirkişi (.)'nin ilgili alt uzmanlık alanının gerektirdiği beş yıllık fiili çalışmasının bulunmadığı, mevcut çalışmalarının avukatlık mesleğine yönelik olduğu, buna göre sicile kabul için gerekli şartların bulunmadığının tespit edildiği, 6754 Sayılı Bilirkişilik Kanunu'nun 10/1-f, 10/1-g ve 13/1-a Maddeleri ve Bilirkişilik Yönetmeliği'nin 38/1-f,38/1-g ve 48/1-a maddeleri uyarınca sicil ve listeden çıkarılmasına (.) karar verilmiştir. Davacı tarafından talep edilen yönetim analizi ve pazarlama yönetimi alanlarından az 5 yıl mesleki faaliyet veya bilirkişilik yaptığının belgelenmediği, davacının avukatlık dışında bilirkişi olarak çalışmayı talep ettiği alanda çalıştığına ilişkin yeterli belge ve bilgi sunmadığı, (.) bu nedenle anılan kararda hukuka ve mevzuata aykırılık bulunmadığı sonuç ve kanaatine varılmıştır”. İstanbul 11. İdare Mahkemesi, 02.06.2020 tarih, E. 2019/2198 - K. 2020/470.

durumu ise, BilK m.10 hükmünde yer alan bilirkişiliğe kabul şartlarının varlığıyla ilgilidir. “Koşullarda eksiklik” olarak nitelendirilebilecek bu durumda bilirkişinin, bu maddede aranan şartları yitirdiği ya da en başta listeye kaydolurken taşımadığı anlaşılırsa bölge kurulu tarafından sicilden çıkarılması söz konusu olacaktır.

Bilirkişinin disiplin sorumluluğu kapsamında düzenlenen disiplin suçları içerisinde sübjektif değerlendirmeye belki de en açık olan fiiller, bilirkişinin, bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarının tespiti. Bilirkişinin uyması gereken etik ilkeler, Bilirkişilik Yönetmeliği'nin 7 ila 14. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Yönetmelik'te ayrıca bilirkişilerin, “bilirkişilik göreviyle bağdaştığı ölçüde 13/4/2005 tarihli ve 25785 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte düzenlenen etik ilkelere uymakla yükümlü” olduğu hüküm altına alınmıştır. (BilYm.6)

Bunun dışında kalan, “bilirkişilik göreviyle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunulması¹⁶¹ ile “güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması” suçlarını ihlal eden davranışların neler olduğunu, bilirkişilik bölge kurulu her somut olayda ayrıca değerlendirecektir.

Bu suça ilişkin yargı kararına yansıyan uyuşmazlıkların bazıları şu şekildedir:

- Bölge Kurulu, davalı tarafla iş ilişkisi olmasına karşın bilirkişilik görevini kabul eden bilirkişi hakkında, “Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda

¹⁶¹ “İdarece, davacı hakkında görevi kötüye kullanma, gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık yapma, rüşvet alma ve verme suçları sebebiyle başlatılan soruşturma gerekeceği gösterilerek, “bilirkişilikle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunulduğundan” bahisle, davacının bilirkişi listesine alınmak için yaptığı başvurusunu reddedildiği görülmekte ise de; davacının anılan suçları işlediğine dair herhangi bir delil olmadığı, savcılık tarafından yapılan soruşturma sonucunda da bu durumun tespit edildiği ve kovuşturmayla yer olmadığına karar verildiği, olayda davacının bilirkişilikle bağdaşmayan bir tutum ve davranışta bulunduğu ispatlanamadığı, davacının suçu işlediği varsayımından hareketle bilirkişi listesine alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, hakkında suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı bulunmayan ve bilirkişilik görevi ile bağdaşmayan bir davranışta bulunduğu ispatlanamayan davacının, bilirkişilik listesine alınmak amacıyla yaptığı başvurusunun reddine dair davaya konu işlemde ve davanın reddi yolunda verilen idare mahkemesi kararında hukuka aykırılık bulunmamaktadır”. Danıştay 10. D., 23.5.2016 Tarih, E. 2014/707 - K. 2016/2820.

bulunulması” filini işlediği gerekçesiyle listeden ve sicilden çıkarılma yaptırımı uygulamıştır¹⁶².

- Bölge Kurulu, raporunda “her halde yapılan hakedişler zorla imzalatılmamıştır” ibaresine yer veren bilirkişinin, bilirkişiye duyulan güven duygusunu sarsıcı nitelikte davrandığı şeklinde yorumlamıştır¹⁶³.
- Bölge Kurulu, bilirkişinin gerçeğe aykırı olarak rapor yazmış olduğunun, ceza yargılaması neticesinde ortaya çıkması halinde, işlenen fiili bilirkişinin disiplin sorumluluğu kapsamında ayrıca değerlendirerek, 6754 sayılı Kanun'un 13/1-c maddesi uyarınca yaptırımı hükmetmiş- tir¹⁶⁴. Tek

¹⁶² “Bilirkişi olarak görevlendirildiği dosyada, davalı taraf ile olan iş ilişkisine rağmen görevi kabul eden ve dava dosyasına bilirkişi raporu sunan davacının bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunduğu anlaşıldığından, Erzurum bölge bilirkişi listesinden ve sicilinden çıkarılmasına ilişkin işleme karşı yapmış olduğu itirazın reddine dair işlemden hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır”. Erzurum 1. İdare Mahkemesi, 19.12.2018 tarih, E. 2018/840 - K. 2018/2074. Aynı yönde bkz. “İstanbul 1. İdare Mahkemesinde (...) Projesine ilişkin olarak (...) İmar Planının iptali istemiyle açılan davada, (...) Davacının (bilirkişi) da aralarında bulunduğu akademisyenlerin (...) görüş ve önerilerini açıklamasına rağmen, (.) açılan davada bilirkişilik görevini üstlendiği görülmekle, yukarıda yer alan mevzuat hükümleri uyarınca bilirkişinin güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunmaması ve buna riayet etmesi gerekirken, aksi davranışta bulunduğu sabit olduğundan.”. İstanbul 3. İdare Mahkemesi, 20.09.2019 tarih, E. 2019/284 - K. 2019/1959.

¹⁶³ “Bakılan davada, (.) 23.09.2016 tarihinde bilirkişi raporu hazırlanması için 15 gün süre verilerek davacıya teslim edildiği; bilirkişi raporunun ise 28.06.2017 tarihinde mahkemeye sunulduğu, sunulan bilirkişi raporunun iki sayfadan ibaret olduğu, birinci sayfasında “her halde yapılan hake- dişler zorla imzalatılmamıştır” şeklinde ibare bulunduğu görülmektedir. Bu durumda, davacının belirlenen sürede mazeretsiz olarak bilirkişi raporunu mahkemeye sunmadığı, raporunda “her halde yapılan hakedişler zorla imzalatılmamıştır” ibaresine yer verildiği anlaşıldığından, 6754 sayılı Kanun'un 13/1-b-c, 13/2 maddeleri gereği 3 ay süreyle bilirkişi listesinden çıkarılmasına ilişkin Gaziantep Bilirkişilik Bölge Kurulu kararı (.) ve bu karara yapılan itirazın (.) reddine ilişkin işlemlerde hukuka aykırılık bulunmamaktadır”. Gaziantep 2. İdare Mahkemesi, 01.11.2018 tarih, E. 2018/978 - K. 2018/1231.

¹⁶⁴ Bilirkişinin gerçeğe aykırı olarak yazmış olduğu raporun, ceza yargılaması neticesinde suç olarak nitelendirilmesi halinde, işlenen fiil bilirkişinin disiplin sorumluluğu kapsamında ayrıca değerlendirilmekte ve yaptırımı tabi tutulabilmektedir. İdari yargı merci, “...geçmiş son üç yıla ait verilerin ya da besap verilerinin ne olduğu açıklanmadan söz konusu verilerin metin olarak eklenmeyerek yargılamanın uzamasına ve tarafların bu şekilde mağduriyetine neden olacak şekilde birbirleriyle açık çelişkili uç rakamlar belirtilerek gerçeğe aykırı yazılı rapor sunmalarının algılama hatası olarak sanıkların kusurunu hafifletici veya ortadan kaldıracı neden mazeretinin kabulünü gerektirmeyeceği” gerekçesiyle bilirkişi hakkındaki suçlamayı sabit gören ceza mahkemesi kararından da hareketle; bilirkişinin filini etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunduğu kanaatine ulaşan bilirkişilik bölge kurulu kararını hukuka uygun bulmuştur. Bu hususta bkz. İstanbul 10. BİM. 15.10.2019 tarih, E. 2019/2705 - K. 2019/2558. Aynı yönde bkz. “...Bilirkişiler hakkında İstanbul 37. Asliye Ceza Mahkemesi’nde “görevi kötüye kullanma suçu” oluştuğundan babisile kamu davası açıldığı ve davacının da aralarında bulunduğu bilirkişiler hakkında 1 yıl hapis cezasına hükümlü olduğu görül-

başına; ceza soruşturmasına başlanması, filin gerçekleştirildiğine dalalet etmeyeceği gibi¹⁶⁵, ceza yargılaması neticesinde beraat kararı verilmiş olması da disiplin sorumluluğunu ortadan kaldırma- yacaktır¹⁶⁶. Ceza yargılaması sırasında, isnat edilen filin fail/şüpheli konumundaki bilirkişi tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine ilişkin yapılan değerlendirmeler ise, bölge kurullarını bağlayıcı nitelik taşıyacaktır.

- Bölge Kurulu, bilirkişilik listesinde kayıtlı uzmanlık alanı Finans (Banka) olmasına karşın dosyaya sunduğu raporda Sigorta ve Taşıma Hukuku yönünden değerlendirme yapan ve “Banka ve Sigorta Hukuku Uzmanı” unvanı ile raporu imzalayan kişi hakkında; rapor tanzim tarihinde sigortacılık uzmanlık alanının açık olmaması nedeniyle, bilirkişilik listesinde uzmanlık olarak kabul edilmeyen bir unvanın kullanıldığı gerekçesiyle etik ilkelere aykırı hareket ettiğine karar vermiş ve idari yargı yerince bu karar hukuka uygun bulunmuştur¹⁶⁷.

mektedir. Bu durumda davacı tarafından reklam geliri hususundaki hesaplamanın kendi uzmanlık alanı olmadığı ileri sürülse de, tutarsızlıkların son derece fahiş ve dikkat çekici bir biçimde olduğu, ek raporlarda da davacının imzasının bulunduğu ve uzmanlık alanının farklı olması durumunun sorumluluğunu kaldırmayacağı ortada olduğundan ‘bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelere bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması’ eyleminin sübut bulması nedeniyle, davacının 1 yıl süre ile geçici olarak listeden çıkarılmasına ilişkin işlemde hukuka aykırılık bulunmamıştır”. İstanbul 3. İdare Mahkemesi, 02.07.2019 tarih, E. 2018/2210 - K. 2019/1711; Ayrıca bu hususta bkz. İstanbul 10. BİM., 30.09.2019 tarih, E. 2019/2044 - K. 2019/2248.

165 “İdarece, davacı hakkında görevi kötüye kullanma, gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık yapma, rüşvet alma ve verme suçları sebebiyle başlatılan soruşturma gerekçe gösterilerek, “bilirkişilikle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunduğu” bahisle, davacının bilirkişi listesine alınmak için yaptığı başvurunu reddedildiği görülmekte ise de; davacının anılan suçları işlediğine dair herhangi bir delil olmadığı, savcılık tarafından yapılan soruşturma sonucunda da bu durumun tespit edildiği ve kovuşturmaya yer olmadığına karar verildiği, olayda davacının bilirkişilikle bağdaşmayan bir tutum ve davranışta bulunduğuunun ispatlanmadığı, davacının suçu işlediği varsayımından hareketle bilirkişi listesine alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, hakkında suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı bulunmayan ve bilirkişilik görevi ile bağdaşmayan bir davranışta bulunduğu ispatlanamayan davacının, bilirkişilik listesine alınmak amacıyla yaptığı başvurunun reddine dair davaya konu işlemde ve davanın reddi yolunda verilen idare mahkemesi kararında hukuka aykırılık bulunmamaktadır”. Danıştay 10. D., 23.5.2016 Tarih, E. 2014/707 - K. 2016/2820.

166 “Her ne kadar davacının belirtilen eylemi hakkında ‘görevi kötüye kullanma’ suçundan dolayı açılan ceza davasında beraat kararı verilmiş ise de ceza yargılaması ile idari yönden yapılan disiplin soruşturmasının usul ve esasları, dayanağı ve kapsamlarının birbirinden farklı olması nedeniyle, bu beraat kararının; idari yönden ve 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu kapsamında yapılan disiplin soruşturmasından kesin ve bağlayıcı bir delil niteliğinde olmadığı.” İstanbul 10. BİM, 27.12.2019 tarih, E. 2019/1706 - K. 2019/2533.

167 İstanbul 10. BİM, 15.10.2019 tarih, E. 2019/2234 - K. 2019/2551. Aynı yönde bkz.”Davacının SPK Lisansı bulunmadığını bilmesine karşın, hem yemin tutanağında hem de bilirkişi

- Bölge Kurulu, bizzat kendisinin yaptığını ifade ettiği tercümeleri gerçekte yapma olanağı bulunmayan bilirkişinin, tevdi olunan görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğüne aykırı davrandığı ve bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle bilirkişiyi bilirkişilik yapmaktan yasaklamış ve karar yargı merciince hukuka uygun bulunmuştur¹⁶⁸.
- Bölge Kurulu, mahkemece görevlendirilen hususlar dışında ve uyuşmazlıkla ilgili olmayan konularda bilirkişi tarafından değerlendirme yapılmasını da bilirkişilik göreviyle bağdaşmayan nitelikte bularak bilirkişiyeye disiplin cezası verilmesine karar vermiştir¹⁶⁹.

4.- Disiplin Cezaları

Bilirkişilerin, içerisinde bulundukları statü kapsamında uymaları gereken kurallar ve bu kurallara uymadıkları takdirde karşılaşılabilecek cezalar BilK'da

raporunda "SPK Uzmanı" olarak imzasının bulunduğu açık olduğundan, davacının bilirkişilik görevinin saygınlığını ve kişilerin adalete olan güvenini zedeleyen tavır ve davranışlarda bulunduğu kanaatine varılmıştır". İstanbul 9. İdare Mahkemesi, 14.02.2020 tarih, E. 2019/1653 - K. 2020/294 "Davacının bilirkişi listesinde sosyoloji alt uzmanlık alanında kayıtlı olmasına rağmen l ... Mahkemesinin ... Esas sayılı dava dosyasında cinsel istismar ve cinsel taciz suçu mağduru çocukların ifadelerine pedagoğ bilirkişi olarak katıldığı, kendi uzmanlık alanına girmemesine rağmen keyfiyetin görevlendirmeyi yapan mercie bildirilmediği, bu durumun is bilirkişi etik ilkeleriyle bağdaşmadığı gibi güven duygusunu sarsıcı bir tutum ve davranış olduğu anlaşılmıştır". İstanbul 12. İdare Mahkemesi, 26.02.2020 tarih, E. 2019/1645 - K. 2020/284.

¹⁶⁸ "Davacının bilirkişi listesine kayıtlı olduğu diller dışında tercüme işlemlerini bilgisayar programları, sözlük yardımı ve başkalarından yardım alarak çeviri yaptığını savunduğu, ancak, sadece sözlük ya da bilgisayar programları ile usulüne uygun çevirinin yapılmasının mümkün olmayacağından savunmasına itibar edilmeyerek, tercüme evraklarını başka kişilere yaptırdığı kanaatine varıldığı gerekçesiyle yasaklama kararı verildiği, dosya ve eklerinde yer alan bilgi ve belgelerden davacının, tevdi olunan görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğüne aykırı davrandığı ve bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunduğu sabit olduğu", İzmir 6. BİM, 05.03.2020 tarih, E. 2020/363 - K. 2020/589.

¹⁶⁹ "(...) firması ile ilgili ticari ilişki açısından "...başka bir depoya adeta kaçırılırcasına sevkîyat yapıldığı...", "...(...) firmasının (...) firmasının borcundan kurtarmaya yönelik yapılan bir fiil olduğu...", (...) firması ile (...) firması ile ilgili olarak "...(...) firmasının (...) firmasının borcundan kurtarmaya yönelik yapılan bir fiil olduğu..." görüş ve kanaatlerine yer verilerek bilirkişi raporunun tanzim edildiği (.) dava dosyasında yer alan bilgi ve belgelerin birlikte değerlendirilmesi neticesinde, (.) yukarıda belirtildiği üzere Mahkemece Kanuna uygun bir şekilde davacıdan bilirkişi incelemesi yapmasını istediği hususların açıkça sınırları çizilmek suretiyle belirlendiği, ancak ilgili kararda adı hiç geçmemesine, diğer bir ifade ile inceleme istenilmesine rağmen şikâyetçi şirketin ticari ilişkisinin değerlendirildiği gibi inceleme istenilen hususlardan maddi durum tespiti haricinde yorumlamalar da yapıldığı hususu sabit olduğu sonucuna varılmakla, söz konusu sübut bulan bu fiili sebebiyle davacının "ıyarma" cezası ile tecziye edilmesine ilişkin dava konusu işlemlerde hukuka aykırılık bulunmamaktadır". İzmir 2.İdare Mahkemesi, 08.01.2020 tarih, E. 2019/652 - K. 2020/27.

düzenlenmiştir. Bu cezalar, BilK'nın “*bilirkişilik sicilinden ve listesinden çıkarılma*” başlıklı 13. maddesinde yer almaktadır.

BilK'nın 13. maddesine göre, “*Bilirkişiler, aşağıdaki şartlardan birinin gerçekleşmesi hâlinde sicilden ve listeden çıkarılır:*

(...)

Birinci fıkranın (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde belirtilen hâllerde ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımını yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımını uygulanabilir.”

Görüldüğü üzere bilirkişiler, maddede öngörülen disiplin suçlarından herhangi birisini işlediğinde, peşinen sicilden ve listeden çıkarılmaktadır. Ancak maddenin birinci fıkrasının (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde¹⁷⁰ belirtilen hâllerde, ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımını yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımını uygulanabileceği düzenlenmek suretiyle daha hafif bir cezanın verilebilmesine imkân tanınmıştır.

Buna göre, bilirkişiler hakkında uygulanabilecek yaptırımlar şu şekildedir: Sicilden ve listeden çıkarma, uyarma ve geçici süreyle listeden çıkarma. Bu yaptırımlar “ihlalin niteliğine göre” değişiklik gösterebilmektedir.

Kural: BilK'nın 13. maddesinde belirlenen disiplin suçlarının bilirkişilerce işlenmesi halinde bilirkişiler sicilden ve listeden çıkarılacaktır.

Kanun'un 13/1. maddesinin (a), (e) ve (f) bentlerinde sayılan ve disiplin cezası niteliği taşımayan, bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi, bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması ve bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi hallerinde ise,

¹⁷⁰ BilK m. 13/1: “*b) Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.*

c) Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelere bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.

ç) 3 üncü maddede belirtilen temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.

d) Bölge Kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması.”

idarenin bilirkişiyi listeden ve sicilden çıkarma ya da diğer disiplin cezalarını uygulama konusunda bir takdir yetkisi yoktur.

BilKm.13/2'ye göre, birinci fıkranın (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde belirtilen hâllerde ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımını yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımını uygulayabilecektir. Burada ölçüt, “*ihlalin niteliği*”dir. Bu ölçütün belirsizliği, bölge kurulunun, uygulanacak cezanın seçimi konusundaki takdir yetkisinin genişlemesine yol açmaktadır. Bölge kurulları, her somut olayda, bilirkişinin disiplin suçu gerektiren davranışının/davranışlarının¹⁷¹ ağırlığını değerlendirecek ve hangi disiplin cezasının uygulanacağını; bir diğer ifadeyle, cezanın hafifletilip hafifletilmeyeceğini, hafifletilecekse ne kadar hafifletileceğini takdir edecektir¹⁷². Örneğin, 19.02.2016 tarihinde bilirkişiye teslim edilen ve rapor tanzimi için 30 gün süre verilen dosyanın, rapor tanzim edilmeksizin, bilirkişi heyetinde yer alan bir başka bilirkişi tarafından 11.08.2017 tarihinde mahkemeye teslim edilmesine ilişkin olayda bölge kurulu, “sicilden ve listeden çıkarma” yaptırımını uygulamış ve bu karara karşı açılan davada idari yargı merci “yaptırımın ağır olduğu” yönündeki savunmaya itibar etmeyerek, bölge kurulu kararını hukuka uygun bulmuştur¹⁷³.

Bu başlık altında üzerinde durulması gereken son husus ise, bilirkişilik listesi ve siciline kayıtlı olmaksızın, bilirkişilik faaliyetini icra edenlere uygulanacak disiplin cezalarıdır. BilKm.14/6'ya göre, “*Bilirkişilik sicili ve listesine kayıtlı*

¹⁷¹ Bölge Kurulu, bilirkişiye raporunu tanzim etmesi için verilen sürenin aşılması ve raporda bilirkişiye duyulan güven duygusunu sarsıcı nitelikte ifadelerle yer verilmiş olmasını, 3 ay süreyle listeden çıkarılma yaptırımıyla cezalandırmış ve bu karara karşı bilirkişi tarafından açılan dava idari yargı yerince reddedilmiştir. Kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “*Davacının belirlenen sürede mazetatsız olarak bilirkişi raporunu mahkemeye sunmadığı, raporunda “ber balde yapılan hakedişler zorla imzalatılmamıştır” ibaresine yer verildiği anlaşıldığından, 6754 sayılı Kanun’un 13/1-b-c, 13/2 maddeleri gereği 3 ay süreyle bilirkişi listesinden çıkarılmasına ilişkin Gaziantep Bilirkişilik Bölge Kurulu kararı (...) ve bu karara yapılan itirazın (...) reddine ilişkin işlemlerde hukuka aykırılık bulunmamaktadır*”. Gaziantep 2. İdare Mahkemesi, 01.11.2018 tarih, E. 2018/978 - K. 2018/1231.

¹⁷² Mahkemece ek rapor hazırlanması hususunda tebligat çıkarılarak görevlendirilen bilirkişi heyetinin, heyet içerisinde yaşanan irtibat problemi nedeniyle dosyayı teslim almamaları neticesinde 1 yıl süreyle bilirkişilikten yasaklanmalarına yönelik tesis edilen bilirkişilik bölge kurulu kararı, idari yargı merci tarafından hukuka uygun bulunmuştur. İstanbul 11. İdare Mahkemesi, 28.06.2019 tarih, E. 2019/14 - K. 2019/1458.

¹⁷³ İstanbul 10. BİM, 09.10.2019 tarih, E. 2019/2522 - K. 2019/2459.

olmayıp da 12 nci maddenin altıncı fıkrası uyarınca görevlendirilenler ile listeye kaydolmaktan muaf tutulanlar, 3 üncü maddede belirtilen temel ilkeler ile etik ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunduklarının tespit edilmesi hâlinde, bölge kurulu kararıyla bilirkişilik yapmaktan yasaklanabilir”. Kanun'da öngörülen bu yaptırım, bilirkişilik sicili ve listesinde kayıtlı olmamakla beraber; bilirkişilik faaliyetinde bulunan kişiler açısından getirilmiştir. Bu kişiler, bilirkişilik sicili ve listesinde kayıtlı olmadıkları için, doğal olarak sicilden ve listeden geçici ya da sürekli olarak çıkarılmaları mümkün değildir. Bu nedenle yasa koyucu, bu kişilerin, 3. maddede belirtilen temel ilkeler ile etik ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunduklarının tespit edilmesi halinde bilirkişilik yapmaktan yasaklanabileceğini hüküm altına almıştır¹⁷⁴.

5.- Disiplin Cezasına Karşı Başvuru Yolu ve Süresi

BilK'nın 15. maddesinde bilirkişilik bölge kurulunun almış olduğu kararlara karşı başvuru yolları gösterilmiştir. “İtiraz ve dava hakkı” başlıklı 15. maddeye göre, “*Bölge kurulu kararlarına karşı, kararın tebliğ veya ilan tarihinden itibaren otuz gün içinde kararı veren bölge kuruluna itiraz edilir. Bölge kurulunun itiraz üzerine verdiği kararlara karşı yetkili idare mahkemesine dava açılabilir*”.

Görüldüğü üzere kanun koyucu, bölge kurulunun almış olduğu kararlara karşı öncelikle, kararı veren bölge kuruluna zorunlu itiraz yolu öngörmüştür. Dolayısıyla, -kurulun alacağı diğer kararlar da dahil olmak üzere- bölge kurulunun alacağı disiplin cezası verilmesi ya da verilmemesine ilişkin tüm kararların hukuka aykırı olduğunun düşünülmesi halinde, kararın türüne göre cezayı alan bilirkişi ya da şikâyetle bulunan kişilerce¹⁷⁵ dava açılmadan önce

¹⁷⁴ Bölge Kurulu, sicile ve listeye kayıtlı olmayan bilirkişilerin, görevlendirmeyi yapan mahkemeye belirlenen süre içerisinde raporu teslim etmemeleri halinde, Bilirkişilik Yönetmeliği'nin 7.maddesinde yer alan, görevlerini zamanında yerine getirmeleri gerektiğine ilişkin etik ilkeden hareketle, liste dışı görevlendirilen bilirkişilerin 1 yıl süreyle bilirkişilikten yasaklanmalarına karar vermiş ve bu karar idari yargı yerince hukuka uygun bulunmuştur. İstanbul 10. BİM, 15.10.2019 tarih, E. 2019/2192 - K. 2019/2559.

¹⁷⁵ İdari yargı mercii de, bilirkişinin davada hukuki nitelendirme ve değerlendirmede bulunduğu iddiasıyla, davanın taraflarından birisi tarafından bölge kuruluna yapılan başvuruyu incelemeksizin reddeden bilirkişilik bölge kurulu kararını iptal ederek, bölge kurullarının bu konuda denetim yapma yükümlülüğünü şu şekilde ortaya koymuştur: “...(D)ava konusu uyuşmazlığın özünü, bilirkişinin (...) hazırlayıp dosyaya sunduğu bilirkişi raporunda, kendisinden talep edilen hususların dışına çıkıp çıkmadığı, teknik bilgi ve yetkisinin bulunmadığı konular üzerinde

öncelikle bu başvuru yoluna gidilmesi zorunludur. Bu yola başvurulmaksızın dava açılması halinde ise idari merci tecavüzü ortaya çıkacak ve mahkeme, dosyayı esasa girmeksizin zorunlu başvuru yapılması gerekli olan bölge kuruluna gönderecektir.

Bu kapsamda BilY'nin 27. maddesinde bölge kurulu tarafından alınan kararlarda bulunması gereken hususlar içerisinde “karara karşı başvuru yolu, süresi ve merciinin” gösterilmesi gerektiği açıkça düzenlenmiş; ilgililerin hak kaybına uğramalarının önüne geçilmek istenmiştir. Bu süre içerisinde yapılan başvurunun açık veya zımnen reddi halinde ise, genel dava açma süresi içerisinde (altmış gün) idari yargıda dava açılabilecektir¹⁷⁶.

II.- Bilirkişinin Sorumluluğu

A.- Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu

Bilirkişilerin hukuki sorumluluğu HMK m.285'te düzenlenmiştir. Buna göre, bilirkişinin kasten veya ağır ihmali suretiyle düzenlemiş olduğu gerçeğe aykırı raporun, mahkemece hükme esas alınması sebebiyle zarar görmüş olanlar, bu zararın tazmini için Devlete karşı tazminat davası açabilirler. Bilirkişinin hukuki sorumluluğu açısından yerine getirdiği görevin niteliği ve hâkime yardımcı konumda bulunması dikkate alınarak, hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin düzenlemeyle aynı yönde hükümlere yer verilmiştir. Bu çerçevede tıpkı hâkimlerin sorumluluğunda olduğu gibi devletin birinci derecede sorumlu olması esası benimsenmiştir. Zira takdiri bir delil olsa da hükme etki edebilmesi, devletin temel üç erkenden birisi olan yargılamadaki

hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunup bulunmadığı iddiasına ilişkin olduğu, bu iddia konusunun ise yukarıda aktarılan mevzuat hükümleri kapsamında Bilirkişilik Bölge Kurulu'na incelenmesi gereken hususlardan olduğu anlaşıldığından, davacının (bölge kuruluna başvuru yapan davanın tarafı) başvurusunun incelenmeksizin reddine ilişkin dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu kararın doğrudan adı geçen bilirkişinin bilirkişilik yetki belgesinin iptali sonucunu doğurmayacağı, davalı idarece (Adalet Bakanlığı) yapılacak inceleme sonucuna göre işlem tesis edileceği de ağırdır”. Ankara 6. İdare Mahkemesi, 06.12.2018 tarih, E. 2018/1714 - K. 2018/2872.

¹⁷⁶ Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 63/3: "Bilirkişinin geçici veya sürekli olarak sicilden ve listeden çıkarılması ile bilirkişilik yapmaktan yasaklama kararına karşı (...) idari yargı yoluna başvurulması durumunda ayrıca yürütmeyi durdurma kararı verilmedikçe ilgili, bilirkişilik yapmaktan el çektilerle UYAP sistemindeki kaydı pasif hale getirilir”

konumu dikkate alındığında, bilirkişinin kamu adına böyle bir görev ifa ettiği söylenebilir. Şu hâlde bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin davaların Adalet Bakanlığı aleyhine açılması gerekir. Şayet devlet tazminat ödemek durumunda kalırsa, ilgili bilirkişiye ödeme tarihinden itibaren bir yıl içerisinde rücu eder (HMK m.285/2).

Devletin birinci derecede sorumluluğunu gerektirecek şekilde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen hukuki sorumluluk, bilirkişinin düzenlemiş olduğu rapordan kaynaklı zararlar ile sınırlıdır. Bunun dışında bilirkişinin yine görevinin gereğini yerine getirirken zarara sebebiyet vermesi söz konusu olabilir. Örneğin, incelemesi için kendisine teslim edilen tablonun üzerine çay dökmesi durumunda bir zarar ortaya çıkabilir. Ancak bu zararın giderilmesi için bilirkişiye bizzat dava açılması gerekir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunu gerektirecek sebepler de tıpkı hâkimlerin hukuki sorumluluğunda olduğu gibi sınırlı tutulmuş ve kusurun derecesi artırılmıştır. Buna göre devletin birinci derecede sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için öncelikle bilirkişinin kasten veya ağır ihmal sonucu, gerçeğe aykırı bir rapor hazırlamış olması gerekir. Vurgulamak gerekir ki raporun gerçeğe aykırı olması tek başına yeterli değildir. Örneğin, bilirkişi hafif ihmali sebebiyle gözden kaçırdığı bir detay yüzünden gerçeğe aykırı rapor vermiş olabilir. Bu durumda hukuki sorumluluk söz konusu olmaz. Ancak kasten - örneğin taraflardan birisinden temin etmiş olduğu menfaat sebebiyle veya tarafsızlığını göz ardı ederek bir taraf açısından ayrımcılık sonucunu doğuracak bir fiil ile - *veya ağır kusuru ile* - örneğin ilk görüşte uzman olmayan bir kimsenin bile fark edebileceği bir özelliği göremeyerek - gerçeğe aykırı bir rapor sunmuşsa, hukuki sorumluluk gündeme gelecektir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunun doğabilmesi için kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı bir rapor vermiş olması da yeterli değildir. Kasten gerçeğe aykırı rapor verilmiş olsa bile, mahkeme söz konusu rapora dayanarak hüküm kurmamışsa, hukuki sorumluluk doğmayacaktır. Hiç şüphesiz bilirkişinin disiplin sorumluluğu ve cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler hala uygulanabilir. Örneğin kasten gerçeğe aykırı rapor vermiş bilirkişinin, raporu hükme esas alınmasa bile, bu davranışı sebebiyle sicilden ve listeden çıkarılması kararı verilebilir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin açılacak davalarda görevli mahkeme HMK m.286'da düzenlenmiştir. Buna göre Devlet aleyhine açılacak olan tazminat davası, gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun ilk derece mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde, bu mahkemenin yargı çevresi içinde yer aldığı bölge adliye mahkemesi hukuk dairesinde; bölge adliye mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde ise Yargıtay ilgili hukuk dairesinde görülür. Devletin sorumlu bilirkişiye açacağı rücu davası ise, tazminat davasını karara bağlamış olan mahkemede görülür.

Sorumluluk davasının bölge adliye mahkemesinde görülmesi hâlinde, bölge adliye mahkemesi kararına karşı temyiz yoluyla Yargıtay'a başvurulabilir. Sorumluluk davasının doğrudan Yargıtay'ın ilgili dairesinde açılması hâlinde ise temyiz incelemesinin Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından yapılması gerekir (Yargıtay Kanunu m.15/3).

Bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı vermiş olduğu rapor hükme esas alınmış ve hüküm bu şekilde kesinleşmişse, HMK m.375/1 hükmü uyarınca yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilir.

B.- Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu

1.- Genel Olarak

Türk Ceza Kanunu'nun tanımlar başlıklı 6. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendine göre kamu görevlisi deyiminden, kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi anlaşılmaktadır. Bu kapsamda madde gerekçesinde de ifade olunduğu üzere bilirkişiler, bilirkişilik faaliyetinin icrası kapsamında kamu görevlisi olarak kabul edilmektedirler. HMK'nın 284. maddesinde de bilirkişinin kamu görevlisi olduğu ifade olunmuştur: “*Bilirkişi, Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisidir.*” Aynı hükme Bilirkişilik Yönetmeliği'nin 58. maddesinin birinci fıkrasında da yer verildiği görülmektedir: “*Bilirkişi, Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisidir.*”

Bu kapsamda bilirkişinin cezai sorumluluğu ile ilgili TCK'da karşımıza çıkabilecek suç tipleri aşağıda incelenecektir.

2.- Gerçeğe Aykırı Bilirkişilik Suçu

TCK m.276- “(1) Yargı mercileri veya suçtan dolayı kanunen soruşturma yapmak veya yemin altında tanık dinlemek yetkisine sahip bulunan kişi veya kurul tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı mütalaada bulunması halinde, üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.”

Bilirkişilerin cezai sorumluluğuyla ilgili ele alınacak ilk düzenleme, gerçeğe-aykırı bilirkişilik suçunu düzenleyen TCK'nın 276. maddesinin birinci fıkrasıdır. Bu suç tipini aşağıda incelenecek diğer suç tiplerinden ayıran farklılık, bu suçun yalnızca bilirkişiler tarafından işlenebilecek olmasıdır.

Maddenin birinci fıkrasına göre, yargı mercileri veya suçtan dolayı kanunen soruşturma yapmak veya yemin altında tanık dinlemek yetkisine sahip bulunan kişi veya kurul tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı mütalaada bulunması halinde üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bu kapsamda maddede belirtilen “gerçeğe aykırı mütalaa” kavramının doğru anlamlandırılması gerekmektedir. Madde gerekçesinde, bilirkişinin kendi değerlendirmesine göre vereceği mütalaanın sadece hatalı olmasının, kastın bulunmaması halinde suç oluşturmayacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda bilirkişinin verdiği raporun mahkeme tarafından beğenilmemesi veya önceki bilirkişi raporundan farklı sonuçlara varılması veya dosyanın yeni bir bilirkişiye verilmesi gibi durumlarda doğrudan bu suçun oluştuğundan bahsetmek mümkün değildir. Zira bu suçtan bahsedebilmek için her şeyden önce bilirkişinin verdiği raporun gerçeğe aykırı olması gerekmektedir; gerçeğe aykırılıktan kastedilmek istenen ise, olanı, olduğundan farklı göstermek, gerçeği bilinçli olarak değiştirmek, gizlemek şeklinde düşünülmelidir¹⁷⁷.

Bu suç tipi, sırf hareket suçudur¹⁷⁸. Başka bir deyişle gerçeğe aykırı bilirkişi raporu düzenlenmesi suçun oluşması bakımından yeterli olup bu raporun savcı veya hâkim tarafından dikkate alınması gibi başkaca bir şart gerekmemektedir.

¹⁷⁷ Tanrıver, *Bilirkişilik*, s.167.

¹⁷⁸ Özbek, Veli Özer, “*Türk Hukukunda Bilirkişinin Ceza Sorumluluğu*”, CHD, Aralık 2018, Yıl: 13, Sayı: 38, s.17.

Bahse konu suç tipinin soyut tehlike suçu¹⁷⁹ olduğu da söylenebilir¹⁸⁰. Başka bir ifadeyle savcı veya hâkim, bilirkişinin sunduğu raporun gerçeğe aykırı olduğunu fark edip bir başka bilirkişi görevlendirmesi yoluna gitmiş olsa bile bu suçun oluştuğu söylenebilecektir.

Bu suçun oluşabilmesi için bilirkişinin, gerçeğe aykırı rapor düzenlediğini bilmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle bu suç yalnızca kasten işlenebilir, taksirle işlenebilmesi mümkün değildir. Bilirkişi mesleki tecrübesi ve deneyiminin fazla olmamasından veya gerekli dikkat ve özeni göstermediğinden dolayı yanlış bir rapor düzenlemiş olsa bile bu suçun oluşmadığı söylenebilecektir.

Gerçeğe aykırı bilirkişilik suçu aslında özel bir sahtecilik suçu niteliğinde olduğundan, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor düzenlemesi aynı zamanda resmî belgede sahtecilik suçunun da oluşacağını düşündürse de TCK m. 276'daki düzenlemenin, resmî belgede sahtecilik suçunu düzenleyen TCK m.204'e göre özel bir düzenleme olduğu dikkate alındığında, bilirkişinin cezai sorumluluğu bakımından yalnızca TCK m.276'ya gidilmesi gerekecektir¹⁸¹.

3.- Bilirkişilerin İşleyebilecekleri Diğer Suçlar

Daha önce de ifade edildiği üzere, bilirkişi, kamu görevlisi olduğundan bahisle, TCK'daki failin kamu görevlisi olabileceği ifade edilen birçok suç tipinin de faili olabilir. Bu kapsamda bilirkişilerin gerçeğe aykırı bilirkişilik suçundan başka diğer bazı suç tiplerinin de faili olabilmeleri mümkündür.

Aşağıda bu suç tiplerine kısaca değinilecektir.

Görevi kötüye kullanma: Uygulamada bilirkişilerle ilgili başlatılan ceza soruşturmalarında birinci sırada TCK'nın 257. maddesinde düzenlenmiş bulunan **görevi kötüye kullanma suçu** gelmektedir.

¹⁷⁹ Tehlike suçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, Uğur, “*Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları*”, TAAD, Yargıtay Başkanı İsmail Rüştü Cirit'e Armağan, Ocak 2020, Sayı: 41, Yıl: 11, s.27 vd.

¹⁸⁰ Özbek, *Ceza Sorumluluğu*, s.17.

¹⁸¹ Özbek, *Ceza Sorumluluğu*, s.13, 22.

Görevi kötüye kullanma suçu, genel, tali ve tamamlayıcı bir suç tipidir. Suç tipinin bu özelliğine, maddede “kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında” ifadesiyle işaret edilmiştir. Buna göre görevi kötüye kullanma suçu, kamu görevlisinin görevinin gerekleriyle bağdaşmayan fiili başkaca suçları oluşturmadığı durumlarda uygulama kabiliyeti bulabilecektir. Bu nedenle bu suç tipi “ikame hüküm/tamamlayıcı suç” olarak nitelendirilmektedir. Kamu görevlisi olan bilirkişinin, görevinin gereklerine aykırı davranışı sebebiyle cezalandırılabilmesi için kanun koyucu somut olayda kişilerin mağduriyetine, kamunun zararına neden olunmasını veya kişilere haksız bir menfaat sağlanmış olmasını aramıştır. Bu şartların hukuki niteliği öğretide tartışmalı olmakla birlikte¹⁸², öğretideki ağırlıklı görüş ve Yargıtay, bu şartları netice olarak kabul etmektedir.

- Başka bir ifadeyle, görevi kötüye kullanma suçunun tamamlanabilmesi için maddede öngörülen seçimlik neticelerden en az birisinin somut olayda gerçekleşmiş olması şarttır.

Bu seçimlik neticelerden hiçbiri somut olayda gerçekleşmemiş ise görevi kötüye kullanma suçunun varlığından bahsedilemeyecektir. Örneğin bilirkişinin raporunu mahkemece belirlenen süre içerisinde sunmaması nedeniyle tutuklu yargılanan sanığın daha fazla süre cezaevinde tutuklu olarak özgürlüğünden mahrum kaldığının düşünüldüğü bir olayda, görevinin gereklerine aykırı davranan bilirkişinin bu fiilinin sanığın mağduriyetine, kanunun ifadesiyle kişilerin mağduriyetine neden olacağı tartışmasız olduğundan görevi kötüye kullanma suçunun gerçekleştiği söylenebilecektir. Görevi kötüye kullanma suçu kasten işlenebilen bir suçtur, başka bir ifadeyle bu suçun taksirli şeklinin cezalandırılabilmesi mümkün değildir. 257. maddenin birinci fıkrasında görevi kötüye kullanma suçunun kasten işlenen şekli, ikinci fıkrasında ise ihmal suretiyle işlenen şekli düzenlenmiş olup, bu iki düzenleme arasındaki tek fark verilecek ceza noktasındadır.

Göreve ilişkin sırrın açıklanması: Konuyla ilgili karşımıza çıkan bir diğer suç tipi ise TCK'nın 258. maddesinde düzenlenen **göreve ilişkin sırrın açıklanması** suçudur. Bu kapsamda bilirkişinin, göreviyle ilgili olarak incelediği dosya kapsamında gizli kalması gereken hususları açıklaması,

182 Tartışmalar için bkz. Ersoy, *Cezalandırılabilme*, s.236-240.

yayınlanması veya bunlardan başkasının bilgi edinmesini kolaylaştırması bu suç tipini oluşturacaktır. Bilirkişinin görevi sırasında edindiği sırları görevi sona erdikten sonra da açıklamaması gerekmektedir.

Kamu görevlisinin suçu bildirmemesi: Bilirkişilerin işleyebilecekleri bir diğer suç tipi de TCK'nın 279. maddesinde düzenlenen, **kamu görevlisinin suçu bildirmemesi** suçudur. Kamu görevlisi olan bilirkişi, görevini yaptığı sırada ve göreve ilişkin olarak bir suçun işlendiğini öğrendiği takdirde bunu yetkili makamlara (Cumhuriyet başsavcılığı, mahkeme, kolluk vs.) bildirmekle yükümlüdür.

- Örneğin, asliye ticaret mahkemesi tarafından davalı şirketin ticari defterlerini incelemekle görevlendirilmiş bir bilirkişi, incelemesi sırasında davalı şirketin sahte fatura kullandığını öğrenmiş olursa, bu durumu yetkili makamlara bildirmek zorundadır, aksine bir davranış bilirkişinin TCK m.279 uyarınca cezalandırılması sonucunu doğurabilecektir.

Zimmet ve İrtikap: Bilirkişiler TCK m.247'de düzenlenmiş bulunan **zimmet suçunu** da işleyebilirler.

- Örneğin, incelemesi için verilmiş bulunan değerli bir yüzüğü satan bilirkişinin gerçekleştirdiği fiil zimmet suçunu oluşturacaktır.

Benzer şekilde bilirkişiler TCK'nın 250. maddesinde düzenlenmiş bulunan **irtikap suçunun** da faili olabilirler.

- Örneğin, bilirkişi olarak görevlendirildiği dosyada taraflardan birine ulaşır şu kadar paranın kendisine verilmemesi halinde raporunu vermeyi geciktireceğini veya raporu haklı olmalarına rağmen aleyhlerine yazacağını söyleyerek menfaat temin eden bilirkişi irtikap suçunun faili olacaktır.

Rüşvet: Bilirkişiler TCK'nın 252. maddesinde belirtilmiş olan **rüşvet suçunun** da faili olabilirler. Ayrıca söz konusu maddenin yedinci fıkrasında, rüşvet alan veya talebinde bulunan ya da bu konuda anlaşmaya varan kişinin bilirkişi olması halinde verilecek cezanın üçte birden yarı oranında artırılacağı da öngörülmüştür.

- Şayet bilirkişi, davanın taraflarından birinden, gerçeğe aykırı rapor vermek için rüşvet alır ve bu doğrultuda hazırladığı gerçeğe aykırı raporu mahkemeye sunarsa burada gerçek içtima hükümleri uyarınca bilirkişinin hem rüşvet suçundan hem de gerçeğe aykırı bilirkişilik suçundan dolayı ayrı ayrı cezalandırılması gerekir.

Gizliliğin ihlali: CMK'nın 157. maddesinde soruşturma evresindeki usul işlemlerinin gizli olduğu hükmüne bağlanmıştır. Gizliliğe aykırı davranılmasının yaptırımı ise TCK'nın 285. maddesinde düzenlenmiştir. **Gizliliğin ihlali suçunu** düzenleyen 285. maddeye göre, soruşturmanın gizliliğini alenen ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Maddenin dördüncü fıkrasına göreyse, maddede sayılan suçların kamu görevlisi tarafından görevinin sağladığı kolaylıktan yararlanılarak işlenmesi halinde ceza yarısına kadar artırılır. Bu kapsamda soruşturma evresinde görevlendirilen bilirkişi, bu evrede alınan ve gizli kalması gereken kararların ve bunların gereği olarak yapılan işlemlerin gizliliğini alenen ihlal edecek olursa, bu suç uyarınca cezalandırılabilir¹⁸³.

Kişisel verileri kaydedilmesi ile hukuka aykırı olarak verilmesi: Bilirkişilerin işleyebilecekleri bir diğer suç tipi ise kişisel veriler kapsamında karşımıza çıkmaktadır. Buna göre bilirkişi, kendisine teslim edilen dosya ve diğer evraklardan edindiği kişisel verileri hukuka aykırı olarak kaydederse TCK m. 135 uyarınca **kişisel verilerin kaydedilmesi suçunu** işlemiş olur.

Şayet elde ettiği bu kişisel verileri hukuka aykırı olarak bir başkasına verirse TCK m.136 uyarınca **kişisel verileri hukuka aykırı olarak verme suçunun** faili olur. Bilirkişi daha önce de ifade edildiği üzere kamu görevlisi kabul edildiğinden, TCK m.137 uyarınca TCK m.135 ve m.136 uyarınca verilecek cezalarda yarı oranında artırım yoluna gidilecektir.

Suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme: Bilirkişilerin işleyebilecekleri son suç tipi ise TCK'nın 281. maddesinde düzenlenmiş bulunan, **suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme suçudur**. Buna göre bilirkişi savcılık veya mahkemece kendisine teslim edilen delilleri, gerçeğin meydana çıkmasını engellemek amacıyla yok eder, siler, gizler, değiştirir veya bozarsa, altı aydan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Maddenin ikinci fıkrasına göre bu suçun, kamu görevlisi olan bilirkişi tarafından göreviyle bağlantılı olarak işlenmesi halinde verilecek ceza yarı oranında artırılacaktır.

- Örneğin, cinayet suçunun en önemli delili olan tabancanın üzerindeki parmak izlerini incelemek üzere görevlendirilmiş olan bilirkişinin, gerçeğin

ortaya çıkmasını engellemek için tabancanın üzerindeki parmak izlerini silmesi bu suçu oluşturacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNİN USUL VE
ESASLARI

GİRİŞ

Bilirkişi incelemesi yargısal faaliyetin tam merkezinde yer almaktadır. Çünkü toplumsal yaşam içinde, kişiler arası ilişkiler, her geçen gün bir öncekine göre, daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Bunun sonucu olarak, kişiler arası uyumsuzlukların içerik ve niteliği de ister istemez karmaşık bir görünüm arz edebilmektedir.

İşte bu durum, pek çok uyumsuzluğun çözümünün özel ve teknik bilgiyi gerektirmesine ve nihayetinde, bilirkişi incelemesine başvurunun da kaçınılmaz olmasına yol açmaktadır¹.

İnsanlık alemi, gelişimi içerisinde pek çok ispat aracını denemiş ve uygulamıştır. İnsanlık, bir ispat aracı olarak, tanığın önemini kavramış, yerine göre ikrarı (olaya ilişkin kabulü) elde etmek amacıyla işkenceyi dahi kabul edebilmiş, nihayetinde senedi (belgeyi) ve onun sağladığı güveni keşfedebilmiştir. Ancak sanayi devriminin ve tekniğin ilerlemesiyle birlikte, 19. yüzyıldan sonra, ön plâna çıkan ispat vasıtası, bilirkişi incelemesi olmuştur. Bu yüzden, modern dünyanın ispat aracı bilirkişi incelemesidir^{184 185}.

Bu incelemeyi yerine getirmekle görevlendirilen bilirkişi, hukukî niteliği itibarıyla, geçici nitelikte bir hâkim (mahkeme) yardımcısıdır¹⁸⁶. Buna karşılık, ispat faaliyeti bakımından esas olan, bilirkişinin kendisi değil, bu bilirkişi tarafından yerine getirilen inceleme, onun tarafından sunulan görüş ve değerlendirmelerdir. Bu çerçevede bilirkişi incelemesi, Kanunlarda takdiri bir delil, yani ispat aracı olarak düzenlenen bir inceleme yöntemidir.

Bu inceleme yöntemi tarafların üzerinde uyumsuzluk yaşadığı, fakat hukukun dışında kalan, özel veya teknik bilgiyi yani uzmanlık bilgisini gerektiren bir meseleyi konu edinebilir. Bu mesele hukukun dışında kalan olaylara, süreçlere veya durumlara ilişkin olduğundan, onu, bir olgu meselesi veya

184 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.46 vd.; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, s.571 vd.

185 Jeuland, Emmanuel, "Expertise", *Dictionnaire de la justice*, Paris 2004, s.503- 510.

186 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.112 vd.; Ceza muhakemesi bakımından bkz. Öntan, s.25-26. Ayrıca bakınız. Leclerc, Olivier, *Le juge et l'expert, Contribution à l'étude entre droit et la science*, Paris 2005, no.393, s.302.

maddi mesele olarak adlandırırız. Nihayetinde hukuku bilmek hâkimin (mahkemenin) görevidir. Hatta hâkim, hukukun uzmanı olup görevlendirildiği konuda mesleği gereği hukukun bilirkişisidir.

Bu çerçevede takip eden alt başlıklar altında ilk olarak, bilirkişi incelemesinin konusu ve bu incelemeye başvuru usulü üzerinde durulacaktır. Bunu takiben bilirkişinin ne şekilde görevlendirileceği ve bilirkişi incelemesinin yapılması süreci ele alınacaktır.

§1.- Bilirkişi İncelemesinin Konusu ve Bilirkişi İncelemesine Başvuru

I.- Bilirkişi İncelemesinin Konusu

A.- Genel Olarak

Bilirkişi incelemesine çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir durumda başvurulması gerekmektedir. Bu aynı zamanda hukuki meselede bilirkişi incelemesine başvurulamayacağı anlamına da gelir.

Hâkim veya Cumhuriyet savcısı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından hukuki bilgisine istinaden seçilmiş, önüne gelen uyumsuzluğu hukuki bilgisiyle çözebileceğine güvenilmiş, yazılı bir sınavı ve mülakatı başarıyla geçerek görev yapan kişidir. Şayet bu kişi hukuki bir konuda veya genel hayat tecrübesiyle çözebileceği bir konuda bilirkişi incelemesine başvurursa, kendisine tevdi edilen görevi yapmamış, ötesi, bu görevi bir üçüncü kişiye devretmiş olur.

Burada devredilen şey basit bir meselede görüş almak değildir. Hâkim, hukuki konuda bilirkişi incelemesine gittiği her bir durumda, aslında yargılama yetkisini bir üçüncü kişiye yani bilirkişiye devretmiş olmaktadır. İşte tam da bu yüzden bütün modern hukuk sistemleri, hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvurulmasını yasaklamıştır.

Hangi hususların özel ve teknik bilginin hangilerinin ise hukuki bilginin konusunu oluşturduğunu anlayabilmemiz, bilirkişinin yargılama faaliyetinin neresinde olduğunu bilmemizden geçmektedir.

Öte yandan dile getirdiğimiz bu yasak, sadece hâkimler (veya Cumhuriyet savcıları) özelinde değildir. Bilirkişinin de görevinin kapsam ve sınırlarını iyi bilmesi, buna göre hareket etmesi gerekmektedir.

B.- Yargılama Faaliyetinde Bilirkişi İncelemesinin Yeri

Dava olarak adlandırdığımız şey, yasa yollarına, yani mahkemeye başvurulmasıdır. Bu başvuru mahkeme tarafından incelemeye değer bulunduğunda, yargılama gerçekleşir. Yargılama sürecinin sonunda ise mahkeme bir sonuca varır. Bu sonucu hüküm olarak adlandırırız.

Hüküm, mahkemenin uyuşmazlığın esası yani işin doğrusu hakkında verdiği karardır. Bu karar yargılama sürecinin bir ürünü, bu sürecin bir sonucudur. Davaya bakan hâkimin bu hükme ulaşmak yönünde gösterdiği çaba esas itibarıyla bir akıl yürütme ve nihayetinde bir sonuca varma çabasıdır¹⁸⁷.

Bahsettiğimiz süreçte hâkim başta iki önerme ile karşı karşıyadır. Hâkimin akıl yürütmesi sonucunda bu iki önermeden bir sonuç yani hüküm doğacaktır: Bunlardan birincisi, uygulanacak soyut hukuk kuralıdır, yani büyük önermedir. Örneğin, Türk Borçlar Kanunu'nun 49. maddesi: *Kusurlu ve bu- kuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür.* Bunlardan ikincisi küçük önerme olup iddia edilen hayat olayıdır. Bunlar uyuşmazlık konusu somut vakıa iddialarıdır. Örneğin, *o mala zarar verilip verilmediği, hastanın gerektiği gibi tedavi edilip edilmediği, binanın inşasında uygun malzemenin seçilip seçilmediği ve benzeri...*

İşte bir üst paragrafta yer verdiğimiz hayat olayı hakkındaki iddia gerçekten akla uygun ispatlanmış (sabit görülmüş) ve bu sebeple doğru kabul edilebilecek ise büyük önerme bu noktada uygulama alanı bulabilecektir.

Bu altlama faaliyetinin sonucundaki çıkarım yani hüküm ise kendisini şu şekilde gösterebilecektir: Örneğin, “davacının aracına, davalının fiili

187 Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Sivrihisarlı, Ömer, *Hukuk Yargılamasında Maddi Hukuka İlişkin Temyiz Nedenleri ve Yargıtay Denetiminin Kapsamı*, İstanbul 1978, s.19 vd.; Gürdoğan, Burhan, *Özel Hukuk Alanında Maddi Hukuk ve Yargılama Usulü Yönünden Yargıcnın Takdir Hakkının Yargıtayca Denetlenmesi*, Deneme. Ankara 1967; Leclerc, no.97, s.80 vd.; Dalbignat-Deharo, Gaelle, *Vérité scientifique et vérité judiciaire en droit privé*, Paris 2004, no. 36, s.49 vd.

sebebiyle zarar verildiği sabittir. Araçtaki zararın 50.000 TL olduğu tespit edilmiştir. Türk Borçlar Kanunu'nun 49. madde hükmü uyarınca, davalının davacıya 50.000 TL ödemesine karar verilmiştir" gibi...

Elbette bu akıl yürütme faaliyetinin geçerliği içeriğindeki önermelerin (öncüllerin) mantık kurallarına bağlılığı ile sağlanmaktadır. Yukarıda verdiğimiz örnek çerçevesinde somut zarar verildiği iddiasının ortaya konulması, delillerin mahkemeye gösterilmesini ve ibrazını gündeme getirir.

Şayet bu vakıa sabit (ispatlanmış) görülürse, hâkim, bu vakıanın bir haksız fiil teşkil ettiğini belirtecek yani artık var olduğuna kanaat getirdiği bu vakıayı hukuki olarak nitelendirecektir. Nitekim hâkim çıkarımda bulunup, hüküm olarak ifade ettiğimiz sonucu taraflara bildirdiği zaman, verdiği kararın gerekçesinde, bu hükme hangi sebepler ile ulaştığını açıklayacaktır. Aksi durumda, hâkim, küçük önermeyi yani vakıayı sabit görmediği takdirde, davacının davasını, yine bu sonucun gerekçesini göstererek reddedecektir.

Aslında bu aşamaların tümünde maddi meseleyi meydana getiren vakıalar ve bunlar ile hukukî mesele arasında bağlantıyı kurup da çözüme ulaşacak kişi hâkimdir. Ne var ki hukuk kuralının uygulanmasını sağlayan somut vakıaların ortaya koyulması, bu vakıaların özel ve teknik niteliği gereği bazen güçlük arz eder. İşte bu aşamada hâkimde var olan eksiklik, bilirkişi tarafından giderilmektedir.

Ancak bu noktada unutmamamız gereken şey şudur: Bilirkişi, küçük önermenin içeriğini oluşturan ve usulüne uygun şekilde ileri sürülmüş hususları objektif şekilde açıklamakla yetinir. Bilirkişi, hâkimin yaşam olayını anlamasını, algılamasını sağlar. Bilirkişi incelemesi bakımından özel bilgi hukuki veya genel yaşam tecrübeleri ile edinilebilecek bilginin dışında kalan herhangi bir bilgidir. Çünkü bundan sonrası, küçük önermenin büyük önerme ile ilişkisini kurmak ve sonuca gitmek mahkemenin işidir. Nitekim hâkim, görevi gereği bilirkişi tarafından maddî vakıanın tespit edilmesinden veya buna ilişkin değerlendirmeden sonra onu hukukî bakımından nitelendirmektedir.

Dile getirdiğimiz bu hususlar ilk bakışta son derece basit gözükabilir. Ne var ki karmaşık birtakım olayların iç içe geçtiği bir davada, küçük önerme de karmaşık bir görünüm arz edebilir. Bu yüzden hâkim bilirkişiyi görevlendirirken bilirkişinin görev sınırlarını dikkate almalı; inceleme konusunun

kapsam ve sınırlarını iyi çizmeli, cevaplanması istenen soruları doğru ve eksiksiz bir şekilde belirlemeli ve böylece bilirkişi de görevini yerine getirirken görev sınırlarının ne olduğunun bilinciyle hareket etmelidir.

C.- Bilirkişi İncelemesinin Konusu Olarak Özel ve Teknik Bilgi

Bilirkişilik Kanunu m.2/1-b hükmü bilirkişiyi genel olarak çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüş vermesi için başvurulacak kişi biçiminde tanımlamaktadır. Nitekim HMK m.266/1 ile CMKm.63/1 hükümleri de çözümü hukukun dışında kalan, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişi incelemesine başvurulacağını öngörmektedir.

Gerek HMK m.266 gerek CMK m.63 hükümleri uzmanlığı gerektiren bu özel ve teknik bilginin hukuk dışı bilgi olmasına vurgu yapmaktadır. O hâlde burada Kanunlarımızda özel veya teknik bilgi olarak kastedilenin ne olduğu üzerinde de durmamız uygun olur.

Kısaca, *özel bilgid*en anlaşılması gereken şey, hukuk dışı olmak kaydıyla, bir bilim dalının araştırıp ortaya koyduğu bilgi veya *deneysel (ampirik)* bilgidir.

Bilirkişi incelemesinin konusu ve içeriğini tarif edebilmeye daha elverişli olan bilgi ise teknik bilgidir. Bu bilgi genel olarak “pozitif bilimlerin verilerini uygulamaya yeterli bilgi” biçiminde tarif edilmektedir. Biraz daha ayrıntılı şekilde, teknik bilgi, sanat, bilim, meslek dalında kullanılan yöntemler veya somut birtakım bilimlerden elde edilen verileri uygulama, bunların yolu, becerisi ve yöntemleridir¹⁸⁸.

Son tahlilde teknik bilgi ile hem bilim dallarının verilerini uygulamaya ilişkin bilgiyi ve teknik standartları hem de sanat kavramının günlük kullanımına karşılık gelen maharet ve hüneri anlamamız gerekir. Yani mühendisliğe veya hekimliğe dair teknik yahut tıbbî standartlar ne kadar teknik kavramının içindeyse heykeltıraşlığa, hatta özel bir meslek alanına, örneğin çiçekçiliğe ilişkin bir bilgi de o ölçüde teknik bilgi kavramının içine dâhildir. Bu bağlamda bilirkişi incelemesinin konusunu, kural olarak bir uygulama

188 Bkz. TDK Sözlüğü. Açıklamalar için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.135 vd. Ceza muhakemesi özelinde bkz. Öntan, s.47 vd.

bilgisinin oluşturması doğalıdır. Çünkü bilirkişi çözümü uzmanlığını gerek-tiren teknik bir mesele hakkında görevlendirildiğinde, pratik bir amaç için sahip olduğu bilimsel bilgiyi ortaya koymaktadır. Bu husus Yargıtay'ın bazı kararlarında da karşılık bulmaktadır¹⁸⁹. Bilirkişi incelemesi bakımından işin doğası gereği, bir uygulama bilgisine (pratik bilgiye) ihtiyaç duyulacaksa da istisnai de olsa bilimsel bilginin bizzat kendisine de ihtiyaç duyulması da mümkün olabilir.

Önemi gereği burada bir kez daha (biraz daha farklı örneklerle) belirtmek gerekir ki bilirkişi; uzmanlık alanına giren konuda mahkemeye üç farklı şekilde yardımcı olabilir:

- *İlk olarak, sahip olduğu bilimsel bilgiyi mahkeme ile paylaşır.* Örneğin, yeni doğan bir çocuğın mide ve bağırsaklarının doğumdan yaklaşık altı saat sonra hava ile dolacağı gibi.
- *İkinci olarak, uzmanlığı vasıtasıyla edindiği ve konu hakkında sahip olduğu özel bilgileri mahkeme ile paylaşır.* Örneğin, ölü olarak doğmuş bebeğin midesinde hava bulunmadığı gibi.
- *Üçüncü olarak bilirkişi, somut olayda, uzmanlık alanına dayanarak tespit ettiği hususları mahkeme ile paylaşır.* Örneğin, çocuk, doğumdan sonraki ilk altı saat içerisinde öldürölmüştür gibi¹⁹⁰.

Ancak unutmamamız gerekir ki bu uzmanlık bilgisini ister özel ister teknik bilgi altında değerlendirelim, bu bilginin bir bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturması bakımından belirleyici olan unsur söz konusu bilginin hukuk dışı olmasıdır.

189 Örneğin Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin vermiş olduğu bir karar bu anlamda dikkat çekici-dir. Kararda önemli olanın genel bilimsel bilgi değil, onun somut olay bakımından değerlendirilmesi hususuna işaret edilmektedir: "„ Bilirkişiler de dava konusu istasyondaki öl-ğümlerin yönetmelikteki limitlerin altında olduğunu; ancak, uzun sürede insan sağlığı için tehlikeye yarattığını ve yerleşim yerlerine uzakta kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Verilen şu bilimsel açıklamalar itibariyle tek başına ölçüm sonuçlarının düşük olması, zarar doğurmayacağı anlamına gelmez. Davatılar tarafından somut olayla ilgili bulunan raporların aksini belirttiği iddiasıyla sunulan bilimsel düşünceler genel bir nitelik taşıyıp, doğrudan somut olayla ilgili bulunmadığı gibi, bu konuda aksi düşünceleri içeren görüşler olarak düşünölmemelidir. Bu bakımdan davalıların sunduğu yazılardaki belirlemeler genel bir nitelik taşıyıp somut olaya özgü bir içerik taşımadığından bunlara da itibar edilmemesi doğrudur." 4. HD, 29.1.2004, 16434/971 (LegalBank).

190 Roxin, §27 Kn.1.

Sonuç olarak bilirkişi incelemesi özelinde, özel ve teknik bilgi ile anlaşılması gereken şunlardan ibarettir:

- Bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturan **bilgi uyumsuzluğun çözümü bakımından duyulan ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte olmalıdır.** Söz konusu bilgiyi özel veya teknik bilgi olarak adlandırabildiğimiz sürece bilginin kaynağı aslında o kadar da önemli değildir: Bu bilgi teknik, bilimsel, sanatsal, deneysel, yöresel, kısacası hâkimin ihtiyaç duyduğu herhangi bir bilgi olabilir.
- Ancak **bu özel uzmanlık bilgisi hukuki bilginin dışında kalmalıdır.**
- Öte yandan bu bilgi ortalama bir insanın (hâkimin) genel hayat tecrübesiyle sahip olabileceği bilgiyi aşan bir uzmanlık bilgisi olmalıdır.

Nitekim, HMK m.266 ile CMK m.63 hükümlerinde özellikle vurgulandığı gibi hâkim, genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözemeyeceği konularda bilirkişi incelemesine gidebilir. Buna karşılık hâkim veya Cumhuriyet savcısı somut uyumsuzluğu genel yaşam bilgisi veya tecrübesiyle çözebilecek durumda ise bilirkişi incelemesine başvuramaz. Nitekim hâkimin veya savcının herkes tarafından bilinebilecek genel bir tecrübe kuralı konusunda bilirkişi incelemesine başvurmaktan da zaten kaçınması gerekir.

Ancak uyumsuzluğun çözümü için genel yaşam bilgisi veya tecrübesi yeterli olmadığı takdirde, uyumsuzluk konusu özel veya teknik bilgiyi gerektirdiğinde, ilgili Kanun hükümleri açık bir şekilde bilirkişi incelemesine başvurulacağını vurgulamaktadır.

Buna karşılık, hâkim veya Cumhuriyet savcısı, ilgili uzmanlık bilgisine sahip olduğu düşüncesi veya iddiasında olsa dahi, bilirkişi incelemesine başvurmaktan kaçınıp, ***sahip olduğuna inandığı bu uzmanlık bilgisini somut uyumsuzluğun çözümü için kullanamaz.***

Bir defa böyle bir durumda, sahip olunduğu düşünülen uzmanlık bilgisinin sağlıklı bir şekilde denetlenebilmesi pek de mümkün değildir.

- Bir kişinin bilirkişi sıfatıyla uzmanlık bilgisinden yararlanılabilmesi için bu kişinin ilgili alanda fiilen en az beş yıl çalışması, kural olarak bilirkişilik temel eğitiminden geçmesi, üstelik sahip olduğu uzmanlık bilgisinin listesine kaydolacağı bilirkişilik bölge kurulu tarafından da doğrulanması gerekmektedir. ***Hâkimin veya Cumhuriyet savcısının hukuk fakültesine***

başlamadan önce veya sonrasında hemşirelik veya tıp yahut mühendislik ve sair bir bölümde okumuş olması, onu söz konusu alanın uzmanı yapmaz.

Öte yandan bilirkişi raporu sunulduğu vakit; bu rapor taraflara tebliğ edilmekte, taraflar bu rapora itiraz edebilmekte, hatta bilirkişiye duruşma sırasında sözlü olarak soru yöneltme imkânına sahip olabilmektedirler.

- Oysa hâkim kendisinde olduğuna inandığı bir uzmanlık bilgisini somut meselenin çözümü için kullandığı zaman görüşünün en iyi ihtimalle esas hakkındaki kararında taraflara bildirecektir. Böyle bir durumda, hâkim o konuda doktora düzeyinde uzmanlık sahibi olsa dahi, uyuşmazlığın taraflarının görüşü tartışma imkânı da zaten mevcut olmayacak, son tahlilde süreç gerek hukukî dinlenilme gerek ispat hakkına aykırı olacaktır.

Hâkimin kendisinde var olduğuna inandığı özel veya teknik bilgiyi kullanarak bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınması, kanun hükümleri çerçevesinde mümkün olmadığı kadar, bilirkişilik faaliyetinin doğasına da zaten aykırıdır.

Özel olarak bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğu: Hâkim bilirkişi incelemesine başvurup başvurmamak yani elindeki uyuşmazlığın özel veya teknik bilgiyi gerektirip gerektirmediği konusunda bir takdir yetkisine sahiptir. Ne var ki bazı kanun hükümleri, hâkimin çeşitli konularda bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınamayacağına, çünkü bu hâllerin çözümünün özel veya teknik bilgiyi gerektirdiğine işaret etmektedir. Biz de genel olarak bu hâlleri bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğu şeklinde ifade ederiz. Bu hâlleri hukuk yargısı ve ceza muhakemesi bakımından ikili bir ayırım altında değerlendirmek mümkündür.

Hukuk yargısında:

- ***Tıbbi konularda:*** Akıl hastalığına dayanılarak açılan boşanma davasında (TMK m.165) akıl hastalığının bir bilirkişi raporu ile tespit edilmesi zorunludur. Aynı şekilde gerek Türk Medeni Kanunu'nun çeşitli hükümlerinde (bkz. TMK m.436, 409 ve 474, ayrıca bkz. m.284), koruma amacıyla özgürlüğün kısıtlanması, akıl zayıflığı veya hastalığı sebebiyle kısıtlama kararı ve nihayet daha önceden verilmiş olan vesayet kararının kaldırılması talepleri üzerine, hâkimin kural olarak tıbbî bilirkişi incelemesine başvurması gerektiği düzenlenmektedir.

- Bunun dışında **soy bağma ilişkin davalar** bakımından HMK m.292 hükmü de açık şekilde bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğunu ve bu incelemeye katlanma yükümlülüğünü öngörmektedir. Buna göre herkes, soy bağının tespiti amacıyla gerçekleştirilecek kan ve doku incelemesine katlanmak zorundadır. HMK, bu hükmü aslında keşif icrasına ilişkin hükümlerden hemen sonra düzenlemiştir (HMK m.288 vd.). Ne var ki, soy bağının bahsedilen şekilde tespiti ancak tıbbi inceleme vasıtasıyla gerçekleştirilebilir. Sonuçta, burada hâkim tarafından yapılacak bir keşif icrasından ziyade, hâkimin bu tespit için başvurmak zorunda olduğu bir bilirkişi incelemesinden söz edilebilir.
- **Taşınmazlar konusunda:** Kamulaştırma Kanunu'nun (KK) m.10/5 hükmü uyarınca, davanın taraflarının bedel üzerinde anlaşamaması hâlinde, malın değerinin tespiti için bilirkişi incelemesine başvurulacağına açıkça işaret edilmektedir¹⁹¹.

Ceza muhakemesinde:

- **Para ve Devlet tarafından çıkarılan çeşitli değerler üzerindeki sahtelik iddialarında:** CMK m.73/1 hükmü uyarınca, para ve Devlet tarafından çıkarılan tahvil ve Hazine bonusu gibi değerler üzerinde işlenen sahtecilik suçlarında, el konulan para ve değerlerin, bunların asıllarını tedavüle çıkaran kurumların merkez veya taşra birimlerine incelettirilmesi gerekmektedir¹⁹².
- **Tıbbi konularda:** Hukuk yargısında olduğu gibi ceza muhakemesinde de tıbbi konuların pek çoğu nitelikleri gereği özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğinden bunlar hakkında bilirkişi incelemesine başvuru zorunlu tutulmaktadır:
 - Şüpheli (gözlem altına alınan kişinin) veya sanığın akli durumunun ve bu durumun kişinin davranışı üzerindeki etkisinin tespiti: CMK m.74/1 hükmü uyarınca, fiili işlediği yolunda kuvvetli şüphe olan şüpheli veya sanığın akıl hastası olup olmadığının, şayet bu kişi akıl hastası ise, ne zamandan beri hasta olduğunun ve nihayetinde bu durumun kişinin davranışları üzerindeki etkisini saptamak için, uzman hekimin, yani tıbbi

191 Bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğuna işaret eden diğer bazı hükümler için eser sözleşmesi bakımından bkz. TBK m. 474; hayvan satımı bakımından bkz. TBK m.224.

192 Ayrıca bkz. Öntan, s.61 vd.

bilirkişinin önerisi üzerine gözlem altına alınmasına karar verilmektedir.

- Şüphelinin, sanığın veya diğer ilgililerin beden muayenesi veya vücudundan örnek alınmasında yahut genetik incelemede: Ceza muhakemesinin konusunu oluşturan bazı davalar, beden muayenesini ve örnek alınmasını gerektirmektedir. Bu işlemlerin şüpheli veya sanık üzerinde yapılması CMK m.75 hükmünde, mağdur veya üçüncü kişiler üzerinde yapılması ise, CMK m.76 hükmünde düzenlenmektedir. Öte yandan, hukuk yargısında biraz üstte dile getirdiğimize benzer şekilde, bahsettiğimiz beden muayenesi ve örnek alınması sonucunda elde edilen veriler üzerinde genetik inceleme yapılması da gerekebilecektir (CMK m.78, 79)^{193 194}.
- Ölünün adli (dıştan) muayenesinin ve otopsisinin yapılmasında: Ölünün adli muayenesi ile kastedilen, ölünün dıştan muayenesi olup CMK m.86/3 hükmü uyarınca, bunun bir hekim (tıbbi bilirkişi) tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Otopsi de ölüm sebebini ortaya çıkarma amacına hizmet eden, ölünün dışarıdan ve içeriden muayenesi işlemi anlamına geldiğinden bu da bir tıbbi bilirkişi incelemesini gerektiren bir hâldir¹⁹⁵.

Bazı hâllerde ise ortada bilirkişi incelemesini zorunlu kılan açık bir kanun hükmü yoktur. Bununla birlikte Yargıtay pek çok kararında belli bir konunun özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğine (HMK m.266; CMK m.63), bu sebeple hâkimin o konularda bilirkişi incelemesine başvurmaktan kaçınamayacağına işaret edebilmektedir. Bazı örnekler aşağıdaki gibidir¹⁹⁵:

➤ Tıbbi konular:

193 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Öntan, s.67 vd. Öte yandan bir kadının beden muayenesi sözü konusu olduğunda, kadının isteği üzerine, bu muayenenin bir kadın hekim tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir (CMK m.77). Açıklamalar ve düzenlemenin eleştirisi için bkz. Öntan, s.78 vd.

194 Bkz. Öntan, s.82 vd. Öte yandan zehirlenme hâlinin olup olmadığı konusu da bilirkişi incelemesini gerektirir (CMK m.89).

195 Çok sayıda karar arasında bkz. YHGK; 14.11.2007, 292/270; 17.2.2010, 19-97/83; 23.11.2011, 12-740/685; 24.12.2014, 2208/1098; 1.3.2017, 2372/379; Y. 13. HD, 16.9.2003, 6060/10174; 6.12.2005, 11780/18059; Y. 1. HD, 15.9.2009, 5266/9175; 2.12.2008, 8398/12665; 15.10.2008, 8368/10306; 21. HD, 11.3.2013, 18372/4319; Y. 11. HD, 21.10.2004, 13396/10151 30.11.2015, 9896/12734; Y. 12. HD, 21.6.2012, 5541/21756; Y. 19. HD, 7.7.2014, 7800/12287; Y. 5. HD, 17.2.2014, 29409/3682.

- Ehliyetin veya ehliyetsizliğin (ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı veya akıl zayıflığının) tespiti,
- Bedensel zararın, fiziksel veya psikiyatrik bir rahatsızlığın tespiti,
- Yazı ve imzanın aidiyeti, sahtelik incelemesi
- Hesap uzmanlığını gerektiren hâller:
 - Bilanço, ticari defter veya hesaplar üzerindeki incelemeler
 - Bir şirket veya kooperatifin borca batık olduğunun tespiti¹⁶
 - Hasar miktarının tespiti,
 - Kira bedelinin tespiti

Kısaca; hukuk veya ceza hâkimi çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir durumla karşı karşıya kaldığına kanaat getirdiği takdirde bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınmamalıdır. Ancak unutmamak gerekir ki hâkimin bir hukuk kuralı veya mahkeme içtihatları sonucu bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğu altında olması, inceleme sonucu verilecek olan görüş veya raporun mahkemeyi bağlayacağı anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde bilirkişinin yapacağı inceleme de özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir diğer durumda yapılacak bilirkişi incelemesinden farklı bir nitelik taşımamaktadır.

Ç.- Bilirkişi İncelemesinin Sınırları ve Hukuki Konuda Bilirkişiye Başvuru Yasası

Bilirkişi incelemesinin konusunu bir hukukî meselenin oluşturması açık şekilde yasaktır. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışacağımız üzere, her şeyden önce hâkim veya Cumhuriyet savcısı hukukî mesele hakkında, her ne sebeple olursa olsun bilirkişi incelemesine başvuramaz. Ezcümle, bilirkişi de her ne suretle olursa olsun hukuki bir tespit veya değerlendirmede bulunamaz. Bir başka söyleyişle, bu yasağın muhatabı hem bilirkişiyi görevlendiren mercii hem bilirkişinin kendisidir.

1.- Yasağın Anlamı

Başta Bilirkişilik Kanunu olmak üzere gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu gerek Ceza Muhakemesi Kanunu, hukuki konuda bilirkişi incelemesine baş-

vurulmasını açıkça yasaklamıştır (bkz. BilK m.3/3; HMK m.266; CMK m.63). Buradaki temel sorun, neyin hukuki meselenin konusunu oluşturduğu neyin ise oluşturmadığıdır.

- Hukuk kavramının tüm boyutlarıyla tarifini verebilmek, böyle bir çalışmada mümkün değildir. Ancak konumuz açısından yeterli olacak şekilde hukuku, pozitif hukuk olarak yürürlükte bulunan hukuk kurallarının tümü; ideal hukuk olarak ise olması gereken hukuk ve nihayet, olan ve olması gereken hukuku belli bir yöntem içinde ele alıp açıklayan hukuk bilimi şeklinde tarif edebiliriz¹⁹⁶.

Hukuki nitelendirmede bulunmak, gerekli kuralı bulmak ve uygulama hâkimin görevidir. HMK m.33 hükmünde de açıkça ifade edildiği gibi hâkim, Türk hukukunu resen uygular. Dolayısıyla hukuk kuralının ispatına da gerek yoktur. Hâkimin hukuku resen uygulaması aynı zamanda hukukî meselenin hâkimin tekelinde olmasıdır¹⁹⁷.

Buna göre bilirkişiye;

- Uyuşmazlık konusu meseleye uygulanması gereken hukuk kurallarının araştırılması,
- Somut uyuşmazlığın hukuki boyutuyla tartışılması, nitelendirilmesi veya değerlendirilmesi görevi verilemez.

Hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvurulması yahut bilirkişi hukukî konuda görüş bildirmişse, bu görüşün hükümde yer alması yargılama yetkisinin devri anlamına gelir. Bilirkişi hukukî mesele hakkında görevlendirildiğinde, onun aslında bir şekilde uyuşmazlığı çözmekle görevlendirildiğini söylemek dahi mümkün hâle gelir. Any m.9 hükmü yargılama yetkisinin ancak bağımsız mahkemelerce kullanılabileceğine işaret

196 Bkz. Bilge, Necip, *Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavramları ve Kurumları*, 17. Bası, Ankara 2003, s.13, 26 vd.

197 Genel olarak bakınız: Üstündağ, Saim, *Medenî Yargılama Hukuku*, 7. Bası, İstanbul 2000, s.463; Alangoya, Yavuz, *Medenî Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanması İlişkin İlkeler*, İstanbul 1979, s.5, 95, 96 (özellikle dn. 6) vd.; Testu, François-Xavier, "Presentation generale", *L'expertise* (Dir.: M.-A. FrisonRoche ve D. Mazeaud), Paris 1995, s.3 vd., s.3; Jan- ville, Thomas, *La qualification juridique des faits*, T. II., Paris 2004, s.452; Lagarde, Xavier, *Reflexions critiques sur le droit de la preuve*, Paris 1994, no. 49, s.81.

etmektedir. Bu yüzden bilirkişiyi hukukî mesele hakkında görevlendirmek en başta bu düzenlemeye aykırılık teşkil eder¹⁹⁸.

Hukukî meselede bilirkişi incelemesine başvuru yasağı aynı cümlelerle BİHK m.3, HMK m.266 ve CMK m.63 hükümlerinde açık şekilde düzenlenmektedir. Buna göre genel bilgi veya tecrübeyle yahut hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz.

- Kanun koyucu bu yasağı biraz daha vurgulamak, onu kuvvetlendirmek istemiştir. Bu yüzden, hukukî mesele hakkında bilirkişi incelemesine başvurulması kadar, hukuk öğrenimi görmüş bir kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi de kural olarak yasaklanmıştır (HMK m.266; CMK m.63). Hukuk öğrenimi görmüş bir kişinin bilirkişi sıfatıyla görevlendirilmesi veya bilirkişi listeleri ile sicile kaydı, sadece hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelendirebildiği takdirde mümkün olabilecektir (bkz: BİHK m.10/4)¹⁹⁹.

Uzman görüşlerinin (mütalaaların) durumu: Hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvuru yasağı, sadece mahkeme tarafından tayin edilen bilirkişileri kapsamaktadır. Buna karşılık gerek hukuk gerek ceza muhakemesinin taraflarının, yargılama konusu ile ilgili olarak uzmanından bir bilimsel görüş almaları mümkündür (bkz. HMK m.293, CMK m.67/6).

Uzman görüşü sunulması da bir tür bilirkişilik faaliyetidir (taraf bilirkişiliği veya özel bilirkişilik). Ancak bu faaliyeti, mahkeme tarafından tayin edilen bilirkişinin yapacağı incelemeden ayırmak için uzman görüşü veya mütalaası terimleri kullanılmaktadır. Uygulamada uzman görüşü mahkemenin dikkatini, belli bir konuya veya mevcut bilirkişi raporunda yer alan eksikliklere çekmek için alınmaktadır. Uygulamada bir hukukçu tarafından hazırlanan raporlardan yararlanılması hem Türk hukukunda hem yabancı ülke hukuklarında bilinen ve uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem çerçevesinde sunulan görüşler de hukuki mütalaa olarak adlandırılır²⁰⁰.

198 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.178 vd.

199 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.179.

200 Narbay, Şafak/Özbay, İbrahim, “Türk Hukukunda Hukukî Mütalâanın Önemi ve Niteliği”, BATİDER, 2005, XXIII (2), ss.117 - 146; Ceza muhakemesi bağlamında bakınız: Ünver, Yener, “Türk Yargı Sistemine Bakış”, *Adalet Bakanlığı “Yargı Reformu Stratejisi”*

Mahkemenin bilirkişi incelemesine başvurmasından farklı olarak, bir uzmanından hukukî görüş alınması, hukukî meselede bilirkişi incelemesine başvuru yasağına aykırılık teşkil etmez. Çünkü bu uzmanın aslî işlevi, görüş verdiği tarafa yardımcı olarak, bilirkişi raporunu hükümden düşürmek ve bu sayede yeni bir rapor alınmasını sağlamak veya genel olarak ileri sürülen iddiaları kuvvetlendirmektir.

Yabancı hukuk kuralları: Vakıa ve hukuk ayrımı dâhilinde yabancı hukuk hukukî alana dâhildir. MÖHUK m.2 hükmü uyarınca hâkim gerektiği takdirde yabancı hukuk kuralını da resen uygular.

Ancak hukuki konuda bilirkişi görüşüne başvurma yasağının kapsamı yalnızca Türk hukukuyla sınırlıdır. Çünkü hâkimin aldığı eğitim, Türk hukuku ile sınırlıdır; yabancı hukuk kuralının kapsam ve içeriğini bilmek hâkimden beklenemez. MÖHUK m.2 hükmünde ifade edildiği gibi, taraflar hâkime söz konusu yabancı hukukun tespitinde yardımcı olurlar. Gerekirse hâkim bu kuralın içeriği konusunda bilirkişi incelemesine de gidebilir²⁰¹.

Yerel ve ticarî örf ve âdet kuralları: Örf ve âdet hukuku tamamlayıcı bir hukuk kaynağıdır. Bir örf veya âdetin uygulanması ve bu uygulamanın

Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu. Ankara 2008, ss.20 - 74; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.160 vd.

201 Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da yabancı hukukun tespitine ilişkin olarak bilirkişiye başvurulmasına ilişkin vermiş olduğu bir kararında; “Yukarıda yapılan açıklamalar ve yasal düzenlemeler ışığında somut olay değerlendirildiğinde; icra takibine konu belgenin yabancı dilde düzenlendiği ve muhatap banka yabancı olduğundan yabancılık unsuru içerdiği görülmektedir. Bu durumda mahkemece, özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğinden bu konuda bilirkişiden rapor alınmasında yukarıda belirtilen yasal mevzuata bir aykırılık bulunmadığı dikkate alınarak icra takibine dayanak belgenin 6102 Sayılı TTK’nın 820. maddesi gereğince imza edildiği ülke ile ödeme yerinin bulunduğu ülkenin hukuk mevzuatını ve dilini bilen Üniversitelerin Ticaret Hukuku kürsüsünden özellikle kambiyo hukuku alanında yetkin bilirkişiden, takibe dayanak belgedeki kayıtların kambiyo hukukundaki karşılıkları ile açıklanması amacıyla bilirkişi raporu alınması gerekmektedir. Ancak bilirkişi raporu alınmasından sonra hâkimin yukarıda belirtilen yasal mevzuat çerçevesinde, Türk kanunlar itilafı kurallarına göre yetkili olan yabancı hukuku resen araştırıp bulup yabancı unsurlu olay ve ilişkiye uygulamakla ödevlidir. Alınacak bilirkişi raporunun, MÖHUK’un 2. maddesinin 1. fıkrasına aykırı bulunmaması, **Türk mevzuatına ilişkin ve hukuki nitelendirme içermeyen nitelikte olması gerekir.**” ifadeleriyle yabancı hukuka ait bir belgenin, ilgili hukuk sisteminde hangi nitelikte olduğunun tespiti için bilirkişiyeye müracaat edilebileceği, ancak bilirkişi raporunda Türk mevzuatına ilişkin açıklama ve hukuki nitelendirme olmaması gerektiği belirtilmiştir. Karar için bkz. Yargıtay HGK, 26.03.2019, E. 2017/367, K. 2019/350, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası (erişim tarihi 19.05.2020).

zorunlu olduğuna ilişkin bir kanaat mevcutsa, bu durum örf ve âdet kuralının kabulü için yeterlidir²⁰². Hâkim bu kuralları da resen bulmak ve uygulamakla yükümlüdür. Ancak bunların içeriğini bilmesi kendisinden beklenemeyeceğinden başvuracağı yol, diğer bilgi edinme araçlarıyla birlikte bilirkişi incelemesi olacaktır²⁰³.

2.- Vakıa ile Hukukun Ayırt Edilmesi

Bir hukuk kuralının tespiti ile onun değerlendirilmesine ilişkin her türlü husus, hukukî meseleye ilişkinen, taraflar arasındaki uyumsuzluğun konusunu oluşturan vakıalar (olaylar, durumlar, süreçler) maddi meseleye dâhildir. Bu yüzden vakıa ile hukuku birbirinden ayırt etmek ilk bakışta kolaydır.

Ne var ki maddi meselenin kendisi karmaşık bir görünüm arz edebilir; birden fazla hayat olayı bir arada bulunabilir. Öte yandan vakıa ile hukuk arasındaki sınır, bazı hallerde belirsiz olabilir. Bu durum kullanılan bazı kavramların niteliğinden; hayat olaylarına, durumlara veya süreçlere hukuken sonuç bağlanmış olmasından, bunların bir hukuk kuralında anılıyor olmasından kaynaklanabilir. Ancak böyle bir durumda dahi, bilirkişinin görevinin nerede başlayıp nerede bittiğini tespit edebilmemiz, bazen güçlük arz etse de mümkündür²⁰⁴.

Örneğin Türk Medenî Kanunu, ehliyetin varlığını ayırt etme gücüne; ayırt etme gücünü ise yaş küçüklüğünün, akıl zayıflığının ve diğer bazı hâllerin bulunmamasına bağlamaktadır (bkz. TMK m.10, 13).

- Akıl zayıflığı veya ehliyetle ilişkin olarak bilirkişi incelemesine gidildiğinde, bu kişinin ayırt etme gücüne sahip olmadığı tespit edilmiş olmaktadır. Ayırt etme gücü olmayan bir kişinin evlendiğinden söz ettiğimizde, tıbbî bilirkişinin görevi, sarhoşluk, küçük olmama, akıl zayıflığının, hastalığının bulunmadığı gibi hususları tespit etmek veya değerlendirmektir.

202 Bkz. Oğuzman, Kemal/Barlas, Nami, *Medenî Hukuk*, 18. Bası, İstanbul 2012, s.108 vd., s.112 vd.; Nitekim Türk hukuku bakımından özellikle bakınız: Tanverdi, s.68 vd.; Sivrihisarlı, s. 36 vd.

203 Bkz. Tanverdi, s. 68 vd.

204 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s. 175 vd.

- Buna karşılık hâkimin işi, kendisine sunulan bu tespitler veya değerlendirmeler ışığında, bu kişinin ayırt etme gücüne sahip değilken evlendiğini ortaya koymak ve buna göre karar vermektir²⁰⁵. Bu itibarla hâkim psikiyatr bilirkişiye somut olay bakımından ayırt etme gücünün olup olmadığını sorabilir; ancak somut olay bakımından meselenin Türk Medenî Kanunu'nun hangi maddesi kapsamında değerlendirileceğine yönelik kanaatini bilirkişiye bırakamaz.

Hakaret veya müstehcenlik sebebiyle bir ceza davasının açıldığını varsayalım. Hakaret (TCK m.125 vd.) ve müstehcenlik (TCK m.226) birer hukukî kavramdır. Buradaki mesele bu kavramların, hukukî çerçeve ve sonucu ilgili Türk Ceza Kanunu maddelerinde zikrediliyor olsa da günlük hayatta da pekâlâ kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

- Ne var ki böyle bir durumda bilirkişi, ancak ve ancak, ilgili fiilin sosyal, sosyo-psikolojik ve psikolojik nitelendirmesi konusunda görevlendirilebilir. Mesele müstehcenlik ise, bilirkişinin görevi, somut fiil bakımından, halkın utanma duygusunun istismar edilip edilmediğinin tespiti ile sınırlıdır.
- Böyle bir tespit üzerine hâkimin yapacağı şey, fiilin hukukî karşılığı olan müstehcenliğin veya hakaretin nitelendirilmesinden ve ilgili hükmü uygulamaktan ibarettir²⁰⁶.

Hukukî meselede bilirkişi incelemesine başvuru yasağının konusu, ilk etapta hukuk kuralının sonuç kısmı, yani kanunda öngörülen yaptırım veya bu kuralın nasıl uygulanacağına ilişkin yorum veya nitelendirmelerdir. Ne var ki bu yasak, aynı zamanda, hukukî bir içeriği barındıran herhangi bir yorumda bulunulmasını da kapsamaktadır.

- **Tıbbi bilirkişi (ATK İhtisas Kurulları dahil)**, somut olayda hekimin tıbbi tecrübe kurallarına uygun hareket edip etmediğini, etmediyse hangi noktalarda etmediğini, bunun hasta nezdinde ne ölçüde etkili olduğunu veya olmadığını bilimsel bilgiye ve tıbbi tecrübeye dayalı olarak raporda

205 Bkz. Göksu, Mustafa, "Hukuk Yargılamasında Vakıa ve Hukuk", *Halîk Konuralp Anısına Armağan*, Ankara 2009, ss.323 - 350; Aşçıoğlu, Çetin, "Bilirkişilik Kavramı ve Görev Sınırları" *Bilirkişilik Sempozyumu*, Samsun 9-10 Kasım 2001, Ankara 2001, ss.25 - 107.

206 Gürelli, Nevzat, *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*. İstanbul 1967, s.29.

belirtir. Ancak bundan hekimin ölüm sonucuna kusuruyla sebebiyet verdiği yönünde bir nitelendirmede bulunmak, hâkime ait bir görevdir.

- **Adli bilişim uzmanı**, somut bilişim sistemine müdahale edilip edilemeyeceğini, edilebilecekse de somut olayda edilip edilmediğini, edildiyse ne tür dijital kayıtların bunun varlığına işaret ettiğini tespit edebilir. Ancak bundan yola çıkarak somut olayda belli bir suçun unsurlarının bulunup bulunmadığına raporunda yer veremez.

3.- Kusur Meselesi

Kusur, gerek özel hukuk bağlamında sorumluluk hukukunun gerek ceza hukukunun temel kavramlarından biridir. Belirtilen alanların doğası gereği kusur farklı açılardan ele alınabilmekle birlikte, genel olarak, ahlaki temelli ve toplumun hoş karşılamadığı, hukuk düzenine sadakatsizlik anlamına gelen kınanabilir bir davranış şekline veya fiile (eyleme) karşılık gelmektedir²⁰⁷.

Maddi ve hukukî meselenin, yani olgu ve hukuk sorunlarının çoğu kez bir arada olması, ister istemez konuya ilişkin bir tereddüt uyandırabilir. Ancak kusurun hukuk ve ceza sorumluluğu açısından değerlendirilmesi, yani onun varlığı veya yokluğu veyahut somut olay bakımından derecesi (ölçüsü), bizzat hâkim tarafından vicdani kanaati doğrultusunda belirlenmesi gereken, pür hukukî bir meseledir²⁰⁸.

O itibarla hâkim veya Cumhuriyet savcısı, sebebi ne olursa olsun, bilirkişiyi kusurun tespitinde veya değerlendirilmesinde görevlendiremez. Aynı şekilde bilirkişi de kusur değerlendirmesinde veya kusur oranına yönelik bir dağılımda hatta; aslî kusur veya talî kusur şeklinde dahi bir belirlemede bulunamaz. Bu noktada, bilirkişiyi görevlendiren mercîin hukuk veya ceza mahkemesi yahut Cumhuriyet savcısı olması veyahut uyuşmazlığın bir trafik veya iş kazasından yahut sözleşmeye aykırılıktan veya tıbbi müdahale sonucu oluşan maluliyetten doğması arasında hiçbir fark yoktur. Bu noktada bilirkişiye yöneltilecek soruların doğru şekilde belirlenmesi de ayrıca önem taşımaktadır. Bilirkişi, görevinin kapsam ve içeriği konusunda tereddüde

207 Kusurun tanımı konusunda genel olarak bkz. ve karş. Antalya, Gökhan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. V/1, 2, 2. Bası, Ankara 2019, s.67 vd. (ayrıca bkz. dn. 1 - 4'te anılan yazarlar); Meraklı, Serkan, *Ceza Hukukunda Kusur*, 2. Bası, Ankara 2020, s.34 vd.

208 Bu konuda ayrıca bkz. ve karş. Aşçıoğlu, Çetin, *Yargılamada Maddi Gerçeğin Belirlenmesi ve Kanayan Yara Bilirkişilik*, Ankara 2010, s.439.

düştüğü takdirde, kendisini görevlendiren merciden bu tereddütlerinin giderilmesini istemek yetkisine sahip olduğunu da unutmamalıdır.

Konuya ilişkin HMK, CMK, BilK ve BilY'de yer alan ve hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvuruyu veya bu konuda görüş yahut değerlendirmede bulunmayı açıkça yasaklayan hükümlerin yanı sıra **Rehber İlke ve Standartlar m.27** hükmü de bilirkişiler için bağlayıcı ve yol göstericidir. Buna göre;

- Kusurun tespiti normatif bir değerlendirmeyle mümkündür ve sadece hâkimin yetkisindedir. Bilirkişi münhasıran hâkimin yetkisinde olan kusurluluk konusunda (asli/tali kusurlu, kusursuz, yüzdelik kusur oranı gibi) herhangi bir değerlendirme yapamaz. Aksi yöndeki tutum bilirkişilik görevinin sınırlarını aşmayı ve hâkimin yerine geçmeyi ifade eder.

Biraz yukarıda tıbbi bilirkişilik ile ilgili verdiğimiz örneğin devamı niteliğinde tıbbi bilirkişi, hastanın taburcu olduktan sonra kendisine tavsiye edilen yaşam tarzına uygun hareket edip etmediğini belirtebilir, bunun doğan tıbbi sonucu etkileyip etkilemediği hakkında açıklamada bulunabilir.

- Ancak bilirkişi, ***hastanın talî hekimin aslî kusurlu olduğuna yönelik bir değerlendirilmede bulunamaz.*** Bilirkişinin tıbbi değerlendirmesi üzerine buna ilişkin hukukî sonuca ulaşacak olan hâkimdir.

Aynı şekilde iş kazasından kaynaklı bir uyumsuzlukta bilirkişi, iş yerinde iş güvenliğine ilişkin kurallara uygun hareket edilip edilmediğini, iş yerinde gerekli güvenlik önlemlerinin alınıp alınmadığını, işçiye gereken eğitimlerin verilip verilmediğini ve pek tabii ki kaza geçiren işçinin de bu kurallara riayet edip etmediğini ortaya koyar.

- Buna karşılık bilirkişinin; işçinin eyleminin kazanın oluşumuna etkisi bakımından %10, işverenin ise %90 oranında kusurlu olduğuna dair bir açıklamada bulunması hukukî değerlendirmede bulunmak anlamına gelir.

Tüm bu düzenlemeler uyarınca hâkim, hukuka ve vicdanına göre olayı değerlendirecek ve nihayet uyumsuzluğu çözecektir. Elbette hâkim, trafik kazasında tarafların dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlâl edilip edilmediği veya ölümle sonuçlanan bir ameliyat sırasında hastaya yapılan tıbbi müdahalenin tekniğine uygun olarak yapıp yapılmadığı veyahut bir iş kazasında iş sağlığı ve güvenliği kapsamında gerek işçi gerek işveren tarafın üzerine düşen yükümlülüklerin, kazanın oluşumuna etki eden faktörlerin belirlenmesi için

bilirkişi incelemesine başvurabilecektir. Böyle durumlarda bilirkişinin yapacağı inceleme, işin tekniği ile sınırlı olmalıdır. Bunun dışında, bilirkişi tarafından münhasıran hâkimin yetkisinde bulunan kusurluluk konusunda herhangi bir değerlendirme yapılmamalıdır. Aksi yöndeki bir tutum, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere tavsiye ve telkinde bulunamayacağı kuralına aykırılık oluşturacaktır.

Yargıtay 17. Hukuk Dairesinin trafik kazasından kaynaklı bir davada verilen kararın temyiz denetimi vesilesiyle bilirkişi incelemesinin sınırları ve özellikle kusurun tespitine yönelik açıklamaları dikkat çekicidir. Nitekim 17. HD, 9 Temmuz 2020 tarihli kararında; kusur oranlarının belirlenmesinin hukukî bir konu olduğuna dikkat çektikten sonra, ilk derece mahkemesinin somut olay bakımından kusur konusunda rapor aldırmasına gerek bulunmadığını, dosya kapsamında bulunan delillere göre, kusurun derecesinin mahkeme tarafından belirlenebilecek durumda olduğuna işaret etmektedir²⁰⁹. Bilirkişi incelemesinin genel teorisine de uygun olan bu yaklaşım biçimi Bölge Adliye Mahkemeleri nezdinde de karşılık bulmaktadır²¹⁰.

Konuyu ceza muhakemesi bakımından ele aldığımızda da yukarıda da ifade ettiğimiz gibi görevlendirilen bilirkişi, şüpheli veya sanığın üzerine atılı suçu işleyip işlemediği, somut olayda kastının, taksirinin veya kusurunun bulunup bulunmadığı, fiilin hangi suçu oluşturduğu gibi tespitlerde bulunamaz. Bu bağlamda gerek ceza gerek hukuk yargısında bilirkişi görevlendirmelerinin birçoğunun dayanağını oluşturan taksir kurumuna burada ayrıca değinmekte yarar görmekteyiz.

En genel anlamıyla taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın, suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesidir. Buna basit taksir de denilmektedir. Taksirin esasını

209 Y. 17. HD, 9.7.2020, 6414/4591.

210 (D)osya içerisinde bulunan tanık beyanları ve kaza anını gösteren olay yeri CD inceleme tutanakları, kaza tespit tutanağı birlikte değerlendirildiğinde kazaya karışan davalı Ethem'in sürücülüğünü yaptığı 01 DYD 53 plaka sayılı aracın kaza anında kendisine kırmızı ışık yanmasına rağmen kavşağa girdiği ve kendisine yeşil ışık yanan ve normal seyrinde devam eden 55 GN 996 plaka sayılı araç ile çarpışmaya sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Buna göre bu şekilde yapılan tespitler noktasında mahkeme bakiemi tarafından HMK 266.Maddesine uygun şekilde kusur oranını kendisi tarafından belirlenmiş olmasında ve bu konuda teknik bilirkişiden rapor alınmamış olmasında herhangi bir yanlışlık, usulü eksiklik bulunmamaktadır.” Adana BAM 3. HD, 9.2.2021, 335/283. Ayrıca bkz. Sakarya BAM 3. HD, 28.1.2021, 683/94.

oluşturan dikkat ve özen yükümlülüğü kanundan, yönetmelikten, tüzükten, genelgeden veya mevzuattaki diğer düzenlemelerden de kaynaklanabilir. Örneğin, trafik bakımından Karayolları Trafik Kanunu ve ilgili yönetmelikler, maden işi söz konusuysa Maden Kanunu ve ilgili yönetmelikler, iş kazası söz konusuysa İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve ilgili yönetmelikler dikkat ve özen yükümlülüğünün normatif kaynağını oluşturmaktadır. Hatta bazı durumlarda o konuyla ilgili herhangi bir normatif düzenleme bulunmasa dahi günlük hayat tecrübeleri bile dikkat ve özen yükümlülüğünün kaynağı olarak karşımıza çıkabilir.

Taksirli suçlar söz konusu olduğu zaman tespit edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır: Bunlardan ilki, dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilip edilmediği, şayet edilmişse hangi dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilmiş olduğudur. Örneğin, bir trafik kazasında meydana gelen ölüm neticesi hangi dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılıktan meydana gelmiştir? Acaba hız sınırı mı aşılmış, hatalı sollama mı yapılmış yoksa araç kışkık lastik takmadan mı yola çıkmış gibi.

Daha sonrasında ise buradaki dikkat ve özen yükümlülüğüne uygun davranmanın kimin yetki alanında/yükümlülüğünde olduğu sorusu cevaplandırılacaktır. Bu özellikle uçak kazası, maden kazası, gemi kazası gibi karmaşık olaylarda veya ekip halinde yürütülen faaliyetlerde önemli bir sorun oluşturmaktadır. Çok sayıda kişinin görev üstlendiği büyük işletmelerde dikkat ve özen yükümlülüğüne uygun davranılması acaba ustabaşının mı, müdürün mü, vardiya amirinin mi, bölüm sorumlusunun mu yoksa yönetim kurulu üyeleri veya başkanın mı sorumluluğunda olduğu çok net bir şekilde tespit edilmelidir. Elbette bu sorunun cevabı konuya ilişkin mevzuata göre belirlenecektir. Bilirkişiler bu noktada sahip oldukları özel ve teknik bilgi vasıtasıyla gerek olayın oluş biçimi gerek nelerin yanlış veya hatalı yapıldığı ya da yapılmadığı, gerek kimin hangi önlemleri ve tedbirleri alması gerekirken almadığı gibi konuların açığa kavuşturulmasında hâkime büyük yardım sağlamaktadırlar.

Bu noktada taksirle işlenen fiiller bakımından uygulamada sıklıkla karşılaşılan TCK'nın 22. maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarına değinmekte yarar vardır. TCK'nın 22. maddesinin dördüncü fıkrasına göre: “Taksirle işlenen suçtan dolayı verilecek ceza failin kusuruna göre belirlenir”. Aynı maddenin beşinci fıkrasına göre ise: “Birden fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda,

herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olur. Her failin cezası kusuruna göre ayrı ayrı belirlenir”²¹¹.

TCK'nın 22. madde gerekçesinde konuyla ilgili olarak özellikle bilirkişi değerlendirmelerinde dikkate alınacak önemli tespitlere yer verildiğini görmekteyiz:

- **“Taksirle işlenen suçlardan dolayı kusurluluk, bir değerlendirmeyle ancak olay hâkimi tarafından yapılabilir. Bu nedenle, taksirden dolayı kusurluluğun matematiksel olarak ifadesi mümkün değildir. /.../**
- **Taksir dolayısıyla kusurun belirlenmesi normatif bir değerlendirmeyle mümkün olmakla birlikte, somut olayda dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilmediğinin belirlenmesi açısından bilirkişi incelemesi yaptırılabilir.**
 - Örneğin, ölümlü sonuçlanan bir ameliyat sırasında hastaya yapılan tıbbi müdahalenin tekniğine uygun olarak yapılmış olup olmadığının belirlenmesi açısından bilirkişi incelemesine gerek bulunduğu muhakkaktır. Keza, ölüm veya yaralanma ile sonuçlanan bir trafik kazasında, sürücülerin trafik kurallarına uyup uymadıklarının, hangi trafik kuralının ne suretle ihlal edildiğinin, trafiğe çıkarılan aracın teknik bakımından herhangi bir arızasının olup olmadığının belirlenmesi açısından da bilirkişi incelemesi yapılabilir.
- **Ancak, bu durumlarda, bilirkişinin yapacağı inceleme, işin tekniği ile sınırlı olmalıdır. Bunun dışında, bilirkişi tarafından münhasıran hâkimin yetkisinde bulunan kusurluluk konusunda herhangi bir değerlendirme yapılmamalıdır. Aksi yöndeki tutum, bilirkişilik görevinin sınırını aşmayı ve hâkimin yerine geçmeyi ifade eder. ./** Hakim, bu teknik veriler çerçevesinde, somut olayda failin kusurlu olup olmadığını takdir edecektir. Failin kusurlu bulunması durumunda, kusurun ağırlığı ve diğer sebepleri de göz önünde bulundurmak suretiyle suçun kanuni tanımındaki cezanın altı ve üst sınırı arasında bir cezaya hükmedecektir. ./ Bir den fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda herkes kendi kusuru göz önünde bulundurulmak suretiyle sorumlu tutulur.”

Bu noktada ceza muhakemesi açısından hukuki konu-teknik konu ayrımının nasıl yapılacağı üzerinde durulmasında yarar vardır. Aslında bu noktada hukuk yargısından çok da farklı bir tabloyla karşılaşılmadığı söylenebilir. Bu

211 TCK m.22/5'in birinci cümlesinde kanun koyucu tarafından taksir ile kusurun eşanlamı olarak kullanıldığı yönündeki eleştiri için bkz. Meraklı, Serkan, *Ceza Hukukunda Kusur*, Ankara 2017, s.346.

kapsamda, fiilin hukuki nitelendirmesinin ne olduğu, suçun unsurlarının ve nitelikli hâllerinin somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediği, failin kastının, taksirinin²¹² veya kusurunun bulunup bulunmadığı, hata hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağı, meşru savunma ve zorunluluk hallerinin şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediği, iştirak kalıplarından hangisinin somut olayda uygulama alanı bulabileceği, temel cezanın nasıl belirlenmesi gerekeceği gibi tamamen hakimnin hukuki bilgisiyle çözümlemesi gereken konularda bilirkişi incelemesine başvurulması veya bilirkişinin bu konularda görüş bildirebilmesi mümkün değildir²¹³.

Uygulamada en sık karşılaşılan ve hâkimin hukuki bilgisiyle çözmesi gereken alanın içerisinde olmasına rağmen bilirkişiye havale edilen konu, yukarıda da değinildiği üzere özellikle iş ve trafik kazalarında²¹⁴ kusur²¹⁵ dağılımının nasıl yapılacağıdır.

TCK kabul edilmeden önce, Türkiye'de yargı uygulamalarında taksirli suçlarda taksir, sekize bölünür ve her olayda bu sekizlik paydaya göre bir dağıtım yapıldı ki bu işi de bilirkişiler hallederdi. Bazı bilirkişi raporlarında ise yüzdelik dilim üzerinden belirlemeler yapıldı. Bu kapsamda bilirkişiler örneğin, mağdurun kazanın meydana gelmesinde 2/8 kusuru, işverenin 3/8 kusuru, ustabaşının 3/8 kusuru olduğu veya sanığın %50 asli kusurlu, işverenin %40 tali kusurlu, mağdurun %10 tali kusurlu olduğu gibi bazı tespitler yaparlardı ve verilecek cezalar da bilirkişiler tarafından belirlenen bu kusur oranlarına göre belirlenirdi. Ancak yukarıda da ifade olunduğu üzere 5237 sayılı TCK, kusurluluğun matematiksel olarak dağıtımının yapılması uygulamasından açık bir şekilde vazgeçmiştir. 5237 sayılı TCK'nın kabul et-

212 Taksir konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Keçelioğlu, Elvan, *Taksirli Suçun Doğmatığı*, Ankara 2015, s.1 vd.

213 Roxin, §27 Rn.2.

214 Halk arasında iş veya trafik kazası olarak nitelendirilen ve bazı durumlarda yaralanma veya ölümle sonuçlanabilen durumlar, ceza hukuku anlamında çoğu durumda taksir olarak nitelendirilen hukuki kavram ile nitelendirilir. Zira kaza kavramı kullanıldığında sanki bu neticeye sebebiyet verenin hiçbir sorumluluğu yokmuş gibi bir anlam çıkabilmektedir ki bu doğru değildir. Aslında kaza ile kastedilmek istenen kasten gerçekleştirilmemiş olan taksirli fiillerdir.

215 Kusur kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Meraklı, s.31 vd.

tiği sistemde kusurun tespiti yalnızca normatif bir değerlendirmeye mümkünür ve bu da münhasıran yargılamayı yapan hâkimin yetkisindedir.

Bu kapsamda, **bilirkişilerin, münhasıran hâkimin yetkisinde olan kusurluluk konusunda herhangi bir değerlendirme yapmaları hukuka aykırıdır.** Aksi yöndeki uygulamalar, bilirkişinin görev tanımıyla bağdaşmayacağı gibi yargı yetkisinin bilirkişilere devri sonucunu doğuracak uygulamalara da kapı aralayacaktır. Durum bu şeklide olmasına rağmen günümüzde hala eski uygulamanın devam ettirildiğini görmekteyiz²¹⁶. Bilirkişiler bu tip dosyalarda verdikleri raporlarda şu kişi şu oranda asli kusurlu, şu kişi şu oranda tali kusurlu, şu kişi şu oranda birinci dereceden asli, şu kişi ikinci dereceden tali kusurlu gibi ne bilimsel ne de hukuksal dayanağı olan raporların altına imza atmaktadırlar. Kusurluluğun matematiksel olarak belirlenmesi de kusurun bilirkişiler tarafından tespit edilmesi de hem TCK'ya hem CMK'ya hem de Bilirkişilik Kanunu'na ve Bilirkişilik Yönetmeliği'ne açıkça aykırıdır. Bilirkişilerin yapması gereken, yukarıda da ifade olunduğu üzere olayın neden meydana geldiğini, olayın meydana gelmesinde hangi etkenlerin rol oynadığını, hangi önlemlerin alınması halinde bu olayın meydana gelmeyeceğini, kimlerin neticenin gerçekleşmesinde katkısı olduğunu ve bunun gibi hâkimin hukuki bilgisiyle çözümleyemeyeceği özel ve teknik konularda hâkime yardımcı olmaktan ibarettir. Somut olay özelinde kimin ne kadar kusurlu olduğunu veya olmadığını belirleme, bilirkişinin vereceği rapora göre münhasıran hâkimin yetkisinde olan bir iştir. Aksinin kabulü yani bilirkişilerin, kusur konusunda hazırladıkları raporlarda tespitte bulunmaları

216 TCK'nın açık düzenlemesine rağmen ne yazık ki Yargıtay'ın yeni tarihli kararlarında bile kusur belirlenmesinin bilirkişiler tarafından yapılması gerektiği şeklindeki eski görüşü hatalı bir şekilde sürdürmeye devam ettiği görülmektedir: “Ölümlü sonuçlanan kazada, sanığın kusurlu olup olmadığı ve kusurlu ise derecesinin belirlenmesi hususunun ‘uzmanlık gerektiren özel ve teknik bir konu’ olduğu açık ise de, bu konuda tanzim edilen bilirkişi raporlarının hâkimin delilleri serbestçe takdir yetkisini elinden almayacağı, başka bir ifadeyle yargılamayı gerçekleştiren hâkimin bilirkişilerin tespit ettikleri kusurun varlığı ya da yokluğu ve belirledikleri kusur oranları ile bağlı bulunmadığı, aksine bilirkişilerin yapacakları teknik belirlemeler çerçevesinde failin kusurlu olup olmadığı, varsa kusurunun ne olduğu ve bu kusurun cezanın belirlenmesinde ne derece etkin olacağının, her olayın özelliğine göre ve yasal gerekçelerle belirlenmesi gerektiği açıktır. Olayın gerçekleşme biçimini belirleme görevi de hâkime ait olup, bilirkişi bu hususlarda ortaya koyacağı teknik veriler ile hâkime yardımcı olacak ve tarafların taksirli davranışlarının ve kusur durumlarının nelerden ibaret olduğunu gösterecektir.” (YCGK, 12.05.2015 T., 2013/771 E., 2015/150 K.; 15.01.2019 T., 2017/12-709 E., 2019/5 K.)

sanıkların cezalandırılmaları/cezalandırılmamaları sonucunu doğurur ki bunun da ceza muhakemesi sistemimizde mümkün olmadığını bir kez daha vurgulamak istiyoruz.

4.- Bilirkişinin Hukukî Nitelendirme ve Değerlendirmede Bulunma Yasağı

Hâkim veya Cumhuriyet savcısı, hukukî mesele hakkında bilirkişi incelemesine başvuramayacağı gibi bilirkişi de böyle bir konuda görevlendirilsin veya görevlendirilmesin, hukukî meseleye ilişkin oy ve görüş bildiremez. Bilirkişinin hukukî meselede oy ve görüş sunma yasağı, kanunlarımızda, en az hukuki meselede bilirkişiye başvurulamayacağına ilişkin yasak kadar açık bir şekilde hükme bağlanmıştır.

Başta BilK m.3/2, bu hükmü takiben HMK m.279/4 ve CMK m.67/3 hükümleri, bilirkişinin görüşünü açıklarken çözüm uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamayacağını; hâkim tarafından yapılması gereken hukukî nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamayacağını açık şekilde emretmektedir.

Bu konuda da çeşitli örnekler vermek mümkündür²¹⁷:

- Bilirkişinin faizin dürüstlük kuralına aykırı olup olmadığı veya taraflar arasındaki delil sözleşmesinin içeriği hakkında açıklamada bulunması,
- Bilirkişinin kendisine tevdi edilen görevin kapsamını aşır, delilleri değerlendirmesi; tanık beyanları hakkında görüş bildirerek, iddia edilen alacağın varlığına yönelik açıklamada bulunması,
- Bilirkişinin kusur oranı bildirmesi veya bir tarafın asli diğer tarafın tali kusurlu olduğunu ifade etmesi

Bilirkişinin hukuki nitelendirme ve değerlendirmede bulunmaması için hem mahkeme hem de bilirkişi, bu konuda gereken dikkat ve özeni göstermekle yükümlüdür. Buna göre:

217 Örnekler için genel olarak bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.180 vd.

Mahkeme tarafından: Bilirkişinin görevini aşacak şekilde, hukuki mesele hakkında nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunmasının önüne geçmek için yapılması gereken şey öncelikle şudur:

- Bilirkişi görevlendirilirken, onun görevinin kapsam ve içeriği doğru bir şekilde sınırlandırılmalı, bilirkişiye yöneltilen sorular, tereddüt uyandırmayacak şekilde açık olarak gösterilmelidir (Bkz.: aşa. 1.2.4).

Bilirkişi tarafından: Bilirkişinin görevinin kapsam ve içeriğinin gerektiği şekilde sınırlandırılmaması yahut bilirkişiye yöneltilen soruların bilirkişi nezdinde tereddüt yaratmaya elverişli olması, bilirkişinin bu konuda gerekli şekilde davranma ödevini ortadan kaldırmayacaktır.

- Bilirkişi kendisine tevdi edilen görevin kapsam ve içeriği konusunda tereddüde düştüğü takdirde, mahkemeye başvurup, bu konudaki belirsizliklerin giderilmesini isteme yetkisine sahip olduğu gibi, bu durum bilirkişi bakımından aynı zamanda bir ödev teşkil etmektedir. HMK m.278/2 hükmü bu konuda son derece açıktır. Aynı hususa Rehber İlkeler ve Standartlar m.3 hükmünde de işaret edilmektedir. Bilirkişi, görev alanı ve sınırları hakkında tereddüde düşerse, bu tereddüdün giderilmesini mutlaka kendisini görevlendiren merciden yazılı olarak istemeli ve görevlendiren merci tarafından verilen yazılı talimata göre incelemesini yapmalıdır.

Ne olursa olsun bilirkişi mahkemeye sunduğu oy ve görüşte hukukî nitelendirme ve değerlendirmelere yer vermişse somut uyumsuzluk özelinde, esasen iki şekilde davranılabilecektir:

İlk olarak ***hâkim*** bilirkişinin uyumsuzluk hakkındaki hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerini göz ardı edebilir. Buna karşılık raporda yer alan teknik tespit veya değerlendirmeler hükme esas almaya elverişliyse, mahkeme bilirkişinin salt maddi mesele hakkındaki değerlendirmelerini dikkate alıp, hükmünü buna göre oluşturabilir.

- Böyle bir durumda yargılama yetkisinin bilirkişiye devri de söz konusu olmayacaktır²¹⁸.

218 Bu yaklaşım karşılaştırmalı hukukta da karşılık bulmaktadır. Örneğin, İsviçre hukuku bakımından bu yönde Bettex, s.66. Fransız hukuku bakımından bkz. Leclerc, no. 93, s.77;

Redon, Michel, "Mesures d'instruction confiees a un technicien", Rep. pr. civ. Dalloz, 2011.

- Buna karşılık hâkim böyle bir bilirkişi raporunu bir bütün olarak dikkate almayıp, yeniden bilirkişi incelemesine başvurmak yolunu da tercih edebilir.

Diğer taraftan hukukî nitelendirme veya değerlendirmelerde bulunmak, bilirkişi üzerinde bir disiplin yaptırımının uygulanmasına da yol açabilir. Bu çalışmanın önceki bölümlerinde aktarıldığı gibi, bilirkişi, listesine kayıtlı olduğu bilirkişilik bölge kurulunun denetimi altındadır.

- Bilirkişilik Kanunu'nun bilirkişilik sicilinden ve listesinden çıkarılma başlığını taşıyan 13. maddesinin (ç) bendi, aynı Kanun'un 3. maddesinde belirtilen temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulmasını, sicil ve listeden çıkarılmak için yeter sebep olarak görmektedir. Kanun'un 3. maddesinin ikinci fıkrası, bilirkişinin, raporunda çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamayacağını; hukukî nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamayacağını vurgulamaktadır.

Bilirkişi açısından: Aşağıda ayrı bir başlık altında ele aldığımız üzere, bilirkişi listesine ve sicile kayıtlı olan bilirkişi, meşru bir mazereti bulunmadığı sürece, kendisine tevdi edilen görevi kabul etmekle yükümlüdür. Bilirkişi, hukuki mesele hakkında görevlendirildiği takdirde, esasen bu görevi reddetmekle yükümlüdür. Bu konuda bilirkişinin şu adımları takip etmesi mümkündür:

- Görev gerçekten de hukukî bir konuda tespit veya nitelendirmede bulunulmasını gerektiriyorsa, bilirkişi HMK m.275 veya CMK m.70 hükümleri dairesinde, görevi bu sebeple kabulden kaçındığını kendisini tayin eden merciye bildirebilir.
- Bilirkişi listesine kayıtlı olduğu bilirkişilik bölge kuruluna durumu yazılı olarak bildirebilir. Bilirkişilik Kanunu veya Bilirkişilik Kanunu Yönetmeliği bu konuda açık bir düzenlemeye yer vermemektedir. Bununla birlikte, bilirkişilik bölge kurullarının görevlerini düzenleyen BilK m.8/1-a hükmü, bölge kurulunun, bilirkişilik hizmetlerinin ilgili mevzuata uygun olarak yerine getirilmesini sağlamakla görevli olduğuna açıkça yer vermektedir.

Bilirkişi bahsettiğimiz bu adımları takip ettiği takdirde, görevi kabulden kaçınmaya karşılık gelen herhangi bir yaptırıma tâbi tutulmayacaktır. Nitekim bilirkişinin bu adımları takip etmesi, onun için bir ödev teşkil eder. Çünkü bilirkişinin bu içerikte bir görevi kabul etmesi ve bu konuda görüş bildirmesi,

onun BilK m.3/2 hükmüne aykırı olarak hukukî nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunması sonucunu doğuracaktır. Bu ise, BilK m.13/1-ç ve 13/2 anlamında bir disiplin yaptırımına, bu anlamda bilirkişilik bölge kurulu tarafından uyarılmasına veya listeden (eylemin niteliğine veya tekrarına göre) geçici yahut kalıcı olarak çıkartılmasına yol açabilir.

II.- Bilirkişi İncelemesinin Zamanı

Bilirkişi incelemesine her şeyden önce çözümü hukukun dışında kalan, özel yahut teknik bir bilgiyi gerektiren bir mesele ile karşı karşıya kalındığında başvurulması gerekmektedir. Buna karşılık bilirkişi incelemesine ne zaman başvurulacağı farklı ihtimaller çerçevesinde değerlendirilebilir.

Öncelikle, mahkemenin özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir mesele ile karşı karşıya kalması, kendisini yargılama sırasında gösterir. Yani, mahkeme bilirkişi incelemesine kural olarak davanın esası hakkındaki yargılama sırasında, diğer deliller ile birlikte aynı aşamada başvurur.

- Bununla birlikte bilirkişi incelemesine henüz dava açılmadan veya davanın başında, bir delil tespiti vesilesiyle yahut ceza muhakemesinde soruşturma aşamasında dahi başvurulabilmesi mümkündür.
- Z Nihayet esas hakkında karar verildikten sonra, istinaf kanun yoluna başvurulduğu takdirde de belli şartlar çerçevesinde bilirkişi incelemesine başvurulması da pekâlâ mümkündür. Bilirkişi incelemesine ne zaman başvurulduğu, bu incelemenin, kapsam, içerik ve süresi bakımından farklılık arz edebilecek bir konudur.
- Z Öte yandan bir icra takibi yahut bir iflâs tasfiyesi sırasında da bilirkişi incelemesine başvurulabilir. Bu ise, kural olarak bir malın kıymetinin takdir edilmesinin gerektiği hallerde karşımıza çıkmaktadır²¹⁹.

219 Bu konuda bkz. Boran Güneysu, Nilüfer, *İcra Hukukunda Taşınmazların Kıymet Takdiri*, Ankara 2020, s.174 vd.

A.- Esas Hakkındaki Yargılamadan Önce

Hukuk yargısında delillerin tespiti özelinde (HMK m.400 vd.): Delil tespiti henüz uyuşmazlığın esası hakkında bir dava açılmadan önce veya dava açılmışsa dahi, henüz delillerin toplanması ve bunların değerlendirilmesine geçilmeden önce, bir delilin yahut bir ispat aracının elde edilmesi, bunun koruma altına alınması veya bir olayın, bir vakianın tespit edilmesi amacıyla başvurulmuş bir geçici hukuki koruma tedbiridir.

Bu sayede özellikle ivedilik gerektiren hatta daha sonra o delilin elde edilmesini güçleştirecek birtakım ihtimaller varsa bu ihtimallerin önüne geçilmektedir:

- Bir Devlet kurumuna ait bir akaryakıt ikmal hattında patlama olduğunu ve bu patlama sebebiyle önemli bir yakıt kaybının olduğunu düşünelim. Böyle bir durumda henüz bu patlamaya ve oluşan zarara kimin sebebiyet verdiği bilinmeyebilir. Ancak zararın bir an önce giderilmesi gerekeceğinden oluşan zararın tespiti için mahkemeye başvurulması ve bu zararın bir bilirkişi vasıtasıyla tespit edilmesi gerekecektir.
- Kiracı kiraladığı apartman dairesinden ayrılmıştır. Kiraya veren kiracının daireye zarar verdiğini düşünmekte ve bu zararı tazmin ettirmek istemektedir. Ancak bu daireyi de kısa süre içinde bir diğer kişiye kiraya vermek arzusundadır. Böyle bir durumda kiraya verenin, önceki kiracısı aleyhine hukuki yollara başvurmadan ve bu daireyi yeniden kiraya vermeden önce zararı tespit ettirebilmesi ve bunu açacağı bir davada kullanabilmesinin yolu delil tespiti olacaktır.

Bu gibi durumlarda, henüz dava açmadan veya hukuk davası açılmış olsa da henüz bu davaya ilişkin deliller toplanmadan, bu uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan delillerin, özellikle bir bilirkişi vasıtasıyla toplanması, bunların tespit edilmesi, hatta belli ölçüde değerlendirilmesi gerekebilir.

Ceza muhakemesinde soruşturma aşamasında (CMK m.63, 66, 67, 177 - 178): Soruşturma aşamasında görevli olan Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir şekilde, bir suçun işlendiği izlenimini edindiği takdirde, kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere gereken araştırmaya başlamaktadır (CMK m.160). Nitekim Cumhuriyet savcısının bu konudaki araştırmasını gerçekleştirirken, gerektiği takdirde bir bilirkişi incelemesine başvurması da pekâlâ mümkündür (CMK m.63/3).

Öte yandan bu aşamada, şüpheli de bilirkişi incelemesine başvurulması talebinde bulunabilir. Ceza Muhakemesi Kanunu, sanık kadar şüphelinin de bu talepte bulunma imkânına sahip olduğunu açıkça belirtmektedir (CMK m.63).

B.- Esas Hakkındaki Yargılama Sırasında

Gerek hukuk yargısında gerek ceza muhakemesinde bilirkişi incelemesine genellikle esas hakkındaki yargılama sırasında başvurulur.

Bir hukuk davası bakımından yargılamanın aşamaları, dilekçeler aşaması, ön inceleme aşaması, tahkikat, sözlü yargılama ve hüküm aşamaları olarak adlandırılır:

- Dilekçeler aşamasının (HMK m.119 vd.) ispat faaliyeti bakımından işlevi, tarafların karşılıklı olarak delillerine işaret etmelerinden ibarettir. Taraflar bu aşamada bilirkişi incelemesine başvurulmasını isteyebilirler. Ancak bu aşamada salt dilekçelerin karşılıklı olarak iletilmesi söz konusu olduğundan bilirkişi incelemesine de başvurulmayacaktır.
- Ön inceleme aşaması da kural olarak bilirkişi incelemesine elverişli değildir. Çünkü bu aşamada, henüz davanın başında taraflar arasında çekişmeli olan vakıalar tespit edilir; dava şartları ve ilk itirazlar incelenir, imkân varsa, taraflar sulha yahut arabuluculuğa yönlendirilir ve nihayet delillerin toplanması bakımından gerekli işlemler yapılır (Bkz. HMK m.139, 140). Henüz tarafların hangi konuda uyuşmazlık hâlinde olduğu tam olarak belli olmadan, bu aşamada bilirkişi incelemesine başvurulması anlamlı değildir. Ancak ön incelemenin konusunu oluşturan bir hususta, örneğin taraflardan birinin dava ehliyetinin olup olmadığı tartışma konusu olmuşsa, istisnai olarak bilirkişi incelemesine başvurulması mümkündür.
- Sözlü yargılama ve hüküm aşaması ise taraflar arasındaki davanın hüküm vermek için yeterli derecede aydınlanmasından, yani tahkikat aşamasının tamamlanmasından sonra (Bkz.: HMK m.184) gerçekleşir. Belirttiğimiz aşamalarda yapılacak yegâne şey tarafların son diyeceklerinin alınması ve hüküm sonucunun (kısa kararın) taraflara açıklanmasından ibarettir. Belirttiğimiz aşamalarda yapılacak işlemlerin doğası sebebiyle, bilirkişi incelemesine başvuru kural olarak mümkün değildir.

Nihayet bilirkişi incelemesi esasen ancak tahkikat aşamasında söz konusu olabilir. Çünkü iddiaların ve savunmaların incelendiği, taraflarca ileri sürülen

ve ibraz edilen delillerin bir değerlendirmeye tâbi tutulduğu aşama budur. Nihayetinde hâkim özel veya teknik bilgiyi gerektiren mesele ile bu aşamada karşı karşıya kalır.

Ceza muhakemesinde ise iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçecek olan aşama kovuşturma aşamasıdır (CMK m.1/1-f). Nitekim ceza muhakemesi hukukunda hüküm, ceza muhakemesine konu uyuşmazlığın esas ve usulden çözülmesine ve yargılamanın sonlanmasına sebep olan bir karar çeşididir. Böylece hükmün, muhakemeyi sonlandırıcı özel bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak geniş anlamda muhakeme aslında hüküm ile sona ermeyip, verilen hükmün kesinleşmesi ile sona ermektedir. Nitekim kovuşturma devam ettiği sürece özel ve teknik bilgiyi gerektiren herhangi bir durumda bilirkişi incelemesine başvurulması da pekâlâ mümkündür.

- Ancak unutmamak gerekir ki mahkemenin işin esasını inceliyor olması derhal bilirkişi incelemesine başvurulabileceği anlamına gelmez. Bilirkişi incelemesi hâkimin ancak dava dosyasının tümünü genel bir incelemeye tâbi tuttuktan, o dosyaya hâkim olduktan sonra başvurabileceği bir yöntemdir.
- *Mahkeme öncelikle elindeki mevcut delilleri bir incelemeye tâbi tutmalı, uyuşmazlık konusunun genel çerçevesi hakkında yeterli bir kanaate sahip olmalı, gerekirse, bu konuda tarafları veya tanıkları dinlemelidir. Doğru olan dosya hâkimin nezdinde olgunlaştıktan sonra bilirkişi incelemesine başvurulmasıdır.*

C.- Kanun Yollarında

Her insan hata yapabildiği gibi bir davaya bakan hâkim (veya mahkeme heyeti) de hata yapabilir. Bu sebeple uyuşmazlığın taraflarından biri verilen kararın yanlış, hukuka aykırı olduğu düşüncesinde ise bu karara karşı bir üst mahkemeye başvurulabilir.

Bu başvuru ile esasen mahkeme tarafından verilen kararın, kural olarak bir üst mahkeme tarafından gözden geçirilip denetlenmesi; bu denetim sonucunda ise kimi durumlarda bu kararın kaldırılarak yeni bir karar verilmesi, kimi bazı hallerde ise bu kararın bozulması amaçlanır. İşte mahkeme ka-

rarlarına karşı başvuru bu hukuki yolların tümünü kanun yolu olarak adlandırılır.

- Türk hukukunda bu yollar adli yargı faaliyetinde sırasıyla bölge adliye mahkemesi ile Yargıtay'ın görevli olduğu istinaf ve temyiz kanun yollarıdır (HMK m.341 vd. CMK m.272 vd.). Söz konusu hukuki çareler bakımından idari yargı yolunda görevli mahkemeler, bölge idare mahkemesi ile Danıştay'dır (İYUK m.45 vd.).

Bazı durumlarda ise verilen mahkeme kararı kesinleşmiş olabilir. Kanun yollarına başvuru sonucunda veya hiç başvurmamakla kesinleşen bu karar hukuki bakımdan ağır sakatlıklar içerebilir. Böyle bir durumda başvurulacak yol olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın iadesi, diğer ifade ediliş biçimiyle yargılamanın yenilenmesidir (HMK m.374 vd.; CMK m.311 vd.; İYUK m.53). Yargılamanın ağır sakatlıklar içermesi, çeşitli hallerde söz konusu olabilir. Örneğin, konumuzla doğrudan doğruya ilişkili şekilde, bilirkişi kasıtlı olarak gerçeğe aykırı rapor vermiş veya mahkeme bir tanığın beyanına dayanarak hüküm kurmuş olabilir, ne var ki bu tanığın yalan beyanda bulunduğu daha sonra ortaya çıkabilir. Hatta sık rastlanan bir örnek olarak, taraflardan birinin adil yargılanma hakkı özellikle sanığın savunma hakkı, delillerini sunmasına imkân sağlanmamış olması sebebiyle ihlal edilmiş olabilir.

- Ancak yargılamanın iadesi meselenin hükmü veren mahkeme tarafından, kural olarak bir kez daha baştan ele alınmasını gerektirir. Bu yüzden yargılamanın iadesi yolunda başvurulabilecek bilirkişi incelemesi kural olarak herhangi bir davada başvurulacak bilirkişi incelemesinden farklılık taşımayacaktır.

İstinaf kanun yolu, belli hâllerde bilirkişi incelemesine elverişlidir. İstinaf, ilk derece mahkemesi tarafından verilmiş olan bir kararın yeniden gözden geçirilmesine ve gerekirse tahkikat işlemlerinin yeniden yapılmasına olanak tanıyan bir kanun yoludur²²⁰. İstinaf kanun yolunun bilirkişi incelemesini doğrudan ilgilendiren iki yönü bulunmaktadır: Birinci olarak bölge adliye mahkemesi tarafından, ilk derece mahkemesince başvuru bir bilirkişi incelemesinin yerindeliğinin ayrıca bu incelemenin niteliği ile değerine yönelik olarak mahkemenin takdir yetkisinin denetlenmesi mümkündür.

220 Ayrıca bkz. Akkaya, Tolga, Medenî Usul Hukukunda İstinaf, Ankara 2009.

İkinci olarak ise bölge adliye mahkemesi tarafından gerçekleştirilecek inceleme kapsamında bizzat bilirkişi incelemesine başvurulması söz konusu olabilmektedir. Buna göre:

- İlk derece mahkemesinde usulüne uygun olarak gösterildiği hâlde reddedilen veya mücbir sebep nedeniyle gösterilmeyen deliller, bölge adliye mahkemesince incelenebilir (HMK m.357/3) İlk derece mahkemesi özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir maddi meselenin varlığına rağmen, bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınmış olabilir. İkinci ihtimal, bilirkişi raporuna yönelik ciddi birtakım itirazların varlığına rağmen, bu itirazlar göz ardı edilerek, ek rapor veya yeniden bilirkişi incelemesine başvuru yönündeki talepler reddedilmiş olabilir.
- Ceza muhakemesi bakımından da özel ve teknik bilgiyi gerektirdiği sürece, istinaf aşamasında bilirkişi incelemesine başvurulması konusunda herhangi bir engel yoktur²²¹.

İkinci olarak istinaf kanun yolunda, ilk derece mahkemesi kararı kaldırıldığı takdirde, bölge adliye mahkemesi esas hakkında yeniden karar verebilir (Bu sebeple, usulüne aykırı bir bilirkişi raporu söz konusu ise bölge adliye mahkemesi bu hiç şüphe yok ki özel ve teknik bilgiye ihtiyaç duyulması durumunda yeniden bilirkişi incelemesine başvurabilir).

- Bu aynı zamanda ilk derece yargılaması sırasında alınan bilirkişi raporları arasındaki çelişkinin de giderilmesine hizmet edecektir²²².

Ancak hukuk yargısı bakımından istinaf aşamasında yeni vakıa iddiaları ileri sürülemez. Bu yüzden ileri sürülen yeni bir iddia için de bilirkişi incelemesi yaptırılamaz. Kısacası bilirkişi incelemesi istinafta hâli hazırda ileri sürülmüş bir vakıanın yeniden ele alınması sırasında gündeme gelebilir²²³.

Buna karşılık, temyiz kanun yolunda bilirkişi incelemesine başvurulamaz. Kanun yollarından temyiz aşamasında görevli olan Yargıtay'ın ve Danıştay'ın işlevi kural olarak sadece ilk derece mahkemeleri tarafından verilen kararların hukukî denetimi ile sınırlıdır. Yani temyiz denetiminde, taraflar arasındaki uyuşmazlığın konusunu oluşturan vakıa iddiaları bir kez daha ele alınmaz.

221 *Ceza Muhakemesinde İstinaf*, T.C. Adalet Bakanlığı, Ankara 2016, s.118 vd.

222 Ayrıntılı bilgi için bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.255 vd.

223 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.256.

Burada yapılacak şey verilen mahkeme kararının yürürlükteki hukuka uygun olup olmadığının denetlenmesinden ibarettir²²⁴. Maddi meselenin yani uyumsuzluk konusu vakıaların bir kez daha ele alınamayacağı bir durumda bilirkişi incelemesine de başvurulması mantıklı olmadığı gibi olası da değildir²²⁵.

- Yargıtay veya Danıştay'ın ilk derece mahkemesi sıfatıyla baktığı davalarda bilirkişi incelemesine başvurulabilir. Örneğin bir hâkimin hukuki sorumluluğu sebebiyle Devlet aleyhine tazminat davası açıldığında bu davaya Yargıtay'ın ilgili hukuk dairesi ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakar. Buradaki olası bir bilirkişi incelemesi de zaten herhangi bir bilirkişi incelemesinden farklılık göstermeyecektir.

Ç.- İcra Takibinde veya İflâs Tasfiyesinde

Bilirkişi incelemesine başvurulması sadece yargılama sırasında değil bir icra takibi vesilesiyle veya iflâs tasfiyesi sırasında da söz konusu olabilir. Kısaca cebri icra olarak adlandırabildiğimiz bu usullerde bilirkişi incelemesine başvurabilecek organlar, icra takipleri bakımından icra daireleri; iflâs tasfiyesi bakımından ise iflâs dairesi veya iflâs idaresidir.

Cebri icrada bilirkişi incelemesine başvurulması, yargılama hukukuna göre çok daha dar bir alanda söz konusu olur. Öte yandan burada gerek bilirkişi incelemesine başvuran merci gerekse bilirkişi incelemesine karşı başvurulabilecek yol yargılamadan farklıdır.

Bu yol ve yöntemlerde bilirkişilik faaliyetinin konusunu genellikle taşınır veya taşınmaz bir malın maddî değerini tespit etmek veya bu malın özelliklerini değerlendirmek, borçlunun veya müflisin ticari defterlerini, çeşitli mali kayıtlarını incelemek ve benzeri işlemlerden oluşur.

224 Temyiz denetiminin kapsamı hakkında geniş bilgi için bkz: Sivrihisarlı, Ömer, *Hukuk Yargılamasında Maddi Hukuka İlişkin Temyiz Nedenleri ve Yargıtay Denetiminin Kapsamı*, İstanbul 1978.

225 Bu konuda bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.251 vd. Konuyu ayrıca pek çok yabancı hukuk sistemi bakımından ele alan toplu bir bakış için bkz. Perrot, Roger, "La decision qui ordonne l'expertise", *L'expertise dans les principaux systemes d'Europe*, Paris 1969, s.49 - 59, s.51.

Cebri icrada bilirkişinin seçimi konusunda dikkat edilmesi gereken nokta ise icra memurunun veya iflâs idaresinin, bu bilirkişiyi resmi bilirkişi listelerinden seçmesinin zorunlu olduğudur (Bkz: BilK m.19 ile İİK'ya eklenen Ek m.3).

- Genel kural bu olmakla birlikte İİK m.128/3 uyarınca Sermaye Piyasası Kanunu'nun (SPK) m.38/A/1'de tanımlanan konut finansmanından kaynaklanan alacaklar ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığının rehinle temin edilen alacaklarının takibinde, kıymet takdirinin, SPK m.22/1, (r) hükmü uyarınca, Sermaye Piyasası Kurulunca ilân edilen listeye kayıt yaptırmış gayrimenkul (taşınmaz) değerlendirme kurumlarınca yapılması gerekmektedir.

Bir dava sırasında bilirkişi raporuna karşı itiraz yoluna başvurulması mümkündür. Buna karşılık cebri icrada görevlendirilen bilirkişinin görüşüne karşı icra mahkemesi nezdinde şikâyet yoluna gidilmesi gerekmektedir (İİK m.16 - 18).

III.- Bilirkişi İncelemesine Başvurulmasında Hâkim ve Tarafların Rolü

Bilirkişi incelemesine hukuk yargısında (ve idari yargıda) tarafların yahut ilgililerin, ceza muhakemesi özelinde ise Cumhuriyet savcısının, müştekinin veya sanığın talebi üzerine başvurulabilir.

Aynı şekilde ilgili mercinin yani mahkemenin, Cumhuriyet savcısının yahut cebri icra organının, bu konuda herhangi bir talep olmasa dahi bilirkişi incelemesine resen başvurması da pek tabii ki mümkündür.

Öte yandan bir konuda inceleme yapması ve incelemenin sonucunda bir görüş vermesi için bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen kişi, fiziksel ve düşünsel bir emek ortaya koyar. Bu sebeple bilirkişiye emeğinin karşılığı olan bir ücretin ödenmesi ve ayrıca inceleme sırasında bu inceleme sebebiyle yaptığı giderlerin karşılanması gerekir.

A.- Resen Başvuru

Bilirkişi incelemesi resen başvurulabilen bir inceleme yöntemidir. Burada uyuşmazlığın adli veya idarî yargı yoluna tâbi olmasının, mahkemenin sı-

fatının yahut mevcut uyuşmazlıkta taraflarca hazırlama ilkesinin mi yoksa resen araştırma ilkesinin mi uygulanacağını bir önemi yoktur.

Nitekim konuya ilişkin olarak gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 266. maddesi, gerek Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 63. maddesi, mahkemenin, somut uyuşmazlığın çözümü için gerekiyorsa bilirkişi incelemesine resen başvurulabileceğine işaret etmektedir.

Bilirkişi incelemesine resen başvurulabilmesi, ceza muhakemesi bakımından son derece anlaşılırdır. Çünkü ceza muhakemesinde esas olan resen araştırma ilkesidir. Buna karşılık hukuk davalarında esas olan taraflarca hazırlama ilkesidir. Yani hukuk davasında ispat araçlarını mahkemeye sunmak tarafların ödevidir. Çünkü ortada özel hukuktan kaynaklanan bir uyuşmazlık sebebiyle açılan bir hukuk davası bulunmaktadır. Böyle bir davada delillerin mahkeme tarafından resen toplanması veya vakıa iddialarının resen araştırılması konusunda bir kamusal yararın bulunduğundan söz etmek de kural olarak mümkün değildir. Böyle bir davada hâkim delilleri kendisi toplamakla yükümlü olmadığı gibi kural olarak buna yetkisi de yoktur.

- Ne var ki bir hukuk davasının kamusal bir yararı veya kamu düzenini ilgilendirmesi de mümkün olabilir. Örneğin aile içi şiddet iddiasına dayanan bir boşanma davasında, bir babalık davasında veya kadastro davalarında durum bu şekildedir. Böyle bir davada hukuk mahkemesi hâkimi, aynen ceza mahkemesi hâkimi gibi hareket eder; tarafların ortaya koyduğu iddia veya delillerle kendini sınırlamadan, gerekli olan araştırmayı yapar.

Son tahlilde Kanun hükümleri bu konuda açık olduğu için hukuk davası ister taraflarca hazırlama ister resen araştırma ilkesine tâbi olsun hâkim bilirkişi incelemesine tarafların bu konuda bir talebi bulunmasa dahi başvurabilir.

Bilirkişi incelemesine başvurmadan önce takip edilmesi gereken adımlar aşağıda açıklanmıştır:

Hâkim uyuşmazlık konusu özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğinde bilirkişi incelemesine başvurmadan elbette kaçınamayacaktır. Bununla birlikte ***bilirkişi incelemesi gerek hukuk gerek ceza muhakemesi bakımından hâkimin işin esasını incelemeye başladığı anda, derhal başvurulabileceği bir yöntem değildir.*** Bilirkişi incelemesine başvurmadan önce hâkimin birkaç hususu öncelikle gözetmesi gerekir. Buna göre:

➤ ***Uyuşmazlık konusu meselenin bilirkişi incelemesine elverişli olup olmadığı:***

- Hukukî mesele hakkında bilirkişi incelemesine başvurulamaz. Buna rağmen hâkim hukukî mesele hakkında görüş istemişse bilirkişinin bu görevi reddetmesi gerekir.
- İkinci olarak bilirkişi incelemesi bir takdiri delildir. Ancak hukuk yargısında belli bir miktarı geçen hukuki işlemlerin senetle (kesin delillerle) ispat edilmesi gerekir. Şayet ortada kesin delille ispatı gereken bir mesele varsa, örneğin, hukukî işlemin mevcut olup olmadığı, bir senedin hatır senedi olup olmadığı veya bir borcun ödenip ödenmediği gibi, bu konular bakımından bilirkişi incelemesine başvurulması da kural olarak (senedin kendisi tartışma konusu olmadığı sürece) söz konusu olmayacaktır.

➤ ***Diğer ispat araçlarından yararlanılıp yararlanılmadığı:*** Uyuşmazlık konusunun çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektirebilir. Bununla birlikte, mahkemenin bilirkişi incelemesi dışında da mevcut bazı delillerle olayı aydınlatma imkânı bulunabilir. Uyuşmazlık konusu bilirkişi incelemesine elverişli olsa dahi, bilirkişi incelemesi ile diğer deliller arasında herhangi bir öncelik sonralık ilişkisinden söz etmemiz, kural olarak mümkün değildir. Çünkü, dosya kapsamında yer alan hususlar, sunulan diğer deliller, hâkimde hâlihazırda kanaat uyandırmaya elverişli olabilir. Hatta uyuşmazlık konusu, bilirkişi incelemesinden daha seri ve daha az masraflı bir yöntemle belirlenebilir.

Burada önemli olan hâkimin tarafların iddia ve savunmalarını ele aldıktan, hâli hazırda sunulan ispat araçlarını dikkate aldıktan, yani dosya hâkim nezdinde belli bir olgunluğa eriştikten sonra bilirkişi incelemesine başvurulmasıdır. Bu sayede, hem gereksiz yere bilirkişi incelemesine başvurulmasının önüne geçilebilecek hem de hâkim bilirkişiye yönelteceği soruları açık şekilde belirlemek imkânına sahip olabilecektir.

B.- Talep Üzerine Başvuru

Hukuk davasında (veya idari davada) uyuşmazlığın taraflarından her birinin, ceza davasında ise Cumhuriyet savcısı, sanık veya diğer şüphelilerin, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep etmeleri mümkündür. Ancak bu talebin kabulü belli bazı koşulların varlığına bağlıdır. Bilirkişi incelemesine başvurunun

gerekip gerekmediğine karar vermek, münhasıran hâkime ait olan bir yetkidir. Ne var ki bu talebin kabul edilip edilmeyeceğine ilişkin koşulları, hukuk ve ceza davaları bakımından ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

Ceza muhakemesi bakımından: Bir ceza davası özelinde gerek Cumhuriyet savcısı gerek ceza muhakemesinin aşamaları bağlamında katılan, vekili, şüpheli, sanık, müdafî yahut kanunî temsilci, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep edebilir (CMK m.63/1).

Ceza muhakemesinde egemen olan resen araştırma ilkesidir. Bu sebeple dile getirdiğimiz süjeler, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep ettikleri takdirde, mahkeme tarafından bilirkişi incelemesine karar vermeden önce yapılacak tek şey esasen bu talebin konusunu oluşturan meselenin gerçekten de özel ve teknik bilgiyi gerektirip gerektirmediğinin tespitiyle sınırlıdır²²⁶. Çünkü, ceza muhakemesi bakımından bilirkişi incelemesine başvurulabilmesi için taraflara ayrı bir yük yüklenmemiştir, bu yargılamanın doğası gereği de yüklenemez. Ceza mahkemesi hâkimi, tüm bunları görevi gereği, resen dikkate almak durumundadır.

Diğer taraftan unutmamak gerekir ki çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir durumda, özellikle şüpheli veya sanık tarafından bilirkişi incelemesine başvurulması talep edildiği hâlde, mahkemenin bu talebi keyfî şekilde reddetmesi, özelde savunma hakkının, daha geniş plânda ise, bahsedilen süjelerin adil yargılanma hakkının açık şekilde ihlali anlamına gelecektir.

Hukuk yargısı bakımından: Özel hukuktan doğan bir uyuşmazlık, sulh veya arabuluculuk yoluyla çözülemediğinde, uyuşmazlığın taraflarından biri, meseleyi dava yoluyla Devlet mahkemesine taşımaktadır. Ceza muhakemesinden farklı olarak böyle bir durumda ortada kural olarak kamusal bir menfaat veya yarar yoktur.

Hâl böyleyken görülmekte olan bir hukuk davasında yargılamanın taraflarından biri bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep ettiği takdirde, hâkimin bu talebi kabul etmeden önce bazı hususları özel olarak gözetmesi gerekmektedir. Somut olarak, hâkimin talep üzerine bilirkişi incelemesine başvurulmasına karar verebilmesi için, talepte bulunan tarafın gerek iddia ve

226 Bkz. Öntan, s.48, 52 vd.

somutlaştırma gerek delil gösterme yükünün gereğini yerine getirmiş olması şarttır²²⁷.

İddia ve somutlaştırma yükünün gereğinin yerine getirilmesi: Hukuk davasının tarafları, dayandıkları vakıaları ispata elverişli şekilde somutlaştırmak; diğer yandan dayandıkları delilleri ve nihayet, hangi delilin hangi vakıa için sunulduğunu göstermek yükü altındadırlar (bkz. HMK m.194). Mesele şudur: Ortada özel hukuktan kaynaklanan bir talep bulunmakta olup, bu talebin mahkeme tarafından incelenmesinde taraflarca hazırlama ilkesi uygulanmaktadır. Mahkeme somutlaştırılmamış bir vakıa iddiası hakkında bilirkişi incelemesine başvurmamalıdır.

- Bir vakıa esasen dava veya cevap dilekçesinde somutlaştırılır. Örneğin, boşanma davasında davacı, evlilik birliğinin temelden sarsıldığını iddia etmişse, bunun somut dayanaklarını ortaya koymalıdır, başka bir ifade ile evlilik birliğinin fiziksel şiddet nedeniyle mi, yoksa sadakat yükümlülüğüne aykırı davranılması ya da birlik görevinin yerine getirilmemesinden dolayı mı sarsıldığını dayanaklarıyla mahkemeye sunmalıdır. Bir diğer örnek olarak trafik kazası sebebiyle oluşan bir zararın tazmini amacıyla açılan davada, davacı, davalının kırmızı ışıkta mı geçtiğini, hatalı sollama mı yaptığını, aşırı hızla giderken önüne mi kırdığını açık şekilde belirtmek durumundadır.
- Bu aynı zamanda, hangi vakıa iddiası için bilirkişi incelemesine gidileceğinin de somutlaştırılması anlamına da gelecektir. Örneğin, eser sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlık sebebiyle açılan davada, davacı, eserdeki problemin, çizilen plandan mı yoksa kullanılan malzemeden mi olduğunu açık şekilde belirtmek durumundadır. Nihayetinde böyle bir durumda mahkeme, hangi konuda bilirkişi görevlendireceğini tayin edebilecektir.

Delil gösterme yükünün gereğinin yerine getirilmesi: Davacı veya davalı elindeki ispat araçlarını mahkemeye sunmalı, bu araçlar kendi elinde değilse bu ispat aracının kimin (karşı taraf veya bir üçüncü kişi) hâkimiyetinde olduğunu mahkemeye bildirmek durumundadır.

227 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.258 vd.

C.- Bilirkişi Ücretinin ve Giderlerinin Yatırılması

Bilirkişilik bir kamu hizmetidir. Listeye kayıtlı bir bilirkişi de bilirkişilik görevini kabulle yükümlüdür. Bu görevi kabul yükümlülüğünün bulunması, görevin bedelsiz olduğu anlamına gelmemektedir.

Bilirkişi yerine getirdiğı faaliyette hem fiziki hem düşünsel bir emeğı ortaya koymakta olup bu emeğin yan giderler ile birlikte tam olarak karşılanması gerekmektedir. Buradaki yan giderler ise bilirkişinin faaliyeti sırasında yaptığı masraflara karşılık gelmektedir. Bilirkişinin gerek incelemesinde kullanacağı alet veya malzeme için harcayacağı para gerek yol ve konaklama masrafları hep bu kapsamdadır²²⁸. Elbette bilirkişi tarafından söz konusu giderlerin belgelendirilmesi gerekir.

Bu ücret bilirkişiyi tayin eden merci tarafından belirlenir. Gerek hukuk gerek ceza muhakemesi bakımından bu ücretin belirlenmesinde, Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan ve her yıl güncellenen tarif esas alınır (bkz. HMK m.283; CMK m.72). Söz konusu ücret tarifesi Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından hazırlanır ve güncellenir (BilK m.6/2ğ).

Unutmamak gerekir ki bilirkişinin bu ücrete hak kazanması ve yaptığı diğeri giderlerin kendisine ödenmesi, her şeyden önce kendisine tevdi edilen görevin tamamlanmasına bağıdır. Bilirkişi hazırlaması gereken raporu, kendisine verilen süre zarfında tamamlayıp mahkemeye sunmadığı takdirde, mahkeme, bilirkişiye ücret veya masraf adı altında hiçbir şekilde ödeme yapılmamasına karar verebilir (HMK m.274/2; CMK m.66/2).

Bilirkişi ücretinin kim tarafından karşılanacağı ise ceza ve hukuk davaları bakımından farklılık göstermektedir:

Ceza muhakemesinde: Bilirkişinin ücret ve giderleri, bir yargılama gideri olup bilirkişiyi görevlendiren Cumhuriyet savcısı veya hâkim tarafından belirlenir. Bu ücret ve gider ilk etapta Devlet Hazinesinden (Cumhuriyet savcılıkları suçüstü ödeneğinden) karşılanacaktır (CMK m.324).

- Bununla birlikte davanın sonunda şayet bir ceza, güvenlik tedbirine hükmedilmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ve cezanın ertelenmesine karar verilmesi hâlinde bu ücret ve gider sanığa yükletilir.

228 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.269 vd.

Buna karşılık, mahkeme kararının sanığın lehine olması, yani, beraat veya ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi durumunda ise bu ücret ve giderler Devlet Hazinesi üzerine kalmaya devam edecektir²²⁹.

Hukuk yargısında: Ceza davasından farklı olarak bir hukuk davasında, bilirkişinin ücret ve giderleri delil ikame avansı kapsamında değerlendirilir ve kural olarak davanın taraflarınca karşılanır. Burada görülmekte olan davada taraflarca hazırlama veya resen araştırma ilkesinin uygulanıp uygulanmadığının ilk etapta bir önemi yoktur. Bununla birlikte istisnai olarak ücretin Devlet Hazinesi tarafından karşılanması söz konusu olabilir. Öte yandan bilirkişi ücret ve giderleri kim tarafından karşılanırsa karşılansın bu ücret ve gider yargılama giderleri arasında yer aldığı için davanın sonunda, davayı kaybeden tarafa yükletilir (HMK m.323/1, b. (e)).

- **Taraflarca hazırlama ilkesine tâbi davada:** Bu tür bir davada (örneğin kural olarak malvarlığına, yani konusu bir paraya veya para ile ölçülebilir bir değere ilişkin davalarda) bilirkişi ücret ve giderlerinin ne şekilde yatırılacağı, tüm deliller için uygulanan HMK m.324 hükmünde ifade edilmektedir.
 - Buna göre bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep eden taraf, mahkemece belirlenen avansı verilen kesin süre içinde (HMK m.94) yatırmak zorundadır. Taraflar bilirkişi incelemesine başvurulmasını birlikte talep etmişlerse gereken gideri yarı yarıya avans olarak ödemekle yükümlüdürler.
 - Bir taraf verilen kesin sürede bilirkişi ücret ve giderleri için belirlenen avansı yatırmazsa bu avansın karşı tarafça yatırılması mümkündür. Buna karşılık kesin süre içinde gerekli miktarın avans olarak yatırılmaması hâlinde, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep eden taraf, bu talebinden vazgeçmiş sayılacaktır (HMK m.324). Kısaca böyle bir durumda bilirkişi incelemesine başvurulmayacaktır.
 - Taraflarca hazırlama ilkesine tâbi olan bir davada da tarafların bu konuda bir talebi bulunmasa dahi hâkim gerekli gördüğü takdirde resen bilirkişi incelemesine başvurabilir. Böyle bir durumda hâkim bilirkişi ücret ve giderlerinin bir tarafça karşılanmasına karar verebileceği gibi her iki tarafı da bu ücret ve giderlerden

sorumlu tutabilir. Şayet ücret ve giderleri yatırmasına karar verilen taraf, kendisine verilen kesin süre içinde bunun gereğini yerine getirmezse, bu giderlerin bir kez daha Devlet Hazinesinden karşılanması mümkün değildir. Çünkü ortada taraflarca hazırlama ilkesine tâbi bir dava söz konusudur. Bu tür bir davada bilirkişi incelemesine ilişkin ücret ve giderlerin Devlet Hazinesinden karşılanmasını gerektirecek bir kamusal yarar yoktur. Hâkim, bilirkişi incelemesine başvuramaz; elindeki mevcut diğer ispat araçlarıyla yetinir²³⁰.

➤ **Resen araştırma ilkesine tâbi bir davada:** Resen araştırma ilkesine tâbi bir davada, bilirkişi ücret ve giderlerinin yatırılması konusunda HMK m.325 hükmünün dikkate alınması gerekir. İlgili hüküm bu tür bir davada, hâkim tarafından bir ispat aracına resen başvurulduğu takdirde, bu giderlerin ne şekilde karşılanacağına ilişkin usulü düzenlemektedir.

- Ancak böyle bir davada da, aynen taraflarca hazırlama ilkesine tâbi bir davada olduğu gibi, taraflardan birinin bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep etmesi mümkündür. Şüphesiz böyle bir durumda, bilirkişinin ücret ve giderleri, talepte bulunan tarafça karşılanacaktır.
- Buna karşılık resen araştırma ilkesine tâbi bir davada bilirkişi incelemesine resen başvurulduğu takdirde, hâkim, vereceği bir haftalık süre içinde bilirkişinin ücret ve giderleri için gerekli olan avansın, taraflardan birisi veya belirteceği oranda her ikisi tarafından ödenmesine karar verebilir. Meseleyi taraflarca hazırlama ilkesine tâbi bir davadan ayıran nokta, tam burada kendisini göstermektedir:
- Şayet belirlenen süre içinde bilirkişi incelemesine ilişkin ücret ve diğer giderleri karşılayacak miktarda avans yatırılmazsa, hâkim, ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere, bu avansın Devlet Hazinesinden (Cumhuriyet savcılığı suçüstü ödeneğinden) karşılanmasına karar verir (HMK m.325).

Son olarak bilirkişinin ücret ve gideri için yatırılan avansın yeterli olmaması, örneğin bilirkişi tarafından ek bazı giderlerin yapılması gerektiğinde, bilirkişinin bu yöndeki talebinin hâkim tarafından kabulü üzerine, eksik kalan mikta-

230 Bkz. Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.276 vd.

rın yatırılması, hâkim tarafından emredilecektir. Bu miktarın yatırılmasından sorumlu olan da öncelikle, bilirkişi incelemesini talep eden taraftır.

Buna karşılık eksik kalan miktar yatırılmadığı ve bu miktar, karşı tarafça da karşılanmadığı takdirde, eksik kalan miktarı yatırmayan taraf bilirkişi incelemesine başvurmadan vazgeçmiş sayılmayacaktır. Çünkü ortada zaten devam eden bir inceleme mevcuttur. Böyle bir durumda, bilirkişinin, hazırladığı raporu o anki haliyle teslim etmesi durumunda görevini tamamladığının kabulü gerekecektir²³¹.

§2.- Bilirkişinin Görevlendirilmesi

I.- Bilirkişiye Yöneltilecek Soruların Belirlenmesi

Bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin kararda, inceleme konusunun bütün sınırlarıyla ve açıkça belirlenmesi, ayrıca bilirkişinin cevaplaması gereken soruların gösterilmesi gerekmektedir (HMK m.273; CMK m.66/1). Yukarıda farklı başlıklar altında da yer verildiği gibi bilirkişi esasen üç ayrı konuda görevlendirilebilir:

- *Sahip olduğu özel ve teknik bilgi vasıtasıyla bir vakıayı tespit etmek,*
- *Sahip olduğu özel ve teknik bilgiyi hâkime aktarmak,*
- *Sahip olduğu özel ve teknik bilgi vasıtasıyla, vakıayı değerlendirmek ve bundan sonuç çıkarmak.*

Vakıanın tespitinde, vakıanın doğrulanması söz konusudur. Buna karşılık bilirkişi herhangi bir şekilde o vakıayı değerlendirmemektedir.

- Bilirkişinin yerine getirdiği görev, somut vakıanın bir tür fotoğrafını çekmekten ibarettir. Bilirkişi, elde ettiği bilgiyi mahkemeye sunmakla yetinir.

- Hızın, akıntının, borca batıklığın tespiti.

231 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.277.

Özel ve teknik bilginin hâkime aktarılmasında, bazen bir ilke veya kuralın, bazen ise bilimsel veya teknik bir bilginin hâkime aktarımı söz konusu olur:

- Bilirkişinin ticarî defterlerin düzenli tutulması bakımından uyulması gerekli ilkeleri aktarması veya bir tıbbî sorumluluk davasında uyuşmazlık konusu meseleye ilişkin kuralları bildirmesi buna örnek olarak gösterilebilir²³².

Bilirkişinin salt bir bilgiyi veya tecrübe kuralını hâkime aktarmakla görevlendirilmesi, uygulamada çok sık rastlanan bir durum değildir. Çünkü bilirkişiden bir bilgiyi aktarması istendiğinde kendisinden çoğu kez sahip olduğu uzmanlık bilgisini somut meselenin değerlendirilmesinde kullanması beklenir²³³.

Vakıayı değerlendirmek ve bundan sonuç çıkarmak: Bilirkişi incelemesinin bu görünüm biçiminde bilirkişi raporunun hükme etkisi, diğer hâllere göre daha ön plândadır.

- Örneğin, bir yaranın durumu bu yaranın davalı tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği, bu yaranın hangi süreçle çalışma kaybına yol açtığı ve benzeri haller.

232 Bkz. Tanverdi, s.104; Bettex, s.7. Örnekler için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.340 vd.

233 Bettex, s.8; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.342.

Bu çerçevede bilirkişiye yöneltilecek sorular:

- Yerinde,
- Eksiksiz şekilde formüle edilmiş,
- Bilirkişinin uzmanlık alanına ilişkin
- Açık ve uygun bir dille ifade edilmiş olmalıdır.

Bilirkişiye yöneltilen soruların tereddüt uyandırmayacak şekilde belirlenmesi, bilirkişiye yol gösterdiği kadar, bilirkişinin görev sınırlarının da daha baştan çizilmesini sağlamaktadır. Konuya ilişkin olarak BilK m.3/6 hükmü de çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren sorun açıkça belirtilmeden ve inceleme yaptırılacak konunun kapsamı ile sınırları açıkça gösterilmeden bilirkişi görevlendirilemeyeceğine işaret etmektedir.

- Yapılmaması gereken şey bilirkişiye genel bir inceleme yetkisinin verilmesidir. Belli klişe ifadeler kullanılarak dosyanın bir kül olarak bilirkişiye tevdi, Bilirkişilik Kanunu'na aykırı olduğu kadar, yargılama yetkisinin de bilirkişiye devri anlamına gelir.
- “Dosyanın bilirkişiye tevdi ile dava hakkında görüş alınması”; “taraf iddiaları ve savunmaları karşısında bilirkişi görüşü alınması” vb.

Öte yandan bilirkişiye yöneltilecek sorular belirlenir ve belirtilirken, bilirkişinin incelemesini kolaylaştırmak adına, bazı belgelere özel olarak dikkat çekilebileceği gibi, bilirkişinin inceleme sırasında sahip olduğu yetkilere de işaret edilebilir. Aynı şekilde hâkim bilirkişinin inceleyeceği belgelerin ibrazını emredebilir, bilirkişinin uyuşmazlık konusunu doğrudan incelemesi gereken hâllerde, bilirkişi incelemesi ile birlikte bir keşif icrasına da karar verebilir.

Bilirkişiye yöneltilecek olan sorular hâkim tarafından belirlenir. Bununla birlikte soruların oluşturulmasında ***hâkim, tarafların da görüşünü almak zorundadır (bkz. HMK m.273/1)***. Bu hem adil yargılanma hakkının hem de ispat hakkının bir gereğidir²³⁴.

- Taraflar yönelttilmesini istedikleri soruları, bu sayede hâkime bildirebilirler. Taraflar ayrıca inceleme kapsamından çıkartılmasını istedikleri bir husus

7 | Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.242 vd. Ayrıca bkz. Dumoulin, Laurence, *L'expert en justice*, Paris 2007, s. | 0 vd.

varsa (örneğin bir sırrın ifşasına engel olmak veya başka bir amaçla), bilirkişinin görevinde bir değişiklik talebinde bulunabilirler.

Taraflar bilirkişiye yöneltilmesini istedikleri soruları, yazılı veya sözlü şekilde mahkemeye iletebilirler. Acele durumlar dışında uygun olan bilirkişi incelemesi hakkındaki kararın tarafların huzurunda alınmasıdır.

- Şayet bilirkişi incelemesine tarafların birinin talebi üzerine başvurulmuşsa, bu taraf, sorulmasını istediği soruları, dilekçesinde zaten formüle edeceği için kendisine, bu konuda görüş bildirmesi için tekrar süre verilmesine gerek yoktur. Ancak böyle bir durumda karşı tarafa varsa kendi sorularını da bildirmesi için bir süre verilmesi gerekir.
- Buna karşılık bilirkişi incelemesine mahkeme tarafından resen başvurulması halinde, taraflara varsa bilirkişiye yöneltilmesini istedikleri soruları bildirebilmeleri için, süre verilmesi mümkündür.

Taraflar dışında bilirkişinin de görevin kapsamı, içeriği ve yöneltilecek sorular bakımından hâkime katkı sunmasında yarar vardır. Bilirkişi bu katkıyı, mahkeme tarafından görevlendirildikten sonra, konuya ilişkin bir ön inceleme yaptıktan sonra sağlayabilecektir.

II.- Görevlendirme Usulü

Bilirkişiye yöneltilecek soruların belirlenmesinden farklı olarak, bilirkişinin görevlendirilmesi konusundaki yetki, münhasıran mahkemeye, hâkime veya Cumhuriyet savcısına aittir. Bilirkişinin mahkeme tarafından görevlendirilmesi hukuk yargısında kural olarak tahkikat, ceza muhakemesinde ise soruşturma veya kovuşturma aşamalarında gerçekleştirilen bir mahkeme usul işlemidir.

Bilirkişinin görevlendirilme usulü bakımından üç temel husus bulunur:

- Bunlardan birincisi, bilirkişinin, bilirkişilik bölge kurulu nezdindeki listelere ve bilirkişilik siciline kayıtlı olan kişiler arasından tayin edilmesi zorunluluğudur.
- İkincisi, bu görevlendirme yapılırken bilirkişinin uzmanlık alanı ve görevlendirme sayısı ve diğer bazı hususların dikkate alınması gerekliliğidir.
- Üçüncüsü ise, bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin ara kararında yer alması gereken hususlardır.

A.- Listelere Kayıtlı Kişiler Arasından Görevlendirilme Zorunluluğu ve İstisnaları

Bilirkişiler bölge adliye mahkemelerinin yargı çevresi esas alınmak suretiyle, bilirkişilik bölge kurulu tarafından hazırlanan listede yer alan kişiler arasından seçilirler (BilK m.12/5; HMK m.268; CMK m.64).

Bununla birlikte mahkeme tâbi olduğu bölge listesindeki ilgili uzmanlık alanında bilirkişi olmasına rağmen diğer bir bölgedeki bilirkişinin, görevlendirme yapılan yere daha yakın bir mesafede bulunması durumunda, bu listeden de görevlendirme yapabilecektir.

- Örneğin, Afyonkarahisar Asliye Ceza (veya Hukuk) Mahkemesi, Antalya Bölge Adliye Mahkemesi'nin yargı çevresine dahil olduğundan, bilirkişiyi, Antalya Bilirkişilik Bölge Kurulu listesinden görevlendirmesi gerekmektedir. Bununla birlikte aslında Ankara Bölge Adliye Mahkemesi'nin yargı çevresinde olan Eskişehir'de (Ankara Bilirkişilik Bölge Kurulu'nun listesine kayıtlı) ihtiyaç duyulan nitelikte bir bilirkişi olabilir. Böyle bir durumda Afyonkarahisar mahkemesi, Ankara Bilirkişilik Bölge Kurulu'nun listesinde kayıtlı bir kişiyi bilirkişi olarak görevlendirebilecektir.

Bir önceki ihtimalden farklı olarak şayet, ilgili bölge kurulunun listesinde bilgisine başvurulacak uzmanlık dalında bilirkişi bulunmuyorsa, bu durumda, ilk etapta, bir başka bölge kurulunun listesinden ilgili uzmanlık dalında kayıtlı bir kişinin bilirkişi olarak tayin edilmesi gerekecektir. Fiziki olarak evrak gönderilmesi gerekmeyen veya mahallinde inceleme gerektirmeyen iş ve işlemler için kendi bölge listesinde ilgili uzmanlık alanında bilirkişi bulunmaması veya inceleme konusunun başka bir bölgede bulunması halinde, ilgili bölge kurulu listesinden UYAP vasıtasıyla elektronik ortamda bilirkişi görevlendirmesi yapılabilir.

Hukuk öğrenimi görmüş olan kişiler, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu ve bilirkişiliğe kabul için gerekli diğer şartları belgelendirmedeği sürece bir listeye kaydedilemez (BilK m.10/4) ve bilirkişi olarak görevlendirilemez (HMK m.266; CMK m.63/1). Doğal olarak, listede ilgili uzmanlık dalında bilirkişinin bulunmaması, listeye kaydı ve görevlendirilmesi yasak olan bir hukukçunun görevlendirilmesine, daha açık

ifadesiyle hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvuruya imkân tanımamaktadır.

- Mahkemenin liste dışından bilirkişi görevlendirdiği zaman bu durumu, bilirkişilik bölge kuruluna bildirmesi gerekmektedir. Bilirkişilik bölge kurulu, liste dışından görevlendirilen kişinin, bilirkişilik yapma şartlarını taşımadığını belirlerse, durumu, bilirkişiyi görevlendiren merciye bildirecektir.

Öte yandan Yargıtay veya Danıştay ilk derece mahkemesi olarak baktıkları dava ve işlerde, tüm bölge kurulları bilirkişilik listelerinde kayıtlı bilirkişiler arasından görevlendirme yapılabilir.

Burada son olarak resmî bilirkişilerin durumu üzerinde de kısaca durmak gerekir. Çünkü, HMK m.268/3 ve CMK m.64/3 hükümleri uyarınca, kanunların görüş bildirmekle yükümlü kıldığı kişi ve kurullara görevlendirildikleri konularda bilirkişi olarak öncelikle başvurulması gerekmektedir.

Sonuç olarak, uyuşmazlık konusu bakımından, görüşüne başvurulabilecek bir resmi bilirkişi (örneğin Adli Tıp Kurumu) mevcutsa, mahkemenin, bilirkişi listelerinden de önce, bu resmi bilirkişilere başvurması gerekmektedir.

- Ancak bu durum, mahkemenin resmî bilirkişiden gelecek olan görüşü hükmüne esas almak zorunda olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin verilen görüş salt bir Adli Tıp İhtisas Kurulu tarafından değil de, Genel Kurulu tarafından verilse dahi, bir takdiri delildir ve mahkeme bu görüşle bağlı kalmadan raporu yetersiz bulduğu takdirde yeniden bilirkişi incelemesine başvurabilir.

B.- Bilirkişinin İhtiyaç Duyulan Alanda Uzman Olan Kişiler Arasından Görevlendirilmesi

Görevlendirilen bilirkişinin uzmanlık bilgisinin, ihtiyaç duyulan uzmanlık dalında olması gerekir: Bilirkişinin bölge kurulu tarafından düzenlenen listelerde kayıtlı kişiler arasında görevlendirilmesi zorunludur. Ancak bu mahkemenin, listelere kayıtlı herhangi bir kişiyi görevlendirebileceği anlamına gelmemektedir.

- Mahkemenin uyuşmazlık konusunu doğru tespit edememesi veya bunun kapsam yahut niteliğinde hataya düşmesi, bilirkişinin hangi uzmanlık

dalından tayin edileceğini doğru şekilde belirleyememesine yol açar. Aynı şekilde ilk derece mahkemesi, uyuşmazlık konusunu doğru şekilde tespit edebilir; ne var ki, uzmanlık dalları arasındaki nüansları göz ardı edebilir. Örneğin, orman endüstri mühendisinin uzmanlığı, orman ürünlerinin işlenmesine ilişkindir; uzmanlık alanı bu olan bir kişinin, bir yerin orman sayılıp sayılmadığı konusunda bilirkişi seçilmesi uygun olmayacaktır²³⁵.

- Böyle bir durumda, bilirkişinin yapacağı ön inceleme üzerine durumu mahkemeye bildirmesi gerekecektir.

C.- Bilirkişi Sayısı

Kural bilirkişi sıfatıyla tek bir kişinin görevlendirilmesidir (bkz. HMK m.267). Bununla birlikte gerek hukuk gerek ceza muhakemesinde gerekçesinin de gösterilmesi şartıyla, birden fazla kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi, bir diğer söyleyişle bir bilirkişi heyetinin oluşturulması mümkündür (HMK m.267; CMK m.63/2).

Bilirkişi sıfatıyla tek bir kişinin mi görevlendirileceği, yoksa bir bilirkişi heyeti mi oluşturulacağı, uyuşmazlık konusunun niteliğine ve ihtiyaç duyulan özel ve teknik bilginin birden fazla uzmanlık alanına ilişkin olup olmadığına göre belirlenecek bir husustur. Birden fazla teknik meselenin bir arada olması ve birlikte ele alınmasının gerektiği durumlarda veya tek bir meselenin, birden fazla uzmanlık dalını ilgilendirdiği veya karmaşık olduğu durumlarda, bir bilirkişi heyetinin oluşturulması pek tabii ki mümkündür.

- Örneğin, tekstil üretiminde kullanılacak bir makinanın geç teslimi sebebiyle açılan bir davada, üretim kaybı ve bunun parasal karşılığının tespiti hem bir tekstil mühendisine hem bir muhasebeciye ihtiyaç duymaktadır.

235 “...(R)aporu hükmüne esas alınan orman mübendisi ...'m 10.05.2006 tarihli keşif sırasında yapılan kimlik tespitinde sadece belediyede görevli orman mübendisi olduğu yazılmış ve uzmanlık alanı belirtilmemiş ise de 2001 yılından sonra daireye temyiz incelemesi için gönderilen aynı kişinin bilirkişilik yaptığı çok sayıda dosyadan uzmanlık alanının orman mübendisi olduğu anlaşılmıştır. Orman endüstri mübendisleri bir yerin hukuken orman sayılan yerlerden olup olmadığı konusunda değil, orman ürünlerinin işlenmesi konusunda uzman kişiler olup bu nedenle bu kişilerle hazırlanan raporların mülkiyete ilişkin uyuşmazlıklarda mahkemeler hükmüne esas alınmayacağı açıklanmak sureti ile verilen kararlar bozulmaktadır. Temyiz konu dosyada bilirkişi raporu bu nedenle hükmüne esas alınmaz”. 20. HD, 16.1.2008, 15443/277 (Legal Hukuk Dergisi, 2008/64, s.1390 vd.).

- Örneğin, bir trafik kazası sebebiyle açılan tazminat davasında, kişinin alkollü olup olmadığının ve alkollü olması halinde bunun kazaya etkisinin yanı sıra, kaza oluşumuna sebebiyet verecek yol, araç ve benzeri durumların da göz önüne alınması gerekir. Böyle bir durumda bir tıbbi bilirkişi kadar, trafik konusunda uzman bir kişinin de yer aldığı bir bilirkişi kurulu oluşturulabilecektir²³⁶.

Bu çerçevede farklı uzmanlardan oluşan bir bilirkişi kurulu oluşturulabileceği gibi aynı uzmanlık dalından birden fazla bilirkişiden de bir kurul oluşturulabilir. Bilirkişi kurulunun tek sayıda bilirkişiden mi oluşması gerektiği yoksa çift sayıda bilirkişiden de bir kurul oluşturulmasının mümkün olup olmadığı konusunda hukuk ve ceza yargısı birbirinden ayrılmaktadır.

Hukuk yargısında, bilirkişi kurulunun tek sayıda bilirkişiden oluşacağı öngörülmüştür (HMK m.267). Bunun amacı bilirkişiler arasında oybirliğinin sağlanamadığı durumlarda ortaya çıkabilecek sorunların önüne geçilmesidir.

Ceza muhakemesinde ise, bu konuda herhangi bir sınırlandırma söz konusu değildir. Hatta CMK m.87 hükmü uyarınca, otopsinin iki hekim tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir²³⁷.

Öte yandan bilirkişi kurulunun kaç bilirkişiden oluşacağına ilişkin bir üst sınır bulunmamaktadır. Buna göre mahkeme gerekçesini göstermek şartıyla ve uyumsuzluk konusunun nitelik ve içeriği haklı gösterdiği sürece yeterli sayıda bilirkişi görevlendirebilir.

Ç.- Bilirkişinin Görevlendirilmesine İlişkin Kararda Yer Alması Gereken Hususlar

Bu kararda öncelikle bilirkişinin kimlik bilgilerinin uzmanlık dalının ve sicile kayıtlı ise, bilirkişilik sicil numarasının belirtilmesi gerekmektedir. Görevlendirilen bilirkişiye inceleme yaptırılacak konunun kapsamı ve sınırları yazılı olarak bildirilir ve açıkça anlatılır. Bu yazının ayrıca şu hususları içermesi şarttır:

236 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.469 vd.

237 Bkz. Öntan, s.98.

- İncelemenin konusu ve sınırları
- Bilirkişinin cevaplaması gereken sorular,
 - Bilirkişi incelemesine ilişkin ara kararında, inceleme konusunun kapsamı, içeriği, sınırları açık bir şekilde gösterilmemişse, bilirkişi bu eksikliğin giderilmesini kendisini görevlendiren merciden talep edebilir. Bu, bilirkişi bakımından aynı zamanda bir ödev de teşkil eder (bkz. Rehber İlke ve Standartlar m.4)
- Takdir edilen bilirkişi ücreti,
- Raporun verilme süresi

Bilirkişiye inceleme konusu ile ilgili belgelerin aslı veya onaylı bir sureti dizi pusulasına bağlanarak imza karşılığı teslim edilir; ayrıca bu husus tutanağa bağlanır. UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hal-lerde, dosya veya belge fiziki olarak teslim edilmez; bilirkişiye UYAP üze-rinden dosya inceleme yetkisi verilir. Bu konu üzerinde de aşağıda ayrıca durulacaktır.

Bilirkişinin görevlendirilmesi usulü bakımından yukarıda saydıklarımızın yanı sıra dikkat edilmesi gereken diğer bazı noktalar bulunmaktadır:

- *Bilirkişinin görevlendirilebileceği azami dosya sayısının dikkate alınması:* Bağlayıcı bir bilirkişi listesinin varlığı sürekli aynı bilirkişinin görevlendirilmesine ilk etapta engel teşkil etmemektedir. Bunun önüne geçebilmek için, bilirkişinin azami iş sayısından fazla dosyada görevlendirilemeyeceği kabul edilmiştir. Buna göre temel ve alt uzmanlık alanlarına göre, bilirkişilerin aylık olarak bakacağı iş sayısını belirlemek, *Bilirkişilik Daire Başkanlığının* görevleri ara-sında sayılmıştır (BilK m.6/2 h). Söz konusu azami iş sayıları çerçevesinde mahkemenin bilirkişiyi görevlendirirken, bu sayının aşıp aşılmadığını da dikkate alması gerekecektir.
- *Bilirkişiyi görevlendirecek olan mercinin, bu yetkisini bir başkasına devretmemesi gerekir:* Mahkeme listeye kayıtlı olan bilirkişiler arasında bir tercihte bulu-nurken kural olarak serbesttir. Bununla birlikte hangi konuda kimin bilirkişi olarak görevlendirileceği münhasıran hâkime veya Cumhuriyet savcısına ait bir yetki olduğuna göre, bu yetkinin bir üçüncü kişiye, örneğin zabıt kâtibine veya mübaşire devredilmemesi gerekir.

II.- Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü ve İstisnaları

Bilirkişilik bir kamu hizmetidir. Bir sonraki başlık altında ele aldığımız üzere, bilirkişiliğin bir kamu hizmeti ve bilirkişinin de geçici olarak bu kamu hizmetine katılan hâkim yardımcısı olması sebebiyle, pek çok durumda, bilirkişilik görevinden kaçınmak mümkün değildir. Bununla birlikte, geçerli bir mazeretin varlığı halinde, bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevi yerine getirmekten kaçınabilir. Aslında, bilirkişinin görevi kabulden kaçınmasını gerektiren hallerin pek çoğu da bilirkişi etiği ile ilgili hususlardan kaynaklanmaktadır.

A.- Genel Olarak Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü

1.- Resmi Bilirkişiler ile Bilirkişi Listelerine ve Sicile Kayıtlı Kişiler Bakımından

Çeşitli kanun hükümlerinde resmî bilirkişi olarak görev yapacağı öngörülmüş olan bilirkişilerin de (Adli Tıp Kurumu gibi) bu görevi kabulden kaçınması mümkün değildir (HMK m.268/1-a; CMK m.65/1-a). Listeye kayıtlı bir kişi bakımından da durum aynı şekildedir. Çünkü bu kişi bilirkişilik yapmak konusunda iradesini bir nevi açığa vurmuş olduğundan, açığa vurulan bu iradenin gereğinin yerine getirilmesi söz konusu olmaktadır

Bilirkişinin bir alt başlıkta göreceğimiz üzere, geçerli bir mazeret olmaksızın görevi kabulden kaçınması, bir disiplin yaptırımı ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet verebilir. Konuya ilişkin olarak Rehber İlke ve Standartlar m.5 hükmü de bu duruma işaret etmektedir. Buna göre:

- Bilirkişi, kayıtlı olduğu bilirkişilik bölge kurulunun yetki çevresindeki tüm il ve ilçelerden yapılan görevlendirmeleri geçerli bir mazereti bulunmadığı takdirde kabul etmek zorunda olup, bilirkişilik görevini kabulden kaçınmasının sicilden ve listeden çıkarılma yaptırımını gerektirebileceğini unutmamalıdır.

2.- Bilirkişi Listelerine Kayıtlı Olmayan Kişiler Bakımından

Konu, hukuk yargısı bakımından HMK m.270/1-b, c, ceza muhakemesi bakımından ise, CMK m.65/1-b ve c bentleri hükümlerinde kaleme alınmıştır. Her iki hükümde de kastedilen kişiler biraz nüansla aynıdır. Burada ikili bir ayırırda bulunulmaktadır. Buna göre, bir listeye kayıtlı olmasa dahi, aşağıda belirtilen kişiler bilirkişilik görevini kabul etmekle yükümlüdürler:

- Birinci olarak, HMK'da dile getiriliş biçimiyle, bilgisine başvurulacak konuyu bilmeksizin, meslek veya zanaatlarını icra etmesine olanak bulunmayanlar; CMK'da dile getiriliş biçimiyle, incelemenin yapılması için bilinmesi gereken fen ve sanatları meslek edinenler: Burada herhangi bir meslek veya zanaatın, bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturabildiğı sürece bu kapsamda değeriendirilmesi mümkündür.
- İkinci olarak ise, HMK'da dile getiriliş biçimiyle, bilgisine başvurulacak konu hakkında meslek veya sanat icrasına resmen yetkili kılınmış olanlar; CMK'da dile getiriliş biçimiyle, incelemenin yapılması için gerekli mesleğı yapmaya resmen yetkili kılınanlar: Burada kastedilen ise, doktor, ebe, muhasebeci, mimar gibi, ancak belli bir ruhsat veya benzeri belge sahibi olunması hâlinde ilgili mesleğı yapabilecek olanlardır.

Ne var ki, bir işi resmen icraya yetkili kılınmış olmak, her zaman o işin alenen, bir diğeri deyişle fiilen yapılması anlamına gelmemektedir. Gerçekten de zikredilen bent ile kastedilen bir uzman, bu konuda gerekli ruhsata sahip olsa da mesleğini icra etmiyor olabilir⁷⁸. Esasen bu kapsamdaki bir kişi, kabul edilebilir bir sebep olarak, söz konusu mesleğı icra etmediğini bildirmek suretiyle bilirkişilik görevinden çekinebilmelidir. Tersine, bir ruhsat sahibi olan ve fakat ilgili uzmanlık dalına karşılık gelen mesleğı ifa etmeyen kişinin bilirkişilik görevini kabul etmesi halinde, bu kişinin o uzmanlık dalındaki yetkinliğini şüpheli ve tartışılır bir duruma getirecektir.

B.- Bilirkişinin Görevi Kabulden Kaçınabileceğı Haller

Temel olarak iki hâlde bilirkişilik görevinden kaçınılabılır. Bunlardan ilki, tanıklıktan çekinme sebeplerinden birinin varlığıdır. Buna hâkim veya Cumhuriyet savcısının da kabul edebileceğı ve uygulamada karşılaşılabilecek diğeri sebepler eşlik eder.

1.- Tanıklıktan Çekinme Sebeplerinden Birinin Varlığı

Tanıklıktan çekinme sebepleri, hukuk yargısı bakımından HMK m.247 vd, ceza muhakemesi bakımından ise CMK m.45 vd. hükümlerde düzenlenmektedir. Buna göre bilirkişi şu hâllerde bilirkişilik görevini yapmaktan çekinebilir:

- *Kişisel sebeplerle:* Bilirkişi olarak görevlendirilen kişinin, hukuk davasının tarafının veya ceza muhakemesinin şüphelisinin, sanığının veya mağdurunun, aradaki evlilik bağı ortadan kalksa bile eşi, nişanlısı, altsoy veya üstsoyu, üçüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) akrabası (halası, teyzesi, amcası, dayısı veya yeğeni), bilirkişi ile yargılamanın süjesi arasında evlat edinen veya evlatlık ilişkisi ve son olarak hukuk yargısı özelinde koruma altına alınan çocuk veya koruyucu aile ilişkisi bulunması,
- *Belli bir meslekten dolayı öğrenilen sır sebebiyle:* Kanun gereği sır olarak korunması gereken bilgiler hakkında bilirkişi olarak görevlendirilen kişiler, bu konular hakkında bilirkişilik yapmaktan kaçınabilirler.
 - Örneğin, bir hekimin hastası olan kişinin bir hukuk davasının tarafı veya ceza davasının şüphelisi, sanığı veya mağduru olması hâlinde, bu kişi hakkında bir tıbbi sıı bilen bilirkişi, bu sebeple bilirkişilik görevini kabulden kaçınabilir. Bu durum sır saklamakla yükümlü olan farklı meslek mensupları bakımından da söz konusu olabilir.
 - Ancak sır sahibi, sırrın açıklanmasına izin verdiğyse, bu kişi artık söz konusu sebeple bilirkişilik görevini kabulden kaçınamayacaktır.
- *Menfaat dolayısıyla:* Bilirkişinin o konuda görev alması, kendisinin veya kişisel sebeple çekinmesine imkân veren kişilerden birine maddi bir zarar verecek, şeref ve haysiyetine hâlel getirecek (HMK m.250) yahut ceza soruşturması veya kovuşturmasına sebebiyet verecekse (Bkz. ve karş. HMK m.250; CMK m.48), bu kişi, söz konusu sebeplerle bilirkişilik görevinden kaçınabilir.

2.- Görevi Kabulden Kaçınmayı Haklı Gösteren Diğer Sebepler

Bilirkişinin davada görev almaktan yasaklı olması veya reddi sebebinin varlığı: Nitekim bu sebepler doğrudan doğruya bilirkişinin tarafsızlığı ile ilgili olup tanıklıktan çekinme sebeplerinin bir kısmıyla örtüşebilmektedir.

- Önceki başlıklar altında da açıklandığı üzere, bilirkişilik etiği bilirkişinin tarafsız olmasını gerektirir. Bilirkişi olarak görevlendirilen kişi bu sebeplerden birinin şahsında gerçekleştiği düşüncesinde ise, görevi kabulden kaçınabilir. Dikkat edilecek olursa, bu durum bilirkişi bakımından yetkiden ziyade bir ödev karşılık gelmektedir. Kaldı ki, bu hallerde bilirkişi görevden alınabilir veya taraflarca reddedilebilir.

Görevin bilirkişinin uzmanlık alanına girmemesi: Bilirkişi, görevlendirildiği konunun başka bir uzmanlık dalının konusunu oluşturduğunu belirterek görevi kabulden kaçınabilir (HMK m.275/1. Ayrıca bkz. Rehber İlke ve Standartlar m.2).

Öte yandan bilirkişi görevlendirildiği konuda uzmanlık bilgisi ve tecrübesinin yeterli olmadığını da bildirebilir.

- Ancak, buradaki ikinci sebebi istisnai görmek gerekir. Çünkü, bilirkişinin uzmanlık bilgisi ve tecrübesinin o konu bakımından yeterli olmadığını bir gerekçe olarak çeşitli kereler ileri sürmesi, aslında onun uzmanlık bilgisinin yetersizliğini gösterir. Böyle bir durum da aslında bilirkişinin denetimini, hatta bir disiplin yaptırımına tâbi tutulması sonucunu doğurabilir²³⁸.

Diğer meşru gerekçeler: Bilirkişinin hastalığı veya iş yükünün ağırlığı gibi gerekçeler de meşru birer gerekçe olarak kabul edilebilir. Ancak, bu gerekçelerin de sıklıkla ileri sürülmesi, bir kez daha bilirkişinin denetimini gerektirebilir.

Nihayet, hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvurulması yasaktır. Mahkeme, bu açık yasağa rağmen, bir kişiyi (örneğin bir hukuk fakültesi öğretim üyesini, emekli bir hâkimi veya bir avukatı) bilirkişi sıfatıyla görevlendirmişse, bu kişi tarafından bu görevin reddedilmesi gerektiği açıktır. Bir hukukçu belgelendirdiği bir başka uzmanlık dalındaki bilgisine dayanarak bir listeye

238 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.480. Fransız Hukuku bakımından da benzer şekilde bkz. ve karşı. Redon, no. 416, s.54.

kayıtlıysa ve bu kayıtlı olduğu uzmanlık dalında değil de hukukî konuda görevlendirilmişse, bu durum, bu bilirkişi için aynı zamanda bir ödev de teşkil edecektir. Aksi durum bu bilirkişinin denetimine ve hakkında disiplin yaptırımının uygulanmasına yol açabilir.

Bilirkişinin görevden kaçınmasını haklı gösteren mazeretini, kendisini görevlendiren mercie bildirmesi zorunludur. Özellikle bir yasaklılık hâlinin ortaya çıkması durumunda bu durumun mahkemeye gecikmeksizin bildirilmesi gerekir. Buna karşılık, görevden kaçınma imkânını veren diğer hâller bakımından, HMK m.275/1 hükmü, bilirkişinin bu durumu bir hafta içinde mahkemeye bildirebileceğini öngörmektedir. Görevi kabulden kaçınmayı gerektiren sebep, daha sonra ortaya çıkmışsa, bunun da en geç bir hafta içinde mahkemeye bildirilmesi uygun olacaktır.

Buna karşılık CMK'da bu konuda özel bir süreye yer verilmemiştir (karş. CMK m.70)²³⁹. Ne olursa olsun ortada görevi kabulden kaçınmayı haklı gösteren bir durum varsa, bilirkişilik etiği, sebebin öğrenilmesinden itibaren durumu gecikmeksizin görevlendirmeyi yapan mercie bildirilmesini gerektirir. Son olarak bilirkişinin görevi kabulden kaçınmak için ileri sürdüğü sebebin gerçeğe uygun olması gerekir. Çünkü meşru (kabul edilebilir) bir gerekçe olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması, bilirkişi nezdinde disiplin yaptırımının uygulanmasına sebebiyet verebilir (BilK m.13/1-b). Böyle bir durumda bilirkişilik bölge kurulunun yapacağı denetim sonucunda bilirkişinin uyarılması veya listeden geçici veya kalıcı olarak çıkartılması yaptırımlarının uygulanması mümkündür (BilK m.13/1, 2).

²³⁹ Öntan, s.46 vd.

§3.- Bilirkişi İncelemesinin Yapılması

I.- İnceleme Konusu Şeylerin Bilirkişiye Teslimi

Bilirkişiye yapacağı inceleme bakımından nelerin teslim edileceği ile bunların nasıl teslim edileceği bilirkişi incelemesi bakımından son derece önemlidir. Burada dosya ve eklerinin bilirkişiye havale edilmesi, bilirkişinin görev alanının belirlendiği anlamına gelmediği gibi, dosya ve eklerinin bir kül olarak bilirkişiye teslim edilmiş olması da ona inceleme konusuyla ilgili bilgi ve belgelere ulaşma imkânının sağlandığı anlamına gelmemektedir.

Bilirkişi ancak görevlendirildiği konunun kapsamıyla sınırlı olarak dava dosyası hakkında bilgi sahibi olabilir. Bu sebeple bilirkişiye dosya kapsamında yer alıp da inceleme konusunu oluşturan belgelerin teslim edilmesi, kural olarak gerekli ve yeterlidir. Bu konuda:

- Hukuk yargısı bakımından HMK m.273/2 hükmü, bilirkişiye, görevlendirme yazısının ekinde, inceleyeceği şeylerin, dizi pusulasına bağlı olarak ve gerekiyorsa mühürlü biçimde teslim edileceği, ayrıca bu hususun tutanakta gösterileceği belirtilmektedir.
- Ceza muhakemesi bakımından da benzer şekilde, CMK m.66/7 hükmü, bilirkişiye inceleyeceği şeylerin mühür altında verilmeden önce bunların listesinin ve sayımının yapılacağını ve bu hususların tutanakla belirleneceğini öngörmektedir. Nitekim bilirkişi, zikrettiğimiz hüküm uyarınca, mühürlerin açılmasını ve yeniden konulmasını, yine tutanakla belirtmek ve bir liste düzenlemekle yükümlüdür.
 - Bu belgeler, mutlaka imza karşılığı teslim edilmeli, belgelerin iadesi sırasında da imza karşılığı teslim alınmalıdır.

Nitekim, her iki hükümde de dava dosyasının değil, sadece incelenecek şeylerin bilirkişiye tesliminden söz edilmektedir. Ancak inceleme konusunu oluşturan hususların da eksiksiz bir şekilde bilirkişiye teslimi gerekmektedir.

Ne olursa olsun, bilirkişi dosya kapsamının tümünü incelemek yetkisine sahip değildir. Bilirkişinin salt görevini icra etmek konusunda ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgelere ulaşmasının sağlanması, gerekli ve yeterlidir²⁴⁰.

240 Bkz. Bettex, s.148. Ayrıca bkz. ve karş. Belgesay, Mustafa Reşit, *İspat ve Hüküm Teorileri*, 3. Bası, İstanbul 1951, s.82.

- Kısacası, bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olması, sadece görevini ilgilendirdiği kadarıyla, fakat görevin gerektiği şekilde ifa edilebilmesi açısından eksiksiz olmalıdır.
- Nihayetinde bilirkişiye teslim edilecek belge bir fotokopiden, bir video kaydından yahut bir bilançodan ibaret olabilir. Önemli olan, bilirkişinin inceleme konusunun, söz konusu belgelerin kendisine emanet edilmesini haklı göstermesidir.

II.- Bilirkişinin Ön İnceleme Yapması

Bilirkişi görevlendirildiği vakit, ilk etapta görevlendirmenin ilgili mevzuat hükümlerine uygun yapıp yapılmadığına dikkat etmelidir. Nitekim Rehber İlke ve Standartlar m.4 hükmü bu hususa işaret etmektedir. Buna göre:

- Bilirkişi, görevlendirmenin mevzuat hükümlerine uygun olarak yapılmasını... mutlaka görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.

Mevzuat hükümlerine uygun bir görevlendirme ile kastedilen, önceki başlıklar altında belirtildiği üzere, bilirkişinin görevinin, ilgili merciin bu konuda alacağı bir karar ve bu kararın kendisine mevzuata uygun vasıtalarla bildirilmesidir.

Öte yandan görevlendirmeye ilişkin kararın tebliği üzerine, bilirkişinin şu hususları da dikkate alması ve gereğini yapması gerekmektedir:

- Kendisine tevdi olunan görev, uzmanlık alanına girmekte midir?
- Görevden kaçınmasını gerektirecek haklı bir mazereti var mıdır?

Bilirkişinin uzmanlık alanı, kendisine tevdi olunan konuda değilse veya görevi kabulden kaçınmasını haklı gösterecek bir mazereti varsa, görevin kendisine tebliğ edilmesinden itibaren en geç bir hafta içinde, kendisini görevlendiren merciye durumu bildirmek zorundadır (HMK m.275; Rehber İlke ve Standartlar m.2). CMK'da da bu mesele benzer şekilde düzenlenmiş, ancak açık bir süre belirtilmemiştir. Uygun olan ceza muhakemesi bakımından da bilirkişinin bu durumu, gecikmeksizin, en geç bir hafta içinde kendisini görevlendiren merciye bildirmesidir.

Bu noktada önem taşıyan bir başka konu ise, bilirkişiye yöneltilen soruların yeterince açık olup olmadığıdır. Esasen bir sonraki başlık altında bilirkişinin

inceleme sırasındaki yetkileri bakımından göreceğimiz üzere, bilirkişi inceleme konusuna ilişkin tereddütlerin giderilmesini kendisini görevlendiren merciden her zaman talep edebilir. İdeal olan, bilirkişiyi görevlendiren mercinin, bilirkişiye ihtiyaç duyulan konuda cevaplandırması için soru yöneltmesidir. Ne var ki, uygulamada zaman zaman, bilirkişiye sadece dosyanın iletildiği ve bilirkişiden dosya kapsamında bir rapor sunulmasının talep edildiği de görülebilmektedir. Bu faraziyyede bilirkişiye bir soru yöneltilmiş değildir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan bilirkişi, biraz yukarıda zikrettiğimiz Rehber İlke ve Standartlar m.4 hükmü çerçevesinde hareket edecektir. Buna göre:

- Bilirkişi, görevlendirmenin mevzuat hükümlerine uygun olarak yapılmasını, **kapsam ve sınırları ile cevaplamaı istenen soruların sorulmasını** mutlaka görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.

Bu konuda bilirkişiyi aydınlatacak olan, mahkeme veya Cumhuriyet savcılığı yazı işleri görevlileri değil, bizzat hâkimin veya Cumhuriyet savcısının kendisidir. Uygulama açısından doğru olan, bilirkişinin bu yöndeki talebini, yazılı yani bir dilekçe ile gerçekleştirmesidir.

Bilirkişi görevin kendi uzmanlık dalına ait olduğuna kanaat getirdiği takdirde, ön incelemesinin ikinci aşamasına geçecektir. Bu noktada tespit edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- İnceleme konusu maddi meselenin açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan bir başka bilirkişi ile iş birliğine ihtiyaç duyup duymadığı,
- Tarafların veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurmasının gerekip gerekmediği,
- İncelemenin gerçekleştirilebilmesi için, bazı kayıt veya belgelerin getirtilmesi; bazı hususların önceden soruşturulması.

Bu hususlar esasen bir sonraki başlık altında bilirkişinin yetkileri bağlamında ele alınacaktır.

III.- Bilirkişinin İnceleme Sırasındaki Yetkileri ve Bu Yetkilerin Kullanılmasına İlişkin Usul ve Esaslar

A.- Genel Olarak

Bilirkişilik faaliyeti bakımından üzerinde en çok durduğumuz konulardan bir tanesi, bilirkişinin ödevleri ve uyması gereken etik ilkeler yani kurallardır. Bununla birlikte, bilirkişilik faaliyetinin gereği gibi yerine getirilebilmesi için, bilirkişinin aynı zamanda bazı yetkilere de sahip olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra hiç şüphe yok ki bilirkişi yaptığı inceleme karşılığında hem buna ilişkin bir ücreti hem de inceleme sırasında yaptığı giderleri almak hakkına sahiptir.

Burada ise bilirkişinin, esasen bilirkişi incelemesi sırasında ne tür yetkilere sahip olduğu üzerinde duracağız. Her şeyden önce unutulmaması gereken husus şudur: Takip eden alt başlıklarda açıklayacağımız yetkiler, bilirkişiyi görevlendiren mercinin bu konuda bilgisi ve izni olmaksızın, bir diğer söyleyişle görevlendiren merciden bağımsız şekilde, salt bilirkişinin bu konudaki kendi inisiyatifıyla kullanılamaz. Bu yetkiler, mutlaka hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığıyla kullanılmalıdır.

Bu itibarla bilirkişi sahip olduğu bir yetkiyi kullanmaya ihtiyaç duyduğu vakit bunu mahkemeye bildirmelidir. Mahkeme bunu uygun gördüğü takdirde, bilirkişinin bu yetkiyi kullanmasına izin verir ve bu konuda gereğini yapar. Söz konusu yetkilere, hukuk yargısı bakımından HMK m.278, ceza muhakemesi bakımından ise CMK m.66/3 vd. hükümlerinde işaret edilmektedir.

B.- İnceleme Konusuna İlişkin Tereddütlerinin Giderilmesini İsteme

Bilirkişi, görevinin kapsam ve içeriği hatta sınırları konusunda tereddüde düşebilir. Bu durum, kendisine yöneltilen soruların açık olmamasından veya bir diğer sebepten kaynaklanabilir. Bu durumda bilirkişiye düşen görev, tereddüdün giderilmesini kendisini görevlendiren merciden istemektir (bkz. HMK m.278).

Rehber İlke ve Standartlar m.3 hükmü, bunun usulüne işaret etmektedir. Buna göre:

- Bilirkişi, görev alanı ve sınırları hakkında tereddüde düşerse, bu tereddüdün giderilmesini mutlaka kendisini görevlendiren merciden yazılı olarak istemeli ve görevlendiren merci tarafından verilen yazılı talimata göre incelemesini yapmalıdır.

Bilirkişi, görevin hukuki meseleye dair olup olmadığı bakımından tereddüt yaşayabilir. Bu çalışmanın çeşitli bölümlerinde hukuki konuda bilirkişi görüşü talep etmenin veya sunmanın mevzuata aykırı olduğu belirtilmektedir. Bilirkişi neyin hukuki neyin maddi meseleye ilişkin olduğu noktasında tereddüt yaşayabilir. Konuya ilişkin emredici hükümlerin yanı sıra Rehber İlke ve Standartlar m.16 hükmü bu konuda yol göstericidir:

- Somut olayda özel veya teknik bilgiye gerek olup olmadığı ve bunların belirlenmesi hukuksal bir işlem olup hâkimin görevidir. Bu nedenle, bilirkişi, raporunu hazırlarken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz. Tereddüt ettiği hallerde, görevlendirmeyi yapan merciden hukuk sorunu ve inceleme alanının kapsam ve sınırları hakkında bilgi istemelidir.

Dikkat edilecek olursa, bilirkişi, bu konudaki tereddütlerini kendisini görevlendiren mercie yazılı, yani fiziksel ortamda vereceği veya bilirkişi portal üzerinden göndereceği bir dilekçe ile bildirmelidir. Aynı şekilde ilgili merciin bilirkişiye vereceği talimatın da yazılı olması gerekmektedir.

Bir diğer ihtimale Rehber İlke ve Standartlar m.9 hükmünde işaret edilmektedir. Buna göre:

- Bilirkişi, görevlendirme konusu hakkında öncelikle geniş bir analiz yaparak uzmanlık alanına girmeyen, uyuşmazlığa ve sorunun çözümüne doğrudan etkili olmayan bir durum ile karşılaştığında raporunda kesinlikle bu konuda herhangi bir belirleme yapmamalı, görüş açıklamamalıdır. Bilirkişi, görevinin kendisine verilen verilerle veya kendi uzmanlık alanındaki bilgilerle saptama yapmak ve görüş açıklamak olduğunu unutmamalıdır.

C.- Uyuşmazlık Konusunun İncelenmesi

Bilirkişinin görevinin gereğini yerine getirebilmesi, mahkemenin kararı ile belli bir mahalde gerçekleşebilecek bir incelemenin yapılmasını gerektirebilir (Örn. bkz. HMK m.278/4). Bu yetki genel olarak bir taşınmazın yahut taşınırın incelenmesi şeklinde olabileceği gibi, bir kan veya doku incelemesi

biçiminde tezahür eden, bir tıbbî inceleme yahut başka bir şey şeklinde de somutlaşabilir²⁴¹.

Bilirkişi, incelemesini bir eşya, belge ve hatta bir kişi üzerinde gerçekleştirdiğinde, teknik olarak keşif icrasına benzer bir işlevi yerine getirmektedir. Bu hâllerde bilirkişi hâkim yardımcısı sıfatıyla, hâkimin gözü ve kulağı olarak, bir şeyi yerinde incelemekte, uyuşmazlığın çözümü için gerekli her türlü bilgiyi toplamakta, uyuşmazlık konusu vakıanın genel görünümünü, sebep ve sonuçlarını hâkime sunmaktadır²⁴².

Nihayet bilirkişinin bir şey üzerindeki inceleme yetkisi, mevcut hükümler dâhilinde, aşağıdaki şekilde kullanılmalıdır:

- Öncelikle bilirkişi doğrudan bir kan yahut doku incelemesi veya bir taşınmazın ya da bir yakıt nakil hattının durumunun tespiti gibi bir incelemeyle görevlendirildiği vakit, bu incelemeyi gerçekleştirmek, onun zaten görevinin kapsamında olan bir husustur. Öte yandan hâkim, bir belgenin yerinde incelenmesi amacıyla bir bilirkişi görevlendirebilir (HMK m.218). Görev kapsamında yerine getirilecek olan hususların, baştan belli olduğu durumlarda, bilirkişinin bu inceleme konusunda ayrı bir karar verilmesini istemesine gerek yoktur. Bilirkişinin keşif icrasını gerektiren durumlarda aşağıdaki hususlara dikkat etmesi gerekir:
 - Bilirkişi, keşifli incelemeyi gerektiren bir dosyada görevlendirilmiş ise mutlaka keşif öncesinde dosyayı incelemek için kendisine uygun bir zaman dilimi belirlenmesini istemeli, özel veya teknik bilgisi ile yapacağı incelemede keşif icrası için gerekli bilgi ve belgelerde eksiklik var ise görevlendiren merciin bu duruma dikkatini çekmelidir (Rehber İlke ve Standartlar m.25).
 - Bilirkişi, keşif gerektiren dosyalarda keşfe konu yerin zemin durumu, yer bilgisi, koordinatları, keşif yerindeki hava durumu ve hangi vasıtalarla keşif yerine ulaşılabilceğine ilişkin bilgileri görevlendirmeyi yapan merciye sunmalıdır. Dosyanın durumuna göre ihtiyaç duyulan araç-gereçleri (gps, cors vb.) mutlaka keşif anında yanında bulundurmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.26).

241 Bkz. Gürelli, s.74; Öntan, s.123, 124; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.553 vd.

242 Bkz. Dumoulin, s.118, 119.

- Ancak bilirkişi, incelemesine başladıktan sonra, kendisine tevdi edilen görevin sınırları içerisinde, belli bir şey üzerinde inceleme yapması gerektiği kanaatine ulaşabilir. Ancak, bilirkişinin, zikrettiğimiz yetkiyi, herhangi bir ön denetime tâbi olmaksızın, bağımsız şekilde kullanması mümkün değildir. İşte böyle bir durumda, bilirkişi mahkemeden ihtiyaç duyduğu incelemeyi yapabilmesi için bir karar verilmesini isteyecektir. Uygun olan bilirkişinin bu talebini yazılı şekilde yapmasıdır.

Hâkim bu incelemenin elverişliliğini, şartlarını, gerekiyorsa yeri ve zamanını takdir eder. Nihayet bu konudaki takdir yetkisi münhasıran hâkime aittir. Bu da bilirkişinin bir hâkim yardımcısı olarak görevini hâkimin sevk ve idaresi altında yürütmesinin sonucudur. Ancak, uyumsuzluk konusu, bu tür bir incelemeyi haklı gösterdiği sürece, hâkim, bilirkişiye bu inceleme yetkisini vermekten kaçınmamalıdır.

Son olarak bilirkişi incelemesinin bir şey üzerinde gerçekleştiği durumlarda, tarafların da hazır bulunması mümkündür (HMK m.278/4). Ancak, bu durum tarafların herhangi bir incelemede hazır bulunma hakkına sahip oldukları anlamına gelmez. Örneğin, DNA veya kan incelemesinde yahut tıbbi birtakım incelemeler bakımından, hasta mahremiyetinin de korunması gerektiğinden, tarafların veya vekillerinin bu tür bir incelemede yer alma hakkına sahip olmadıkları kabul edilmektedir²⁴³.

Ç.- Tarafların veya Üçüncü Kişilerin Bilgisine Başvurma

Bilirkişinin, incelemesi sırasında tarafların veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurma yetkisi hukuk yargısı ve ceza muhakemesi bakımından farklı içeriklerde düzenlenmiştir (Bakınız: ve karşı. HMK m.278/3; CMK m.66/4 ve 6).

Hukuk yargısı bakımından: Bilirkişi, incelemesini gerçekleştirirken ihtiyaç duyarsa, mahkemenin de uygun bulması kaydıyla tarafların bilgisine başvurabilir (HMK m.278/3). Bilirkişinin tarafların bilgisine başvurması, ilk olarak bir keşif icrası sırasında, tarafların da bu keşifte hazır bulunmaları hâlinde söz konusu olabilir. Nitekim hâkim keşif sırasında bilirkişiden yardım

243 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s. 586 vd.

alabileceği gibi taraflar da bu keşifte yer alma imkânına sahiptirler (HMK m.288, 290).

Buna karşılık bilirkişinin inceleme sırasında üçüncü kişileri, örneğin dosya kapsamında yer alan tanıkları bilgi almak amacıyla dinleyip dinleyemeyeceği konusunda HMK'da bir açıklık bulunmamaktadır. Bununla birlikte bilirkişinin tanıkları dinlemesine engel hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Bu tanıkların daha önce dinlenilmiş olmaları koşuluyla, bilirkişinin gerekiyorsa bunları yeniden bilgi almak amacıyla dinlemesi pekâlâ mümkündür²⁴⁴.

Nitekim uygulamada özellikle bilirkişilerin bir keşif icrasına iştirak etmeleri ve bu keşfe tanıkların da davet edilmeleri vesilesiyle, bilirkişi hâkim ile birlikte tanık beyanlarını dinleyebilir veya hâkimin izniyle bunlara soru yöneltebilir. Ancak bu konuda bilirkişi tarafından dikkat edilmesi gereken husus şudur. Bilirkişinin hâkim gibi, tanık beyanlarının değerini değerlendirme yetkisi yoktur. Burada tanıkların dinlenilmesi salt bilgilenme, bilirkişinin uyuşmazlık konusu hakkındaki teknik kanaatini güçlendirme amaçlıdır. Bilirkişi, raporunu dinlediği tanıkların beyanlarına dayandıramaz²⁴⁵.

HMK bilirkişinin tarafların bilgisine başvurabileceğini düzenlemekle birlikte, bunun usulüne yer vermemektedir. Taraflar veya üçüncü kişilerden bilgi alınması, kural olarak iki farklı şekilde söz konusu olabilir:

- Birinci olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi, hâkimin de yer aldığı bir keşif icrası sırasında, bilirkişi taraflardan veya tanıklardan bilgi alabilir.
- İkinci olarak bilirkişinin tarafların ve tanıkların dinlendiği (m.261) duruşmaya da davet edilmesi söz konusu olabilir.

244 Bkz. Yılmaz, Şerh, s.1227; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.557. Aynı şekilde Fransız hukuku bu imkânı açıkça tanıdığı gibi İsviçre hukukunda da bu konuya yaklaşım olumludur. Fransız Medenî Usul Kanunu m.242 hükmü bu imkânı açıkça tanımış durumdadır. Buna göre bilirkişi, gerektiği takdirde üçüncü kişilerden yazılı veya sözlü bilgi alabilir (Bkz: art. 242, C.pr.civ.). Ayrıca Bkz. Ferrand, no. 476, s.124. İsviçre hukuku bakımından Federal Mahkeme bunu uygun bulmaktadır (JdT1961 III 26. Zikreden Bettex, s.163).

245 "...Bilirkişi davacı tanığı (M)'in beyanını da dikkate alarak haftada 15 saat fazla mesai yapıldığını kabulle rapor tanzim etmiştir. Mahkeme rapora itibar ederek fazla mesai alacağına hükmetmiştir. Mahkemece davacı tanıklarının beyanları arasındaki çelişki giderilerek davacının talep ettiği fazla mesai ücreti konusunda karar verilmesi gerekirken, tanık beyanları arasındaki çelişki giderilmeden bir davacı tanığının beyanına itibar edilerek hazırlanan rapora göre hüküm kurulması hatalı olup bozmayı gerektirmiştir..."⁹. HD, 12.3.2012, 49373/8041 (LegalBank).

Tüm bu ihtimallerde bilirkişi hangi soruları yöneltmek istediğini hâkime bildirir. Hâkim bunu değerlendirdikten sonra söz konusu sorunun yöneltip yöneltilmeyeceğine karar verecektir. Bilirkişinin diğer yetkileri bakımından olduğu gibi bilirkişi incelemesinin kapsam ve içeriği haklı gösterdiği ölçüde, hâkimin bu talebi reddetmesi güçtür²⁴⁶.

Son olarak HMK m.278/3 hükmü, taraflardan birinin bilgisine başvurulacağı hâllerde, mahkemece bilirkişiye taraflardan biri bulunmaksızın diğerinin dinlenemeyeceği hususunun önceden hatırlatılacağına işaret etmektedir. Buna göre bilirkişinin, bir taraftan bilgi alması söz konusu ise, diğer tarafın da hazır bulunması zorunludur. Burada korunan menfaat, bilirkişinin etki altında kalmasının veya onun tarafsızlığını şüphe altında bırakacak bir durumun önüne geçmektir²⁴⁷.

Ceza muhakemesi bakımından: Ceza muhakemesi bakımından bilirkişinin bu yetkisi hukuk yargısına göre çok daha geniş şekilde düzenlenmiştir. Kanunda açık şekilde yer verilen yetkilerden yola çıkacak olursak: Bilirkişi ilk olarak gerekli olması hâlinde, mağdura, şüpheliye veya sanığa soru yöneltebilir (CMK m.66/6). CMK, burada sadece mağdurdan söz ediyorsa da bunun aynı zamanda suçtan zarar gören, malen sorumlu olan ve kovuşturma evresine katılanı da kapsaması gerektiğine işaret edilmektedir²⁴⁸.

- Bilirkişi saydığımız kişilere, mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığı ile soru sorabilecektir. Ancak mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısının, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da izin vermesi mümkündür. Her iki durumda da soruların ilgili merciin huzurunda yöneltilmesi gerekmektedir²⁴⁹.
- İlgili madde hükmünde, “gerekli olması” ifadesi kullanıldığı için burada da, hukuk yargısı bakımından olduğu gibi, bu konudaki takdir yetkisinin mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısında olduğu açıktır.

²⁴⁶ Leclerc, no. 414, s.321.

²⁴⁷ Bkz. ve karşı. Umar, s.770 vd.; Yılmaz, Şerh, s.1228.

²⁴⁸ Bkz. Öntan, s.122.

²⁴⁹ Öntan, s.123; Yıldız, s.318.

Ancak, bilirkişi incelemesinin konusu gerektirdiği ölçüde, bu konuda bir sınırlamadan kaçınılması gerekmektedir²⁵⁰.

- Öte yandan muayene ile görevlendirilen hakim bilirkişi, görevini yerine getirirken zorunlu saydığı soruları hâkim, Cumhuriyet savcısı ve müdafî bulunmadan da mağdur, şüpheli veya sanığa doğrudan yöneltme imkânına sahiptir (CMK m.66/6). Bilirkişinin soru sorma yetkisi onun ifade alma veya sorgu yetkisine sahip olduğu anlamına gelmemektedir²⁵¹.

Bilirkişi görevini yerine getirmek amacıyla bilgi edinmek için, şüpheli veya sanık dışındaki kişilerin de bilgisine başvurabilir (CMK m.66/4). Burada bilirkişinin tanıkların bilgisine başvurabileceği konusunda bir tereddüt yoktur. Hukuk yargısında olduğu gibi ceza muhakemesinde de bilirkişinin üçüncü kişilerin bilgisine başvururken, ilgili mercîinin onayını alması gerekmektedir. Bu kişiler ilgili merci huzurunda dinlenilmelidir²⁵².

Zikrettiğimiz Kanun hükümleri dışında, Rehber İlke ve Standartlar m.11 hükmü bilirkişinin tarafların bilgisine başvurmalarının usulü bakımından yol göstericidir:

- Bilirkişi, raporunu hazırlarken ihtiyaç duyması halinde kendisini görevlendiren mercîin bilgisi ve onayı dahilinde tarafların bilgisine başvurabilir. Böyle bir durumda, bilirkişi tarafların bilgisine başvurmak istediğine dair talebini yazılı olarak görevlendirmeyi yapan mercîin onayına sunar. Ancak, bilirkişi, görevlendiren merci tarafından onay verilmiş olsa dahi, taraflardan biri bulunmaksızın diğerini dinleyemez.

Gerek hukuk yargısı ve idari yargı gerek ceza muhakemesi bakımından önemle dikkat edilmesi gereken bir husus şudur: Taraflardan biri, herhangi bir sebeple (bir belge vermek, izahatta bulunmak vb.) bilirkişiyi kendi iş yerine ve sair bir yere davet ederse veya bilirkişiyi iş yerinde ziyaret etmek isterse, bilirkişi bu teklifi reddetmelidir. Bilirkişiliğe ilişkin Rehber İlke ve Standartlar m.12 hükmünde, bu olasılığa özel olarak işaret edilmiştir:

²⁵⁰ Öntan, s.123.

²⁵¹ Öntan, s.123.

²⁵² Öntan, s.123.

- Bilirkişi, dosyanın tarafı, vekili veya üçüncü bir kişinin kendisiyle iletişime geçmesi halinde görevlendirildiği dosya ile ilgili bilgi vermekten kaçınır ve durumu görevlendirmeyi yapan mercie derhal bildirir.

D.- Bir Başka Bilirkişi ile İş Birliği Yapma

Bilirkişi her ne kadar sahip olduğu uzmanlık bilgisi sayesinde görevlendirilmişse de inceleme konusunun açıklığa kavuşturulması, uzmanlık alanına girmeyen belli bazı konularda aydınlatılması için konusunda uzman bir diğer bilirkişi ile bir araya gelmeye, onunla iş birliğine ihtiyaç duyabilir. Hatta bu durum, bilirkişi için bir ödev de teşkil eder. Rehber İlke ve Standartlar m.8 hükmü bu olasılığı dikkate almıştır. Buna göre:

- Bilirkişi, incelemekle görevli olduğu bir sorunun açıklığa kavuşturulması ya da saptanması için başka bir uzmanın bilgisine ve yardımına ihtiyaç duyabilir. Bu durumda, kendisini görevlendiren mercie başvurarak ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanından da bilirkişi atamasını talep etmeli ve bu şekilde o uzmanın bilgisinden yararlanmalıdır.

Mesele HMK ve CMK'da bazı nüanslarla benzer şekilde düzenlenmiştir ve ilgili hükümlerin bir arada ele alınması uygun olacaktır. Buna göre:

- HMK m.275/1 hükmü uyarınca, bilirkişi, inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile iş birliğine ihtiyaç duyduğunu, bir hafta için görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirecektir.
- CMK m.66/4 hükmü uyarınca ise, bilirkişi, uzmanlık alanına girmeyen bir sorun bakımından aydınlatılmasını isteyecek olursa, hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişiler ile bilirkişinin bir araya gelmesine izin verebilir. Bu şekilde çağrılan kişiler yemin eder ve verecekleri raporlar, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olarak dosyaya konulur.

Öncelikle burada kastedilen husus, bilirkişinin bir yardımcı kullanması değildir. İkinci olarak bu durum, bilirkişinin görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğünün de istisnasını oluşturmamaktadır²⁵³. Nitekim aksi durum,

²⁵³ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.511; Öntan, s.125.

temel etik kurallar arasında olan görevi şahsen (bizzat) yerine getirme yükümlülüğünün ihlali anlamına gelecek ve bilirkişi hakkında yaptırım uygulanmasına sebebiyet verecektir.

Bilirkişi meselenin çözümü için konunun bir diğer uzmanı ile istişarede bulunmak ihtiyacını duymaktadır. Bu durum, bir diğer kişiden görüş istemek biçiminde de kendisini gösterebilir²⁵⁴. Ancak bu iş birliğinin hangi uzmanlık dalından olacağının ve iş birliği içinde olunan uzmanın niteliğinin belirlenmesi gerekir:

Birinci olarak, bilirkişinin iş birliği yapacağı kişinin uzmanlığı, bilirkişinin uzmanlık dalından farklı olmalıdır. Bu husus CMK m.66/4 hükmünde açıkça ifade edilmiştir. Kaldı ki, iş birliği yapılacak uzman ile bilirkişinin aynı uzmanlık dalından olmaları, bu bilirkişinin tayinini de kural olarak anlamsız hale getirecektir. Elbette uyumsuzluk konusu meselenin ağırlık veya karmaşıklığı, aynı konuda birden fazla bilirkişinin görev yapmasını gerektirebilir. Böyle bir durumda, bilirkişinin mahkemeye başvurması ve bilirkişinin bu konudaki isteminin mahkeme tarafından uygun görülmesi hâlinde, mahkeme tarafından bir bilirkişi kurulunun oluşturulması gerekecektir.

Bilirkişinin bir başka uzman ile iş birliği yapması bakımından tıbbi bilirkişinin ameliyathanedeki cihazların durumu konusunda bir teknisyenin bilgisine, hayvan yetiştirilen bir arazinin değerini belirlemekle görevlendirilen bilirkişinin, bir veteriner bilirkişinin bilgisine²⁵⁵ inşaat mühendisi bilirkişinin uzman bir karotçuya ihtiyaç duyması ve benzeri hâllere örnek gösterilebilir. İkinci olarak diğer uzmanın hukukî statüsü önem taşımaktadır. HMK m.275/1 hükmü, açıkça bir başka bilirkişi ile iş birliğinden söz etmektedir. Nitekim, CMK m.66/4 hükmü ise, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerden bahsediyorsa da hemen akabinde, bunlara yemin verdirileceğine ve bunlar tarafından sağlanan görüşün, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olacağına işaret etmektedir.

²⁵⁴ Bkz. Umar, s.775, 776.

²⁵⁵ Cass. Civ. 1re (Fransız Temyiz Mahkemesi, 1. HD) 13.10.1981, no.80-12.927 (Vigneau, Vincent, "Dispositions propres aux expertises: execution des operations de l'expertise", Droit de l'expertise, Paris: Dalloz, 2009, ss.165 - 178, no. 244.36, s.168'den naklen).

O hâlde, iş birliğinde olunacak uzmanın da hukukî niteliğinin bilirkişi olduğundan hukuk yargısı kadar ceza muhakemesi bakımından da tereddüt etmemek gerekmektedir²⁵⁶.

Bu kişinin bilirkişi sıfatıyla tayin edilecek olmasının pratik sonuçları şunlardır:

- İş birliğinde olunan bilirkişi de verdiği görüş karşılığı bir ücrete ve varsa yaptığı giderlerin karşılanmasına hak kazanır.
- Bu bilirkişinin görevlendirilmesi usulü de ilk bilirkişinin görevlendirilmesinden farklılık arz etmemektedir.
 - CMK m.66/4, bu kişilere yemin verdirileceğim öngörmektedir. Şayet, iş birliğinde bulunulan bilirkişi, hâlihazırda bir listeye kayıtlı ise, ayrıca yemin vermesi elbette gerekli değildir.
- Burada ayrıca ceza muhakemesi bakımından CMK m.66/5 hükmünün de dikkate alınması gerekir. Buna göre, bir ceza muhakemesinin ilgileri, bilirkişiye teknik nitelikte bilgi verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişilerin dinlenmesi yönünde karar verilmesini isteyebilirler. Şayet bunlar, bilirkişi olarak görevlendirilecekse, listeye kayıtlı olmaları ve kayıt koşullarını taşımaları gerekir. Aksi durumda bu kişilerin verecekleri bilgiler, birer uzman mütalaası kapsamında değerlendirilecektir (CMK m.67/6; karş. HMK m.293)²⁵⁷.
- Sebeplerin mevcut olması hâlinde bu bilirkişinin de yasaklılığı veya reddi gündeme gelebilir.

E.- İhtiyaç Duyulan Belgelerin Temini

Bilirkişinin ihtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin kendisine temin edilmesi, HMK m.275/2 hükmünde açık şekilde düzenlenmektedir. CMK'da ihtiyaç duyulan kayıt ve belgelerin teminine ilişkin açık bir düzenleme bulunmakla birlikte, ceza muhakemesi bakımından da bilirkişinin görüş sunabil-

²⁵⁶ Bkz. Öntan, s.127.

²⁵⁷ Karş. Öntan, s.127.

mesi için ihtiyaç duyacağı bilgi ve belgelerin kendisine verilmesi gerektiği konusunda bir tereddüt yoktur²⁵⁸.

Nitekim bilirkişi incelemesini gerçekleştirebilmek için bazı kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyuyorsa, bunun sağlanması için, bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi verecek ve talepte bulunacaktır. Burada da esasen iki mesele bulunmaktadır. Bunlardan birincisi hangi kayıt ve belgelerin bilirkişiye temin edilebileceği, ikincisi ise bu kayıt ve belgelere bilirkişinin ne şekilde ulaşabileceğidir.

Temin edilecek kayıt ve belgelerin kapsamı: Bilirkişi incelemesinin gereği gibi yerine getirilebilmesi için, inceleme konusunu oluşturan mesele hakkında gerekli tüm bilgi ve belgelerin bilirkişiye ulaştırılması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bilirkişiye dava dosyasının bir kül olarak teslim edilmesi, tek başına, inceleme konusu şeylerin teslim edildiği anlamına gelmemektedir.

Bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olmasının ölçüsü, kendisine tevdi edilen görev ile sınırlıdır. Bu sebeple kural olarak, bilirkişiye dosya kapsamında yer alıp da inceleme konusunu oluşturan belgelerin teslim edilmesi gerekli ve yeterlidir. Bu itibarla bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olması, sadece görevini ilgilendirdiği kadarıyla olmalıdır.

Nitekim bilirkişi incelemesinin konusunu, kural olarak, sadece ibraz edilmiş olan veya ibrazı mümkün olan belgeler ve diğer şeyler oluşturabilir²⁵⁹. Burada önemli olan husus, bilirkişiye verilen görevin, dosya kapsamında mevcut belgelerin kendisine emanet edilmesini haklı göstermesidir.

Konu ceza muhakemesi bakımından da özellik gösterebilir: Mesele, özellikle bilirkişinin soruşturma ve dava dosyasını inceleme yetkisi bakımından kendisini göstermektedir. CMK m.157 hükmü uyarınca, kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma hakkına zarar vermemek kaydıyla, soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir. Bu durum,

²⁵⁸ Bkz. Öntan, s.120; Gürelli, s.68 vd.

²⁵⁹ Bohnet, François, *Code de procedure civile neuchâtelais commentée*, Bâle 2005, s.427.

bilirkişinin dosyayı incelemesine yahut bundan örnek almasına engel teşkil etmemektedir²⁶⁰.

- Elbette görevin gereği buradaki gizliliğe mutlak riayeti gerektirir.

Nitekim bilirkişi kendisinden istenen görüşün hazırlanması sırasında cevaplaması istenen sorularla ilgili olup çalışmasına esas olacak veya çalışmasını kolaylaştıracak yazı, tutanak, fotoğraf, basılı eser, resim, film gibi belgelerin görevlendirme sırasında verilmemesi halinde bunları her zaman görevlendirmeyi yapan merciden talep edebilir (Rehber İlke ve Standartlar m.21).

- Ne olursa olsun, dosya kapsamında varlığına işaret edilen bir belge, bilirkişiye ulaştırıl(a)mamış olabilir. Aynı şekilde bilirkişi, ileri sürülen bir iddia veya savunma çerçevesinde kendisine iletilmemiş veya dosya kapsamında zikredilmemiş bir belgenin de incelenmesi gerektiği görüşünde olabilir. Bilirkişinin bu konuda yapması gereken şey, durumu gecikmeksizin yazılı şekilde kendisini görevlendiren merciye bildirmektir.
 - Bunun gereğini (yargılama veya soruşturma bakımından bu belgenin ibrazının gerekip gerekmediğini veya taraflarca ibraz edilmiş olan bu belgenin mahkeme tarafından ibrazının resen emredilip emredilemeyeceğini) ilgili mercii takdir edecektir.

Bilirkişi, hazırlayacağı raporda özel ve teknik bilgisini kullanarak ulaştığı sonuçların gerekçesini de açıklamakla yükümlüdür. Gerekçe bilirkişinin keyfi ve özensiz açıklamalarda bulunma ihtimalini büyük ölçüde önleyeceği gibi raporun yargı mercileri ve taraflarca her aşamada denetlenmesini kolaylaştırır. Açıklanan bilirkişi görüşünün gerekçeli kabul edilebilmesi için ilke olarak “neden veya niçin” gibi soruları sordurmaması gerekir.

İhtiyaç duyulan kayıt ve belgelerin bilirkişiye temini usulü: Bilirkişinin diğer yetkileri bakımından olduğu gibi, bilirkişi henüz kendisine teslim edilmemiş bir kayıt veya belgeye ancak, hâkim kanalıyla ulaşabilir. Diğer bir söyleyişle, bilirkişi bu belgeleri doğrudan hukuk davasının taraflarından veya ceza muhakemesinin ilgililerinden talep edemez.

Hukuk yargısı bakımından, HMK m.275/2 hükmü, kayıt ve belgelerin getirilmesine ihtiyaç duyan bilirkişinin, görevlendirilmesinden itibaren bir

²⁶⁰ Bkz. Öntan, s.121.

hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi vererek talepte bulunması gerekmektedir. Ancak bilirkişi, kendisinde mevcut olmayan bir belgeye görevin ileri bir aşamasında da ihtiyaç duyabilir. Nitekim, benzer içerikteki HMK m.278/4 hükmünde, uyuşmazlık konusunun incelenmesi yetkisi bakımından bir süre öngörülmüş değildir²⁶¹.

Ceza muhakemesi bakımından ise ister soruşturma ister kovuşturma aşamasında olunsun, bilirkişi, ihtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin kendisine teminini bir süre ile sınırlı olmaksızın Cumhuriyet savcısından, hâkimden veya mahkemeden talep edebilir. Ceza muhakemesi özelinde meseleye ilişkin istisnai bir durum, moleküler genetik incelemeler bakımından öngörülmektedir. CMK m.79/2 hükmü uyarınca bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturan bulgu bilirkişiye verilirken, ilgilinin adı ve soyadı, adresi ve doğum tarihi bilirkişiye bildirilmemektedir²⁶².

Burada son olarak hâkim, bilirkişinin ihtiyaç duyulan belgeler konusundaki değerlendirmesiyle bağlı olmayıp, hangi belgelerin ibraz edilmesi gerektiğine kendisi karar vermelidir. Nitekim aksi durumun kabulü hâkimin yargılama yetkisinin bilirkişiye devri anlamına gelecektir²⁶³.

Bu konuda ayrıca belirtmek gerekir ki, söz konusu belgenin bilirkişiye fiziksel ortamda ulaştırılması belli bir zaman alabilir. Uygun olan, bunun en kısa sürede en elverişli yolla gerçekleştirilmesidir. Bu konuda Rehber İlke ve Standartlar m.6 hükmü yol göstericidir. Buna göre:

- Bilirkişi, UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hallerde, zaman ve emek kaybını en aza indirmek amacıyla dosyanın veya belgenin fizikî olarak teslim edilmeksizin UYAP üzerinden kendisine dosya inceleme yetkisi verilmesini görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.

²⁶¹ Nitekim konuya ilişkin ne Fransız ne de İsviçre hukukunda bir tereddüt bulunmaktadır. Fransız Medeni Usul Kanunu m.243/1 hükmü uyarınca, bilirkişi taraflardan veya üçüncü kişi(ler)den, tüm belgelerin kendisine iletilmesini, bir güçlük hâlinde ise hâkimden, bunun gereğini emretmesini talep edebilmektedir (Art. 243 C. pr. civ). İsviçre hukuku bakımından bkz. Bettex, s.152, 153; Bohnet, s.427, no 9. Mevcut Türk hukuku düzenlemeleri de aynı yönde hareket etmek için elverişlidir.

²⁶² Öntan, s.122.

²⁶³ Redon, no.281, s.39; Vigneau, no.244.22, s.166.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RAPOR YAZIMI USUL VE ESASLARI

GİRİŞ

Bilirkişinin oy ve görüşünün²⁶⁴ hükme esas alınabilmesi her şeyden önce bu görüşün belli bazı özellikleri taşıması, belli şartlara uygun olarak hazırlanması ve sunulmasına bağlıdır. Bu sebeple ilk olarak oy ve görüşün sözlü olarak sunulabileceği haller bunu takiben bilirkişi raporunun taşıması gereken tüm bu özellikler üzerinde durmamız gerekir.

Bunu takiben bilirkişi raporunun mahkemeye teslimi ve değerlendirilmesi hakkında açıklamalarda bulunacağız. Bu aşamada özel olarak ele alacağımız konular, bilirkişinin mahkemede dinlenilmesi, tarafların bilirkişi görüşüne itirazı, bilirkişinin oy ve görüşünün hükme esas almaya elverişli olmaması durumunda ek rapor alınması yahut yeniden bilirkişi incelemesine başvurulması ve nihayet, bilirkişinin oy ve görüşünün hangi hususların varlığı hâlinde hükme esas alınabileceğidir.

§1.- Bilirkişinin Oy ve Görüşünün Sunulması

Bilirkişinin görüşünü kendisini görevlendiren mercie ne şekilde sunacağı konusunda, en azından meselenin kanunlarda düzenleniş biçimi karşısında, ilk bakışta hukuk yargısı ile ceza muhakemesi arasında bazı farklılıklar bulunduğunu söylemek mümkündür.

Nitekim HMK m.279/1 hükmü uyarınca, mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü yazılı veya sözlü olarak bildirmesine karar verir. Buna karşılık konuyu ceza muhakemesi bakımından ele alan CMK m.67 hükmü, esasen görüşün bir rapor hâlinde mahkemeye teslim edileceğine vurgu yapmaktadır. Ancak ceza mahkemesi de bilirkişinin duruşmada dinlenilmesine veya talep halinde

²⁶⁴ Burada “oy” sözcüğü ile bilirkişilerin bir heyet hâlinde görev yapmaları ihtimaline işaret edilmektedir. Nitekim, aşağıda da ayrıca görüleceği üzere, heyetteki çoğunluk ile aynı sonuca ulaş(a)mayan bilirkişi, karşı oyunu mevcut rapora şerh düşebileceği gibi, bunu ayrı bir raporla da kendisini görevlendiren mercie, yani mahkemeye veya savcılık makamına sunabilir.

açıklamalarda bulunmak üzere duruşmaya davetine her zaman karar verebilmektedir (bkz. CMK m.68/1).

Ne olursa olsun gerek hukuk yargısı gerek ceza muhakemesinde bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak sunması istisnai olup uygulamada bilirkişiden görüşünü kural olarak yazılı şekilde, yani bir rapor hâlinde sunması beklenmektedir²⁶⁵. Bu yapı içerisinde bilirkişinin sözlü açıklamada (beyanda) bulunması çoğu kez, oy ve görüşünü içeren raporu mahkemeye sunduktan sonra kendisine yöneltilecek sorular çerçevesinde, sunulan raporun izahı bakımından anlam taşıyacaktır. Aşağıda da meseleyi ele alırken ilk olarak bu oy ve görüşün sözlü olarak sunulmasına değindikten sonra bilirkişi raporunun ne şekilde sunulması gerektiğini farklı ihtimaller ve uygulamadaki beklentiler çerçevesinde ele almamız uygun olacaktır.

I.- Oy ve görüşün sözlü olarak sunulması

Oy ve görüşün sözlü olarak sunulması esasen iki bakımdan ele alınmalıdır: Bu başlık altında ele alacağımız konu, bilirkişi görüşünün sözlü olarak sunulmasının uygulamada hangi hâllerde işlevsel olduğu ile bunun usulüdür. Öte yandan gerek hukuk gerek ceza muhakemesinde, bilirkişi raporunu mahkemeye teslim ettikten sonra, ilgililerden birinin talebi üzerine veya bilirkişiyi görevlendiren mercü tarafından resen bilirkişinin duruşmaya davet edilmesi, duruşmada dinlenilmesi ve kendisine soru yöneltilmesi de pekâlâ mümkündür. Meselenin bu yönünü takip eden başlıklarda ayrıca ele almaktayız.

Oy ve görüşün sözlü sunulabileceği durumlar genel olarak aşağıdaki gibidir²⁶⁶:

- Maddi meselenin, özel ve teknik bilgiyi gerektirmekle birlikte basit olması, ihtiyaç duyulan açıklamanın kısa, not almanın kolay olması,
- Bilirkişi incelemesinin konusunun, maddi meselenin tespit veya değerlendirilmesinden çok, soyut bir uzmanlık bilgisinin mahkemeye aktarılmasından ibaret olması,

²⁶⁵ Bu konuda bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.594 vd.

²⁶⁶ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.591 vd.; Bettex, s.103.

- Bir keşif icrası sırasında, bilirkişiden yardım alınması,
- *Ceza muhakemesi özelinde* de esas olan oy ve görüşün yazılı şekilde sunulması olsa da hemen görüş verilmesi mümkün olan işlerde, bilirkişinin sözlü açıklamalarıyla yetinilebilir²⁶⁷.

Bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen bir kişinin yukarıda saydığımız ihtimaller dairesinde görüşünü sözlü şekilde sunması her zaman mümkündür. Bununla belirtmek gerekir ki, uygulamada bilirkişinin görüşünün sözlü şekilde alınmasına genellikle bir keşif icrası sırasında rastlanılır.

Ne olursa olsun, bilirkişi görüşünün sözlü şekilde sunulması usulü, onun nerede alındığına göre farklılık arz etmemektedir. Bu konuda temel olarak HMK m.279/3 hükmünün dikkate alınması uygun olur (ayrıca bkz. CMK m.84/1). Buna göre; mahkeme bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak açıklamasına karar verirse, bilirkişinin açıklamaları tutanağa geçirilir ve tutanağın altına bilirkişinin de imzası alınır. Kurul hâlinde görevlendirme söz konusu ise bilirkişilerin bilgilerine başvuru hususu hemen aralarında müzakere etmelerine imkân tanınır ve müzakere sonucunda açıklanan oy ve görüş, tutanakla tespit edilip, tutanağın altı, bilirkişilere imza ettirilir.

- Bu konuda bilirkişilerin dikkat etmesi gereken mesele şudur: Sözlü görüş ister duruşmada ister keşif sırasında verilsin, bu görüşün yer aldığı tutanak bilirkişi tarafından imza edildiği anda, artık bilirkişi raporu hükmünde olacak ve o şekilde değerlendirilecektir.

II.- Oy ve görüşün yazılı olarak sunulması

A.- Genel Olarak

Başta da belirttiğimiz gibi gerek hukuk gerek ceza muhakemesinde asıl olan bilirkişinin oy ve görüşünün yazılı şekilde, yani rapor hâlinde sunulmasıdır. Bilirkişi raporunun bilirkişiyi görevlendiren merci tarafından dikkate alınabilmesi için, üç hususun bir arada bulunması gerekir. Bilirkişi görüşü Türk hukuk öğretisinde başta Yılmaz tarafından işaret edildiği gibi:

- Eksiksiz,

²⁶⁷ Bkz. Öntan, s.148, 149 (özellikle dn.605).

- Anlaşılır,
- İnanıdırıcı olmalıdır²⁶⁸.

Bilirkişi raporunun taşıması gereken bu niteliklerle onun hem şekli özelliklerini hem içeriğini anlamamız gerekir. Elbette, bilirkişinin oy ve görüşünü yazılı şekilde sunması hâlinde, esas önemli olan, bilirkişi raporunun esas, yani içeriğidir²⁶⁹.

Ne olursa olsun bilirkişi, kendisine yöneltilen soruların tümünü yanıtlamalıdır. Rehber İlke ve Standartlar m.7 hükmünde de açık şekilde işaret edildiğı üzere:

- Bilirkişi, incelemesini yaparken hak ve adaletin gerçekleşmesinde hâkime yardımcı olacağından, bu sorumluluk bilinciyle azami dikkat ve özen göstererek kendisine sorulan tüm sorulara cevap verecek biçimde raporunu hazırlamalıdır.
 - Soruların bazılarının cevapsız bırakılması, bazı hâllerde bilirkişi-den ek görüş istenmesini, bazı hâllerde ise yeniden bilirkişi incelemesine başvurulmasını gerektirebilir.

Elbette bu raporun içeriğinin gerektiğı şekilde değeriendirilebilmesi, onun hükme esas alınıp alınamayacağına karar verilmesi, nihayetinde gerek bilirkişinin kendisinin gerek ortaya koyduğu çalışmanın niteliğinin anlaşılabilmesi, raporun çeşitli şekil kurallarına uygun şekilde kaleme alınmasına bağılıdır²⁷⁰.

Takip eden başlıklar altında ilk olarak, raporda kullanılması gereken dil, üslup ve yazım usulü üzerinde duracağız. Bunu takiben, bir bilirkişi raporunda bulunması gereken başlıklar ve bunların altında yer alması gereken hususlar hakkında açıklamalarda bulunacağız.

²⁶⁸ Bkz. Yılmaz, Ejder, “Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları”, *Mali Hukuk*, 1996, s.12-31; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.593 vd. Ayrıca bkz. Bettex, s.176; Guyaz, Alexandre, “Le rôle de l'expert médical du point de vue de l'avocat/ IV.-VII”, *La preuve en droit de la responsabilité civile*, Zurich 2011, s.136 - 150, s.142.

²⁶⁹ Bu yönde bir İsviçre Federal Mahkemesi Kararı için bkz. ATF 9C_359/2009 cons.4.2. ATF 9C_603/2009 cons.3.1 (Guyaz, s.141, dn.96'dan naklen).

²⁷⁰ Ayrıca bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.26; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.593.

B.- Raporda Kullanılması Gereken Dil, Üslup ve Yazım Biçimi

Bilirkişi raporu bir adli yazıdır²⁷¹. Tüm adli yazılar belli şekilde, belli kurallara uyulması suretiyle kaleme alınmalıdır²⁷². Bilirkişi raporları da yargılamada taşıdıkları önem gereği bu kurallardan bağımsız düşünülmez.

En genel geçer tarifiyle, bir bilirkişi raporu tam, kısa, açık ve (işin niteliğine uygun) uygun (münasip) bir dille kaleme alınmalıdır. Rehber İlke ve Standartlar m.22 hükmünde mesele şu şekilde açıklanmıştır. Buna göre, bilirkişi raporunda yer alan gereksiz ayrıntılar işin özünün gözden kaçırılmasına neden olacağı gibi ortaya konulan görüşlerin anlaşılabilirliğini ve raporun denetimini de zorlaştırır. Bu nedenle, bilirkişi, raporunu kısa, öz ve açık bir şekilde hazırlamaya özen göstermelidir.

- Raporun tamlığı sorulan tüm soruların eksiksiz şekilde yanıtlanmış olduğu anlamına gelir.
- Raporun kısa ve öz olması onun gereksiz açıklamalardan vareste olması biçiminde anlaşılmalıdır. Öte yandan bilirkişinin, tarafların uyuşmazlık konusu mesele hakkındaki iddia ve savunmalarına özet şekilde yer vermek gibi bir görevi yoktur.
 - Uygulamada bilirkişiler bazen dosyanın tümünde bazen de görevlendirildiği konuyla sınırlı olarak tarafların karşılıklı iddia ve savunmalarının bir özetini çıkarmakta ve durum hem kendisi için hem raporu değerlendirecek hâkim veya Cumhuriyet savcısı için bir kolaylık olarak görülmektedir.
 - Ancak önemle belirtmek gerekir ki, bilirkişinin görev alanı genelde kendi bilgi ve uzmanlık alanı, özelde ise sorulan sorular ile sınırlıdır. Bilirkişi, kendisine verilen görev ve yetkinin dışına çıkamaz. Kendisini görevlendiren merci talep etse dahi, iddia ve savunmaları inceleyerek her ne nedenle olursa olsun bunlarla ilgili yorumda bulunamaz. İddia ve savunmayı yorumlayacak ve değerlendirecek olan görevlendirmeyi yapan merciün kendisidir (Bkz. Rehber İlke ve Standartlar m.10).

²⁷¹ Bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.26.

²⁷² Geniş bilgi için bkz. Yılmaz, Ejder, *Adli Yazı ve Yazışma Usulleri*, 4.Bası, Ankara 2014.

- Raporun açık olması, tereddüt içeren ifadelerle yer verilmemesi anlamına gelir. Ortada bir olgunun (vakianın) gerçekleştiği yönünde bir iddia vardır; bu olgu ya iddia edilen şekilde gerçekleşmiş ya da gerçekleşmemiştir. Elbette, bilirkişi elindeki imkânlarla açık bir sonuca ulaşamamışsa, dürüst davranma ödevi çerçevesinde bunu raporunda bildirmek zorundadır
- Bilirkişinin raporda kullandığı dil ve üsluba özel bir önem göstermesi gerekir. Bilirkişi yahut bilirkişi heyeti, raporu kaleme alırken, meselenin teknik içeriği bir tarafa, basit ve o teknik konuda bilgi sahibi olmayan orta düzey zekâyâ sahip bir kişinin anlayabileceği düzeyde, anlaşılır bir dil kullanmalıdır.
 - Sunulan raporu okuyup değerlendirecek olanlar, gerekirse bu raporu hükmüne esas alacak hâkim (veya mahkeme), iddianamesine veya takipsizlik kararına dayanak yapacak Cumhuriyet savcısı, rapora dair beyanda bulunacak olan veya buna itiraz edecek olan hukuk davasının tarafları, ceza davasının ilgilileri ile bunların kanunî veya iradi temsilcileridir (vekilleridir). Sayılan kişiler, kural olarak, bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturan teknik konunun uzmanı değildirler.
 - Raporun içeriğinin muhataplarınca tam olarak anlaşılabilmesi, raporun hükme ve denetime elverişli olmadığı anlamına gelir. Bu yüzden bilirkişi, salt bu sebeple bir ek rapor hazırlamak durumunda kalabilir.
- Bazı hâllerde bilirkişinin teknik birtakım ifadelerde bulunması kaçınılmazdır. Bilirkişi mümkün mertebe sınırlı tutacağı bu detayların yanında, hangi gerekçelerle rapordaki sonuca vardığını hâkim ve tarafların kolayca anlamasını sağlamalıdır. Bilirkişi, soyut kavramları elverdiği ölçüde somutlaştırmalıdır²⁷³.
- Bilirkişi; raporunu kaleme alırken ayrımcı, cinsiyetçi ve hatta suçlayıcı ifadelerden de kaçınmalıdır. Aksine davranış, en başta bilirkişi etiğine aykırıdır. Bilirkişi ne uyuşmazlığın tarafı ne de iddia veya savunma makamıdır. Tarafların yargılamadaki konumları hiç şüphe yok ki zikredilebilir (müşteki, katılan, davacı, davalı, sanık, şüpheli vb.). Buna

²⁷³ Raporun anlaşılır olması zorunluluğu konusunda genel olarak ayrıca bkz. İsviçre Hukuku'nda Bettex, s.176; Bovey, Gregory, "*Le juge face à l'expert*", *La preuve en droit de la responsabilité civile* (Ed.: C. Chappuis ve B. Winiger), Zurich 2011, s.95-116, s.111; Guyaz, s.142.

karşılık, suçlu şahıs, haksız, hırsız, istismarcı vb. ifadelerin kullanılmaması gerekir.

- Bilirkişi raporu biçim, üslup ve dil bakımından görevlendirmeyi yapan merci ile tarafların anlayacağı nitelikte ve okunaklı olmalıdır. Bilirkişi, raporunu hazırlarken teknik terim ve kavramlarla ilgili sözcüklerin mümkünse Türkçe karşılıklarını tercih etmeli ya da parantez içinde Türkçe karşılıklarını mutlaka yazmalıdır. Teknik bir kavram söz konusu ise ayrıntıya kaçmadan bu kavramla ilgili açıklamada bulunmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.18).
- Bilirkişinin vardığı sonuçlar, sadece maddi meseleye ilişkin olmalıdır. Yukarıda vakıa (olgu) ile hukuk ayrımı bağlamında yukarıda açıklamalarda bulunduk ve örnekleri aktarmıştık.
 - Burada önemi sebebiyle bir kez daha işaret etmek isteriz ki, somut olarak bilirkişi, tıbbi müdahalenin tıp ilmine uygun olup olmadığını, makinanın çalışıp çalışmadığını veya makinadaki hatanın ilk bakışta fark edilip edilemeyeceğini söyleyebilir veyahut mahkemeye somut bir bilanço sunup, bilançonun ekonomik sonuçları hakkında açıklamalarda bulunabilir. Buna karşılık bilirkişi, her ne surette olursa olsun, hukukî bir tespit, nitelendirme veya değerlendirmede bulunamaz. Örneğin bilirkişi, tarafların hangi derecede kusurlu olduğu veya aslı yahut talî kusurlu oldukları konusunda bir değerlendirmede bulunamaz; mahkeme kararına dayanak teşkil edebilecek bir Yargıtay kararını yorumlayamaz; suçun unsurlarının bulunup bulunmadığını tartışamaz. Bilirkişinin bu içerikte bir görevi kabul etmemesi, kendisi hakkında herhangi bir yaptırımın uygulanmasına yol açmaz. Tersine, bilirkişi belirtilen içerikte birtakım nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunduğu takdirde, uyarma veya listeden geçici yahut kalıcı şekilde çıkartılma yaptırımlarından biriyle karşı karşıya kalacaktır.

Bilirkişilerin heyet hâlinde görev yapması durumunda, bu bilirkişilerin uzmanlık dallarına daha en başta görevlendirilmelerine ilişkin kararda işaret edilmelidir. Aynı şekilde özellikle raporun içeriğinin birden fazla uzmanlık dalını ilgilendirmesi ve bilirkişilerin de buna göre görevlendirilmiş olmaları halinde, söz konusu raporun taraflar ve mahkemece denetime elverişli olması için, bilirkişilerin temel ve alt uzmanlık dalları ile bilirkişi raporundaki yerinin özel olarak belirtilmesi gerekmektedir.

Son olarak bilirkişi raporu kaleme alırken adlî yazı usullerine uygun davranmalıdır. Öğretide *Prof. Dr. Ejder Yılmaz*, bilirkişinin aşağıdaki sırayı takip etmesini önermektedir²⁷⁴:

- Kendisine yöneltilen soruları doğru şekilde anlamak,
- Yöneltilen sorulara ilişkin gerekli araştırma faaliyetini gerçekleştirmek,
- Araştırma faaliyeti sonucunda elde edilen hususları rapora aktarmak,
- Yazılan hususları, ilk başta dil kuralları açısından düzeltmek,
- Yazılan hususları, içerik bakımından kontrol etmek.

C.- Raporun Şekli ve İçeriği

1.- Genel Olarak

Bilirkişi raporunda yer alması gereken asgarî hususlara ilk olarak HMK m.279/2 hükmünde genel hatlarıyla işaret edilmektedir. Buna göre bilirkişi raporunda;

- Tarafların ad ve soyadları,
- Bilirkişinin görevlendirildiği hususlar,
- Gözlem ve inceleme konusu yapılan maddi vakıalar, gerekçe ve varılan sonuçlar,
- Bilirkişiler arasında görüş ayrılığı varsa, bunun sebebi,
- Raporun düzenlenme tarihi ve bilirkişi veya bilirkişilerin imzalarının bulunması gerekir.

Azınlıkta kalan bilirkişi, oy ve görüşünü ayrı bir rapor hâlinde de mahkemeye sunabilir. CMK'nın konuya ilişkin düzenlemelerinde bu içerikte bir hükme yer verilmemiştir. Bununla birlikte ceza muhakemesi özelinde de raporun taşınması gereken özellikler konusundaki yaklaşım, hukuk yargısından farklı değildir²⁷⁵.

²⁷⁴ Bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.26.

²⁷⁵ Nitekim bkz. Öntan, s.148 vd.

Diğer taraftan Bilirkişilik Yönetmeliği m.56/1 hükmü, bilirkişi raporunda yer alması gereken hususları detaylı şekilde düzenlemiştir:

- Görevlendirmeyi yapan merci,
- Dosya numarası,
- Yargılamanın taraflarına ait bilgiler,
- Görevlendirme tarihi ve süresi,
- İncelemenin konusu,
- Kendisinden gözlemlenmesi ve incelenmesi istenen maddi unsurlar,
- İnceleme yöntemi,
- Bilimsel ve teknik dayanaklar,
- Gerekçeli sonuç,
- Raporun düzenlenme tarihi,
- Bilirkişi gerçek kişi ise adı ve soyadı, unvanı, sicil numarası ve imzası,
- Bilirkişi tüzel kişi ise ticaret unvanı, kanuni temsilcisinin adı ve soyadı, tüzel kişi adına raporu tanzim eden gerçek kişilerin adı ve soyadı ile sicil numarası ve imzaları.

Belirtmek gerekir ki, bilirkişi raporlarının özel bir şablonu yoktur. Bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen kişinin, “örnek bilirkişi raporu” tabir edilen belgelere ihtiyatla yaklaşması gerekir. Ezcümle, bilirkişinin daha önce kendisi veya bir başkası tarafından benzer bir konuda hazırlanan bilirkişi raporunu, belli bazı hususları değiştirmekle yetinerek “kopyala – yapıştır” yoluyla kullanması, bilirkişinin görevini özensiz şekilde yerine getirdiği anlamına gelir. Bu tür bir raporun içeriği ile sonucu arasında bir çelişkinin ortaya çıkması, bilirkişinin bölge kurulu tarafından yaptırma tâbi tutulması sonucunu doğuracaktır.

Gerek yukarıda belirttiğimiz bu düzenlemeler gerek konuya ilişkin prensipler çerçevesinde, bir bilirkişi raporunda yer alması gereken hususları ve bunların içeriğini, sırasıyla şu şekilde açıklamamız mümkündür.

2.- Kapak Sayfası

Bilirkişi raporunun, bir kapak sayfasıyla başlaması mevzuattan kaynaklı bir zorunluluk değildir, bilirkişilere önerilmektedir. İster bir kapak sayfası hazırlansın ister hazırlanmasın, bir bilirkişi raporunun başında bulunması zorunlu olan hususlar bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin olan kararda da yer aldığı gibi aşağıdaki şekildedir;

- Görevlendirmeyi yapan mercii (örneğin, T.C. Ankara 6. Asliye Ceza Mahkemesi; T.C. İzmir 3. Asliye Ticaret Mahkemesi gibi),
- Dosya numarası (örneğin 2020/135 E. (Esas), 2020/86 D.İş (Değişik İş) veya 2020/3657 Soruşturma vb.),
- Yargılamanın taraflarına ait bilgiler,
- Davanın konusuna veya isnat edilen suçun ne olduğuna ilişkin bilgiler,
- Bilirkişinin adı soyadı, unvanı, sicil numarası; tüzel kişiye, ticaret unvanı, kanuni temsilcisinin adı ve soyadı, tüzel kişi adına raporu tanzim eden gerçek kişinin adı ve soyadı ile sicil numarası.

4.- İçindekiler

Bu kısımda bilirkişinin, raporun içeriğinde yer alan hususları sırası ile göstermesi gerekir. İçindekiler kısmının raporda yer alan temel başlıkların tümünü içermesi gerekir.

5.- Görev Tanımı

Burada bilirkişi ilk olarak kendisini görevlendiren mercie ve taraflar hakkındaki bilgilere bir kez daha işaret edecektir. Bunu takiben, hangi konuda, ne yapmak için görevlendirildiğinin açık şekilde gösterilmesi gerekmektedir.

- Buna göre bu kısımda incelemenin konusuna ve bilirkişinin gözlemlemesi ve incelemesi istenen maddi unsurlara yer verilecektir. Bu hususlar, bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin kararda bilirkişiye yöneltilen sorular şeklinde somutlaşmaktadır. İşte bilirkişi de bu soruları, kendisine yöneltilen sırayla, tek tek belirtecektir.

- Bilirkişi bu hususları henüz baştan belirttiğinde, vakıaların tespitinden veya bunların değerlendirilmesinden sonra ulaştığı sonuçları, kendisine yöneltilen sorular ile karşılaştırma ve bu sayede varsa rapordaki eksiklikleri onu henüz teslim etmeden önce tespit ederek bu eksiklikleri gidermek imkânına sahip olacaktır²⁷⁶.

6.- Raporda Ulaşılan Sonuçların Dayandığı Literatür, Veriler ve Diğer Materyaller

Bilirkişi raporunun denetime elverişli kabul edilmesi için, yararlanılan tüm kaynakların ne olduğuna ve bunlara ne şekilde ulaşıldığına işaret edilmiş olması gerekir. Bu, görev sebebiyle incelenen bir taşınır veya bir taşınmaz yahut temin edilen bir kayıt veya belge olabilir. Örneğin;

- Bu bir belge ise, söz konusu belgenin ne olduğu, nereden temin edildiği, kendisine teslim edilen dosya kapsamında mı yer aldığı, yoksa kendi talebi üzerine mahkeme tarafından daha sonra mı teslim edildiği vb. hususlara işaret edilmelidir. Bunların gösterilmemesi, raporun hükme esas alınmaması veya alınsa dahi verilen kararın üst derece mahkemesi tarafından kaldırılması veya bozulması sonucunu doğurabilir²⁷⁷.

Bilirkişi raporunu düzenlerken incelediği tüm belgeleri (ticari defter, fiş, fatura, makbuz, senet vb) yargı denetimine elverişli bir şekilde raporuna yansıtmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.20).

Bilirkişi, raporunu hazırlarken raporun dayanağı olan somut ve özel nedenleri bilimsel verilere uygun olarak göstermek zorundadır. Bilirkişi raporu aynı zamanda görevlendirmeyi yapan merci ile istinaf ve temyiz mahkemelerinin denetimine de elverişli olacak şekilde bilgi ve belgeye dayanan gerekçe ihtiva etmelidir. Örneğin:

²⁷⁶ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.595. İsviçre Hukuku bakımından benzer şekilde bkz. Bovey, s.110, 111.

²⁷⁷ Örneğin, "... Mahkemece bu hükmün ve tarafların talepleri de gözetilerek vergi iadesine konu belgeler üzerinde usulüne uygun, denetime elverişli bilirkişi incelemesi yapılmadan sonuca gidilmiştir. Dosya üzerinde uzmanlık alanı belli olmayan bir bilirkişi tarafından ıyışmazlık konusu belgelerin incelenip incelenmediği anlaşılamayan, belgelerin dökümü yapıpı nitelikleri ve miktarları belirlenmeden, soyut bir bilirkişi incelemesi yapılmış ise de hükme yeterli değildir." HGK, 5.5.2004, 3-245/265 (İKİD, 2006/541, s.3909 vd.).

- Bilirkişi, değerlendirmesinde kullanmak üzere ölçüm yapması gerektiğinde, bu ölçümleri bizzat yapmalı, tarafların verdikleri ölçümleri esas alarak değerlendirme yapmamalıdır. Hesaplama yaparken esas aldığı birim fiyatlara ve dayandığı kriterlere raporunda açıklamalı olarak yer vermelidir (Rehber İlke ve Standartlar m.14).

Bilirkişi incelemesi sırasında bilimsel veya teknik kaynak ve görüşlerden yararlanabilir. Bu kaynak ve görüşlerin neler olduğuna işaret edilmesi gerekir²⁷⁸. Nitekim incelemesini sadece maddi mesele ile sınırlı tutması gereken bilirkişinin yeri geldiğinde görüşüne temel oluşturan bilimsel dayanaklara işaret etmesine Rehber İlke ve Standartlarda da yer verilmiştir. Buna göre:

- Bilirkişi, raporunu özellikle mahkemece belirlenen sınırlar dahilinde, tümüyle maddi vakıalara hasretmeli; cevaplaması istenen somut soruları tek tek sorulma sırasına göre, bilimsel dayanaklarını da açık ve anlaşılır biçimde göstermek ve eksiksiz olarak cevaplamak suretiyle hazırlamalıdır.

Bilirkişi, raporunu kaleme alırken taraflarca sunulmuş uzman görüşlerinden (mütalaalardan) (HMK m.293; CMK m.66) yararlanabilir mi? Başka bir söyleyişle, bunlar hakkında açıklamalarda bulunabilir mi?

- Bilirkişinin incelemesi sırasında bu görüşlerle de karşı karşıya kalması muhtemeldir. Bilirkişi bu görüşleri, sair taraf iddiaları gibi, sahip olduğu uzmanlık bilgisi çerçevesinde gözetecek; iddia edilen olayın oluş biçimi bakımından değerlendirecektir. Bununla birlikte bilirkişi, mahkemeye sunacağı raporda, kural olarak, bu görüşler hakkında bir değerlendirmede bulunmakla yükümlü değildir. Bilirkişi tarafından yapılması gereken, kendi objektif görüşünü, kendisini görevlendiren mercie aktarmaktan ibarettir.
- Bununla birlikte, hukukî dinlenilme ve ispat hakkı kapsamında gerek yargılamanın başında gerek daha önce sunulmuş bir bilirkişi raporu aleyhine sunulan itirazlar çerçevesinde yargılamanın taraflarınca bir uzman görüşü mahkemeye sunulmuş olabilir. Bu uzman görüşü, konuya ilişkin ciddi birtakım özel ve teknik bilgi ve değerlendirmeleri içerebilir. Mahkeme tarafından verilecek karar, herhangi bir tereddüt veya şüpheden arı olmalıdır. Bu sebeple mahkeme bilirkişinin sunulan uzman görüşlerini de

²⁷⁸ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.596.

özel ve teknik bilgi bakımından değerlendirilmesini isteyebilir. ***Rehber İlke ve Standartlar*** arasında belirtildiği gibi:

- Bilirkişi, raporunu hazırlarken, görevlendiren mercii tarafından istenmesi halinde, yargılama sırasında dosyaya sunulan uzman görüşlerini de özel ve teknik bilgi yönünden değerlendirmeli ve raporunda tartışmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.19).

Bilirkişinin, özel veya teknik bilgiye dayanmadan yalnız yargılama sırasında elde edilen delilleri değerlendirerek uyuşmazlık konusu hakkında saptamalar ve yorum yapması bilirkişilik temel ilkelerine aykırıdır. Ancak, delillerin değerlendirilmesi yasağı, bilirkişinin delillerden hiçbir biçimde yararlanamayacağı anlamına gelmeyip olgu sorununu çözerken kullanacağı özel veya teknik bilgisinin değerlendirilmesinde delillerden yardımcı ya da denetleyici olarak yararlanabilir (Rehber İlke ve Standartlar m.17).

7.- Yapılan Çalışma ve Yöntemin Belirtilmesi

Burada bilirkişinin inceleme yöntem ve usulünü açıklaması gerekmektedir. Örneğin, bilirkişi incelemesinin konusu bir yazı veya imzanın sahte olup olmadığı ise, yazı veya imzanın incelemesinde veyahut tıbbi bir incelemede, örneğin maluliyetin hesabında hangi yöntemlerin uygulandığı açıklanmalıdır. Bilirkişi, bu yöntemlerin teknik karşılığını belirtebilir.

Öte yandan yöntemin içeriği ilgililerin anlayabileceği ve denetime elverişli şekilde aktarılmalıdır.

Bilirkişi ayrıca, incelemeyi belli bir yerde yaptıysa bunun zamanını, taraflar yahut üçüncü kişilerle iletişime geçiyse bunun biçimini göstermelidir²⁷⁹.

²⁷⁹ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.598, 599; Leclerc, no.416, s.322.

8.- Analiz; Sıra Numarası Altında Sorular, Yanıtlar ve Bu Yanıtların Gerekçeleri

Burada bilirkişi, kendisine yöneltilen sorulara verdiği yanıtları, tek tek belirtcektir. Bu soruların, yöneltildiği sırayla yanıtlanması gerekir. Bu başlık, aslında bir sonraki başlık olan Sonuç ile bir bütün teşkil eder.

Analiz aşaması, bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturan maddî vakıalar ile bilirkişinin gözlem ve tespitlerini içerir. Öte yandan, görevlendirmenin konusunu oluşturmaktaysa, bu gözlem ve tespitlere ilişkin nitelendirme ve değerlendirmeler bu başlık altında yer alacaktır. Hemen akabinde, her bir soruya verilen yanıtta bir sonuç şeklinde yer verilecektir.

- Bilirkişi raporuna esas konunun uzun olması ve özellikle birden çok sorun bulunması durumunda, raporun paragraflara ve ayrı ayrı başlıklara bölünmesi bilirkişinin hatalı ve çelişkili açıklamalarını önleyeceği gibi raporu okuyanların ortaya konulan görüşleri kolaylıkla ve eksiksiz anlamasını sağlar (Rehber İlke ve Standartlar m.23).
- Bilirkişi her halükârda sunduğu raporu gerekçelendirmelidir. Bu gerekçe raporun kapsam ve içeriğinin gerektirdiği ölçüde bilime, tekniğe, kanıta dayalı olmalıdır.
- Mahkemenin yönelttiği, tarafların itirazları kapsamında belirttikleri soruların, dosya kapsamında yer alan ve somut olayın akışına dair meselelerin raporda cevaplanmaması, raporun hükme ve denetime elverişliliğini ortadan kaldırır. Böyle bir bilirkişi raporunun, ne taraflar ve hâkim tarafından anlaşılabilir, ne de inandırıcı olduğundan söz edilebilir²⁸⁰.

Diğer taraftan, bilirkişinin incelediği konu hakkında farklı bir takım bilimsel veya teknik görüşler bulunmaktaysa, bilirkişi bunlardan birini diğerine neden tercih ettiğini açıklamalıdır. Burada gerek görüşe dayanak yapılan gerek aksi yöndeki kaynaklar belirtilmelidir²⁸¹. Bilirkişi, değerlendirmede bulunurken ikilemde kaldıysa, bu durumu, temel etik kurallardan dürüst davranmanın bir gereği olarak görevlendiren mercie bildirmelidir.

²⁸⁰ Bkz. ve karşı. Bettex, s.176; Guyaz, s.142; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.595 vd.; Öntan, s.149.

²⁸¹ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.600 vd.; Bovey, s.112; Guyaz, s.142.

9.- Sonuç

Bilirkişinin ulaştığı sonuç, bir önceki başlık olan Analiz ile bir bütün teşkil eder. Özellikle, bilirkişi incelemesinin konusu veya bilirkişiye yöneltilen sorular birden fazla ise, bunların her birine kural olarak farklı başlık ve paragraflar altında yer verilmeli; gerekiyorsa her biri için ulaşılan sonuç da mutlaka ayrı ayrı gösterilmelidir²⁸². Bilirkişiliğe İlişkin Rehber İlke ve Standartlar da konuya ilişkin iki önemli düzenleme içermektedir:

- Bilirkişi, raporunda kesinlikle takdiri değerlendirmelerde bulunmamalı, somut olayı tüm açıklığı ile raporunda anlattıktan sonra olayın yorumunu ve takdirini hâkime bırakmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.15).
- Bilirkişi, hazırlayacağı raporda özel ve teknik bilgisini kullanarak ulaştığı sonuçların gerekçesini de açıklamakla yükümlüdür. Gerekçe bilirkişinin keyfi ve özensiz açıklamalarda bulunma ihtimalini büyük ölçüde önleyeceği gibi raporun yargı mercileri ve taraflarca her aşamada denetlenmesini kolaylaştırır. Açıklanan bilirkişi görüşünün gerekçeli kabul edilebilmesi için ilke olarak “neden veya niçin” gibi soruları sordurmaması gerekir (Rehber İlke ve Standartlar m.31).

10.- İmza

Bilirkişilerin imzası: Bilirkişi, raporu düzenlediği tarihte imza eder. Öte yandan bilirkişi raporu birden fazla sayfadan oluşuyorsa tüm sayfalar imzalanmalı yahut ayırt edici şekilde paraf edilmelidir.

- Elektronik ortamda teslim edilen raporlarda bilirkişi raporu e-imza veya mobil imza vasıtasıyla imza edilecektir.

İmzasız bir rapor, hiçbir surette mahkeme tarafından dayanak alınamaz; imza edilmek üzere geri çevrilmesi gerekir.

Bilirkişi raporu imza edildikten sonra, artık üzerinde bir değişiklik yapılmaması gerekir. Ancak, zaruri bir sebeple değişiklik yapıldıysa, bu

²⁸² Bu konuda bkz. ve karş. Yılmaz, Uygulamada Bilirkişilik, s.27 vd.; Guyaz, s.142; Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.595 vd.

tahrifat anlamına geleceğinden, bu değişikliğin sebebinin gösterilmesi ve değişiklik yapılan yerin de imza edilmesi gerekir²⁸³.

11.- Karşı Oy ve Gerekçesi

Bilirkişi incelemesi amacıyla birden fazla bilirkişi görevlendirilmişse, bu bilirkişilerin inceleme konusu vakıaları tespit ettikten sonra farklı sonuçlara ulaşmaları da pekâlâ mümkündür. Diğer bilirkişilerden farklı sonuca ulaşan bilirkişinin bu azınlık görüşü, raporun sonunda ayrıca belirtilir ve imza edilir.

- Öte yandan, azınlıkta kalan bilirkişinin oy ve görüşünü ayrı bir rapor hâlinde mahkemeye sunması mümkündür (HMK m.279/2, son cümle). *Karşı görüşü şerh düşmek veya ayrı bir rapor ile sunmak konusundaki takdir yetkisi, görevlendiren mercie değil, tamamen bilirkişiye aittir.*

12.- İlgili Belgeler

İncelemeye esas, maddi unsurları belgeleyen ve sonuçların açıklanmasına yardımcı olan, incelemeye esas maddi unsurları belgeleyen ve sonuçların açıklanmasına yardımcı olan şema, harita, kroki, fotoğraf, tablo ile diğer kayıt ve belgelerin de eklenmesi gerekir (BilY m.56/5).

Ç.- Bilirkişilerin “Heyet Halinde” Görev Yapmaları Durumunda Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar

Taşıdığı önem gereği, heyet halinde çalışmak üzere görevlendirilen bilirkişiler üzerinde özel olarak durmak gerekir. Zira uygulamada mahkemeler aynı ara kararı ile birden fazla bilirkişiyi, bazen aynı uzmanlık alanına ilişkin özel ve teknik bilgi ihtiyacını gidermek için bazen de farklı uzmanlık alanlarına ilişkin özel ve teknik bilgi ihtiyacını gidermek için heyet halinde çalışmak üzere birlikte atayabilmektedirler.

Mahkemenin farklı uzmanlık alanlarına ilişkin özel ve teknik bilgi eksikliğini gidermek için heyet halinde çalışmak üzere birden fazla bilirkişi gö-

²⁸³ Kuru, Bâki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C.III, İstanbul 2001, s.2742.

revlendirmesi, onun gerçek bir heyet oluşturmak istediği anlamına gelmez. Burada usul ekonomisi ilkesi gereği her ne kadar bilirkişiler birlikte tek bir rapor hazırlamakta iseler de her bir bilirkişinin uzmanlık alanı farklı olduğundan, her bir bilirkişinin sorumluluğu kendi uzmanlık alanı ile sınırlıdır. Bu nedenle bu ihtimalde azınlık görüşü (muhalafet şerhi) yazılmasına ihtiyaç yoktur. Esasen bu ihtimalde atanacak bilirkişi sayısı bakımından tek sayı ilkesi de geçerli değildir.

Mahkemenin aynı uzmanlık alanına ilişkin özel ve teknik bilgi eksikliğini gidermek için birden fazla bilirkişi görevlendirmesi halinde, burada gerçek anlamda bir bilirkişi heyeti söz konusu olur. Bu halde çoğunluğun görüşüne katılmayan bilirkişi azınlık görüşü (muhalafet şerhi) yazmalıdır. Aksi halde (fıkren katılmamış olsa bile) diğer bilirkişilerle birlikte doğacak olası bir hukuki, cezai veya disiplin sorumluluğunun muhatabı olur. Bu halde heyet halinde çalışmak üzere birden fazla bilirkişi görevlendirilecekse, görevlendirilecek bilirkişi sayısı bakımından tek sayı ilkesine riayet edilmelidir.

Bu konuda Rehber İlke ve Standartlar m.32 hükmünün bilirkişiler tarafından ayrıca dikkate alınması gerekmektedir:

- Bilirkişilerin kurul halinde görevlendirilmeleri halinde, bir araya gelerek toplantılar yapmak suretiyle müzakerelerde bulunmaları ve bilirkişi raporunu birlikte hazırlamalarının kurul halinde görevlendirmenin bir gereği olduğu göz ardı edilmemelidir. Kurul halinde bilirkişi görevlendirmelerinde muhalafette kalan bilirkişi aralarında yaptıkları müzakere sonrasında bilirkişi raporuna karşı oyunu belirten imzayı attıktan sonra ayrı bir rapor verebilir.

D.- Bilirkişinin Görev Süresi

Bilirkişiyi görevlendiren merci, bilirkişi görüşünün bir rapor şeklinde sunulması gereken hâllerde bilirkişiye bir süre verir. Bu süre, incelemenin konusu ve kapsamı çerçevesinde bilirkişiyi görevlendiren hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından tayin edilir.

Hukuk yargısı bakımından, bu süre üç ayı geçemez. Bununla birlikte bilirkişinin talebi üzerine, kendisini görevlendiren mahkeme gerekçesini göstererek, süreyi üç ayı geçmemek üzere uzatabilir. Bu hüküm, yazılı yargılama usulüne tâbi davalar bakımından uygulanır. Buna karşılık basit yargılama

usulüne tabi dava ve işlerde bu süreler iki ay olarak uygulanmaktadır (HMK m.274/1).

Ceza muhakemesi bakımından da bu süre üç ayı geçemez (CMK m.66/1).

- Buna göre, bilirkişiyi görevlendiren merci, bilirkişiye üç aydan daha kısa bir süre verebilir. Bununla birlikte bilirkişi, inceleme konusunun kapsam ve içeriğine de işaret ederek, kendisini görevlendiren merciden (üç aydan fazla olmamak üzere) daha uzun bir süre verilmesini isteyebilir.

Rapor, süresinde teslim edilmediği takdirde, bilirkişiyi görevlendiren merciin elinde iki imkân bulunmaktadır:

- Birinci olarak, bilirkişi görevden alınabilir, yerine bir başka kişi bilirkişi olarak görevlendirilebilir. Bu durumda mahkeme, görevden alınmış olan bilirkişiden, görevden alındığı ana kadar yapmış olduğu işlemler hakkında açıklama yapmasını talep eder ve ayrıca bilirkişinin dizi pusulasına bağlı bir biçimde görevi sebebiyle incelenmek üzere kendisine teslim edilmiş bulunan dosya ve eklerini mahkemeye hemen tevdi etmesini ister. Ayrıca hukuki ve cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, bilirkişiye ücret ve masraf adı altında hiçbir ödeme yapılmamasına karar verilebilir ve gerekçesi gösterilerek gerekli yaptırımların uygulanması bilirkişilik bölge kurulundan talep edilebilir (HMK m.274/2; CMK m.66/2).
- Buna alternatif olarak ise, bilirkişi, kendisine verilen asıl veya ek süre dolmasına rağmen mazeretsiz olarak raporunu sunmadığı takdirde, raporunu verinceye kadar kendisine yeni bir bilirkişilik görevi verilemez (Bkz. BilY m.53/3). Görevlendirmeyi yapan merci bu durumu tespit ettiğinde derhal bölge kuruluna bildirimde bulunur. Bu faraziyede bilirkişi elindeki görevle ilgili raporu ilgili mercie teslim edene kadar, hiçbir mahkeme veya Cumhuriyet savcılığı tarafından görevlendirilemeyecektir. Bir önceki ihtimal bakımından olduğu gibi bilirkişinin tâbi olduğu bölge kurulu, bilirkişi hakkında bu sebeple bir disiplin yaptırımına karar verebilir.

§2.- Bilirkişi Raporunun Teslim Edilmesi ve Değerlendirilmesi

Bu başlık altında bilirkişi raporunun mahkemeye nasıl teslim edileceği ve taraflara iletileceği, bunun yanı sıra tarafların bu rapora karşı ne şekilde be-

yanda veya itirazda bulunabilecekleri ve nihayet bu raporun mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından nasıl değerlendirileceği üzerinde durulmaktadır.

I.- Bilirkişi Raporunun Teslimi ve Taraflara Tebliği

A.- Raporun Teslimi

Bilirkişi raporu tamamlandığında görevi tevdi eden mercie gecikmeksizin teslim edilmelidir. HMK m.280 hükmü raporun mahkemeye, CMK m.67/1 hükmü ise ilgili mercie (Cumhuriyet savcılığına, hâkime veya mahkemeye) teslim edileceğini öngörmektedir. Özellikle burada mahkemeden anlaşılması gereken, yazı işleri müdürlüğüdür²⁸⁴.

Bilirkişi incelemesi için görevlendirildiği sırada veya görevi sırasında kendisine teslim edilmiş olan tüm kayıt ve belgeleri, mühür altındaki şeyleri, teslim edildiği sırada olduğu gibi, aynı şekilde, bir dizi pusulasına bağlı olarak iade etmek zorundadır. Bilirkişi bunları kendisini görevlendiren mercie bizzat teslim edebileceği gibi, bir başka merci aracılığıyla da gönderebilir.

Ne olursa olsun burada raporun ve raporla birlikte daha önceden bilirkişiye teslim edilmiş olan tüm kayıt ve belgelerin görevli mercie teslim edildiği bir tutanağa bağlanmalıdır (bkz. ve karşı. HMK m.280; CMK m.67/1).

- Bir diğer söyleyişle, bilirkişi inceleme konusu belgeleri nasıl ki imza karşılığı teslim almaktadır; o da bu belgeleri yazı işleri görevlisinin imzası karşılığında teslim edecektir. ***İlgili yazı işleri memuru raporu ve ek belgeleri imza karşılığı kabullenimden imtina edemez.***
 - Bilirkişi böyle bir durumda söz konusu belgeleri teslim etmek zorunda olmayıp, durumu yazı işleri memurunun görev yaptığı mahkemenin hâkimine veya Cumhuriyet savcısına yazılı şekilde bildirebilir.

²⁸⁴ Kuru, C. III, s.2742.

B.- Raporun Taraflara Tebliği

Hukukî dinlenilme hakkının gerçekleştirilebilmesi açısından, tarafların bilirkişi raporunu tartışma imkânına sahip olmaları, bu raporun vakit geçirmeksizin onlara tebliğ edilmesine bağlıdır.

- **Hukuk yargısında:** HMK m.280 hükmü, bilirkişi raporunun, duruşma gününden önce taraflara tebliğ edileceğini öngörmektedir. Bunun sebebi ise, tarafların duruşmada rapora ilişkin görüşlerini sunmaları, yargılamanın gereksiz yere uzamasının önüne geçmektir²⁸⁵. Nitekim bilirkişinin de kendisine verilen süreye riayet etmesi gerekir.
 - Bilirkişi raporunun taraflara mahkeme kanalıyla ulaştırılması gerekir. Bir diğer söyleyişle bilirkişi raporunu taraflara elden teslim edemez.
 - Öte yandan bilirkişi, raporunu teslim ettikten sonra, artık bunun üzerinde bir değişiklikte bulunamaz²⁸⁶. Ancak bilirkişi raporda eksik veya hatalı bir hususa yer verdiği düşüncesindeyse bilirkişilik etiği (dürüstlük) gereği hâkimi durumdan haberdar etmelidir²⁸⁷.
- **Ceza muhakemesinde:** CMK m.67/4 hükmü uyarınca, bilirkişi tarafından düzenlenen rapor örnekleri, duruşma sırasında Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafie veya kanuni temsilciye doğrudan verilebileceği gibi; kendilerine iadeli taahhütlü mektupla da gönderilebilir²⁸⁸.

II.- Bilirkişinin Dinlenilmesi ve Soru Yöneltilmesi

Bilirkişi görüşünün taraflarca, karşılıklı olarak tartışılması bakımından söz konusu olan ilk imkân, bilirkişiye doğrudan soru yöneltilmesidir. Mesele hukuk ve ceza yargısı bakımından ayrı ayrı ele alınmalıdır:

²⁸⁵ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.603.

²⁸⁶ Bkz. Umar, s.782.

²⁸⁷ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.604.

²⁸⁸ Açıklamalar için bkz. Öntan, s.152.

Hukuk yargısında: Bilirkişinin dinlenilmesi ve soru yöneltilmesi, kendisini üç farklı şekilde gösterebilir:

- Birinci olarak, HMK m.279/2, uyarınca, görüşün sözlü olarak sunulmasına karar verilmişse, taraflar, bilirkişinin açıklamaları ertesinde, HMK m.152 hükmü çerçevesinde, bilirkişiye soru yöneltebilirler. Vekillerin bilirkişiye doğrudan soru yöneltmesi mümkünken, taraflar, soruyu hâkim kanalıyla yöneltirler.
- İkinci olarak, yazılı raporun mahkemeye sunulması ve taraflara tebliğini takiben, HMK m.281 hükmü uyarınca, taraflar, bilirkişinin belirsizlik gösteren hususlar hakkında açıklama yapmasını istedikleri takdirde, hâkim, bilirkişiyi duruşmaya davet edebilir.
- Üçüncü olarak, yine m.281/2 hükmü gereğince hâkim de tayin edeceği duruşmada bilirkişinin sözlü açıklamalarda bulunmasını isteyebilir.

Bu ihtimaller dahilinde bilirkişi dinlenildikten veya kendisine yöneltilen soruları yanıtladıktan sonra, açıklamaları tutanağa geçirilir ve tutanak bilirkişi tarafından da imza edilir.

Son olarak HMK m.279/2 hükmü uyarınca, bir bilirkişi kurulunun görevlendirilmiş olması durumunda, bilirkişilerin bilgilerine başvurulmuş hususu hemen aralarında müzakere etmelerine imkân tanınır ve müzakere sonucunda açıklanan oy ve görüş, tutanakla tespit edilip, tutanak, bilirkişilere imza ettirilir.

Ceza muhakemesinde: CMK m.68/1 hükmü uyarınca, mahkeme, her zaman bilirkişinin duruşmada dinlenilmesine karar verebileceği gibi, ilgililerden birinin istemesi hâlinde de açıklamalarda bulunmak üzere bilirkişi duruşmaya çağrılabilir.

- CMK m.68/2 hükmü uyarınca ise bilirkişiler, açıklamalarını tamamladıktan sonra, mahkeme başkanı veya hâkim çekilmelerine izin vermedikçe duruşma salonunda kalırlar; ancak salona teker teker alınıp birbirinden ayrı olarak dinlenmeleri zorunlu değildir.
- Bunun dışında bilirkişi raporunun duruşmada anlatılması gerekir (CMK m.209)²⁸⁹. Diğer yandan tıbbi muayene ve doktor raporlarının okunmasından sonra gerekli görülürse, raporda imzası bulunanların

²⁸⁹ Bkz. Öntan, s.161 (Özellikle dn. 667).

açıklamada bulunmak üzere duruşmaya çağırılması mümkündür (CMK m.214).

- Ceza muhakemesinin ilgililerinden birinin de bilirkişinin dinlenilmesini talep etmesi mümkündür. Buna göre sanık, bilirkişinin davetini istediğinde, bunun ilişkin olduğu olayları göstermek suretiyle bu husustaki dilekçesini duruşma gününden en az beş gün önce mahkeme başkanına veya hâkime verecektir (CMK m.177/1)²⁹⁰.

Bilirkişiye soru yöneltmesi konusundaki yaklaşım, hukuk yargısındakiyle aynıdır. CMK m.201/1 hükmü uyarınca Cumhuriyet savcısı, müdafî ve vekil, bilirkişiye doğrudan soru yöneltebilir. Buna karşılık sanık ve katılan mahkeme başkanı veya hâkim kanalıyla soru yöneltebilecektir²⁹¹.

III.- Bilirkişi Raporuna İtiraz ve Sonuçları

A.- Genel Olarak

Bilirkişi raporu tarafların beklentilerini karşılamayabilir; rapor birtakım eksiklikleri barındırabilir. Böyle bir durumda bilirkişi raporuna karşı itiraz yoluna başvurulabilecektir.

Bilirkişi kural olarak, raporuna taraflarca yapılan itirazlarda dile getirilen hususları kişisel olarak algılamamalı, alınganlık göstermemelidir. Rapor aleyhine olan tarafın, itiraz edeceği noktalardan biri, bilirkişinin uzmanlık bilgisi olacaktır. Taraflardan biri rapora itiraz ettiğinde, bilirkişinin o konuda uzman olmadığını, raporun bu sebeple gerçeğe aykırı olduğunu ileri sürebilir. Bilirkişi olarak bu durumun olgunlukla karşılanması gerekir.

Bilirkişinin sunduğu oy ve görüşe itiraz edilebilmesi hukukî dinlenilme hakkının bir gereğidir.

Kanun koyucu, bilirkişi raporuna nasıl itiraz edileceği konusunda özel bir şekli husus öngörmemiştir. HMK m.281/1 hükmü çerçevesinde, bilirkişi raporuna sözlü veya yazılı şekilde itiraz edilebilir. Ceza muhakemesi bakımından da CMK m.67/5 hükmü bu konuda özel bir şekil

²⁹⁰ Açıklamalar için bkz. Öntan, s.154, 155.

²⁹¹ Açıklamalar için bkz. Öntan, s.157 vd.

öngörmemiştir. Sonuç olarak itirazlar sözlü olarak dile getirilmişse, bu hususlar da tutanağa geçirilecektir.

Burada öncelikle ifade etmek gerekir ki itiraz sebepleri, bilirkişi raporunun kendisinden kaynaklanmalıdır. Bilirkişinin şahsına ilişkin hususlar, onun görevlendirildiği konuda uzmanlık bilgisine sahip bulunmadığı dışında, rapora itiraz kapsamında değerlendirilemez. Çünkü, bilirkişinin bağımsızlığı yahut tarafsızlığına ilişkin bir şüphe varsa, burada başvurulması gereken yol bilirkişinin reddidir²⁹².

B.- İtiraz Sebepleri

İtiraz sebeplerinin bir kısmı bilirkişi incelemesinin usulüne ilişkin olmakla birlikte, bir kısmı ise, bilirkişi raporunun içeriğine, yani esasa ilişkindir. Elbette burada sayacağımız itiraz sebepleri sınırlı sayıda değildir:

Usule ilişkin sebepler, raporun biçimsel olarak taşınması gereken özellikleri taşınamaması, ancak daha önemlisi inceleme sürecinin, yargılama kurallarına aykırılıklar barındırmasıdır.

- Listede kayıtlı bilirkişi mevcutken mahkemenin liste dışından bir bilirkişi tayin etmesi; bilirkişinin inceleme yaptığı yere tarafların davet edilmemiş olması ilk etapta örnek olarak gösterilebilir.
- Öte yandan, bilirkişinin sadece taraflardan birinin bilgisine başvurması, fakat diğer tarafın bundan haberdar edilmemesi, ilk etapta bilirkişinin tarafsızlığından şüphe yaratacağı için, bilirkişinin reddine imkân tanıyabilir (Bakınız: m.279/2). Ancak, burada, ilgili tarafın hukukî dinlenilme hakkının ihlal edilmesi, bir ret sebebinden bağımsız olarak, aynı zamanda kamu düzenine ilişkin de bir husustur. Ortada, kamu düzenini ihlâl eden bir durumun olması, raporun mutlak surette hükme esas alınmamasını gerektirmektedir. Öyle ki, bu durumu taraflar ileri sürmese dahi, mahkeme kendiliğinden dikkate almak ve bu raporu hükme esas almamak zorundadır²⁹³.

²⁹² Karş. Yılmaz, Şerh, s.826.

²⁹³ Fransız Hukuku bakımından bkz. Redon, no.586, s.73.

- Aynı şekilde bilirkişilerin heyet hâlinde görev yapmaları faraziyesinde, incelemenin heyetteki bilirkişilerden sadece biri tarafından yapılması ve raporun sadece bu bilirkişi tarafından kaleme alınması, diğer bilirkişilerin rapora sadece imza atmakla yetinmiş olmaları, usule ilişkin bir itiraz sebebi olarak kabul edilebilir.

Esasa ilişkin itiraz sebepleri ise, raporun içeriğine yöneliktir. Burada iki husus ön plana çıkmaktadır:

- Bunlardan birincisi, bilirkişi raporunun, özel ve teknik bilgi bakımından hatalar ve eksiklikler barındırmasıdır. Nitekim, HMK'nın 281. maddesinin birinci fıkrasında tarafların, raporda eksik gördükleri hususlarda itiraz edebilecekleri ve belirsizlik gösteren hususlarda açıklama isteyebilecekleri düzenlenmiştir.
- İkincisi ise, raporun özensiz hazırlanmasıdır. Bilirkişinin, raporunu özensiz hazırlaması, kendisini, raporun biçiminde, onun içeriğinde ve hatta kullanılan sözcüklerde gösterebilir²⁹⁴.

C.- İtiraz Süresi

Hukuk yargısında, HMK m.281/1 hükmü uyarınca, taraflar, bilirkişi raporunun kendilerine tebliği tarihinden itibaren iki hafta içinde, raporda eksik gördükleri hususların, bilirkişiye tamamlattırılmasını; belirsizlik gösteren hususlar hakkında ise bilirkişinin açıklama yapmasının sağlanmasını veya yeni bilirkişi atanmasını mahkemeden talep edebilirler. Bilirkişi raporuna karşı talebin bu süre içinde hazırlanmasının çok zor veya imkânsız olması ya da özel yahut teknik bir çalışmayı gerektirmesi hâlinde yine bu süre içinde mahkemeye başvuran tarafa, sürenin bitiminden itibaren işlemeye başlamak, bir defaya mahsus olmak ve iki haftayı geçmemek üzere ek süre verilebilir.

- Bu süre taraflar için kesin ve hak düşürücü niteliktedir. Bir diğer söyleyişle taraflar bu süre zarfında rapora itiraz etmedikleri takdirde, itirazda bulunma haklarını kaybederler.
- Ancak bir tarafın bu rapora itiraz etmemiş olması, bu raporun doğrudan aleyhine sonuç doğuracağı anlamına gelmemektedir. Bilirkişi raporu, diğer

²⁹⁴ Nitekim İsviçre kanun koyucusu, İsviçre MUK'nın 185. maddesinde, konuya ilişkin olarak, özensizlik, belirsizlik ve yetersiz gerekçelendirme ifadelerine yer vermektedir.

delillerle birlikte serbestçe değerlendirilir. Rapora itirazda bulunulmaması, mahkemenin bu raporu artık değerlendiremeyeceği veya hükmüne esas alması gerektiği anlamına kesinlikle gelmemektedir²⁹⁵.

- HMK’da usuli kazanılmış hak adı altında bir müessese yoktur. Mahkemeler uygulamasında zaman zaman karşılaşılan bu içerikteki uygulamalar, delillerin serbestçe değerlendirileceğine ilişkin ilke ve düzenlemelere açıkça aykırıdır.

Ceza muhakemesi bakımından ise, itiraz bakımından açık bir süre öngörül-müş değildir. Konuya ilişkin CMK m.67/5 hükmü uyarınca, bilirkişi incele-mesi tamamlandığında, yeni bilirkişi incelemesi yapılması veya itirazların bildirilmesi için istemde bulunabilmelerini sağlamak üzere Cumhuriyet sav-cısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafiyeye veya kanuni temsil-ciye süre verilecektir.

Bir diğer söyleyişle ceza muhakemesinde itiraz süresi, bilirkişiyi gö-revlendiren mahkeme, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından takdir edilir.

- İlgililerin rapora ilişkin itirazlarının reddi halinde, üç gün içinde gerekçeli bir karar verilmesi gerekmektedir.

Ç.- Bilirkişi Raporunun Hüküm Vermeye ve Denetime Elverişli Olmaması (Ek Rapor Alınması veya Yeniden Bilirkişi İncelemesine Başvurulması)

1.- Aynı Bilirkişiden Ek Rapor Alınması

Bilirkişiden ek rapor alınması, aynı bilirkişiden, sunduğu görüşte mevcut eksiklikleri tamamlaması veya sunduğu görüş üzerine yöneltilen, yeni bazı soruları yanıtlaması anlamına gelir. Bilirkişiden ek görüş veya rapor alınması esasen şu durumlarda ortaya çıkmaktadır:

- Bilirkişiden ek görüş veya rapor alınması, kural olarak ya tarafların itirazı ya görevlendiren merciin raporda bazı eksiklikler veya belirsizlikler bulması durumunda söz konusu olur.

²⁹⁵ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.613 vd.

- Raporun geneli bakımından, onun tamamen göz ardı edilmesini gerektiren bir sorun yoktur. Ancak, raporda mevcut bazı açık hataların tespiti hâlinde bu yola başvurmak gerekir.

Öte yandan hâkim gerekli gördüğü takdirde, her zaman yeniden bilirkişi incelemesine başvurabileceği gibi, ek açıklamalarda bulunması amacıyla bilirkişiyi görevlendirebilir (bkz. ve karşı. HMK m.281/2; CMK m.67/5).

Ancak aynı bilirkişiden ek rapor alınması, bir sonraki alt başlıkta ele aldığımız yeniden bilirkişi incelemesine başvurulmasından ayrı bir konudur.

- Ek rapor istenmesindeki yegâne amaç, bilirkişi raporundaki bazı eksikliklerin tamamlanması veya belirsiz birtakım hususların, örneğin teknik birtakım açıklamaların açığa kavuşturulmasından ibarettir²⁹⁶.
- Ek açıklama veya rapor, hâlihazırda görevlendirilmiş bilirkişi tarafından sunulur. Yani, bir başka bilirkişiden ek açıklama alınması, ek rapor değil, ikinci kez bilirkişi incelemesine başvurulması anlamına gelir.
- Ek rapor sunmakla görevlendirilen bilirkişinin dikkat etmesi gereken husus; ek raporun alınma gerekçesi çerçevesinde soruna çözüm üretecek mahiyette ve tekrar ek rapor alınmasına mahal verilmeyecek nitelikte rapor düzenlemektir (Rehber İlke ve Standartlar m.30).

Tamamlayıcı yahut belirsizliği giderici türdeki açıklamaların yazılı şekilde sunulması şart değildir. Bilirkişiyi görevlendiren merci, bu ek açıklamaları, sözlü olarak da (örneğin bilirkişiyi duruşmaya davet etmek suretiyle) alabilir.

2.- Yeni Bilirkişi İncelemesine Başvurulması

Bilirkişi raporundaki eksiklikler, ek rapor veya açıklamayla giderilemeyecekse, rapor hükme esas almaya tamamen elverişsizse, bilirkişiyi görevlendiren merci yeniden bilirkişi incelemesine başvurabilir.

Bu konuda HMK m.281/3, mahkemenin gerçeğin ortaya çıkması için gerekli gördüğü takdirde, yeni görevlendireceği bilirkişi aracılığıyla tekrar inceleme yaptırabileceğini düzenlemektedir. CMK m.67/5 hükmü ise, konuyu daha

²⁹⁶ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.617 vd.; Bettex, s.181.

üstü kapalı şekilde, ilgililerin yeni bilirkişi incelemesi yapılmasını talep edebilecekleri şeklinde ele almıştır.

Gerek hukuk gerek ceza yargısı bakımından, özellikle şu hâllerde, yeni bilirkişi incelemesine başvurulabilir. Bunun için, ilgililerin rapora itiraz etmiş olup olmadıkları tek başına önemli olmayıp, takdir yetkisi, bilirkişiyi görevlendiren mercidedir²⁹⁷.

Mevcut rapordaki eksikliklerin, ek rapor veya görüş almakla giderilemeyecek olması: Açık, görünür, basit hatalarda, yeniden bilirkişi incelemesine başvurmaya gerek yoktur²⁹⁸.

Raporun özel ve teknik bilgi bakımından yetersiz olması: Böyle bir durum varken, bilirkişiyi görevlendiren merci, kendisi o konunun uzmanıymış gibi bu eksikliği tamamlayamaz. Bu, ilgililerin ispat hakkını da ihlal eder²⁹⁹.

Bilirkişi raporunun hâkimde, yeter derece bir kanaati uyandırmaması: Burada kastedilen, tüm deliller bakımından söz konusu olduğu gibi, bilirkişi raporunun ikna edici nitelikten yoksun olmasıdır.

Asıl rapor ile ek rapor arasında, raporun kendi içeriğinde veya alınan iki farklı bilirkişi raporu arasında bir çelişkinin varlığı veya doğrudan farklı sonuçlara ulaşılması: Böyle bir durumda, bu ikisi arasındaki çelişki giderilmelidir³⁰⁰.

- Çelişkinin giderilmesi amacıyla yeniden bilirkişi incelemesine başvurulması, uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir husustur. Böyle bir durumda bilirkişinin yapması gereken, önceki raporları değerlendirmek, o raporların doğru veya yanlış olduğu hakkında bir görüş sunmak değildir. Bilirkişi, bu ihtimalde de yeniden bir rapor kaleme alacaktır. Bununla birlikte, eşyanın tabiatı gereği, önünde birbiri ile çelişen iki rapor bulunmaktadır. Bilirkişi, önceki raporlarda dile getirilen hususların bir kısmına katılabilir, bir kısmına katılmayabilir. Buna karşılık bilirkişinin, önceki raporlarda ulaşılan

²⁹⁷ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.619 vd.

²⁹⁸ Aynı yönde Bettex, s.186.

²⁹⁹ Bkz. Umar, s.785; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.620 vd.; Bettex, s.189.

³⁰⁰ “...aynı bilirkişinin kök raporu ile ek raporunda farklı sonuçlara ulaşacak şekilde görüş bildirmesi ve mahkemece bu çelişki gözetilerek yeniden bilirkişi incelemesi yaptırılması gerekirken bilirkişi ek raporunun hükme esas alınması doğru görülmemiştir.” 19. HD, 29.4.2010, 7517/5246 (Prof. Dr. Bâki Kuru Arşivi). Ayrıca bkz. 15. HD, 15.12.2011, 1669/7567 (LegalBank).

sonuçlara hangi sebeple katılmadığını ifade etmesinde bir sorun yoktur. Nitekim Rehber İlke ve Standartlar m.29 hükmü, bu ihtimali dikkate almaktadır. Buna göre:

- Bilirkişi, dosyada daha önce alınan bilirkişi raporları arasındaki çelişkinin giderilmesi için yeniden rapor düzenlemek üzere görevlendirilmiş olabilir. Bu durumlarda, birbiriyle çelişen raporlardaki tespit ve değerlendirmelerden hangilerine katıldığını veya farklı bir görüş ve değerlendirme sunacak ise bunun nedenlerini tartışıp gerekçelendirerek raporunu düzenlemelidir.
- Raporda hiçbir şekilde oy çokluğunun sağlanamaması³⁰¹.
- Raporun gerekçesiz ve belirsiz olması.

IV.- Bilirkişi Raporunun Hükme Esas Alınması

Bilirkişiyi görevlendiren merci, bilirkişi raporunu diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir (HMK m.282). Yani, bilirkişiyi görevlendiren merci, bilirkişinin oy ve görüşü ile bağlı değildir. Nitekim, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin söz konusu olduğu hâller bakımından hâkim delilleri, bir arada, serbestçe değerlendirir ve hükmünü kurar.

Buna karşılık, ispat araç ve yöntemleri tutarlılık arz ederse, bunlar keyfi olarak reddedilemez. Bu noktalar, bilirkişi incelemesi bakımından aynen geçerlidir³⁰². Ancak bu durum, bilirkişiyi görevlendiren merciin, bilirkişinin oy ve görüşünü kayıtsız şartsız kabul edeceği anlamına gelmemektedir³⁰³.

Bilirkişi görüşünün serbestçe değerlendirilmesinden anlaşılması gereken şey, tek başına bilirkişinin sunduğu teknik bilginin değerlendirilmesi değildir.

³⁰¹ “.. Bilirkişilerden bir tanesi diğer bilirkişi tarafından düzenlenen raporda yazılan görüşlere itibar etmeyerek ayrı rapor düzenlemiş; bir diğeri de iki rapor arasındaki farklılığa nazaran dört kalem alacak hakkında diğer rapordaki görüşe iştirak ettiğini bildirmiştir. Raporlarda bütün alacak kalemleri hakkında ittifak bulunmadığından, taraflar bu rapora da itiraz etmişlerdir. Bu durumda mahkemece yeniden oluşturulacak uzman bilirkişi kurulundan yeni bir rapor alınarak varılacak uygun sonuca göre bir karar oluşturulmalıdır.” 19. HD, 21.6.2007, 2158/6480 (Uyar, Talih, İcra ve İflâs Kanunu Şerhi, C. X, Ankara: Feryal, s.16454). Ayrıca bkz. Bettex, s.189.

³⁰² Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.633 vd.

³⁰³ Bkz. Leclerc, no.200, s.162 vd. Ayrıca bkz. Bettex, s.116; Bovey, s.110. Redon, no. 602, s.75.

Bununla kastedilen, bilirkişiyi görevlendiren mercîin, bilirkişinin teknik tespitleriyle bağlı olduğu kesinlikle değildir. Burada yapılan yahut yapılması gereken şey, bizzat bilirkişinin niteliği ile onun maddi meseleyi tespit ve değerlendirme usullerinin, mevcut bir standardı karşılayıp karşılamadığının değerlendirilmesidir.

Kaldı ki hâkimin veya Cumhuriyet savcısının kendisine sunulan görüş sonucu, o özel ve teknik bilgi konusundaki eksikliğini gidermesi ve kendisine sunulan bu bilginin aksine karar verebilmesini savunmak, basit bazı meseleler bir tarafa bırakılacak olursa, çok da gerçekçi olmayacaktır. Aksi yöndeki ifadelerin pratikte bir karşılığı yoktur.

Burada önemli olan, hâkimin güvenilir bir bilgiye dayanarak karar vermesidir. O hâlde bilirkişi incelemesi konusunda, hâkimi bir ölçüde bağlayan tek şey, aslında bilirkişinin oy ve görüşünün güvenilir olmasıdır. Kısaca, burada bilirkişinin oy ve görüşünün değerlendirilmesi, somut olarak;

- Bilgiyi sunan bilirkişinin ve Bilirkişi tarafından sunulan raporun güvenilirliğinin değerlendirilmesi anlamına gelir³⁰⁴.

Bu itibarla, bilirkişiyi görevlendiren merci, onun oy ve görüşünü değerlendirirken, esas itibarıyla, bu oy ve görüşün, aşağıdaki ölçütleri karşılayıp karşılamadığını dikkate alacaktır:

Birinci Ölçüt: Bilirkişinin uzmanlık bilgisini taşıyıp taşımadığı.

- Bilirkişinin listeye kayıtlı olması, uzmanlık bilgisi konusunda bilirkişiye bir meşruiyet sağlamaktadır. Bu meşruiyeti sağlayan şey tek başına bilirkişinin listeye kayıtlı olması değil, onun re'sen veya talep üzerine değerlendiriliyor oluşu ve buna rağmen listede kalmayı sürdürmesidir. 6754 sayılı Kanunun getirdiği sistem ile amaçlanan hususlardan biri budur.
- Bilirkişi listeye kayıtlı olsa dahi, uzmanlık alanında görevlendirilmemiş veya uzmanlık alanının dışında açıklamalarda bulunmuş olabilir. Bu durum hiç şüphe yok ki raporun güvenilirliğini ortadan kaldırır.
- Ancak yukarıda dile getirdiğimiz hususlar hiç şüphe yok ki tek başına yeterli değildir. Bilirkişinin uzmanlık bilgisini taşıyıp taşımadığı aynı zamanda,

³⁰⁴ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.643 vd.; Dalbignat-Deharo, no. 421, s.323 vd.; Bovey, s.113; Jeuland, s.164.

bilirkişinin sunduğu raporun içeriğinin tartışılmasıyla, diğer taraftan, ona duruşmada veya keşif icrasında yöneltilecek sorularla (hâkim, Cumhuriyet savcısı ve sair ilgililer tarafından) anlaşılabilir bir husustur.

İkinci Ölçüt: Bilirkişi Raporunun Biçimsel Özellikleri (Bilirkişi Raporunun Şekli).

- Yukarıda raporun şekli bakımından taşınması gereken asgarî özellikler üzerinde durduk. Hâkim, raporun anlaşılabilirliğini ve uyumsuzluk konusu ile ilgisi olmayan, kısaca gereksiz birtakım ayrıntıları barındırmamasını, taraflarca itiraz edilsin edilmesin incelemelidir³⁰⁵.

Ancak, esas olan oy ve görüşün içeriğidir³⁰⁶. Öte yandan hâkim veya Cumhuriyet savcısı, bilirkişiye sorulan tüm soruların yanıtlanıp yanıtlanmadığını da kontrol etmekle yükümlü olup değerlendirmesini de buna göre oluşturacaktır³⁰⁷.

Üçüncü Ölçüt: Bilirkişi Görüşünün İçeriği.

- Bilirkişinin oy ve görüşü, akıl kurallarına dayanmalı, mantıklı olmalı ve nihayet ikna edici olmalıdır.
- Bilirkişiyi görevlendiren merci tarafından yapılması gereken şey, genel olarak mantık kuralları ve kendi tecrübesi karşısında, bilirkişinin vardığı sonuç ile sunduğu gerekçeler arasında, mantıksal ilişkiyi aramak; bilirkişinin tespit ve değerlendirmelerinde, akıl ve mantık kurallarına uyulup uyulmadığını belirlemektir³⁰⁸. Burada göz önünde bulundurması gereken hususlar, bilirkişi tarafından hangi yöntemlerin uygulandığı, bu yöntemlerin, daha önce test edilip edilmediği, bu yöntemlerin yeterince tartışılıp, tartışılmadığı ve genel kabul görüp görmediğidir³⁰⁹. Özellikle³¹⁰:

³⁰⁵ Bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.28.

³⁰⁶ İsviçre Federal Mahkemesi, tıbbi bilirkişilik özelinde, raporun şeklinden ziyade içeriğinin önemli olduğuna işaret etmektedir. Bkz. ATF 9C_359/2009 cons. 4.2. Ayrıca bkz. ATF 9C_603/2009 cons. 3.1 (Bkz.Guyaz, s.141 dn.96).

³⁰⁷ Bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.28.

³⁰⁸ Bkz. ve karşı Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.28; Postacıoğlu, İlhan E., *Medenî Usul Hukuku Dersleri*, 6. Basım, İstanbul 1975, s.655; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.646 vd.

³⁰⁹ Bkz. Leclerc, no. 474, s.376, 378; Ferrand, no. 420, s.108, 109.

³¹⁰ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.647.

- Bilirkişi raporunun, ilgili uzmanlık dalında sunulan diğer raporlar seviyesinde olması veya bilimsel referanslara uygun olması,
- Bilirkişinin kullandığı yöntem ve incelemelerin şüpheli olmaması ve hatalar barındırmaması,
- Bilirkişi raporunun gerçekçi veya somut meseleye uygun olması,
- Tüm itirazların karşılanmış, dosya kapsamında olup da uyumsuzluğun çözümü için önem taşıyan bilgi ve belgelerin bir bütün olarak değerlendirilmiş olması,
- Bilirkişi raporunun kendi içinde bir çelişki barındırmaması.

Dördüncü Ölçüt: İnceleme sırasında temel yargısal haklara uygun davranılmış ve raporun taraflarca tartışılmasına imkân tanınmış olması.

Özellikle hukukî dinlenilme hakkının gereği, bilirkişi incelemesi sırasında da gözetilmiş olmalıdır.

- Taraflara bilirkişi incelemesi sırasında hazır bulunma imkânı tanınmamışsa, bilirkişi, taraflardan biri yahut vekiliyle, diğer tarafın yokluğunda görüşmüşse, bu hak ihlâl edilmiş demektir.
- Davada daha sonra yer alan (örneğin davaların birleştirilmesi sonucu) tarafın önceden alınan bilirkişi raporuna dönük itirazlarının, şayet haklı ise giderilmesi gerekir.
- Bilirkişi raporunun tartışılmış olması gereğinden anlaşılması gereken, bu raporu sadece bilirkişiyi görevlendiren mercinin değerlendirmesi değil, taraflarca da tartışılması, soru yöneltme imkânlarının etkin şekilde kullanılması, taraflarca sunulan diğer ispat araçlarının da dikkate alınmasıdır.
- Bilirkişinin oy ve görüşünün, kısmen veya tamamen uygun ve yerinde bulunması hâlinde, bu kabulün gerekçesine verilen kararda işaret edilmelidir. Bu gerekçe hazırlanırken, bilirkişi raporunda yer alan ve doğrudan maddi meseleye işaret eden gerekçelerden de yararlanılabilir³¹¹.

Ancak gerekçe, özellikle taraflardan birinin söz konusu rapora itiraz etmiş olması hâlinde özel bir anlam ifade etmektedir. Çünkü, itirazda bulunulmuş olmasına rağmen, ilgili merci tarafından raporun kabulünü haklı ve yerinde

³¹¹ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.649.

gösteren hususlar gösterilmediği müddetçe, düzgün bir gerekçelendirmeden bahsedilemez³¹².

- Bilirkişi raporunun kabul edilmemesi hâlinde ise, bunun gerekçesinin açık ve somut şekilde gösterilmesi gerekmektedir (Bakınız: HMK m.27 ve 297). Burada esas olan keyfi bir değerlendirmenin önüne geçmektir. Hâkim farazi birtakım gerekçelerle yahut söz konusu rapor haricinde taraflarca tartışılmamış değerlendirmelere dayanarak, raporu hükmüne esas almaktan kaçınamaz³¹³.

Son olarak bahsedilen değerlendirme ölçütlerinin ve gerekçe gösterme zorunluluğunun gereği yerine getirildiği ölçüde, bilirkişiyi görevlendiren merci, raporda uygun ve doğru gördüğü kısımları alabilir; varılan tespit veya sonuçlardan bir kısmını kabul edip, diğerlerini reddedebilir³¹⁴.

Aynı çerçevede bilirkişinin ulaştığı sonuçlarda bazı belirsizliklerin bulunması, mahkemenin takdir yetkisi çerçevesinde, bilirkişi raporunu yorumlamasına ve hükmüne esas almasına engel değildir³¹⁵.

Mahkeme bilirkişinin vardığı sonuçların yalnızca bir kısmını ikna edici bularak, görüşün bu kısmını, ayrıca sunulmuş bulunan bir diğer ispat aracı, örneğin keşif icrası sonucunda elde edilen bulgulara veya karinelere dayandırması³¹⁶, hatta bir uzman görüşü (HMK m.293; CMK m.66/5) ile birlikte hükmüne esas alması, gerekçesini göstermesi kaydıyla, pekâlâ mümkündür³¹⁷.

³¹² Nitekim bkz. 11. HD, 3.5.2001, 1556/38771 (AB FMRHD, 2002/3, s.180 vd.). Ayrıca bkz. Closset-Marchal, Gilberte, "Considerations generales sur l'expertise", L'expertise (dir.: J. Gillardin/ P. Jadoul) Bruxelles1994, s.7 - 23, s.17.

³¹³ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.649 vd.

³¹⁴ Bkz. Fransız Hukuku bakımından Cass. Civ. 1re, 20.2.1968, JCP 1968, II, 15495. Yine hâkimin sonuçlardan bir kısmını kabul edip gerisini reddetmesinin mümkün olduğu konusunda bkz. Cass. Civ. 3e, 12.6.1969, Bull. civ., III, no 466; Cass. com. 13.4.1972, Bull. Civ., IV, no 103 (zikreden Redon, no. 595, s. 75). İsviçre hukuku bakımından ATF 18.6.2010, 6B.149/2010. (www.swisslex.com).

³¹⁵ Cass. Civ. 1re, 31.5.2007, no 06-16.398; Cass. civ. 3e, 8.6.2010, no 08-20.592 (zikreden Redon, no. 600, s.75).

³¹⁶ Bkz. Cass. Com., 16.12.1953, Bull. Civ., III, no 387; Cass. soc., 28.10.1955, Bull. Civ., IV, no 775 (zikreden Redon, no. 605, s.75).

³¹⁷ Nitekim buna işaret eden bir İsviçre Federal Mahkemesi kararı için bkz. ATF 4A_48/2010. Fransız hukuku bakımından aynı yönde bkz. Cass. Civ. 2e, 29.10.1980, Gaz.

- Ancak, önemle belirtelim ki, bilirkişiyi görevlendiren mercii, kendisini bilirkişinin yerine koyarak, o konunun uzmanı gibi hareket edemez. Bu, keyfilik anlamına gelir. Çünkü beş, on veya yirmi yıllık mühendislik bilgisi veya tıbbi bir tecrübe, tek bir görüşte hâkimi o konunun uzmanı yapmaz. Bu durum özellikle Yargıtay kararlarında, hâkimin bilirkişi yerine geçemeyecek olması biçiminde ifade bulmaktadır³¹⁸.
- Yargıtay kararlarında yer verilen bir diğer formül, bilirkişi raporları arasındaki çelişkinin giderilmesi gereğidir. Bu, özellikle, ilk derece mahkemesinde, iki veya daha fazla bilirkişi incelemesine başvurulmuş olması ve mahkemenin bilirkişi raporlarından birini hükmüne esas alması hâlinde kendisini göstermektedir.
- Yargıtay kararlarına egemen olan anlayış, bilirkişi raporları arasında bir çelişki varsa, bu çelişkinin giderilmesine yönelik son bir bilirkişi incelemesinin yaptırılması gerektiği yönündedir³¹⁹.

Pal., 1981, 1, pan. 3.

³¹⁸ Örneğin “...konu teknik bilgiyi gerektirmektedir. Bu sebeple bu teknik bilgiye sahip tarafsız bilirkişi eliyle konu incelenmeli ve denetime açık rapor hâlinde dosyaya sunulmalıdır... Mahkeme hâkiminin, böyle bir konuda teknik bilirkişi yerine geçerek konuyu irdelemesi ve sonuca varması olanaklı olmadığı gibi, böyle bir inceleme tarafların irdelemesine ve denetime de açık olmayacaktır” HGK, 5.10.2011, 19-481/595 (LegalBank).

³¹⁹ Örneğin “...Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 286.maddesine göre hâkim bilirkişi raporuyla bağlı olmayıp, verilen rapor hükmü kurmaya elverişli değil ise mahkemeye yapılacak iş ya HUMK 283 maddesi uyarınca aynı bilirkişiden ek rapor almak ya da HUMK. 284 maddesi uyarınca yeniden inceleme yaptırmaktan ibarettir. Mahkemeye, davacının davalı banka lehine tesis edilen ipoteklerden dolayı sorumlu olduğu miktarın tespiti için çeşitli tarihlerde bilirkişi incelemeleri yaptırılıp son rapora göre hükmü kurulmuştur. Oysaki, daha önce alınan raporlar ile son rapor arasında çelişki olduğu görülmüştür. Bu durumda mahkemeye raporlar arasındaki çelişkiyi gidermek için konusunda uzman bilirkişi veya bilirkişi kurulundan rapor alınarak tüm deliller birlikte değerlendirilmek sureti ile uygun sonuç dairesinde bir karar verilmesi gerekirken eksik incelemeyle dayalı yazılı şekilde hükmü kurulmasında isabet görülmemiştir...” HGK, 3.2.2010, 19-27/50 (İBD, 2010/84, 6, s.3782 - 3783).

BEŞİNCİ BÖLÜM
UYAP BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİ
VE
ÖRNEK UYGULAMALAR

I.- UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine İlişkin Temel Hususlar

A.- UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi Nedir?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi; Türkiye genelinde yargı birimlerinde bilirkişi olarak görev alan kişilerin, görevlendirildikleri dosyalar ile ilgili işlemleri adliyeye gitmeden internet üzerinden (elektronik ortamda) yapabilmelerini sağlamak üzere Adalet Bakanlığı tarafından sunulan online yargı hizmetidir.

B.- Sisteme Nasıl Giriş Yapılmaktadır?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine kayıt için bilirkişiler; görev yaptıkları yerde bulunan bilirkişilik bölge kurulları veya Bilirkişi Portaldan kayıtlarını yaptırdıktan sonra elektronik imza (e-imza) veya mobil imzaları (m-imza) ile <https://bilirkisi.uyap.gov.tr> adresinden giriş yapabilmektedirler.

Bilirkişiler, <https://www.btk.gov.tr/elektronik-sertifika-hizmet-saglayicilari> adresindeki elektronik sertifika hizmeti sağlayan firmalar ile irtibata geçerek e-imza temin edebilirler.

M-imza için ise; kullanmakta oldukları cep telefonu operatörü ile görüşerek m-imza temin edebilirler.

C.- Uyap Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini Nasıl Kullanabilirim?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine e-imza veya m-imza ile <http://bilirkisi.uyap.gov.tr/bilirkisi/index.jsp> adresinden giriş yapabilmektedir. Bilirkişiler, UYAP Bilişim Sistemi'ne Bilirkişi olarak tanımlandıktan sonra sahibi oldukları e-imza veya m-imza ile e-devlet kapısı üzerinden UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi'ne giriş yapabilirler.

UYAP Bilişim Sisteminde tanımlı olmayan bilirkişilerin, Bilirkişi Portal'a giriş yaparak bilirkişi başvuru işlemlerini tamamlamaları gerekmektedir. Bu hususta detaylı bilgiler <http://bilirkisi.uyap.gov.tr/bilirkisi/index.jsp> adresinde yer almaktadır.

Ç.- UYAP Bilirkişi Portalının Sunduğu Hizmetler

Ana Sayfa Menüsü

- Görevlendirme İstatistik
- Görevlendirme Yıllara Göre Dağılımı

İş Listesi Menüsü

- Teslim Tutanağı İşlemleri
- Dosya Görüntüleme
- Mahkemeye Rapor Gönder
- Görevden Çekilme İşlemleri
- Ek Süre Talebi Gönderme
- Genel Talep Gönderme
- Dosya İnceleme Talebi Gönderme (Ceza ve Savcılık Birimlerine)
- Dosyadaki Bilirkişi Bilgileri
- Aylık Alınabilecek Dosya Sayıları Bilgisi

İşlemlerim Menüsü

- İşlem Sorgulama

Bilirkişi Bilgileri Menüsü

- Profil Fotoğrafi
- Kişisel Bilgileri
- İletişim Bilgileri
- İBAN Bilgileri

Mobil Kullanıcı İşlemleri Menüsü

- Şifre İşlemleri
- Oturum Bilgileri

Bilirkişi Bilişsel İletişim Menüsü

- Dosya Tartışma

Dosya Reddiyatlar Menüsü

- Dosya Reddiyatları

Önceki Görevlendirmeler Menüsü

- Önceki Görevlendirmeleri

Bölge Kuruluna Evrak Gönder Menüsü

- Bilgi Güncelleme Talep Dilekçesi
- Nakil Talep Dilekçesi
- Savunma Dilekçesi
- Şikâyet Dilekçesi
- Genel Talep Dilekçesi

Uzmanlık Alanı Değişirme Talebi Menüsü

- Uzmanlık Alanı Güncelleme Talep Dilekçesi

Başvuru Yap Menüsü

- Bilirkişilik Başvurusu

İstek ve Öneri Menüsü

- Bilirkişi Portalının İyileştirilmesi

Duyurular Menüsü

- Duyurular

Sıkça Sorulan Sorular Menüsü

- Genel Sorular
- Java Problemleri
- Güvenlik Problemleri

Programlar Menüsü

- UYAP Editör Programı

- UYAP Mevzuat-İçtihat Programı
- Java Yüklemesi
- UYAP (Mac) Editör Programı
- Google Chrome

II.- Sisteme Giriş

1. Sisteme e-imza veya m-imza ile e-devlet kapısı üzerinden giriş yapılabilir.
2. Yargı birimleri ve yardımcı birimleri tarafından UYAP üzerinden görevlendirme yapıp, Teslim Tutanağı imzalanarak görevlendirme yapan mercie gönderildikten sonra Bilirkişi Portalından, dosya görüntüleme, dosyadan çekilme ve rapor gönderme ve bilirkişiler ile mesajlaşma gibi iş ve işlemler yapılabilmektedir.
3. Bilirkişi Portalını kullanabilmek, mahkemeye rapor ve evrak gönderebilmek için bilgisayarda Java ve UDF (*UYAP doküman editörü*) kurulu olması gerekmektedir.

UYAP Bilişim Sistemi Sisteme Giriş Seçenekleri

Ana Sayfa > Bilişim Portalı Giriş

E-İmza Girişleri

M-İmza Girişleri

E-İmza Girişleri

E-İmza Nasıl Alınır?

Elektronik imza, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından onaylı Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcılar tarafından sunulmaktadır. Bu firmaların listesi ve diğer bilgilere www.btk.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

Elektronik imzanızı çalıştırabilmeniz için öncelikle kart sürücü yazılımını kurmanız gerekmektedir. Bu yazılım elektronik imza ile beraber gönderilen CD veya diğer medya ile içersinde bulunabilir veya e-imzanızı aldığınız firmanın internet sitesinden edinilebilir.

Bilgisayarınıza kurulan program ile elektronik sertifikanıza giriş gerçekleştirebiliyorsanız sertifikanızı kullanıma hazır.

e-Devlet Aracıyla Giriş

e-Devlet Kapısı Kimlik Doğrulama Sistemi

Giriş Yapılacak Adres
Giriş Yapılacak Uygulama<https://bilirkiis.uyap.gov.tr/login.uyap>
UYAP Bilirkişi Portalı

UYAP..

Mobil İmza

e-İmza

Elektronik imzanızı ile eşleşen kimlik numaranızı girildikten sonra işleminize devam edebilirsiniz. Eğer farklı bir yöntem ile kimlik doğrulaması yapmak istiyorsanız, yukarıda bulunan diğer seçenekleri kullanarak da sisteme giriş yapabilirsiniz.

Elektronik İmza Nedir, Nasıl Alınır?

E-İmza Uygulaması ile Nasıl Giriş Yapılır?

- Aşağıdaki alana kimlik numaranızı yazınız.
- Masaüstünüzde bulunan e-İmza uygulamasını açınız ve ekrandaki işlem kodunu giriniz. (e-Devlet Kapısı e-İmza Uygulaması'nı bilgisayarınıza indirmelisiniz. Uygulamayı indirmek için [tıklayınız](#). Daha önce indirdiyse tekrar indirmenize gerek yoktur.)
- Eğer uygulamayı indirmede sorun yaşıyor ya da bağlantı hatası alıyorsanız [linkteki dosyayı indiriniz](#). Dosyayı indirmek için [tıklayınız](#).
- İmzalama işlemini gerçekleştiriniz.

* T.C. Kimlik No

Yazarken Gizle

< İptal Et

Devam Et >

A.- Ana sayfa İstatistik Bilgisi

Görevlendirme İstatistik bölümünde, bilirkişinin görevlendirildiği toplam dosya sayısını, hazırlanan toplam rapor sayısını ve hazırlanması gereken toplam rapor sayısını ve daha önce vermiş olduğu raporların teslim süreleri hesaplanarak bulunan Ortalama Rapor Teslim Süresi (Gün) takip edilebilir. Görevlendirmelerin Yıllara Göre Dağılımı bölümünde, geriye dönük dört yıla kadar bilirkişinin daha önce görevlendirilmiş olduğu dosya sayıları takip edilebilir.

B.- İş Listesi

Bilirkişi görevlendirmesi yapıldıktan sonra, Bilirkişi Portal da bilirkişinin iş listesinde görevlendirilen dosyalar, görevlendirme tarihine göre 2 haftalık, 1 aylık, 3 aylık ve 6 aylık olarak filtrelenerek ve esas numarası ile sorgulanabilmektedir. 6 aydan önceki görevlendirmeler için tarih aralığı kısmına elle daha uzun tarih aralığı girilip sorgu yapıldığında görevlendirme yapılan dosyalar iş listesinde görüntülenecektir.

Bilirkişinin aylık ve yıllık alabileceği dosya sayıları ile almış olduğu aylık ve yıllık dosya sayılarına ilişkin bilgilendirme alanı iş listesinde bulunmaktadır. Aylık dosya sayısı; bilirkişinin o ay içerisinde görevlendirildiği dosya sayısını, aylık kota ise aylık alabileceği en fazla dosya sayısı ifade eder. **Aylık Dosya**

sayısı 30'a ulaştığında geçerli ay içinde yeni bir görevlendirme alınmayacaktır.

[illegible]

C.- Teslim Tutanağı İşlemleri ve Dosya Görüntüleme İşlemleri

Mahkemeler tarafından bilirkişi görevlendirmesi yapıldığında görevlendirme yapılan dosya bilgileri iş listesinde belirecektir. Bu aşamada tutanak indir alanında Hazırlanıyor ibareli olacaktır. Bu durum birimin bilirkişi görevlendirmesini yaptığını henüz teslim tutanağının hazırlanmadığını veya hazırlanıp birim amiri tarafından onaylanmadığını ifade eder. Bu durumdaki dosyalar aylık kotaya dahildir.

Teslim tutanağı birim tarafından onaylandığında tutanak indir alanında T. Tutanağını İndir ibareli buton aktif hale gelecektir. Bu alandan teslim tutanağını bilgisayarımıza indirip e-imza veya m-imza ile imzaladıktan sonra T. Tutanağını Gönder butonundan görevlendirme yapan birime gönderdiğimizde Dosya Görüntüleme ve Mahkeme Evrak Gönderme butonları aktif hale gelecektir.

İş Listesi Görüntüleme Tarihine Göre: **Son 30 Gün** Son 30 Ay Son 90 Ay Son 180 Ay

Tarih Aralığı:
 Görüntüleme Tarihine Göre Sorgulama Yapılmaktadır.
 Toplam 14 Cihaz Seçildi

Aylık Dosya Sayısı	Aylık Kota	Yıllık Dosya Sayısı	Yıllık Kota
6	30	72	1000

Bir cihazın o ay içerisinde gönderilebileceği dosya sayısı bu şekilde belirlenir. Bir cihazın aylık gönderilebileceği en fazla dosya sayısı bu şekilde belirlenir. Bir cihazın o yıl içerisinde gönderilebileceği dosya sayısı bu şekilde belirlenir. Bir cihazın o yıl boyunca gönderilebileceği en fazla dosya sayısı bu şekilde belirlenir.

İzle

İsim	Dosya Türü	Dosya No	Görüntüleme Tarihi	Görüntüleme Nedeni	Türü	Rapor T. Tarihi	Seviri Durum	İstisnai Dosya	Tutarak İndir	Çek
Ankara 1 Aylık Hukuk Mahkemesi	Hukuk Davası Dosyası	2924148	05.07.2021 15:40:56	[Tutarak Veya Seviye Olarak Çekildi]	Hukuk	05.07.2021	Seviri Durum	İstisnai Dosya	Tutarak İndir	Çek
Ankara 1. İcra Dairesi	İcra Dosyası	202618	05.07.2021 15:23:17	[Mahkeme Tutarak Çekildi]	Hukuk		Seviri Durum	İstisnai Dosya	Tutarak İndir	Çek
Ankara 1 Aylık Ceza Mahkemesi	Ceza Davası Dosyası	2924170	05.07.2021 14:42:46	[Zarar Tespiti]	Hukuk		Seviri Durum	İstisnai Dosya	Tutarak İndir	Çek

Evrak Göster

Evrak Türü:

Evrak:

Açıklama:

Bir açıklama ekleyebilirsiniz.

Özellik:
Evraklar 10/1000'den küçük belirlenen formatlar uygun şekilde gönderilebilir.

Evrak Göster

Birlikli Prosedürden gönderilebilir evrak Ankara 1. Aylık Hukuk Mahkemesine gönderilebilir.

Evrak Türü:

Evrak:

Açıklama:

Bir açıklama ekleyebilirsiniz.

Özellik:
Evraklar 10/1000'den küçük belirlenen formatlar uygun şekilde gönderilebilir.

Tüm Evraklar

Evrak Türü	Açıklama	Evrak
Tutarak Tutarak	Cihazın gönderileceği dosya sayısı	Seviri Durum

Ç.- Dosya Görüntüleme

Dosya görüntüleme menüsünde, birim, dosya türü, esas no, görevlendirme tarihi, görevlendirme nedeni ile sorgulayarak görevlendirilen dosyaya ulaşılmaktadır.

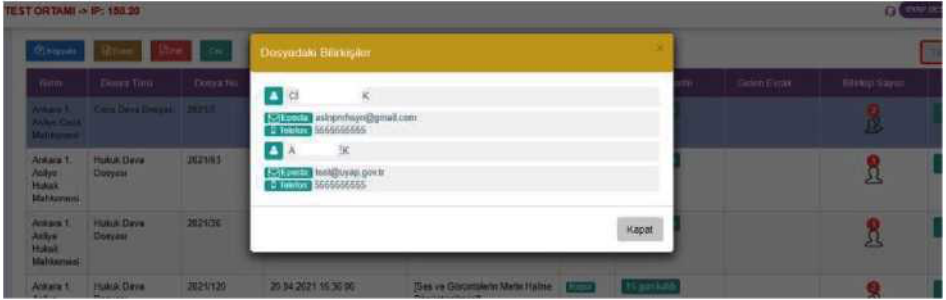
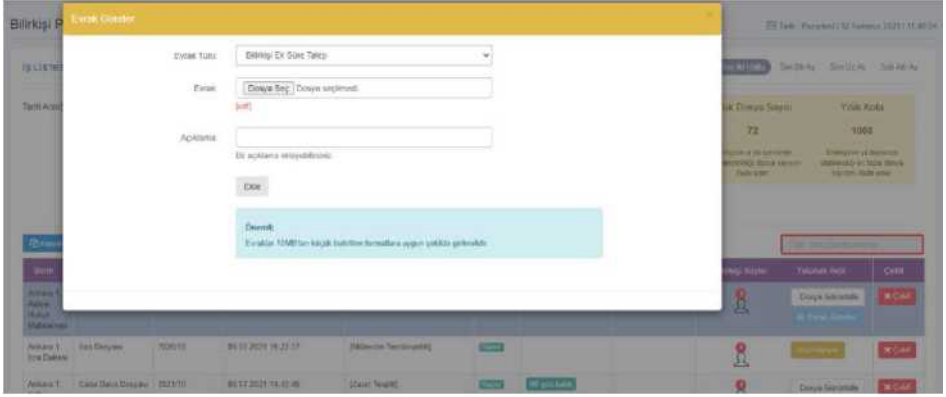
Dosya görüntüleme dosya iç menüsünde ise, dosya kapak bilgileri, dosyanın taraflarının taraf sıfatları ile isim bilgilerine, evraklar menüsünde ise, dosya içerisinde bulunan, mahkemece taranmış ve onaylanarak izin verilmiş tüm evrakların içerik metni görüntülenebilmektedir.

Cumhuriyet savcılıkları ve ceza mahkemeleri tarafından yapılan görevlendirmelerde dosyadaki evrak ilk aşamada görüntülenmemektedir. Bu birim dosyasındaki evrakı görüntülemek için dosya görüntüleme paneli içindeki Evrak Gönderme sekmesinden ilgili mercie “Bilirkişinin Dava Dosyasını İnceleme Talebi (Portal)” isimli talep dilekçesi gönderilmelidir.

Bu talebimiz görevlendirme yapan birime ulaştıktan sonra, birim amiri tarafından portal da görüntülenmesine izin verilen evrak görüntülenebilir olacaktır.

Süre Talep” isimli dilekçe gönderilebilir. Bu talibimiz üzerine birim tarafından verilen ek süre portala yansır ve iş listesinden takip edilebilmektedir.

İş listesinde bulunan bilirkişi sayısı isimli sütunda beliren simgeye tıklandığında görevlendirmede bulunan tüm bilirkişilerin iletişim bilgileri görüntülenmekte böylelikle heyette olan diğer bilirkişilerle iletişim kurulabilmektedir.

E.- Mahkemeye Rapor Gönder

UYAP Editörde hazırlanmış ve e-imza/m-imza ile imzalanmış raporumuzu M.Evrak Gönder sekmesinden Bilirkişi Raporu evrak türü seçerek gönderilebilir. Bu alanda bilirkişinin imza kontrolü yapılmakta geçerli bir imza bulunmadığında rapor gönderilememektedir.

Aynı zamanda heyet halinde yapılan görevlendirmelerde heyette bulunan tüm bilirkişilerin imzasının gönderilecek raporda bulunması gerekmektedir. Heyetteki bilirkişiler tekil olarak rapor gönderemeyecektir. Heyetteki diğer kişilerin imzasının eksik olduğuna dair uyarı verecektir. Rapordaki imzalar

tamamlandıktan sonra mahkemeye bilirkişi raporu gönderilebilir. Raporun mahkemeye gönderildiğine dair sistem bilgi mesajı verecektir.

Evrak Türü	Açıklama	Evrak
Bilirkişi Raporu	C. Mahkemeden istenilen belgeyi göndermek için	Gönderildi

Tamam

F.- Görevden Çekilme İşlemleri

Bilirkişilik Yönetmeliğinin 53 üncü maddesinin birinci fıkrasında yazılı görevlendirmeden çekilmeyi gerektirecek mazeretiniz bulunması halinde görevlendirme tarihinden itibaren en geç bir hafta içerisinde görevlendirme yapan mercie mazeretinizi belirtir dilekçeyi e-imza veya m-imza ile

Eposta *	aslnprntrsyng@gmail.com
Telefon *	 Telefon numarasını 10 haneli giriniz.
Cep Telefon *	5555555555 GSM numarasını 10 haneli giriniz.
Kaydet	

H.- Mobil Kullanıcı İşlemleri ve e-Bilirkişi Mobil Uygulaması

Bilirkişi mobil uygulaması e-Bilirkişi Apple Store ve Google Play Store üzerinden ücretsiz olarak portal kullanıcılarının hizmetine sunulan uygulama ile; görevlendirme geldiğinde görevlendirilen dosyaya ilişkin bildirim alınmakta, dosya kapak bilgileri, taraf bilgileri, aylık alabilecekleri dosya sayılarını ve görevlendirildikleri dosyaları görüntüleme işlemi ile birlikte evrakları mobil cihazlarına indirebilmektedirler.

Mobil uygulamaya giriş şifresi ise Bilirkişi Portal'a tanımlanan “Mobil Kullanıcı İşlemleri” isimli menüden tanımlanarak mobil uygulamaya giriş yapılabilecektir.

Bilirkişi Portal

MOBİL KULLANICI İŞLEMLERİ

Kullanıcı Adı

TÉ

B

Şifre

tes/

Şifreniz en az 2 harf, 2 rakam içermeli ve 8 karakter uzunluğunda olmalıdır.
Türkçe karakter ve özel karakter kullanmayınız.

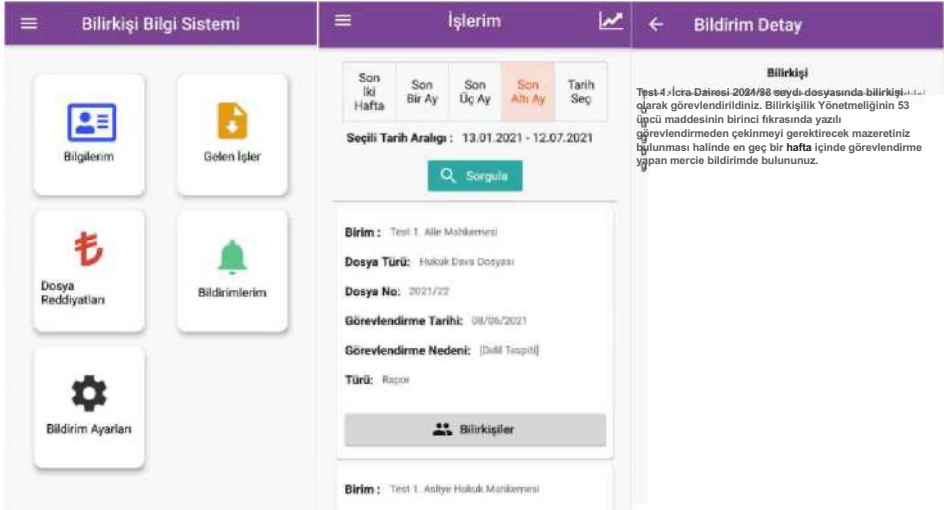
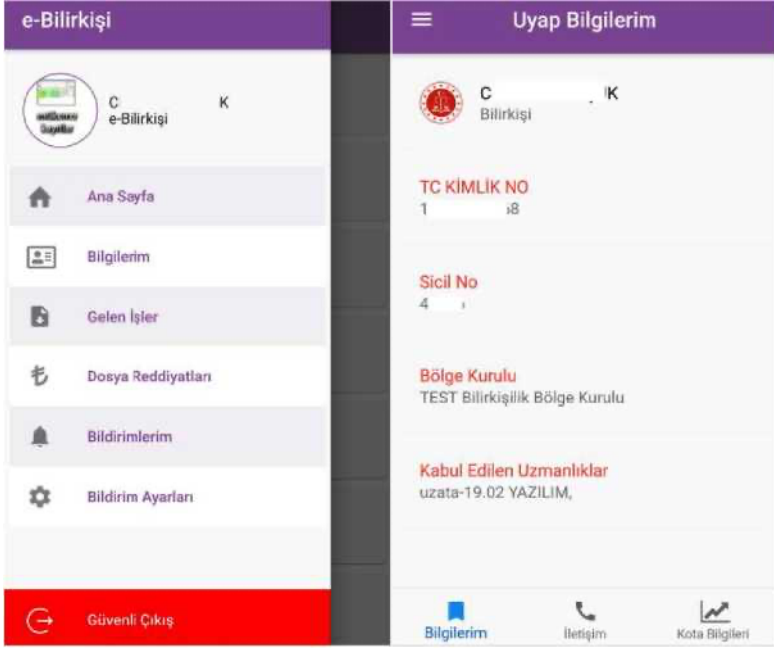
✓

Sözleşmeyi okudum

onaylıyorum

İptal

Kaydet

I.- Bilirkişi Bilişsel İletişim Menüsü

Bilirkişinin raporunu hazırladıktan sonra veya takıldığı bir konuda heyetteki diğer bilirkişinin bilgi ve görüşünü almak için kullanabileceği yazılı haberleşme sistemidir.

İ.- Bilirkişiye Taslak Rapor Gönder

Mahkeme tarafından heyet olarak seçilen bilirkişilerin, kendi uzmanlık alanlarına göre raporlarını hazırladıktan sonra heyetteki diğer bilirkişilere taslak raporu gönderdiği ve gönderilen raporu görüntülediği ekrandır. İlk raporu hazırlayan bilirkişi, heyetteki diğer bilirkişilere raporu gönderir. Bilirkişiler rapora görüşlerini ekleyerek imzaladıktan sonra yine ilk raporu hazırlayan bilirkişiye raporlarını imzalı olarak gönderir. İmzalar tamamlandıktan sonra, ilk raporu hazırlayan bilirkişi de heyet raporunu mahkemeye gönderir.

DOSTA TARTIŞMA

Görüşendirmeye Tarihine GöreTarih Aralığı:13.01.202112.07.2021Görüşendirmeye Tarihine Göre Saygılarına YapılandırıldıTarihleri KIR Gün Saygıları:İzle

Özetleİzleİzleİzle

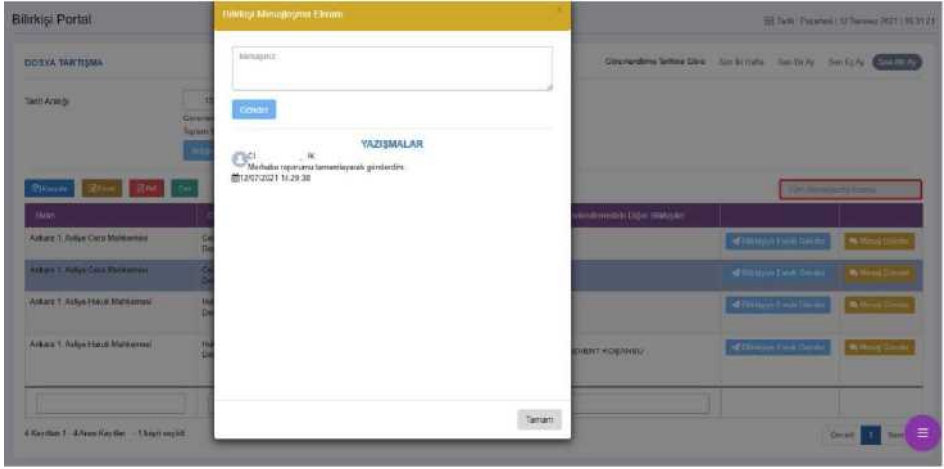
12Kayıt Göster

Tarih SeçinizTarih Aralığı

İsim	Görüşme Tarihi	Görüşme No	Görüşendirmeye Tarihi	Görüşme Notları	Görüşendirmeye Katılan Bilirkişiler		
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Ceza Davası Görüşme	2021/10	06.07.2021 14:42:45	[Zarar Tespiti]		Bilirkişiye Taslak Gönder	Taslak Göster
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Ceza Davası Görüşme	2021/14	05.03.2021 21:34:38	[Zarar Tespiti]		Bilirkişiye Taslak Gönder	Taslak Göster
Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi	Hukuk Davası Görüşme	2021/146	09.07.2021 15:46:56	[Tahkim veya Barış Önerisi] Olup Önemli		Bilirkişiye Taslak Gönder	Taslak Göster
Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi	Hukuk Davası Görüşme	2021/78	12.03.2021 18:39:27	[Tahkim veya Barış Önerisi] Olup Önemli. Üstü Tespiti	LEVENT KOŞANLI	Bilirkişiye Taslak Gönder	Taslak Göster

4 Kayıttan 1 - 4 Arası Kayıtlar

Özetle12Tarih

J.- Dosya Reddiyatlar

Bilirkişinin dosya üzerinden yaptığı inceleme sonrası raporu hazırlayarak mahkemeye gönderdikten sonra, bilirkişinin bildirmiş olduğu IBAN numarasına mahkeme tarafından, dosya için yapılan reddiyatın birim bazlı ve miktar bazında ödenen ücretlerin listesini vermektedir.

Bilirkişi Portalı

Tarih: Pazartesi, 12 Temmuz 2021, 15:14:52

DOSYA REDDIYATLARI

Gözetimden Tarihine Göre: Son 30 Günde Son 60 Günde Son 90 Günde Son 180 Günde

Tarih Aralığı: 12.07.2021 - 12.07.2021

Gözetimden Tarihine Göre: Son 30 Günde Son 60 Günde Son 90 Günde Son 180 Günde

Statüsü: Başlatıldı

13 Kayıt Göster

BETİ	Dosya Türü	Dosya No	Gözetimden Tarih	Tutarın Ücreti	Gözetim Vergisi	Gözetim Vergisi	Net Ücret	Reddiyat Tarih	Açıklama	Ödenen Yapılan tutar
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Hukuk Davası	202119	09.07.2021 10:10:47							
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Hukuk Davası	202176	09.07.2021 10:52:53							
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Hukuk Davası	202188	18.06.2021 18:48:21							
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Hukuk Davası	202191	12.03.2021 23:08:38	2 TL	0.3 TL	0.02 TL	1.68 TL	12/03/2021 23:07	Proforma Mahkeme Kararına Tabiiyet Yapılmamış	
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Tahkim Davası	202142	11.03.2021 13:59:36							
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Tahkim Davası	202111	11.03.2021 13:47:59							

K.- Önceki Görevlendirmeler

Bilirkişinin daha önceki tarihlerde görev aldığı ve raporunu göndermiş olduğu dosyaların listesine ulaşabildiği, gönderilmiş olan raporun bilgisayara

ÖNCEKİ GÖRÜŞLERİMELERİ

Görüşme Tarihi: Çilek

Son 30 Gün

Son 60 Gün

Son 90 Gün

Son 1 Yıl

Tarih Aralığı:

13.01.2021

12.07.2021

Görüşme Tarihi: Çilek Sorgulama Yapılmaktadır.

Tümünü Göster

Sorgula

Önceki

Önceki

Önceki

Önceki

13

Kayıtlı Göster

Tümünü Göster

Birim	Dosya Türü	Dosya No	Görüşme Tarihi	Görüşme Notları	Rapor Tarihi	Raporu Göstermek İçin	Raporu Gösterme Tarihi	
Ankara 1. İktisadi	Hukuk Davası Dosyası	2021/18	05.07.2021 16:10:47	[Tutuklu]	[Görüntüle]	11/07/2021	09/07/2021	Raporu Göster Tümünü Göster
Ankara 1. İktisadi	Hukuk Davası Dosyası	2021/18	05.07.2021 16:52:53	[Tutuklu]	[Görüntüle]	10/07/2021	09/07/2021	Raporu Göster Tümünü Göster
Ankara 1. İktisadi	Hukuk Davası Dosyası	2021/18	14.05.2021 14:41:21	[Tutuklu]	[Görüntüle]	10/06/2021	29/06/2021	Raporu Göster Tümünü Göster

Bilirkişilerin kayıtlı oldukları bilirkişilik bölge kuruluna gitmeden portal üzerinden Bilgi Güncelleme Talep Dilekçesi, Nakil Talep Dilekçesi, Savunma Dilekçesi, Şikayet Dilekçesi ve Genel Talep Dilekçesi gönderebildikleri ekrandır.

[illegible]

Sicil ve listelere kayıtlı bulunan bilirkişilerin listelere kaydedildikten sonra kabul edilen uzmanlık alanlarına yeni bir uzmanlık eklemek istediklerinde, Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından ilan edilecek tarihler arasında aktif hale gelen bu alandan bilirkişiler kayıtlı oldukları bölge kurullarına uzmanlık alanı eklenmesi taleplerini gönderebilmektedirler. Bu menü sadece belirlenen

[illegible]

UYAP bilirkişi listelerine kayıt işleminin bilirkişi portal üzerinden yapıldığı ekrandır. Bu menü Bilirkişilik Daire Başkanlığının başvuru için ilan etmiş olduğu tarihler arasında aktif hale gelecek olup, sadece bu tarihler arasında başvuru da bulunulabilir.

[illegible]

Evrak Türü:

Seyiz

Evrak:

Dosya Seç

Dosya seçilmedi

Açıklama:

Dir açıklama ekleyebilirsiniz.

Ekle

Önemli:

Evraklar 10MBtan küçük belirtilen formatlara uygun şekilde olmalıdır.

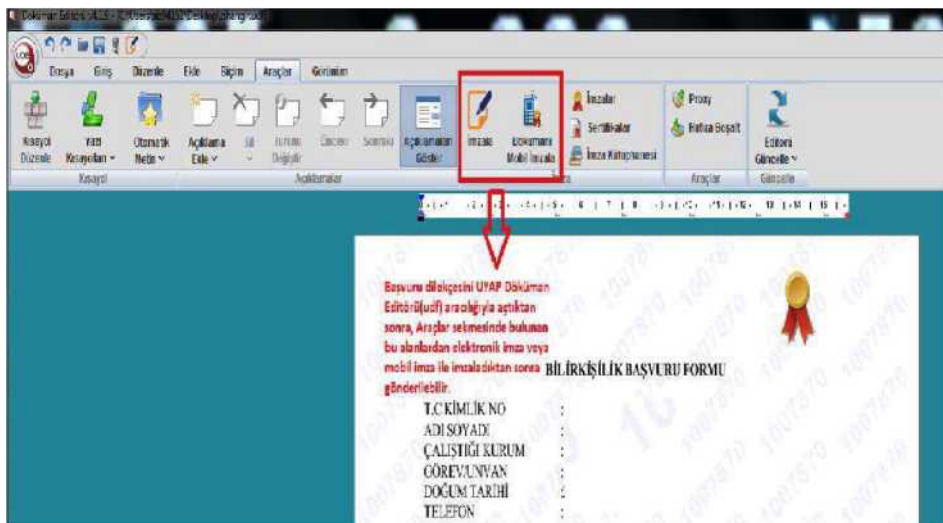
Tüm Evtaklar

Evrak Türü	Açıklama	Evrak		
Misafirlik Uzmanının Talebi		UzmanPatrolist PM'de		Eklenmiş Evrak

Evrak Gönder

Eklenmiş Evrak

1. Başvuruya eklenecek belgeler "Evrak Gönder" butonunu tıklayarak açılan bu ekrandan gönderilecektir. Aynı evrak türünden birden fazla evrak eklemek istendiğinde "Ek Evrak Ekle" butonunu ile evrak eklenebilmektedir.

O.- İstek ve Öneri

Bilirkişiler, Bilirkişi Portalla ilgili aldıkları hata, sistemin daha iyi hizmet vermesi için istek, öneri ve taleplerini, mail olarak yardım ve değerlendirme merkezine gönderdikleri kısa mesaj servisedir.

Bilirkişi Portalı

Tarih: Pazartesi / 12

Gözetim ve Denetim

Ad

C R

Soyad

Y

Telefon *

E-posta *

Talep *

—Seçiniz—

Kategori *

—Seçiniz—

Mesaj *

Gözetim

Bu platform sadece Bilirkişi Portalını iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için kullanıma açılmıştır.
Şikayet ve teknik destek için bilirkişi@adalet.gov.tr adresine mail atabilir veya 0(312) 293 21 00 ve 0(505)204 14 41'ni telefonla arayarak yardım masasından destek alabilirsiniz.

Ö.- Duyurular

Bilirkişi Portalda yapılacak güncellemelere ve dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin yapılan duyuruların takip edildiği ekrandır.

[illegible]

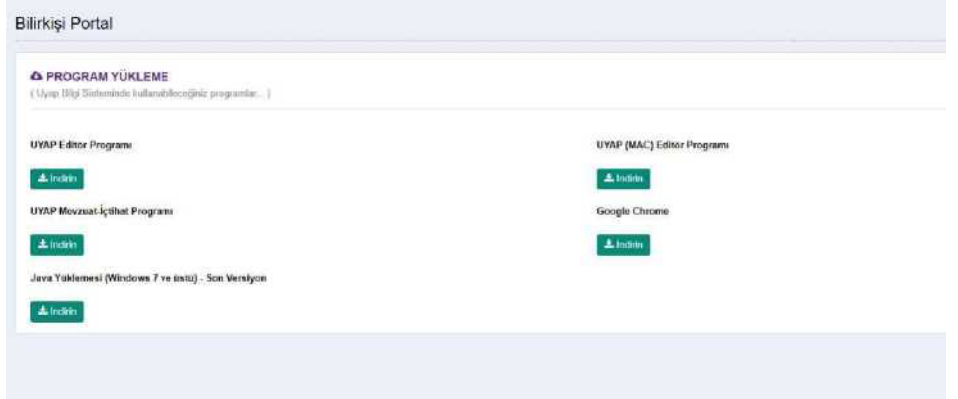
P.- Sıkça Sorulan Sorular

Bilirkişi Portalın kullanımına ve yaşanabilecek hatalara ilişkin sıkça sorulan soruların cevaplarına bu ekrandan ulaşılabilir.

R.- Programlar

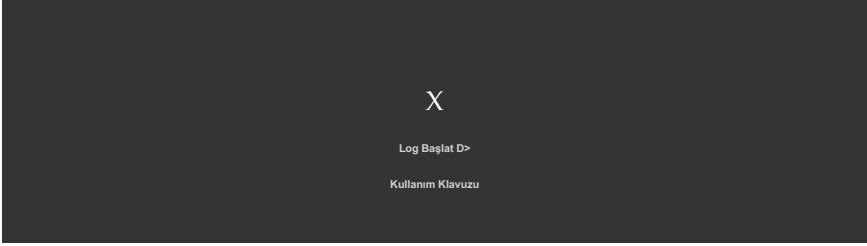
Bilirkişi Portalına internet bağlantısının olduğu her yerden bağlanabilmek ve bağlantı sonrası, hazırlanan raporları imzalayarak mahkemeye göndermek için gerekli olan programların bilgisayara indirilebildiği ekrandır.

S.- Loglamayı Başlat

Bilirkişi portal da online işlem yaparken, sistemde kişi bazında uygulamalarda hatalar alınabilmektedir. Kişi bazında alınan bu hataların log kaydının alınması ile çözüme gidilmesi amaçlanmıştır.

Portal sayfasının sağ alt tarafında bulunan üç çizgili baloncuktan işlem yapılmadan Log Başlatılır, log alma başladıktan sonra işlem yapılmaya devam edilir, hata alındıktan sonra log alma bitirilir, log bilgisinin gönderildiğinde ilişkin bildirim ekran görüntüsü alınarak gönderilecek e-postaya eklenmesi gereklidir.

bilirkisi.uyap.gov.tr web sitesinin mesajı

Log Gönderme işlemi Başarılı..., Log Tarihi: 12/07,2021 - 16:34:43

Kullanıcı Dilgisi: CII i150

Tamam

III.- E-Bilirkişi Uygulaması

A.- E-Bilirkişi Uygulaması Nedir?

E-Bilirkişi Uygulaması; Türkiye genelinde yargı birimlerinde bilirkişi olarak görev alan kişilerin, görevlendirildikleri dosyalar ile ilgili bildirimleri almak, bilgilerini güncellemek, gelen işleri, reddiyatları ve anlık kota bilgisine erişmeleri amacıyla adliye gitmeden akıllı telefonları üzerinden (elektronik ortamda) görüntüleyebilmelerini sağlamak üzere Adalet Bakanlığı tarafından sunulan online uygulamadır.

B.- Sisteme Nasıl Giriş Yapılmaktadır?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine kayıt için bilirkişiler; görev yaptıkları yerde bulunan adalet komisyonları, bilirkişilik bölge kurulları veya Bilirkişi Portaldan kayıtlarını yaptırdıktan sonra elektronik imza (e-imza) veya mobil imzaları (m-imza) ile <https://bilirkisi.uyap.gov.tr> adresinden giriş yapabilmektedirler.

Bilirkişiler, <https://www.btk.gov.tr/elektronik-sertifika-hizmet-saglayicilari> adresindeki elektronik sertifika hizmeti sağlayan firmalar ile irtibata geçerek e-imza temin edebilirler.

M-imza için ise; kullanmakta oldukları cep telefonu operatörü ile görüşerek m-imza temin edebilirler.

C.- E-Bilirkişi Uygulamasını Nasıl Kullanabilirim?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine e-imza veya m-imza ile <http://bilirkisi.uyap.gov.tr/bilirkisi/index.jsp> adresinden giriş yapabilmektedir. Bilirkişiler, UYAP Bilişim Sistemi'ne Bilirkişi olarak tanımlandıktan sonra sahibi oldukları e-imza veya m-imza ile e-devlet kapısı üzerinden UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi'ne giriş yapabilirler.

UYAP Bilişim Sisteminde tanımlı olmayan bilirkişilerin, Bilirkişi Portal'a giriş yaparak bilirkişi başvuru işlemlerini tamamlamaları gerekmektedir. Bu hususta detaylı bilgiler <http://bilirkisi.uyap.gov.tr/bilirkisi/index.jsp> adresinde yer almaktadır.

Ç.- E-Bilirkişi Uygulamasının Sunduğu Hizmetler

Ana Sayfa Menüsü

- Bilgilerim
- Gelen İşler
- Dosya Reddiyatları
- Bilgilerim
- Bildirim Ayarları

Bilgilerim Menüsü

- TC Kimlik No
- Sicil No
- Bölge Kurulu
- Kabul Edilen Uzmanlıklar

İletişim Menüsü

- Telefon
- Cep
- E-Mail
- Beyan Edilen Adres

Kota Bilgileri Menüsü

- Aylık Dosya Sayısı
- Aylık Kota
- Yıllık Dosya Sayısı
- Yıllık Kota

Gelen İşler Menüsü

- Tarih Aralığı İle Dosya Sorgulama
- Kota Bilgileri Sorgulama
- Görevlendirilen Dosyaları Ayrıntılı Görüntüleme

- Dosyadaki Diğer Bilirkişileri Görüntüleme

Dosya Reddiyatları Menüsü

- Tarih Aralığı İle Reddiyat Sorgulama

Bildirimlerim Menüsü

- Tarih Sırasına göre Bildirimlerin Görüntülenmesi

Bildirim Ayarları Menüsü

- Bildirimleri Aç/Kapat

D.- Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi'nin Ve E-Bilirkişi Uygulamasının Faydaları Nelerdir?

- Bilirkişiler, adliyeye gitmeden dosyaları elektronik ortamda teslim alıp inceleyebilmektedirler.
- Bilirkişiler, raporlarını e-imza veya m-imzası ile imzalayarak portal üzerinden ilgili yargı birimine herhangi bir gecikme yaşanmadan gönderebilmektedirler.
- Bilirkişiler, görev aldıkları dosyalar ile ilgili görevden çekilme talebini zaman kaybetmeksizin ilgili yargı birimine bildirebilmektedirler.
- Bilirkişiler, görev aldıkları dosyalar ile ilgili yapılan reddiyatları Por- tal üzerinden görebilmektedirler.
- Bilirkişilerin, dosya teslimi veya rapor sunumu gibi konular için adli- yeye gitmesine gerek kalmadığından, bunlar için harcadıkları emek, zaman, yol, konaklama, kırtasiye ve benzeri masraflardan tasarruf sağlamaları mümkün olmaktadır.
- Adli birimlerce bilirkişi raporları üzerinde kelime bazlı, konu bazlı, uzmanlık alanı bazlı, birim ve dosya numarası bazlı, bilirkişi bazlı tam içerik arama imkânı sağlanarak, âdil, doğru ve hızlı bilirkişi seçimi yapılabilmektedir.
- Bilirkişilik kurumu ile ilgili istatistiki bilgilere hızlı ve doğru bir şekilde ulaşılabilir.
- Yargı çevresinde görevlendirilecek bilirkişi bulunmaması nedeniyle talimat yoluyla bilirkişi incelemesi yaptırılması amacıyla başka bir yargı

çevresine dosyanın gönderilmesine gerek kalmamış olup, elektronik ortamda yargı çevresiyle bağlı olmaksızın bilirkişi görevlendirilmesi yapılabilmektedir.

- Dosyaların UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi üzerinden teslimi ve yine raporların Portal üzerinden gönderilebilmesi sayesinde adliyelerdeki yoğunluk azalmakta, bunun yanı sıra kâğıt, toner ve enerji kaynaklarından tasarruf sağlanmaktadır.
- Dosyalar ile ilgili olarak UYAP Bilişim Sistemi'nde yapılan ve kaydedilen işlemlerle ilgili bilgilere, bilirkişilerin anında erişimi mümkün olduğundan şeffaflık ve denetim işlevi de sağlamaktadır.
- E-Bilirkişi uygulaması ile görevlendirildikleri dosyalar ile ilgili bildirimleri almak, bilgilerini güncellemek, gelen işleri, reddiyatları ve anlık kota bilgisine erişimleri adliyeye gitmeden akıllı telefonları üzerinden (elektronik ortamda) görüntüleyebilmelerini sağlamaktadır.

E.- Bilirkişi Portalı Ve E-Bilirkişi Uygulaması Hakkında Sık Sorulan Sorular

1. Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini kullanabilmek için ne gereklidir?

Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini kullanabilmeniz için elektronik imza veya mo- bil imza sahibi olmanız gereklidir.

2. Elektronik imzayı nereden temin edeceğim?

Elektronik imza temin edebileceğiniz 4 firma mevcuttur. Bunlar Tübitak, E-Güven, E-Tuğra veya Türk Trust'tır.

3. Mobil İmzayı nereden temin edeceğim?

Mobil İmzayı cep telefonu operatörleri olan Turkcel, Türk Telekom veya Vodafone'dan temin edebilirsiniz.

4. Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini kullanabilmek için bir programa ihtiyacım var mı?

Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine sağlıklı kullanabilmeniz için “Programlar” kısmında bulunan UYAP Doküman Editörünün ve uygun Java versiyonunun bilgisayarınızda yüklü olması gerekmektedir

5. Bilgisayarınızda UYAP Doküman Editörü yüklü olmazsa ne olur?

Bilgisayarınızda doküman editörü yüklü olmazsa mahkeme dosyası içeri-
sindeki evrakları bilgisayarınızda açamazsınız. Doküman editörü harici bir
programda hazırladığınız rapor veya tutanakları elektronik olarak
imzalayamazsınız ve Portal üzerinden ilgili mahkemesine gönderemezsiniz.

**6. Programlar kısmında bulunan Java dışında bir Javayı bilgisayarına
kurarsam ne olur?**

Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini kullanabilmeniz için bilgisayarınızda uygun
Java'nın Kurulu olması gerekir. Aksi durumda Portalın açılmasında veya
evrakların görüntülenmesinde sorunlar yaşanabilir.

**7. E-İmza ile şifreyi yazarak giriş tuşuna basınca, hiçbir şey yapmıyor
sayfa bekliyor. Ne yapmalıyım?**

Bilgisayarınızda bulunan mevcut tüm javaları kaldırınız. Programlar sekme-
sinde bulunan javayı yükleyiniz.

**8. Adres satırında, “bu sayfadaki tüm öğelerin gösterilmesi için ek
uygulamalar gerekli, eksik eklentileri kur” çıkıyor. İnternet
explorer’den giriş yapıyorum, akıllı kartınıza erişim gerçekleştirecek
java apleti yüklenemedi uyarısı çıkıyor, ne yapmalıyım?**

Bilgisayarınızda bulunan mevcut tüm javaları kaldırınız. Programlar sekme-
sinde bulunan javayı yükleyiniz.

9. E-Bilirkişi uygulamasını nasıl edinebilirim?

IOS kullanıcıları için Apple Store' dan, Android kullanıcıları için Google
Play Store' dan ücretsiz olarak telefonunuza indirerek kurabilirsiniz.

**10. Kartınızda herhangi nitelikli sertifika bulunamadı uyarısını neden
vermektedir?**

Açık olan tüm internet sayfalarınızı kapattıktan sonra yeniden internet say-
fası açınız, e-imzanıza ait kök sertifikanızın yüklü olup olmadığını kontrol
ediniz, kart tipini seçiniz.

11. Güvenli bağlantı hatalı uyarısı gelmektedir ne yapmalıyım?

İsterseniz ayrıcalık tanıyın, işaretleyiniz, ayrıcalık tanı, onay belgesi al, güvenlik ayrıcalığını doğrula

12. Bu web sitesinin güvenlik sertifikasında sorun var

Bu web sitesine devam et önerilmez tıklayınız.

13. E-İmza ile şifreyi yazarak giriş tuşuna basınca, hiçbir şey yapmıyor sayfa bekliyor. Ne yapmalıyım?

Engellenen içeriği görüntüle, tıklanarak sayfanın tekrar yüklenmesi beklenir. Yeniden giriş yapılabilir.

IV.- Bilirkişilerin Uyacağı Rehber İlkeler ve Bilirkişi Raporlarında Bulunması Gereken Standartlar

1. Bilirkişinin, görevlendirildiği uzmanlık alanında çok iyi bilgi ve beceri sahibi olması gerektiğinden bilirkişi listelerine kayıt için başvururken temel ve alt uzmanlık alanı seçiminde bu hususa özellikle dikkat etmesi ve özen göstermesi gerekir.
2. Bilirkişi, görevlendirildikten sonra yapacağı ön inceleme sonucunda konunun kendi uzmanlık alanına girmediğini tespit ettiğinde en geç bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mercie bildirmeli ve görevlendirmeyi kabul etmemelidir.
3. Bilirkişi, görev alanı ve sınırları hakkında tereddüte düşerse, bu tereddütün giderilmesini mutlaka kendisini görevlendiren merciden yazılı olarak istemeli ve görevlendiren merci tarafından verilen yazılı talimata göre incelemesini yapmalıdır.
4. Bilirkişi, görevlendirmenin mevzuat hükümlerine uygun olarak yapılmasını, kapsam ve sınırları ile cevaplaması istenen soruların sorulmasını mutlaka görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.
5. Bilirkişi, kayıtlı olduğu bilirkişilik bölge kurulunun yetki çevresindeki tüm il ve ilçelerden yapılan görevlendirmeleri geçerli bir mazereti bulunmadığı takdirde kabul etmek zorunda olup, bilirkişilik görevini kabulden kaçınmasının sicilden ve listeden çıkarılma yaptırımını gerektirebileceğini unutmamalıdır.
6. Bilirkişi, UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hallerde, zaman ve emek kaybını en aza indirmek amacıyla dosyanın veya belgenin fiziki olarak teslim edilmeksizin UYAP üzerinden kendisine dosya inceleme yetkisi verilmesini görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.
7. Bilirkişi, incelemesini yaparken hak ve adaletin gerçekleşmesinde hâkime yardımcı olacağından, bu sorumluluk bilinciyle azami dikkat ve özen göstererek kendisine sorulan tüm sorulara cevap verecek biçimde raporunu hazırlamalıdır.

8. Bilirkişi, incelemekle görevli olduğu bir sorunun açıklığa kavuşturulması ya da saptanması için başka bir uzmanın bilgisine ve yardımına ihtiyaç duyabilir. Bu durumda, kendisini görevlendiren mercie başvurarak ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanından da bilirkişi atamasını talep etmeli ve bu şekilde o uzmanın bilgisinden yararlanmalıdır.

9. Bilirkişi, görevlendirme konusu hakkında öncelikle geniş bir analiz yaparak uzmanlık alanına girmeyen, uyuşmazlığa ve sorunun çözümüne doğrudan etkili olmayan bir durum ile karşılaştığında raporunda kesinlikle bu konuda herhangi bir belirleme yapmamalı, görüş açıklamamalıdır. Bilirkişi, görevinin kendisine verilen verilerle veya kendi uzmanlık alanındaki bilgilerle saptama yapmak ve görüş açıklamak olduğunu unutmamalıdır.

10. Bilirkişinin görev alanı genelde kendi bilgi ve uzmanlık alanı, özelde ise sorulan sorular ile sınırlıdır. Bilirkişi, kendisine verilen görev ve yetkinin dışına çıkamaz. Kendisini görevlendiren mercii talep etse dahi, iddia ve savunmaları inceleyerek her ne nedenle otursa olsun bunlarla ilgili yorumda bulunamaz. İddia ve savunmayı yorumlayacak ve değerlendirecek olan görevlendirmeyi yapan mercinin kendisidir.

11. Bilirkişi, raporunu hazırlarken ihtiyaç duyması halinde kendisini görevlendiren mercinin bilgisi ve onayı dahilinde tarafların bilgisine başvurabilir. Böyle bir durumda, bilirkişi tarafların bilgisine başvurmak istediğine dair talebini yazılı olarak görevlendirmeyi yapan mercinin onayına sunar. Ancak, bilirkişi, görevlendiren merci tarafından onay verilmiş olsa dahi, taraflardan biri bulunmaksızın diğerini dinleyemez.

12. Bilirkişi, dosyanın tarafı, vekili veya üçüncü bir kişinin kendisiyle iletişime geçmesi halinde görevlendirildiği dosya ile ilgili bilgi vermekten kaçınır ve durumu görevlendirmeyi yapan mercie derhal bildirir.

13. Bilirkişi, raporunu hazırlarken raporun dayanağı olan somut ve özel nedenleri bilimsel verilere uygun olarak göstermek zorundadır. Bilirkişi raporu aynı zamanda görevlendirmeyi yapan merci ile istinaf ve temyiz mahkemelerinin denetimine de elverişli olacak şekilde bilgi ve belgeye dayanan gerekçe ihtiva etmelidir.

14. Bilirkişi, değerlendirmesinde kullanmak üzere ölçüm yapması gerektiğinde, bu ölçümleri bizzat yapmalı, tarafların verdikleri ölçümleri esas

olarak değerlendirme yapmamalıdır. Hesaplama yaparken esas aldığı birim fiyatlara ve dayandığı kriterlere raporunda açıklamalı olarak yer vermelidir.

15. Bilirkişi, raporunda kesinlikle takdiri değerlendirmelerde bulunmamalı, somut olayı tüm açıklığı ile raporunda anlattıktan sonra olayın yorumunu ve takdirini hâkime bırakmalıdır.

16. Somut olayda özel veya teknik bilgiye gerek olup olmadığı ve bunların belirlenmesi hukuksal bir işlem olup hâkimin görevidir. Bu nedenle, bilirkişi, raporunu hazırlarken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz. Tereddüt ettiği hallerde, görevlendirmeyi yapan merciden hukuk sorunu ve inceleme alanının kapsam ve sınırları hakkında bilgi istemelidir.

17. Bilirkişinin, özel veya teknik bilgiye dayanmadan yalnız yargılama sırasında elde edilen delilleri değerlendirerek uyumsuzluk konusu hakkında saptamalar ve yorum yapması bilirkişilik temel ilkelerine aykırıdır. Ancak, delillerin değerlendirilmesi yasağı, bilirkişinin delillerden hiçbir biçimde yararlanamayacağı anlamına gelmeyip olgu sorununu çözerken kullanacağı özel veya teknik bilgisinin değerlendirilmesinde delillerden yardımcı ya da denetleyici olarak yararlanabilir.

18. Bilirkişi raporu biçim, üslup ve dil bakımından görevlendirmeyi yapan merci ile tarafların anlayacağı nitelikte ve okunaklı olmalıdır. Bilirkişi, raporunu hazırlarken teknik terim ve kavramlarla ilgili sözcüklerin mümkünse Türkçe karşılıklarını tercih etmeli ya da parantez içinde Türkçe karşılıklarını mutlaka yazmalıdır. Teknik bir kavram söz konusu ise ayrıntıya kaçmadan bu kavramla ilgili açıklamada bulunmalıdır.

19. Bilirkişi, raporunu hazırlarken, görevlendiren mercii tarafından istenmesi halinde, yargılama sırasında dosyaya sunulan uzman görüşlerini de özel ve teknik bilgi yönünden değerlendirmeli ve raporunda tartışmalıdır.

20. Bilirkişi raporunu düzenlerken incelediği tüm belgeleri (ticari defter, fiş, fatura, makbuz, senet vb) yargı denetimine elverişli bir şekilde raporuna yansıtmalıdır.

21. Bilirkişi kendisinden istenen görüşün hazırlanması sırasında cevaplaması istenen sorularla ilgili olup çalışmasına esas olacak veya çalışmasını kolaylaştıracak yazı, tutanak, fotoğraf, basılı eser, resim, film gibi belgelerin

görevlendirme sırasında verilmemesi halinde bunları her zaman görevlendirmeyi yapan merciden talep edebilir.

22. Bilirkişi raporunda yer alan gereksiz ayrıntılar işin özünün gözden kaçırılmasına neden olacağı gibi ortaya konulan görüşlerin anlaşılabilirliğini ve raporun denetimini de zorlaştırır. Bu nedenle, bilirkişi, raporunu kısa, öz ve açık bir şekilde hazırlamaya özen göstermelidir.

23. Bilirkişi raporuna esas konunun uzun olması ve özellikle birden çok sorun bulunması durumunda, raporun paragraflara ve ayrı ayrı başlıklara bölünmesi bilirkişinin hatalı ve çelişkili açıklamalarını önleyeceği gibi raporu okuyanların ortaya konulan görüşleri kolaylıkla ve eksiksiz anlamasını sağlar.

24. Bilirkişi, raporunu özellikle mahkemece belirlenen sınırlar dahilinde, tümüyle maddi vakıalara hasretmeli; cevaplaması istenen somut soruları tek tek sorulma sırasına göre, bilimsel dayanaklarını da açık ve anlaşılır biçimde göstermek ve eksiksiz olarak cevaplamak suretiyle hazırlamalıdır.

25. Bilirkişi, keşifli incelemeyi gerektiren bir dosyada görevlendirilmiş ise mutlaka keşif öncesinde dosyayı incelemek için kendisine uygun bir zaman dilimi belirlenmesini istemeli, özel veya teknik bilgisi ile yapacağı incelemede keşif icrası için gerekli bilgi ve belgelerde eksiklik var ise görevlendiren merciin bu duruma dikkatini çekmelidir.

26. Bilirkişi, keşif gerektiren dosyalarda keşfe konu yerin zemin durumu, yer bilgisi, koordinatları, keşif yerindeki hava durumu ve hangi vasıtalarla keşif yerine ulaşılabilirliğine ilişkin bilgileri görevlendirmeyi yapan mercie sunmalıdır. Dosyanın durumuna göre ihtiyaç duyulan araç-gereçleri (gps, cors vb.) mutlaka keşif anında yanında bulundurmalıdır.

27. Kusurun tespiti normatif bir değerlendirmeye mümkünür ve sadece hâkimin yetkisindedir. Bilirkişi münhasıran hâkimin yetkisinde olan kusurluluk konusunda (asli/tali kusurlu. kusursuz. yüzdelik kusur oranı) herhangi bir değerlendirme yapamaz. Aksi yöndeki tutum bilirkişilik görevinin sınırlarını aşmayı ve hâkimin yerine geçmeyi ifade eder.

28. Bilirkişi, kendisine verilen sürede raporunu teslim edemeyecek ise, gecikme sebebini de belirtmek suretiyle süre bitiminden önce görevlendirmeyi yapan mercie başvurarak ek süre talebinde bulunmalıdır.

29. Bilirkişi, dosyada daha önce alınan bilirkişi raporları arasındaki çelişkinin giderilmesi için yeniden rapor düzenlemek üzere görevlendirilmiş olabilir. Bu durumlarda, birbiriyle çelişen raporlardaki tespit ve değerlendirmelerden hangilerine katıldığını veya farklı bir görüş ve değerlendirme sunacak ise bunun nedenlerini tartışıp gerekcelendirerek raporunu düzenlemelidir.

30. Bilirkişi, dosyada ek rapor alınmak üzere görevlendirilmiş ise ek raporun alınma gerekçesi çerçevesinde soruna çözüm üretecek mahiyette ve tekrar ek rapor alınmasına mahal verilmeyecek nitelikte rapor düzenlemelidir.

31. Bilirkişi, hazırlayacağı raporda özel ve teknik bilgisini kullanarak ulaştığı sonuçların gerekçesini de açıklamakla yükümlüdür. Gerekçe bilirkişinin keyfi ve özensiz açıklamalarda bulunma ihtimalini büyük ölçüde önleyeceği gibi raporun yargı mercileri ve taraflarca her aşamada denetlenmesini kolaylaştırır. Açıklanan bilirkişi görüşünün gerekçeli kabul edilebilmesi için ilke olarak “neden veya niinn gibi soruları sordurmaması gerekir.

32. Bilirkişilerin kurul halinde görevlendirilmeleri halinde, bir araya gelerek toplantılar yapmak suretiyle müzakerelerde bulunmaları ve bilirkişi raporunu birlikte hazırlamalarının kurul halinde görevlendirmenin bir gereği olduğu göz ardı edilmemelidir. Kurul halinde bilirkişi görevlendirmelerinde muhalefette kalan bilirkişi aralarında yaptıkları müzakere sonrasında bilirkişi raporuna karşı oyunu belirten imzayı attıktan sonra ayrı bir rapor verebilir.

ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU CEZA

T.C.

Görevlendirmeyi yapan Mahkeme

BİLİRKİŞİ RAPORU

SUÇ TARİHİ : .../.../.....

GÖREVLENDİRME

TARİHİ : .../.../

VERİLEN SÜRE:.....GÜN

KEŞİF TARİHİ :../.../...

RAPOR TARİHİ :.../.../.....

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No:

.....

ESAS NO:...../

İÇİNDEKİLER

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI	3
2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR	3
3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR	3
4. İNCELEME YÖNTEMİ, ANALİZ VE TEKNİK TESPİTLER	3
5. BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR	3
6. GEREKÇELİ SONUÇ	3
7. EKLER	3

ESAS NO: /

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI

Görevlendiren merci tarafından görevlendirme yazısında ayrıntılı olarak belirtilen inceleme yapılacak konu, inceleme konusunun neleri kapsadığı ve bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin sınırlarının neler olduğu hususları kısaca yer alır.

2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR

Görevlendiren merci tarafından bilirkişiye maddeler halinde davaya ilişkin özel veya teknik bilgi gerektiren hususlara yönelik olarak cevaplaması istenen sorular yer alır.

3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR

Bilirkişi tarafından davaya özgü durumların gözlemlenmesi sonucunda tespit edilen maddi durum ile keşfi gerektiren durumlarda keşif anındaki hususların tespiti yer alır.

4. İNCELEME YÖNTEMİ, BİLİMSEL VE TEKNİK

DAYANAKLAR Bilirkişinin raporunun konusunu oluşturan maddi vakıada sonuca götüren bilimsel yönteminin ve teknik verilerin neler olduğu, raporda yer alan verilerin, maddi unsurların ve yapılan tespitlerin dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası standartlar ile bilimsel ve teknik dayanaklar yer alır.

5. ANALİZ, TESPİT VE DEĞERLENDİRME

Bilimsel ve teknik veriler ışığında bilirkişi tarafından özel veya teknik bilgisini kullanarak yapılan tespit, analiz ve tüm değerlendirmeler yer alır.

6. GEREKÇELİ SONUÇ

Bilirkişi tarafından bilimsel ve teknik dayanaklara göre ve denetime elverişli şekilde hazırlanan raporda şüpheyi ve soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde varılan nihai sonuç bu kısımda yer alır. Sonuç kısmında tarafları veya mercii yönlendirebilecek ifadelerden kaçınılmalı ve hukuki konularda yorum ve değerlendirme yapılmamalıdır.

...../...../.....

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No:

.....

7.EKLER

ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU HUKUK

T.C.

Görevlendirmeyi yapan Mahkeme

BİLİRKİŞİ RAPORU

DOSYA NO . /

DAVACI

DAVACI VEKİLİ

DAVALI

DAVALI VEKİLİ

DAVA KONUSU

DAVA TARİHİ

GÖREVLENDİRME
TARİHİ :/.. /

VERİLEN SÜRE GÜN

KEŞİF TARİHİ

RAPOR TARİHİ

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No: ..

ESAS NO: /

İÇİNDEKİLER

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI	3
2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR	3
3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR	3
4. İNCELEME YÖNTEMİ, ANALİZ VE TEKNİK TESPİTLER	3
5. BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR	3
6. GEREKÇELİ SONUÇ	3
7. EKLER	3

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI Görevlendiren merci tarafından görevlendirme yazısında ayrıntılı olarak belirtilen inceleme yapılacak konu, inceleme konusunun neleri kapsadığı ve bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin sınırlarının neler olduğu hususları kısaca yer alır.

2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR

Görevlendiren merci tarafından bilirkişiye maddeler halinde davaya ilişkin özel veya teknik bilgi gerektiren hususlara yönelik olarak cevaplama istenen sorular yer alır.

3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR

Bilirkişi tarafından davaya özgü durumların gözlemlenmesi sonucunda tespit edilen maddi durum ile keşfi gerektiren durumlarda keşif anındaki hususların tespiti yer alır.

4. İNCELEME YÖNTEMİ, BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR

Bilirkişinin raporunun konusunu oluşturan maddi vakıda sonuca götüren bilimsel yönteminin ve teknik verilerin neler olduğu, raporda yer alan verilerin, maddi unsurların ve yapılan tespitlerin dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası standartlar ile bilimsel ve teknik dayanaklar yer alır.

5. ANALİZ, TESPİT VE DEĞERLENDİRME

Bilimsel ve teknik veriler ışığında bilirkişi tarafından özel veya teknik bilgisini kullanarak yapılan tespit, analiz ve tüm değerlendirmeler yer alır.

6. GEREKÇELİ SONUÇ

Bilirkişi tarafından bilimsel ve teknik dayanaklara göre ve denetime elverişli şekilde hazırlanan raporda şüpheye ve soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde varılan nihai sonuç bu kısımda yer alır. Sonuç kısmında tarafları veya mercii yönlendirebilecek ifadelerden kaçınılmalı ve hukuki konularda yorum ve değerlendirme yapılmamalıdır.

.... /...../

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No:

7. EKLER

ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU İCRA

T.C.

Görevlendirmeyi yapan İcra Müdürlüğü **BİLİRKİŞİ RAPORU**

DOSYA NO :/.....

ALACAKLI :

ALACAKLI VEKİLİ :

BORÇLU : BORÇLU

VEKİLİ : TAKİP

KONUSU :

TAKİP TARİHİ :

GÖREVLENDİRME

TARİHİ :

VERİLEN SÜRE :GÜN

KEŞİF TARİHİ : ./../...

RAPOR TARİHİ : ../../

Bilirkişi Ad Soyadı
Uzmanlık Alanı
Bilirkişi Sicil No:

ESAS NO:...../

İÇİNDEKİLER

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI	3
2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR	3
3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR	3
4. İNCELEME YÖNTEMİ, ANALİZ VE TEKNİK TESPİTLER	3
5. BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR	3
6. GEREKÇELİ SONUÇ	3
7. EKLER	3

ESAS NO:/

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI

Görevlendiren merci tarafından görevlendirme yazısında ayrıntılı olarak belirtilen inceleme yapılacak konu, inceleme konusunun neleri kapsadığı ve bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin sınırlarının neler olduğu hususları kısaca yer alır.

2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR

Görevlendiren merci tarafından bilirkişiye maddeler halinde davaya ilişkin özel veya teknik bilgi gerektiren hususlara yönelik olarak cevaplama istenen sorular yer alır.

3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR

Bilirkişi tarafından davaya özgü durumların gözlemlenmesi sonucunda tespit edilen maddi durum ile keşfi gerektiren durumlarda keşif anındaki hususların tespiti yer alır.

4. İNCELEME YÖNTEMİ, BİLİMSEL VE TEKNİK

DAYANAKLAR Bilirkişinin raporunun konusunu oluşturan maddi vakıda sonuca götüren bilimsel yönteminin ve teknik verilerin neler olduğu, raporda yer alan verilerin, maddi unsurların ve yapılan tespitlerin dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası standartlar ile bilimsel ve teknik dayanaklar yer alır.

5. ANALİZ, TESPİT VE DEĞERLENDİRME

Bilimsel ve teknik veriler ışığında bilirkişi tarafından özel veya teknik bilgisini kullanarak yapılan tespit, analiz ve tüm değerlendirmeler yer alır.

6. GEREKÇELİ SONUÇ

Bilirkişi tarafından bilimsel ve teknik dayanaklara göre ve denetime elverişli şekilde hazırlanan raporda şüpheye ve soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde varılan nihai sonuç bu kısımda yer alır. Sonuç kısmında tarafları veya mercii yönlendirebilecek ifadelerden kaçınılmalı ve hukuki konularda yorum ve değerlendirme yapılmamalıdır.

.....//

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No:

.....

7. EKLER

ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU
CUMHURİYET SAVCILILIĞI

T.C.

Görevlendirmeyi yapan Cumhuriyet Savcılığı **BİLİRKİŞİ RAPORU**

SORUŞTURMA NO :/.....

MÜŞTEKİ/MAĞDUR :

VEKİLİ :

ŞÜPHELİ : ŞÜPHELİ

VEKİLİ : DAVA

KONUSU :

SUÇ TARİHİ :

GÖREVLENDİRME
TARİHİ :

VERİLEN SÜRE :GÜN

KEŞİF TARİHİ : ../../...

RAPOR TARİHİ :

Bilirkişi Ad Soyadı
Uzmanlık Alanı
Bilirkişi Sicil No:

İÇİNDEKİLER

1.	İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI	3
2.	BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR	3
3.	BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR	3
4.	İNCELEME YÖNTEMİ, ANALİZ VE TEKNİK TESPİTLER .	
3		
5.	BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR	3
6.	GEREKÇELİ SONUÇ	3
7.	EKLER	3

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI

Görevlendiren merci tarafından görevlendirme yazısında ayrıntılı olarak belirtilen inceleme yapılacak konu, inceleme konusunun neleri kapsadığı ve bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin sınırlarının neler olduğu hususları kısaca yer alır.

2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR

Görevlendiren merci tarafından bilirkişiye maddeler halinde davaya ilişkin özel veya teknik bilgi gerektiren hususlara yönelik olarak cevaplama istenen sorular yer alır.

3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR

Bilirkişi tarafından davaya özgü durumların gözlemlenmesi sonucunda tespit edilen maddi durum ile keşfi gerektiren durumlarda keşif anındaki hususların tespiti yer alır.

4. İNCELEME YÖNTEMİ, BİLİMSEL VE TEKNİK

DAYANAKLAR Bilirkişinin raporunun konusunu oluşturan maddi vakıada sonuca götüren bilimsel yönteminin ve teknik verilerin neler olduğu, raporda yer alan verilerin, maddi unsurların ve yapılan tespitlerin dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası standartlar ile bilimsel ve teknik dayanaklar yer alır.

5. ANALİZ, TESPİT VE DEĞERLENDİRME

Bilimsel ve teknik veriler ışığında bilirkişi tarafından özel veya teknik bilgisini kullanarak yapılan tespit, analiz ve tüm değerlendirmeler yer alır.

6. GEREKÇELİ SONUÇ

Bilirkişi tarafından bilimsel ve teknik dayanaklara göre ve denetime elverişli şekilde hazırlanan raporda şüpheye ve soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde varılan nihai sonuç bu kısımda yer alır. Sonuç kısmında tarafları veya mercii yönlendirebilecek ifadelerden kaçınılmalı ve hukuki konularda yorum ve değerlendirme yapılmamalıdır.

.....//

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No:

.....

7. EKLER

BİLİRKİŞİLER İÇİN KONTROL LİSTESİ

Bu kontrol listesindeki tüm soruları cevaplandırdıktan sonra bir hafta içerisinde görevlendirmeyi yapan mercie görevlendirmeyi kabul edip etmeyeceğinizi, görevi kabulden kaçınmayı haklı kılacak mazeretinizi veya görevi yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğunuz hususları bildiriniz:

1. Görevlendirme temel ve alt uzmanlık alanıma giriyor mu (Görev alanınız ve sınırları hakkında tereddüde düşerseniz bunun giderilmesini her zaman görevlendiren merciden talep edebilirsiniz)?
2. İnceleme konusu iş ve işlemlerin açıklığa kavuşturulması için alanında uzman başka bir bilirkişi ile işbirliğine ihtiyacım var mı?
3. Görevlendirmeyi reddetmem için başka sebepler mevcut mu (Taraflılığı koruyamamak, incelemenin kapsam ve mahiyetine göre gerekli cihaz ve donanım alt yapısına sahip olmama vb. gibi)?
4. Bilirkişi raporunu zamanında hazırlayıp teslim edebilmem için yeterli zamanım var mı?
5. Görevlendirme yazısı kesin olarak inceleme yapmam gereken konunun kapsamı ve sınırları ile cevaplamam gereken soruları içeriyor mu?
6. Görevlendirme uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiriyor mu yoksa sadece hukuki bir konu mu?
7. İncelemeyi gerçekleştirebilmem için bazı hususların önceden araştırılması ve tespiti gerekiyor mu?
8. Tarafıma teslim edilen dosya ve belgelere ilave olarak başka kayıt ve belgelere ihtiyacım var mı?

Dikkat:

1. Eğer psikoloji veya buna benzer bir uzmanlık alanında bilirkişi olarak görevlendirilmediyseniz, tanık ifadelerinin güvenilirliği veya gerçekliği hakkında değerlendirme yapma yetkiniz yoktur!
2. Bilirkişi olarak, kusur ve kusur oranı dahil olmak üzere herhangi bir hukuki değerlendirme yapma yetkiniz yoktur!

3. **Hukuki konu olarak yalnızca hâkimin mesleki bilgisi dışındaki yabancı hukuk ile ilgili konularda bilirkişi incelemesine gidilebilir!**

Analiz

1. Analiz ve incelemelerimi yapabilmem için gerekli tüm maddi unsurları biliyor muyum?
2. Eğer bilmiyorsanız görevlendirmeyi yapan mercie ek bilgi almak için başvurun!
3. Analiz ve incelemelerimi gerçekleştirmek için gerekli nesne, bilgi, belge, veri ve kayıtlar mevcut mu?
4. Analiz ve inceleme için tarafınıza tevdi edilen materyallerin (içerikleri ile birlikte) bir listesi elinizde var mı?

Bilirkişi Raporu

1. Ekte gösterilen rapor şablonlarına uygun şekil ve içerikte raporunuzu hazırlayınız!
2. İncelemeye esas maddi unsurları belgeleyen ve sonuçların açıklanmasına yardımcı olan şema, harita, kroki, fotoğraf, tablo ile diğer kayıt ve belgeleri rapora eklemeyi unutmayınız!
3. Bilirkişi raporunu ve taraflar için kopyalarını görevlendiren mercie gönderiniz!

Bilirkişi Raporunu Teslim Ettikten Sonra

1. Analiz ve inceleme için tarafınıza fiziken tevdi edilen dosya ve eklerini görevlendiren mercie iade ediniz!
2. Bilirkişilik görevi sebebiyle tarafınıza tevdi edilen bilgi ve belgelerin veya öğrendiğiniz sırların gizliliğini sağlamakla ve korumakla yükümlü olduğunuzu ve bu yükümlülüğün bilirkişilik görevi sona erdikten sonra da devam edeceğini unutmayınız!

KAYNAKÇA

- Akil, Cenk, “Medeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı”, ABD, 2011/2.
- Akkaya, Tolga, *Medenî Usul Hukukunda İstinaf*, Ankara 2009.
- Aktepe Artık, Sezin, *Medeni Usul Hukuku Açısından Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul 2014.
- Akyol Aslan, Leyla, *Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat*, Ankara 2010.
- Alangoya, Yavuz, *Medenî Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, İstanbul 1979.
- Antalya, Gökhan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. V/1, 2, 2. Bası, Ankara 2019.
- Aras, Aslı, *Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü*, Ankara 2017.
- Arslan, Aziz Serkan, *Medenî Usul Hukukunda Delillerin Toplanması ve Doğrulanlık İlkesi*, Ankara 2012.
- Arslan, Kahan Onur, “İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, TBBD, Sayı: 120, Yıl: 2015.
- Arslan, Ramazan, “*Bilirkişilik Uygulaması ve Yargıtay'ın Bu Uygulamaya Etkisi*”, YD 1989/1- 4, C. 15, ss. 156-183.
- Aslan, Kudret, *Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması*, Ankara 2016.
- Aslan, Zehreddin, “İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi”, İÜSBFD, No: 23-24.
- Aşçıoğlu, Çetin, *Yargılamada Maddi Gerçeğin Belirlenmesi ve Kanayan Yara Bilirkişilik*, Ankara 2010.
- Aşçıoğlu, Çetin, “Bilirkişilik Kavramı ve Görev Sınırları” *Bilirkişilik Sempozyumu*, Samsun 9-10 Kasım 2001, Ankara 2001.
- Atalay, Oğuz, *Medenî Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı*, İzmir 2001.
- Aydemir, Fatih, *Türk Hukukunda Tabkim Sözleşmesi*, İstanbul 2017.

- Belgesay, Mustafa Reşit, *İspat ve Hüküm Teorileri*, 3. Bası, İstanbul 1951.
- Bilge, Necip, *Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavramları ve Kurumları*, 17. Bası, Ankara 2003.
- Bohnet, François, *Code de procedure civile neuchâtelois commentée*, Bâle 2005.
- Bolayır, Nur, *Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü*, İstanbul 2014.
- Boran Güneysu, Nilüfer, *İcra Hukukunda Taşınmazların Kıymet Takdiri*, Ankara 2020.
- Bovey, Gregory, “Le juge face a l'expert”, *La preuve en droit de la responsabilité civile* (Ed.: C. Chappuis ve B.Winiger), Zurich 2011.
- Ceza Muhakemesinde İstinaf*. T.C. Adalet Bakanlığı, Ankara 2016.
- Cihan, Erol / Yenisey, Feridun, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. Bası, İstanbul 1997.
- Closset-Marchal, Gilberte, “Considerations generales sur l'expertise”, *L'expertise* (dir.: J. Gillardin/ P. Jadoul) Bruxelles 1994.
- Çağlayan, Ramazan, *İdari Yargılama Hukuku*, Güncellenmiş 11. Baskı, Ankara 2019.
- Çakır, Hüseyin Melih, “Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu”, İstanbul 2019 (Çakır, Disiplin).
- Çakır, Hüseyin Melih, “İstinaf Kanun Yolunun Mahkemeler Teşkilatına Etkisi”, *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, C.8, S.20, Y.2016.
- Dalbignat-Deharo, Gaelle, *Vérité scientifique et vérité judiciaire en droit privé*, Paris 2004.
- De Gottrau, Nicolas, *Poursuite et faillite* (éd.: L. Dalleves, B. Foex ve N. Jeandin), Bâle - Genève - Munich 2005.
- Doğan, Koray, *Ceza Muhakemesinde Belirsizlik - Kuşkudan Sanık Yararlanar İlkesi* “in dubio pro reo”, Ankara 2016.
- Ekşi, Nuray, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tabkim*, 2. Bası, İstanbul 2019; Özbay, İbrahim/Korucu, Yavuz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu*

Çerçevesinde Tabkim, Ankara 2016. Ermenek, İbrahim, *Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul*, Ankara 2009.

Ersoy, Uğur, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara 2024 (Ersoy, Ceza Muhakemesi Hukuku).

Ersoy, Uğur, “Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları”, TAAD, *Yargıtay Başkanı İsmail Rüştü Cirit'e Armağan*, Ocak 2020, Sayı: 41, Yıl: 11.

Ersoy, Uğur, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (reformatio in peius) Yasası*, Ankara 2018 (Ersoy, Aleyhe Değiştirme Yasası).

Ersoy, Uğur, *Ceza Hukukunda Objektif Cezalandırılabilme Şartları*, Ankara 2015 (Ersoy, Cezalandırılabilme).

Ersoy, Uğur, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Çare ve Kanun Yolu Kavramları Bağlamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın İtiraz Yetkisi”, CHD, Y. 10, S. 29, Aralık 2015 (Ersoy, Hukuki Çare).

Ersoy, Uğur, “Ceza Muhakemesinin Amacı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Uğur Alacakaptan'a Armağan*, C. 1 (Der. Mehmet Murat İnceoğlu), 1. Bası, İstanbul 2008.

Ertanhan, Mesut, *Medenî Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık*, Ankara 2005.

Ferrand, Frédérique, *Preuve*, Rep. pr. civ. 2006.

Gollwitzer, Walter, *Menschenrechte im Strafverfahren- MRK und IPBPR, Kommentar*, Berlin 2005.

Göksu, Mustafa, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Tabkim*, 5 Bası, Ankara 2023.

Göksu, Mustafa, “Hukuk Yargılamasında Vakıa ve Hukuk”, *Halûk Konuralp Anısına Armağan*, Ankara 2009.

Görgün, Şanal/Börü, Levent/Toraman, Barış/Kodakoğlu, Mehmet, *Medenî Usul Hukuku*, 9. Baskı, Ankara 2020.

Gusy, Christoph, Menschenwürde und Strafverfahren, <http://www.jura.unibiele->

feld.de/lehrstuehle/gusy/veroeffentlichungen/menschenw.st
rafverf.Mai_04.pdf.

Guyaz, Alexandre, "Le rôle de l'expert médical du point de vue de l'avocat/
IV.-VU", La preuve en droit de la responsabilité civile, Zurich
2011.

Gürdoğan, Burhan, *Özel Hukuk Alanında Maddi Hukuk ve Yargılama Usulü
Yönünden Yargıcın Takdir Hakkının Yargıtayca Denetlenmesi,
Deneme*, Ankara 1967.

Gürelli, Nevzat, *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, İstanbul 1967.

İnceoğlu, Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma
Hakkı*, İstanbul 2013.

Janville, Thomas, La qualification juridique des faits, T. II., Paris 2004.

Lagarde, Xavier, *Réflexions critiques sur le droit de la preuve*, Paris 1994.

Jeuland, Emmanuel, "Expertise", *Dictionnaire de la justice*, Paris 2004.

Le Bars, T., Le défaut de base légale en droit judiciaire privé, Paris 1997.

Keçelioğlu, Elvan, *Taksirli Suçun Dogmatığı*, Ankara 2015.

Kiraz, Taylan Özgür, *Medenî Yargılama Hukukunda İkrar*, Ankara 2013.

Koç, Evren, *Medeni Usul Hukukunda Belge Kavramı*, İstanbul 2021.

Koç, Evren/Konuralp, Cengiz Serhat, Yargı Örgütü, İstanbul 2021.

Koçyiğit, İlker/Bulur, Alper, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk,
Ankara 2019*, T.C. Adalet Bakanlığı.

Konuralp, Halûk, "Fransız Hukukunda Bilirkişilik", Medeni Usul ve İcra
İflas Hukukçuları Toplantısı II-III, Ankara 2007.

Konuralp, Halûk, "İstinafta Kamu Düzeni Kavramı", Medenî Usul ve İcra
– İflâs Hukukçuları Toplantısı VI. Medenî Usul Hukukunda
Kanun Yolları ve Arabuluculuk Tasarısı, Ankara 2008.

Konuralp, Halûk, *Medeni Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları*,
Ankara 1999.

Kuçuradi, İoanna, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*, Ankara 2007.

- Kunter, Nurullah, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Bası, İstanbul 1974.
- Kuru, Bâki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. III, İstanbul 2001.
- Kuru, Bâki, *Nizası Kazı*, İstanbul 1961.
- Leclerc, Olivier, *Le juge et l'expert, Contribution à l'étude entre droit et la science*, Paris 2005.
- Lehnig, Kirsten, *Der Verfassungsrechtliche Schutz der Würdedes Menschen in Deutschland und in den USA – Ein Rechtsvergleich*, Münster-Hamburg-London, 2003.
- Meller, Hannich, Caroline, “Die Rolle des Sachverständigen im deutschen Zivilprozess”, ZJP 129, 2016.
- Meraklı, Serkan, *Ceza Hukukunda Kusur*, 2. Bası, Ankara 2020.
- Meriç, Nedim, *Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*, Ankara 2011.
- Meriç, Nedim, Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi, SDÜHFD, C. 4, S. 2. 25.
- Karahanogulları, Onur, “İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanılmasına İlişkin R (80)2 Sayılı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı”, AÜHFD, C. 45, S.1-4.
- Narbay, Şafak/Özbay, İbrahim, Türk Hukukunda Hukukî Mütalâanın Önemi ve Niteliği, BATİDER, 2005, XXIII (2).
- Oğuzman, Kemal/Barlas, Nami, *Medenî Hukuk*, 18. Bası, İstanbul 2012.
- Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukuku'nun Umumi Esasları*, 3. Bası, İstanbul, C.I.
- Öntan, Yaprak, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, Ankara 2014.
- Özbek, Mustafa Serdar, *Tabkim Hukuku*, Ankara 2022.
- Özbek, Veli Özer / Doğan, Koray / Bacaksız, Pınar, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 12. Baskı, Ankara 2019.
- Özbek, Veli Özer, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Yasakları”, *Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku*, Cilt: III, İstanbul, 2010.

- Özbek, Veli Özer, “Türk Hukukunda Bilirkişinin Ceza Sorumluluğu”, CHD, Aralık 2018, Yıl: 13, Sayı: 38 (Özbek, Ceza Sorumluluğu).
- Özekes, Muhammet, “Bilirkişinin Konumu ve Karşılaştırmalı Bir Bakış”, Bilirkişilik Sempozyumu, Bilirkişilik Uygulama Alanları, Sorunlar, Öneriler, Ankara 2008.
- Özekes, Muhammet, *Medenî Usul Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı*, Ankara 2003 (Özekes, Hukukî Dinlenilme).
- Şahin, Cumhur / Göktürk, Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku -II-*, 6. Bası, Ankara 2017.
- Öztürk, Bahri *ve diğerleri*, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 13. Baskı, Ankara 2019.
- Pekcanitez, Hakan, “Özel Uzman (Bilirkişi) Görüşü ve Değerlendirilmesi”, Prof. Dr. Saim Üstündağ'a Armağan, Ankara 2009.
- Perrot, Roger, “La decision qui ordonne l'expertise”, *L'expertise dans les principaux systemes d'Europe*, Paris 1969.
- Postacıoğlu, İlhan E., *Medenî Usul Hukuku Dersleri*, 6. Basım, İstanbul 1975.
- Redon, Michel, “Mesuresd'instructionconfiees a un technicien”, *Rep. pr. civ.* 2011.
- Rosenberg, Leo/Schwab, Karl H./Gottwald, Peter, *Zivilprozessrecht*, C.H. Beck, München, 2010.
- Roxin, Claus, *Strafverfahrensrecht*, 25. Auflage, München 1998.
- Rüzgaresen, Cumhur, *Medenî Muhakeme Hukukunda Usûl Ekonomisi İlkesi*, Ankara 2013.
- Schmidt, Eberhard, “Gehört der Sachverständige auf die Richterbank”, *JZ* 1961.
- Sendler, Horst, “Richter und Sachverständige”, *NJW* 1986.
- Sivrihisarlı, Ömer, *Hukuk Yargılamasında Maddî Hukuka İlişkin Temyiz Nedenleri ve Yargıtay Denetiminin Kapsamı*, İstanbul 1978.
- Stamm, Jürgen, “Zur Rechtsstellung des Sachverständigen im Zivilprozess und den daraus resultierenden Möglichkeiten zur

Verbesserung der Zusammenarbeit mit dem Gericht”, ZZP
124.

Şenlen Sunay, *Sühbeyla, İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler Karşısında İspat ve Delil Hususları*, İstanbul 1997.

Şimşek, Oğuz, *Anayasa Hukukunda İnsan Onuru Kavramı ve Korunması*, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1999.

Tanrıver, Süha, *Bilirkişinin Hukuki Statüsü, Yükümlülükleri, Yetkileri ve Sorumluluğu*, Ankara 2002.

Tanrıver, Süha, *Hukukumuzda Bilirkişilik*, Ankara 2024.

Tanrıver, Süha, *Medenî Usûl Hukuku*, C.1., Ankara 2016 (Tanrıver, Medenî Usûl). Tanrıver, Süha, *Medeni Yargıda Bilirkişilik*, Ankara 2016 (Tanrıver, Bilirkişilik).

Tanrıver, Süha, *Türk Yargı Teşkilatı*, Ankara 2023.

Tanverdi, Mücahit, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1991.

Testu, François-Xavier, “Présentation générale”, L'expertise (Dir.: M.-A. Frison Roche, D. Mazeaud), Paris 1995.

Toraman, Barış; Gürler, S.; Atalay, A. H.; Atamulu, İ., *Adalet Meslek Etiği*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018 (Toraman, Etik).

Toraman, Barış, “Medenî Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit ve Değerlendirmeler” *Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan*, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı, 2014.

Toraman, Barış, *Bilirkişi İncelemesi*, Ankara 2017 (Toraman, Bilirkişi İncelemesi).

Türkoğlu Üstün, Kamile, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, Ankara 2019. Umar, Bilge, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara 2011.

Uyar, Talih, *İcra ve İflâs Kanunu Şerhi*, C. X, Ankara.

- Ünver, Yener, “Türk Yargı Sistemine Bakış”, Adalet Bakanlığı “*Yargı Reformu Stratejisi*” Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu. Ankara: TBB, 2008.
- Üstündağ, Saim, *Medenî Yargılama Hukuku*, 7. Bası, İstanbul: Nesil 2000.
- Vigneau, Vincent, “Dispositions propres aux expertises: execution des operations de l'expertise”, *Droit de l'expertise*, Paris: Dalloz, 2009.
- Yeşilırmak, Ali/Kekeç, Elif Kısmet/Bulur, Alper (Editörler), *Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı*, 2. Bası, Ankara 2019, T.C. Adalet Bakanlığı.
- Yıldız, Ali Kemal., *Cezâ Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, EÜHFD, X, 2006, S. 3-4.
- Yılmaz, Ejder, “Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları”, *Mali Hukuk*, 1996 (Yılmaz, Uygulamada Bilirkişilik).
- Yılmaz, Ejder, *Adli Yazı ve Yazışma Usulleri*, 4. Bası, Ankara 2014.
- Yılmaz, Ejder, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara (Yılmaz, Şerh).
- Yılmaz, Ejder, *İflâs İdaresi*, Ankara 1978.